

Briselē, 18.11.2020.
COM(2020) 744 final

**KOMISIJAS UN PADOMES
VIENOTĀ NODARBINĀTĪBAS ZIŅOJUMA PRIEKŠLIKUMS**

SATURA RĀDĪTĀJS

PRIEKŠVārds.....	2
GALVENIE ASPEKTI	3
1. PĀRSKATS PAR DARBA TIRGUS UN SOCIĀLAJĀM TENDENCĒM UN PROBLĒMĀM EIROPAS SAVIENĪBĀ	25
1.1. Darba tirgus tendences	25
1.2. Sociālās tendences	34
2. SOCIĀLO REZULTĀTU PĀRSKATA JAUNĀKĀ INFORMĀCIJA.....	37
2.1. Paskaidrojumi par rezultātu pārskatu	37
2.2. No sociālo rezultātu pārskata iegūtie pierādījumi	39
3. NODARBINĀTĪBAS UN SOCIĀLĀS JOMAS REFORMAS — DALĪBVALSTU REZULTĀTI UN RĪCĪBA.....	43
3.1. 5. pamatnostādne. Palielināt pieprasījumu pēc darbaspēka.....	43
3.1.1. Galvenie rādītāji	43
3.1.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi	57
3.2. 6. pamatnostādne. Stiprināt darbaspēka piedāvājumu un uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, prasmēm un kompetencēm	62
3.2.1. Galvenie rādītāji	62
3.2.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi	92
3.3. 7. pamatnostādne. Uzlabot darba tirgu darbību un sociālā dialoga efektivitāti	107
3.3.1. Galvenie rādītāji	107
3.3.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi	131
3.4. 8. pamatnostādne. Veicināt vienlīdzīgas iespējas visiem, sekmēt sociālo iekļaušanu un apkarot nabadzību	138
3.4.1. Galvenie rādītāji	138
3.4.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi	157

PRIEKŠVĀRDS

Eiropas Komisijas un Padomes vienotais nodarbinātības ziņojums (VNZ) ir sagatavots, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 148. pantu. Komisijas priekšlikums šim ziņojumam ietilpst rudens dokumentu kopumā. Vienotajā nodarbinātības ziņojumā ir sniegts gada pārskats par svarīgākajām norisēm nodarbinātības un sociālajā jomā Eiropas Savienībā, kā arī par dalībvalstu veiktajām reformām saskaņā ar dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādņem¹. Ziņojumā izmantota minēto pamatnostādņu struktūra: palielināt pieprasījumu pēc darbaspēka (5. pamatnostādne), stiprināt darbaspēka piedāvājumu un uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, prasmēm un kompetencēm (6. pamatnostādne), uzlabot darba tirgu darbību un sociālā dialoga efektivitāti (7. pamatnostādne) un veicināt vienlīdzīgas iespējas visiem, sekmēt sociālo iekļaušanu un apkarot nabadzību (8. pamatnostādne).

Turklāt vienotajā nodarbinātības ziņojumā skatīti arī dalībvalstu darbības rezultāti saistībā ar Eiropas sociālo tiesību pīlāra kontekstā izveidoto sociālo rezultātu pārskatu. Pīlāru 2017. gada 17. novembrī kopīgi pasludināja Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. Tajā ir identificēti principi un tiesības trijās jomās: i) vienādas iespējas un darba tirgus pieejamība, ii) taisnīgi darba apstākļi un iii) sociālā aizsardzība un iekļaušana. Šajās jomās panāktā progresa uzraudzības pamatā ir detalizēta analīze par pīlāram pievienoto sociālo rezultātu pārskatu.

VNZ struktūra ir šāda: ievadnodaļā (1. nodaļa) priekšstata iegūšanai ir ziņots par galvenajām darba tirgus un sociālajām tendencēm Eiropas Savienībā. VNZ 2. nodaļā ir izklāstīti galvenie rezultāti, kas iegūti, analizējot sociālo rezultātu pārskatu saistībā ar Eiropas sociālo tiesību pīlāru. 3. nodaļā ir sniegts detalizēts apraksts pa valstīm par galvenajiem rādītājiem (izmantojot arī sociālo rezultātu pārskata datus), apskatīta dalībvalstu darbība, problēmas un politika, kas īstenota, lai, izpildītu pamatnostādnes attiecībā uz nodarbinātības politiku.

¹ Pēdējo nodarbinātības pamatnostādņu atjauninājumu Eiropas Savienības Padome pieņēma 2020. gada oktobrī (OV L 344, 19.10.2020., 22.–28. lpp.).

GALVENIE ASPEKTI

Pirms Covid-19 krīzes ES bija vērojams stabils nodarbinātības pieaugums, kaut arī ar tendenci palēnināties. Saglabājot darba tirgu pozitīvo darbību, kas sākās 2013. gadā, nodarbinātība turpināja pieaugt 2019. gadā, sasniedzot rekordaugstu līmeni gada beigās. Pēc finanšu krīzes īstenotie dalībvalstu reformu centieni veicināja šo ekonomisko izaugsmi un darbvietu skaita pieaugumu, lai gan atsevišķās dalībvalstīs un reģionos problēmas saglabājās, tostarp attiecībā uz neaizsargāto grupu integrāciju darba tirgū.

Covid-19 pandēmija pārtrauca šo tendenci, pēkšņi mainot mūsu dzīvesveidu un darba formu. Tas būtiski ietekmēja cilvēku dzīvi un izraisīja nepieredzētu ekonomisko šoku. Eiropas un valstu iestāžu reakcija ir bijusi ātra. Iedzīvotāju veselības un darbvietu aizsardzība ir kļuvusi par galveno politikas prioritāti. Dalībvalstis ir sniegušas atbalstu tiem indivīdiem un nozarēm, kas tikuši īpaši smagi skarti. Šo pasākumu īstenošana līdz šim ir novērsusi masveida nodarbinātības un sociālās krīzes izraisīšanos ES. Tomēr vēl arvien ir daudz nenoteiktības attiecībā uz to, cik ilgi pandēmija turpināsies, kad īstenosies ilgtspējīga ekonomikas atveseļošanās un kādas sekas izjutīs visneaizsargātākās personas. Situācija dalībvalstīs atšķiras arī pagātnes notikumu dēļ. Dalībvalstis, kas jau pirms pandēmijas saskārās ar nopietnām sociālekonomiskām problēmām, pašlaik vēl vairāk izjūt šos trūkumus.

Eiropas sociālo tiesību pīlāra īstenošanai ir izšķirīga nozīme taisnīgas un iekļaujošas atveseļošanās nodrošināšanā. Pīlāra principiem kopā ar trīs dimensijām — vienādām iespējām un darba tirgus pieejamību, taisnīgiem darba apstākļiem un sociālo aizsardzību un iekļaušanu — ir jāvirza politikas pasākumu izstrāde darba ņēmēju un māsaimniecību atbalstam. Lai cīnītos pret pandēmijas ietekmi un veiktu sagatavošanās darbus atveseļošanās procesam, ir jāveicina sociālā noturība un augšupēja konverģence, koncentrējoties uz cilvēkiem. Nesen pieņemtajās nodarbinātības pamatnostādnēs ir integrēti konkrēti ieteikumi, kā mazināt Covid-19 ietekmi uz nodarbinātību un sociālajiem jautājumiem, un dalībvalstīm ir sniegtas norādes par to, kā modernizēt darba tirgus iestādes, izglītību un apmācību, kā arī sociālās aizsardzības un veselības aprūpes sistēmas ar mērķi padarīt tās iekļaujošākas un taisnīgākas. Pamatnostādnes ietver arī jaunus elementus, kuri atspoguļo Savienības prioritātes, īpaši attiecībā uz sociāli pamatotu zaļo un digitālo pārkārtošanos. Eiropas zaļā kursa būtisks mērķis ir klimata un vides problēmas pārvērst iespējās un padarīt pārkārtošanos taisnīgu un iekļaujošu visiem.

ES reakcija uz krīzi ir bijusi ātra un spēcīga. Dalībvalstīm ir piedāvāts nepieredzēts finansiālais atbalsts krīzes ekonomiskās un sociālās ietekmes mazināšanai, veselības aprūpes sistēmas traucējumu mazināšanai un atveseļošanās veicināšanai, ieskaitot jauno *SURE* instrumentu, Ārkārtas atbalsta instrumentu un palielinātu elastību kohēzijas politikas fondu izmantošanā Investīciju iniciatīvas reaģēšanai uz koronavīrusu ietvaros. Turklāt Atveseļošanas un noturības mehānisms, kurš ir *Next Generation EU* centrā, sniegs plaša mēroga finansiālo atbalstu reformām un ieguldījumiem ar mērķi atbalstīt darbvietu radīšanu un padarīt ES ekonomikas, sabiedrības un veselības aprūpes sistēmas noturīgākas un labāk sagatavotas divējādās pārkārtošanās īstenošanai. Tā ir unikāla izdevība vairot ieguldījumus cilvēkos un paātrināt ekonomikas atveseļošanos. Šī ātrā reakcija iederas ilgtermiņa stratēģijā un palīdz Savienībai sasniegt tās ilgtermiņa mērķus.

Vienotā nodarbinātības ziņojuma nolūks ir palīdzēt dalībvalstīm identificēt prioritārās reformu un ieguldījumu jomas. Kā noteikts Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD)

148. pantā, vienotais jeb kopīgais nodarbinātības ziņojums sniedz pārskatu par galvenajiem nodarbinātības un sociālajiem procesiem Eiropā un nodarbinātības pamatnostādņu īstenošanu. Tas rudens dokumentu kopuma ietvaros ir veidojis neatņemamu Eiropas pusgada daļu kopš tā pirmsākumiem, izceļot galvenās nodarbinātības un sociālās problēmas, kas jārisina ikgadējā cikla gaitā. Šajā ārkārtējā 2021. gada Eiropas pusgadā² vienotais nodarbinātības ziņojums var papildus palīdzēt dalībvalstīm identificēt prioritārās reformu un ieguldījumu jomas, kas iekļaujamās to atveseļošanas un noturības plānos nodarbinātības pamatnostādņu kontekstā. Eiropas sociālo tiesību pīlāru papildinošā sociālo rezultātu pārskata informācija ir atspoguļota vienotajā nodarbinātības ziņojumā un var palīdzēt izstrādāt valstu plānus. Turklāt, ņemot vērā vienoto nodarbinātības ziņojumu, Komisija plānu saturu novērtēs analītiskajos dokumentos, kuri papildina Padomes īstenošanas aktu priekšlikumus. Sadarbībā ar Nodarbinātības komiteju un Sociālās aizsardzības komiteju Komisija arī cieši uzraudzīs visus darba tirgus un sociālos procesus, regulāri atjauninot attiecīgi Nodarbinātības pārraudzības instrumentu un Sociālās aizsardzības pārraudzības instrumentu.

Covid-19 krīze ir spēcīgi ietekmējusi darba tirgus rādītājus ES. Lai gan nodarbinātības rādītāju pazemināšanās bija vērojama jau 2019. gada otrajā pusē, vairumam darba tirgus rādītāju to pozitīvā tendence ir apstājusies līdz ar pandēmijas sākumu. Kopējā nodarbinātība (kas bija pieaugusi par 15 miljoniem kopš 2013. gada vidus) ir sarukusi par 6,1 miljonu personu laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim — tas ir lielākais novērotais samazinājums divu secīgu ceturkšņu laikā. Pēc sešus gadus ilgas pozitīvas virzīšanās uz stratēģijas “Eiropa 2020” nodarbinātības mērķi nodarbinātības līmenis 2020. gadā ir attālinājies no tā. Saīsināta darba laika shēmu un citu darba tirgus saglabāšanas pasākumu ātras pieņemšanas un aktivitātes līmeņa samazināšanās rezultātā bezdarba līmeņa pieaugums ir bijis mērens — viens procentpunkts līdz 2020. gada septembrim. Tomēr jauniešu bezdarbs (15–24 gadi) ir pieaudzis vairāk nekā citās vecuma grupās, un to jauniešu īpatsvars, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*), ir ievērojami palielinājies. Arī ārpus ES dzimuši darba ņēmēji ir izjutuši spēcīgu ietekmi. Situācija dalībvalstīs, reģionos un nozarēs ievērojami atšķiras, un ir nepieciešama cieša uzraudzība un politikas centieni, lai izvairītos no turpmākas negatīvas ietekmes īstermiņā.

Plaša saīsināta darba laika shēmu izmantošana ir palīdzējusi mazināt šoka sekas darba tirgū. Nostrādāto stundu skaits uz vienu darbinieku strauji kritās par 11,3 % 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājumā ar 2019. gada pēdējo ceturksni. Tajā pašā laikā prombūtnes no darba apmērs ievērojami pieauga no 9,7 % 2019. gada pēdējā ceturksnī līdz 21,8 % 2020. gada otrajā ceturksnī (apmēram puse no šī pieauguma radās pagaidu atlaišanas no darba dēļ). Kopš

² Kā norādīts 2021. gada ilgtspējīgas izaugsmes stratēģijā, 2021. gada Eiropas pusgada cikls tiks pielāgots, lai atspoguļotu Atveseļošanas un noturības mehānisma ieviešanu. To dalībvalstu gadījumā, kuras iesniegs savus atveseļošanas un noturības plānus, Komisija plānu saturu (būtību) novērtēs analītiskajos dokumentos, kuri papildina Padomes īstenošanas aktu priekšlikumus. Šie analītiskie dokumenti aizstās ierastos ziņojumus par valstīm. ņemot vērā atveseļošanas un noturības plānu visaptverošo un tālredzīgas politikas raksturu, Komisijai 2021. gadā konkrētām valstīm adresēti ieteikumi nebūs jāpiedāvā tām dalībvalstīm, kuras būs iesniegušas šādu plānu. Tomēr Komisija piedāvās ieteikumus par dalībvalstu budžeta stāvokli 2021. gadā, kā paredzēts Stabilitātes un izaugsmes paktā.

krīzes sākuma dalībvalstis ir plaši īstenojušas (vai ieviesušas, ja iepriekš tādu nebija) saīsināta darba laika shēmas un/vai citas darbvieta saglabāšanas shēmas ar mērķi ierobežot darbvieta zudumu, izvairīties no cilvēkkapitāla izkliedes un uzturēt kopējo pieprasījumu. Eiropas Savienība atbalsta šos centienus ar Eiropas pagaidu atbalsta instrumentu bezdarba risku mazināšanai ārkārtas situācijā (*SURE*). Saīsināta darba laika shēmu sinhronizēta ārkārtas izmantošana palīdzēja risināt krīzes tūlītējās sekas un novērsa ievērojamu bezdarba pieaugumu. Tomēr, jo ilgāk turpināsies krīze, jo lielāks kļūst risks, ka šī prakse subsidēs darbvieta uzņēmumos, kuri vairs nav dzīvotspējīgi. Tāpēc saīsināta darba laika shēmu pakāpeniska pārtraukšana būtu rūpīgi jāizvērtē, ņemot vērā, no vienas puses, nepieciešamību aizsargāt uzņēmumus un darba ņēmējus, kamēr to pieprasa ekonomiskie apstākļi, un, no otras puses, politikas ieviešanu, lai veicinātu strukturālas pārmaiņas un darbinieku pārorientēšanu uz citām darbvieta (piemēram, ar labi izstrādātu darbā pieņemšanas stimulu un pārkvalifikācijas pasākumu palīdzību).

Covid-19 krīze ir pārtraukusi sešus gadus ilgu pozitīvu tendenci darba tirgū

Par
6,1 miljonu

mazāk
nodarbināto

2020. gada
2. ceturksnī
salīdzinājumā ar
2019. gada
4. ceturksni

72 %
nodarbinātības
līmenis

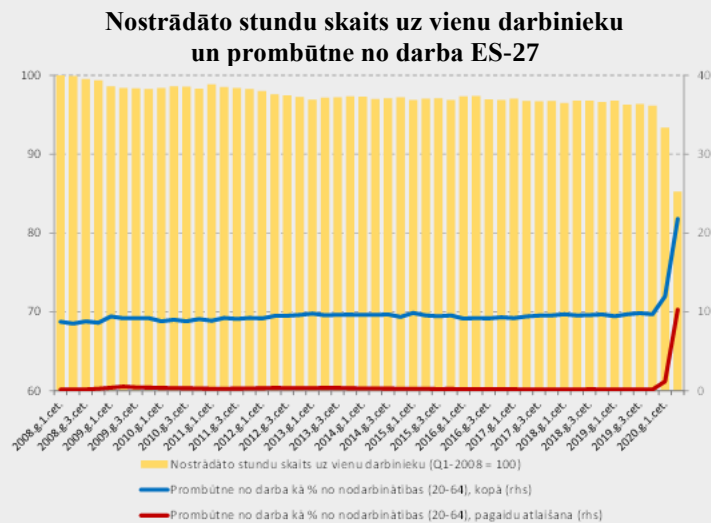
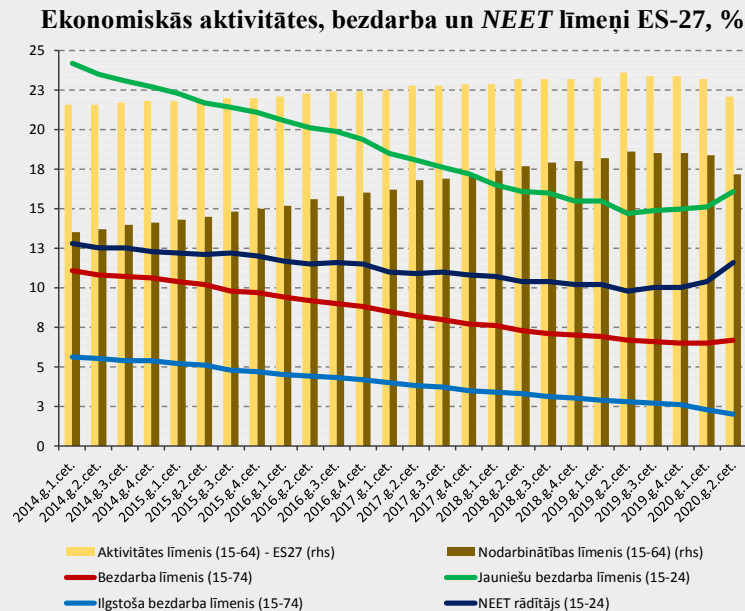
2020. gada
2. ceturksnī (par
1,1 procentpunktu
zemāks nekā
pirms gada)

7,5 %
bezdarba
līmenis

2020. gada
septembrī (par
1 procentpunktu
augstāks nekā
martā)

-11,3 %
nostrādāto
stundu skaits uz
vienu
darbinieku

2020. gada
2. ceturksnī
salīdzinājumā ar
2019. gada
4. ceturksni

Avots: Eurostat, DSA. Sezonāli, nevis kalendāri koriģēti dati.

Dažādas nozares un darba ņēmēju kategorijas ekonomisko šoku ir izjutušas atšķirīgi. Visās saimnieciskajās darbībās, izņemot būvniecību, pēdējā gada laikā pirms 2020. gada otrā ceturkšņa ir samazinājies nodarbinātības apmērs, bet vislielākais kritums bija vērojams viesmīlības nozarē, kultūras un izklaides nozarē, kā arī profesionālo pakalpojumu nozarē. Nodarbinātības samazinājums lielākā mērā ir ietekmējis darba ņēmējus nestandarta

nodarbinātības veidos, taču šajā ziņā pastāv lielas atšķirības valstu starpā. Pagaidu darbinieki ir izjutuši būtisku ietekmi — to skaits 2020. gada otrajā ceturksnī ir samazinājies par 16,7 % salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, savukārt pastāvīgo darbinieku skaits ir saglabājies stabils zināmā mērā arī īstenoto politikas pasākumu dēļ. Tā rezultātā pagaidu darbinieku īpatsvars salīdzinājumā ar kopējo darba ņēmēju skaitu ir ievērojami sarucis, taču arī šajā ziņā situācija valstīs ir ļoti atšķirīga.

Pandēmija ir atšķirīgi ietekmējusi dažādas darbvietas un nozares

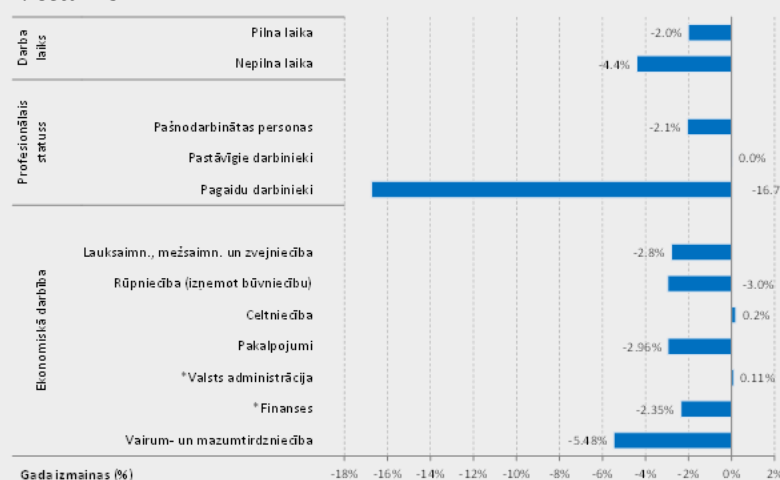
4,2 miljoni

**mazāk darbinieku
ar pagaidu darba
līgumiem** gada laikā
līdz 2020. gada
2. ceturksnim

**Nodarbinātības
pieaugums**
būvniecībā, valsts
pārvaldē un IKT
nozarē

**Salīdzinoši
vislielākais
samazinājums**
tirdzniecībā,
mākslas un izklaides
nozarē un
lauksaimniecībā

**Nodarbinātība (15–64 gadi) pēc līguma veida: procentuālās attiecības
izmaiņas laikposmā no 2019. gada 2. ceturkšņa līdz 2020. gada
2. ceturksnim**

Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: * NACE 2. red. darbības.

Covid-19 dēļ dalībvalstīm draud straujš jauniešu bezdarba pieaugums, kura risināšanai nepieciešamas reformas un pastiprināts atbalsts. Pēc pastāvīga sarukuma 2019. gadā ES mēroga jauniešu bezdarbs no zema rādītāja 14,9 % apmērā 2020. gada martā strauji pieauga līdz 17,1 % septembrī; tas palielinājās ātrāk nekā bezdarbs sabiedrībā kopumā. Krīze ir izraisījusi arī 15–24 gadu vecu jauniešu, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*), rādītāja lielāko pieaugumu divu secīgu ceturkšņu gaitā kopš *Eurostat* sērijas sākuma 2006. gadā (no 10,4 % līdz 11,6 % starp 2020. gada pirmo un otro ceturksni). 2019. gadā 1 no 10 jauniešiem vecumā no 18 līdz 24 gadiem pameta izglītību vai apmācību ar zemu kvalifikāciju, neiegūstot vidējo izglītību, un vairāk nekā ceturtdaļai cilvēku vecumā no 30 līdz 34 gadiem nebija kvalifikācijas, kas nodrošinātu tiešu piekļuvi darba tirgum (vidusskolas līmeņa profesionālā izglītība un apmācība vai terciārās izglītības kvalifikācija). Komisijas priekšlikumos Ieteikumam par profesionālo izglītību un apmācību (PIA) un Eiropas Izglītības telpai ierosināti mērķrādītāji PIA un terciārās izglītības iegūšanas uzlabošanai. Tā kā *NEET* rādītāja palielināšanās lielā mērā ir saistīta ar darbaspēka pieprasījuma kritumu, būtiskas būs reformas darbvietu radīšanas, izglītības un prasmju apguves atbalstīšanai. Sekmīga pastiprinātās Garantijas jauniešiem īstenošana, balstoties uz labi funkcionējošiem valsts nodarbinātības dienestiem un izglītības un apmācības sistēmām, būs izšķirīga. Attiecībā uz jaunām sievietēm *NEET* situācijā, kuru gadījumā neaktivitāte ir biežāk sastopama nekā vīriešu

vidū, reformām būtu jāietver arī pasākumi ar mērķi novērst fiskālos šķēršļus nodarbinātībai un atbalstīt darba un aprūpes pienākumu savienošānu (sk. arī turpmāk tekstā).

Covid-19 krīze ir izraisījusi būtisku *NEET* rādītāja palielināšanos

11,6 %

jaunieši *NEET* situācijā (15–24 gadi)

2020. gada
2. ceturksnī (par
1,2 procentpunktiem
vairāk nekā iepriekšējā
ceturksnī)

-12 %

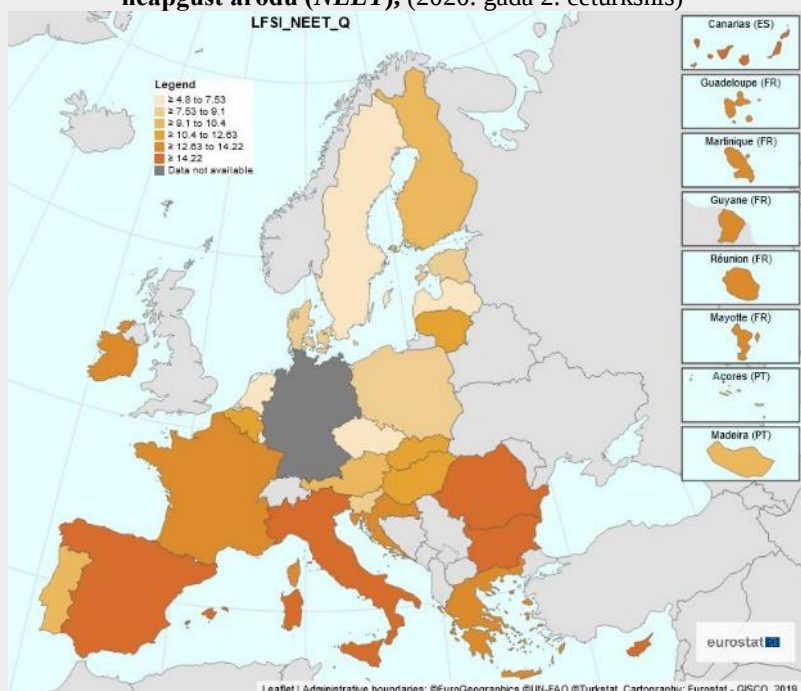
**nodarbināti
mazkvalificēti**

jaunieši laikposmā no
2019. gada beigām
līdz 2020. gada
2. ceturksnim

26 %

jauniešu (30–34 gadi)
ir kvalifikācija, kas
nesniedz tiešu piekļuvi
darba tirgum
(vidusskolas līmeņa
PIA vai terciārā
izglītība)

**Jaunieši vecumā no 15 līdz 24 gadiem, kuri nemācās, nestrādā un
neapgūst arodu (*NEET*), (2020. gada 2. ceturksnis)**

Avots: Eurostat, DSA.

Dzimumu nodarbinātības atšķirība nav būtiski mainījusies, un sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība pēdējos piecos gados ir samazinājusies, bet krīze ir radījusi jaunus riskus un uzsvērusi reformu un ieguldījumu nepieciešamību. Lai gan sieviešu nodarbinātības līmenis ir pieaudzis, sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība kopš 2013. gada ir samazinājusies tikai nelielā mērķī, taču sievietēm vidēji ir augstāks izglītības līmenis. Sieviešu pārsvars zemāk apmaksātās nozarēs un profesijās viņas ir padarījis īpaši neaizsargātas Covid-19 krīzes skartajos darba tirgos. Lielākas atšķirības dzimumu starpā ir attiecībā uz sievietēm ar maziem bērniem: 2019. gadā viņu situāciju raksturoja negatīvas nodarbinātības līmeņa atšķirības 14,3 procentpunktu apmērā salīdzinājumā ar sievietēm bez bērniem; savukārt atšķirība attiecībā uz vīriešiem tādā pašā situācijā ir pozitīva 9,6 procentpunktu apmērā. Nodarbinātības rezultāti ir sliktāki īpaši vecākām, ārpus ES dzimušām, mazkvalificētām sievietēm un sievietēm ar invaliditāti. Sieviešu līdzdalību darba tirgū varētu stiprināt ar reformām un ieguldījumiem agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes un ilgtermiņa aprūpes pakalpojumos un darba un privātās dzīves līdzsvara politikā, piemēram, no dzimumu aspekta līdzsvarotos vecāku un aprūpes atvaļinājumos. Citas reformas un ieguldījumi varētu ietvert pasākumus vienlīdzīgas karjeras attīstības nodrošināšanai, darba samaksas pārredzamības pasākumus un korekcijas nodokļu un pabalstu sistēmā, piemēram, nodokļu uzlikšanu indivīdam, nevis mājsaimniecībai; un uz ģimeni balstītus, ar apgādājamo laulāto saistītus un pārvedamus atskaitījumus.

Joprojām ir ievērojama dzimumu nodarbinātības un darba samaksas atšķirība vairākās dalībvalstīs

**11,4 procentpu
nktus liela**

**dzimumu
nodarbinātības
atšķirība**

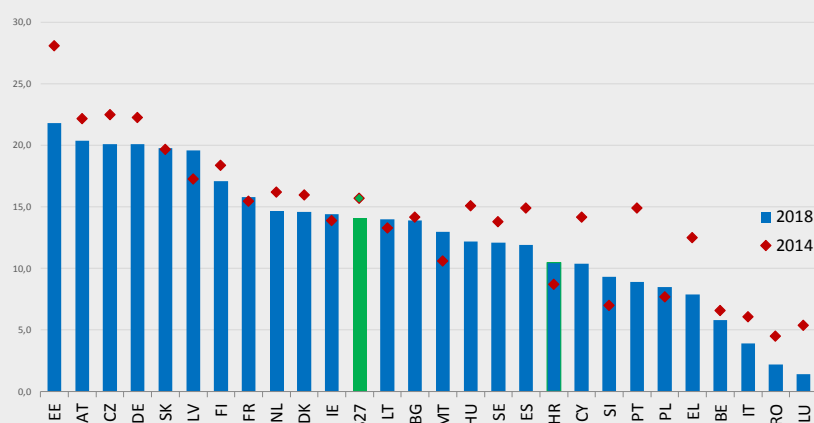
2020. gada
2. ceturksnī, gandrīz
stabila kopš
2013. gada

**14,3 procentpu
nktus liela**

**vecāku pienākumu
ietekme uz
nodarbinātību**

(zemāks
nodarbinātības
līmenis sievietēm ar
maziem bērniem
salīdzinājumā ar
sievietēm bez
bērniem)

Nekoriģētā sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība 2014. un 2018. gadā
(procentpunkti)

Avots: Eurostat.

Krīzei varētu būt nesamērīga ietekme uz ārpus ES dzimušiem migrantiem. Ir nepieciešami papildu centieni, lai nodrošinātu viņu integrāciju darba tirgū. Ārpus ES dzimušo migrantu nodarbinātības līmenis 2017.–2019. gadā uzlabojās (no 61,5 % līdz 64,2 %). Tomēr kopš krīzes sākuma nodarbinātības līmenis ir ievērojami krities (līdz 60,8 % 2020. gada otrajā ceturksnī), tas ir saistīts ar viņu pārāk lielo īpatsvaru pagaidu darbinieku vidū, kā arī nozarēs, kuras spēcīgi ietekmējusi krīze, lai gan viņiem ir bijusi ļoti nozīmīga loma, strādājot priekšplāna profesijās pandēmijas laikā. Turklāt pirmās paaudzes migrējošie darba ņēmēji biežāk strādā zemākas kvalifikācijas profesijās, pat ja viņiem ir terciārā izglītība. Dalībvalstu īstenotie politikas pasākumi saistībā ar valodu kursu un izglītības un apmācības pieejamības nodrošināšanu, palīdzību darba tirgū un prasmju un kvalifikāciju atzīšanu līdz šim ir palīdzējuši uzlabot migrantu integrāciju darba tirgū. Šo politiku uzturēšana un stiprināšana palīdzētu padarīt atveseļošanu iekļaujošāku un izmantot migrantu un bēgļu prasmes un potenciālu.

Darba tirgus segmentācijas cēloņu risināšana, tostarp pielāgojot tiesību aktus un nodrošinot atbilstīgus stimulus darbā pieņemšanai ar stabilu līgumu, ir būtiska sociālās noturības uzlabošanai. Pagaidu nodarbinātības izplatība ievērojami atšķiras valstu starpā, gados jaunu darba ņēmēju un sieviešu īpatsvars šajā kategorijā ir salīdzinoši lielāks. Dalībvalstīs, kurās ievērojama darba ņēmēju daļa ir darba ņēmēji uz noteiktu laiku, ir piedzīvojušas vislielākās nodarbinātības svārstības krīzes laikā. Šajā ziņā sociālās noturības vairošanai un taisnīgas un iekļaujošas atveseļošanas atbalstīšanai svarīgi ir nodrošināt to, ka terminēti līgumi palīdz pievienoties darba tirgum, vienlaikus kalpojot par atspēriena punktu tuvāk pastāvīgai nodarbinātībai. Reformas nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu modernizēšanai ir būtiskas šajā kontekstā, cita starpā lai noteiktu skaidrus nosacījumus

pagaidu darba līgumu izmantošanai, novērstu tādas darba attiecības, kuru rezultāts ir nestabili darba apstākļi, un nodrošinātu atbilstīgus stimulus darbā pieņemšanai ar beztermiņa darba līgumiem. Tajā pašā laikā dalībvalstīm ar pielāgojamu atbilstības nosacījumu palīdzību ir jānodrošina, ka darba meklētājiem ar nestabilas nodarbinātības vēsturi ir adekvāta piekļuve sociālajai aizsardzībai un jo īpaši bezdarbnieka pabalstiem, kā arī apmācības un pārkvalifikācijas iespējām.

Daudziem darba ņēmējiem vēl arvien nav adekvātas minimālās algas aizsardzības. Neraugoties uz neseno paaugstinājumu daudzās dalībvalstīs, nereti likumā noteiktās minimālās algas ir zemas salīdzinājumā ar citām algām attiecīgajā ekonomikā. Kopumā minimālā alga nav pietiekama, lai pasargātu darba ņēmējus no nabadzības riska. Nepilnības tvērumā pastāv gan valstīs ar likumā noteiktu minimālo algu (konkrētām kategorijām paredzēto izņēmumu dēļ), gan valstīs, kur algas tiek noteiktas tikai darba koplīguma slēgšanas sarunu rezultātā (to darba ņēmēju gadījumā, uz kuriem neattiecas koplīgumi). Pēc apspriešanās ar sociālajiem partneriem Komisija ir ierosinājusi direktīvu, lai nodrošinātu, ka darba ņēmējus Savienībā aizsargā adekvātas minimālās algas. Priekšlikuma mērķis ir veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas par algām visās dalībvalstīs. Šajā ziņā valstīm, kurās ir likumā noteikta minimālā alga, būtu jāpanāk nepieciešamie apstākļi, lai minimālā alga tiktu noteikta atbilstīgā līmenī, ieskaitot skaidrus un stabilus kritērijus minimālās algas noteikšanai, indikatīvas atsauces vērtības algas adekvātuma novērtēšanai un regulārus, savlaicīgus atjauninājumus. Šīs dalībvalstis tiek aicinātas arī nodrošināt samērīgu un pamatotu likumā noteiktās minimālās algas diferencēšanu un atskaitījumu izmantošanu un sociālo partneru produktīvu iesaistīšanu likumā noteiktās minimālās algas noteikšanā un atjaunināšanā. Visbeidzot, priekšlikums paredz uzlabot katrā valstī noteiktās minimālās algas aizsardzības izpildi un uzraudzību.

Darba apstākļu pielāgošana ir kļuvusi ļoti būtiska pandēmijas laikā un tā būs svarīga arī pēc tam, radot nepieciešamību pēc ieguldījumiem darbavietā un reformām elastīga darba režīma pieejamības uzlabošanai. Daudzas dalībvalstis ir pielāgojušas savus nodarbinātības noteikumus, tostarp paplašinot tāldarba izmantošanu, īpaši koncentrējoties uz neaizsargāto darba ņēmēju aizsardzību. Veselības jomas ārkārtas situācijas laikā tāldarbs ir pierādījis savu nozīmi darbības nepārtrauktības nodrošināšanā, vienlaicīgi piedāvājot plašākas iespējas papildu aprūpes vajadzību risināšanai. Tomēr tāldarbs rada arī riskus, ieskaitot tos, kas ir saistīti ar mājās strādājošo tāldarbinieku profesionālo, fizisko un garīgo labklājību. Kopumā pandēmijas rezultātā tiks pārdomāts veids, kā tiek organizētas darbavietas un darba un privātās dzīves līdzsvars. Valstu noteikumi par tāldarbu atšķiras pēc to satura un tvēruma, tostarp attiecībā uz informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) veicināšanu šim nolūkam. Balstoties uz pastāvošo valsts darba koplīguma slēgšanas sarunu praksi, dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka darba vide ir droša un labi pielāgota un elastīgs darba režīms ir plaši pieejams, lai ļautu līdzsvarot darba, ģimenes un privāto dzīvi. Vairāk uzmanības ir jāpievērš arī darba apstākļu uzlabošanai darba ņēmējiem neaizsargātās situācijās un nedeklarēta darba veicēju piesaistīšanai oficiālai nodarbinātībai. Pandēmija ir izcēlusi arī darbaspēka trūkumu atsevišķās veselības aprūpes profesijās un nepieciešamību pielāgot vai uzlabot attiecīgo darbinieku darba apstākļus un prasmes.

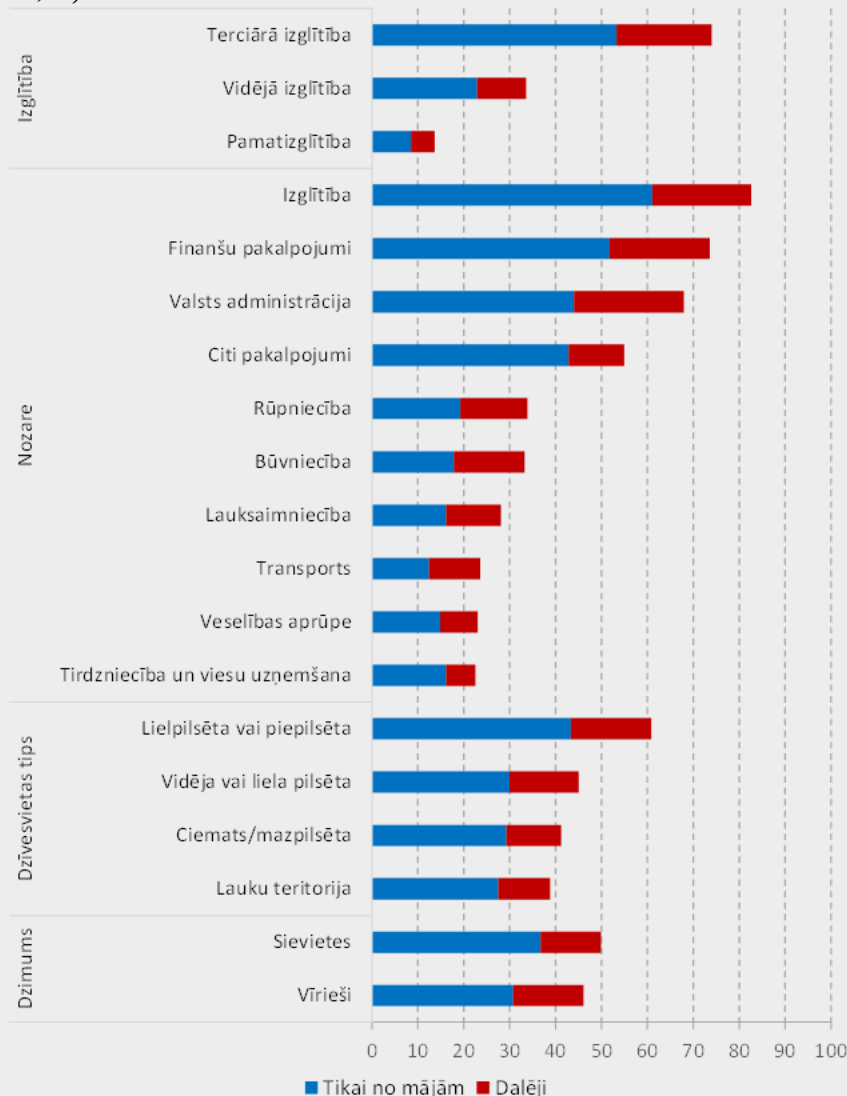
Tāldarba izplatība krīzes laikā ievērojami atšķiras dažādās profesijās un nozarēs

Darbs no mājām Covid-19 laikā, iesaistīto darba ņēmēju galvenās pazīmes (ES-27, %)

60 procentu
no nktu liela
atšķirība
piekluvē
tāldarbam starp
augsti
kvalificētiem un
mazkvalificētiem
darba ņēmējiem

61 %
lielpilsētās
dzīvojošo bija
piekluve
tāldarbam
salīdzinājumā ar
41 % mazpilsētu
iedzīvotāju

Izglītības un
administratīvo
pakalpojumu
jomā strādājošie
lielākā mērā
izmantoja
tāldarbu

Avots: Eurofound (2020). E-aptauja Living, working and COVID-19 (Dzīve, darbs un Covid-19).

Aktīva darba tirgus politika ir būtiska, lai atbalstītu darba tirgus pielāgošanos pēc Covid-19 radītā satricinājuma. Iestājoties darbvieta krīzei, dalībvalstīs bija atšķirīgs aktīvas darba tirgus politikas (ADTP) tvērums. Iekļaujošas izaugsmes kontekstā ir būtiski atbalstīt sekmīgu statusa maiņu darba tirgū, vienlaicīgi novēršot papildu prasmju polarizācijas risku. Tas ir īpaši svarīgi dalībvalstīs, kurās joprojām ir augsts ilgstoša bezdarba līmenis, kas droši vien pieaugs Covid-19 radītā satricinājuma rezultātā. Dalībvalstīs ir mainījušas pastāvošās sistēmas vai ieviesušas jaunas ADTP sistēmas, lai labāk reaģētu uz darba tirgus apstākļiem, veicinātu nodarbinātību, kā arī kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju, nereti izmantojot Eiropas Sociālā fonda atbalstu. Dalībvalstīm varētu būt iespēja kombinēt kohēzijas politikas fondus ar Atveseļošanas un noturības mehānisma līdzekļiem, lai turpinātu veicināt ADTP, ieskaitot kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas pasākumus.

Piekluve bezdarbnieka pabalstu shēmām ar adekvātu pabalsta apjomu un izmaksas ilgumu ir būtiska, lai mazinātu krīzes negatīvo ietekmi un atbalstītu bezdarbniekus

jaunu darbvietu iegūšanā. Lai atbalstītu darba meklētājus pārejā uz jaunu darbvietu, svarīgi ir nodrošināt adekvātus samērīga ilguma bezdarbnieka pabalstus, kas ir pieejami visiem darba ņēmējiem, ieskaitot nestandarta darba līgumu slēdzējus. Īpaša uzmanība ir jāpievērš personām ar īsu vai saraustītu nodarbinātības vēsturi, jo tām bezdarbnieka pabalstu shēmas nereti ir mazāk pieejamas. Reaģējot uz pandēmiju, vairākas dalībvalstis ir pastiprinājušas savas shēmas aizsardzībai bezdarba gadījumā. Šīs shēmas, iespējams, būs atkārtoti jāpārskata pēc izmaiņām ekonomiskajos apstākļos, lai saglabātu adekvātus darba ņēmēju ienākumus un atbalstītu darbu zaudējušo indivīdu produktīvu atgriešanos darba tirgū.

Valsts nodarbinātības dienestiem būs jārīkojas ārpus tradicionālajiem darbības veidiem, lai risinātu darba meklētāju skaita pieaugumu un atbalstītu viņu profesijas vai darba nozares maiņu. Tādu bezdarbnieku īpatsvaram, kuri darba meklēšanā izmanto valsts nodarbinātības dienesta (VND) pakalpojumus, pēdējos gados ir bijusi tendence samazināties, tiesa, šajā ziņā dalībvalstu starpā pastāv lielas atšķirības. Vēl arvien pārmērīgi daudz jauniešu, mazkvalificētu un gados vecāku darba meklētāju izmanto VND palīdzību. Esošajā kontekstā, lai nodrošinātu adekvātu un rezultatīvu reakciju uz darba meklētāju un darba devēju vajadzībām, varētu būt nepieciešams vairoto spējas saistībā ar profilēšanas sistēmu stiprināšanu un uzlabot darba meklētāju konsultēšanas un darbaudzināšanas spējas. Ieguldījumi modernākajos informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) risinājumos un VND personāla pārkvalifikācijā būs nozīmīgas to spēju stiprināšanai. Spēcīgāks, uz individuāliem rīcības plāniem balstīts atbalsts varētu palīdzēt krīzes skartajiem atrast darbvietas turpmākās atveseļošanas kontekstā.

VND var būt izšķirīga loma sekmīgas statusa maiņas darba tirgū un ātras atveseļošanas veicināšanā

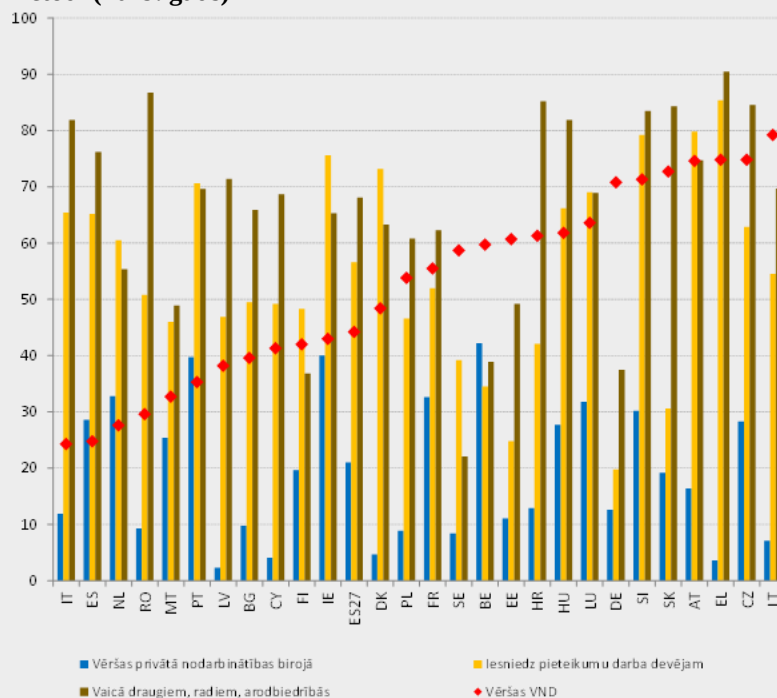
45 procentpunktu liela

atšķirība starp lielāko un mazāko apmēru VND pakalpojumu izmantošanā darba meklēšanai 2019. gadā

Mazkvalificēti un gados vecāki darba meklētāji lielākoties ir tie, kas izmanto VND palīdzību

Augsti ilgstoša bezdarba līmeņa rādītāji pirms pandēmijas var radīt papildu sarežģījumus, cenšoties nodrošināt to, ka atveseļošana ir labvēlīga visiem

To bezdarbnieku īpatsvars, kuri izmanto attiecīgo darba meklēšanas metodi (2019. gads)

Avots: Eurostat, DSA.

Sociālais dialogs un sociālo partneru iesaistīšana politikas veidošanā ir būtiska, lai veicinātu taisnīgu un ilgtspējīgu atveseļošanu un atbalstītu iekļaujošu izaugsmi. Vairākās dalībvalstīs koplīgumi un sociālais dialogs ir palīdzējis izstrādāt un īstenot tūlītējus sociālekonomiskus pasākumus reaģēšanai uz Covid-19 krīzi, ieskaitot pasākumus ātrai darba modeļu pielāgošanai (piemēram, veicinot tāldarbu) un priekšplāna un kritiski svarīgo darbinieku veselības, ienākumu un darbvieta aizsardzībai. Reaģējot uz krīzi, apspriešanās ar sociālajiem partneriem aizvien bijusi plaša tajās dalībvalstīs, kur jau pastāv labi izstrādātas sociālā dialoga struktūras. Citās dalībvalstīs krīze ir sarežģījusi sociālo partneru līdzdalību, kas bija ierobežota jau pirms ārkārtas situācijas veselības jomā. Lai nodrošinātu to reformu un ieguldījumu programmu produktīvu un sekmīgu izstrādi un īstenošanu jaunā Atveseļošanas un noturības mehānisma 2021.–2023. gadam ietvaros, ir svarīgi, lai dalībvalstis iesaistītu sociālos partnerus valsts atveseļošanas un noturības plānu sagatavošanā.

Nevienlīdzība izglītības jomā apdraud sociālo kohēziju un iekļaujošu izaugsmi, ir nepieciešamas reformas, lai izglītības sistēmas padarītu iekļaujošākas un uzlabotu to rezultātus, atbalstītu visneaizsargātākās personas un investētu izglītības infrastruktūrā, ieskaitot digitālo izglītību. Bērni no nelabvēlīgākām sociālekonomiskajām grupām bieži saskaras ar ievērojamiem sarežģījumiem izglītības iegūšanā. Viņi daudz mazākā mērā piedalās agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē (APIA), un viņiem biežāk neizdodas apgūt lasīšanas pamatprasmes pamatskolā. Pārāk maz šādu bērnu iegūst terciāro izglītību līdztekus studentiem no lauku apvidiem, personām ar invaliditāti un ārpus ES dzimušiem migrantiem.

Pārvietošanās ierobežojumu ("lokdauna") laikā ieviestā attālinātā mācīšanās izcēla šos trūkumus: skolēniem no nelabvēlīgākas sociālekonomiskās vides parasti bija sliktākas digitālās prasmes, un viņiem biežāk nebija pieejami datori un interneta pieslēgums. Atšķirība dzimumu starpā pieaug arī attiecībā uz pamatprasmēm un terciārās izglītības iegūšanu — zēnu rezultāti ir sliktāki nekā meiteņu. Pastāv risks, ka šo faktoru kombinācija var radīt kavēkļus darba dzīvē, arī ņemot vērā jau pastāvošo lielo nodarbinātības atšķirību starp mazkvalificētiem un augsti kvalificētiem darba ņēmējiem (29,1 procentpunkts 2019. gadā). Pastāv spēcīga saikne starp izglītības rezultātiem, panākumiem darba tirgū un līdzdalību sabiedrībā, kas uzsver iekļaujošas izglītības nozīmi taisnīgas atveseļošanas nodrošināšanā un sociālās noturības stiprināšanā. Reformas cita starpā varētu ietvert agrīnas skolēnu diferencēšanas novēršanu; nepieciešamo atbalsta pakalpojumu un mērķtiecīgu finanšu shēmu un pakalpojumu ieviešanu skolām, ģimenēm un jauniešiem mazāk labvēlīgā situācijā; izglītības pieejamības veicināšanu bērniem, kuriem nepieciešama palīdzība, ieskaitot izglītojamo ar īpašām izglītības vajadzībām integrāciju vispārējās izglītības iestādēs; un ieguldījumi infrastruktūrā un aprīkojumā.

Nelabvēlīga sociālekonomiskā vide vēl arvien spēcīgi ietekmē līdzdalību izglītībā un tās rezultātus

36,4 % skolēnu

no mazāk labvēlīgas sociālekonomiskās un kultūras vides neizdodas apgūt lasīšanas pamatprasmes

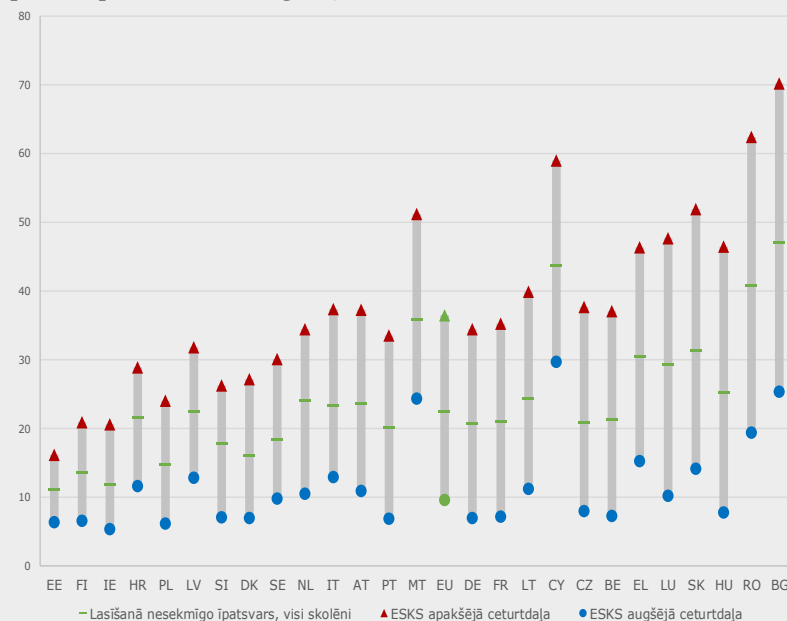
11,3 procentu nktus liela

atšķirība dalībā APIA bērniem, kuri pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam 2016. gadā

22,5 %

ārpus ES dzimušu jauniešu pāragri pamet izglītību un apmācību (salīdzinājumā ar 10,2 % ES kopumā)

Nepietiekamu lasīšanas prasmju rādītāji pēc ekonomiskā, sociālā un kultūras stāvokļa (15 gadus veci izglītojamie procentpunktos, 2018. gads)

Piezīme: ESKS — ekonomiskais, sociālais un kultūras stāvoklis.

Avots: Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma (PISA), 2018., ESAO.

Kvalifikācijas celšana un pārkvalifikācija ir viena no galvenajām prioritātēm iekļaujošas atveseļošanas veicināšanai un zaļās un digitālās pārkārtošanās atbalstīšanai. Pirms krīzes ES uzņēmumi kvalificēta personāla trūkumu minēja kā pirmo šķērslī ieguldījumiem. 20 dalībvalstīs nav izdevies sasniegt ES mēroga pieaugušo izglītības mērķrādītāju 15 % apmērā līdz 2020. gadam. Pieaugušie ar zemāku kvalifikāciju ievērojami mazāk piedalās pieaugušo izglītībā, lai gan viņiem tā ir visvairāk nepieciešama. Ceturtdaļai gados jaunu pieaugušo nav kvalifikācijas, kas dotu tiešu piekļuvi darba tirgum. Dažās nozarēs, piemēram, IKT, tiek norādīts uz ievērojamu atšķirību starp vakanču un absolventu skaitu. Daudzās dalībvalstīs vēl arvien ir pārāk sarežģīti novērtēt tālāku izglītību un apmācību pēc formālās izglītības pabeigšanas/pamešanas un prasmju validēšanas sistēma nav pietiekami izstrādāta. Kopā ar jauniem sarežģījumiem attiecībā uz prasmēm, kas izriet no zaļās un digitālās pārkārtošanās, tas liecina par nepieciešamību atbalstīt profesionālās un terciārās izglītības pārveidošanu. Prasmju programma Eiropai un Eiropas Izglītības telpa nosaka politiku mūžizglītībai, kvalifikācijas celšanai un pārkvalifikācijai, ieskaitot Prasmju pakta, prasmju stratēģiju īstenošanu, prognozēšanu, karjeras atbalstu un validēšanu. Pārkvalifikācijas un kvalifikācijas celšanas projekta ietvaros dalībvalstis ir aicinātas ierosināt reformas un

ieguldījumus prasmēs (īpaši digitālajās), kurām papildus tradicionālajam Eiropas Sociālā fonda finansējumam varēs saņemt līdzekļus arī no jaunā Atveseļošanas un noturības mehānisma.

Pastāv iespējas stiprināt dalību pieaugušo izglītībā, kas ir būtiska karjeras attīstības un sekmīgas darba maiņas atbalstam

**28,3 procentpu
nktus liela**

atšķirība starp
**mazkvalificētu un
augsti kvalificētu
darba ņēmēju**
nodarbinātības
līmeni

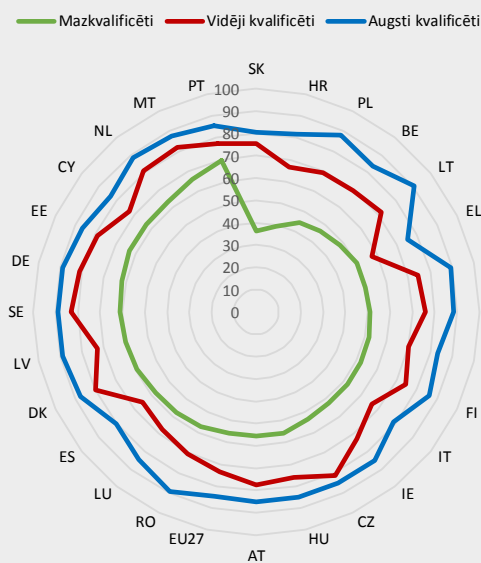
**6,5 procentpun
ktus liela**

atšķirība
**mazkvalificētu
darba ņēmēju**
dalībā pieaugušo
izglītībā

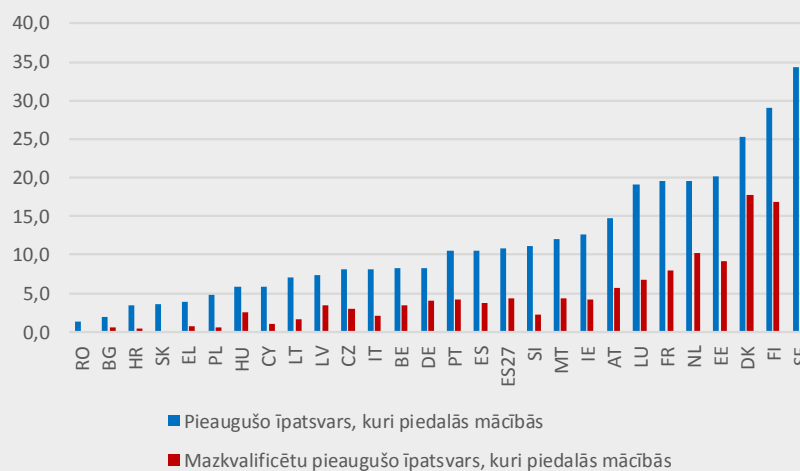
20 dalībvalstīs
mazāk nekā 15 %
pieaugušo ir
piedalījušies
pieaugušo izglītībā

Pusei
pieaugušo
būtu jāpiedalās
pieaugušo izglītībā
vairāk nekā gadu
līdz 2025. gadam
saskaņā ar Prasmju
programmu Eiropai
(salīdzinājumā ar
38 % 2016. gadā)

Nodarbinātība atkarībā no izglītības līmeņa
(% personu 25–64 gadu vecumā 2019. gadā)

**Tādu pieaugušo un mazkvalificētu pieaugušo īpatsvars, kuri
piedalās pieaugušo izglītībā (% personu 20–64 gadu vecumā
2019. gadā)**

Avots: Eurostat.

Covid-19 krīze vēl vairāk izgaismoja digitālo prasmju stiprināšanas nozīmi. Pandēmijas laikā digitālās prasmes apliecināja savu nozīmi uzņēmējdarbības, izglītības un apmācības aktivitāšu turpināšanā, kā arī pakalpojumu pieejamības nodrošināšanā lielai daļai ES iedzīvotāju, ieskaitot veselības aprūpes pakalpojumus. Digitālās prasmes būs arvien svarīgākas pilnīgai dalībai darba tirgū un sabiedrībā nākotnē, kā arī zaļās un digitālās pārkārtošanās atbalstam. Tomēr progress digitālo pamatprasmju apguvē ir bijis lēns: par spīti mēreniem uzlabojumiem 2019. gadā vairāk nekā 4 no 10 ES iedzīvotājiem nebija digitālo pamatprasmju, īpaši gados vecākām un mazkvalificētām personām. Turklāt sistemātiski trūkst digitālo tehnoloģiju speciālistu un cilvēku ar augsta līmeņa digitālajām prasmēm — tā ir problēma, ko zināmā mērā ir izraisījis nelielais sieviešu īpatsvars zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātņu un matemātikas (*STEM*) terciārās izglītības ieguvēju vidū un IKT nozares darbvietās. Lai gan agrā vecumā meiteņu digitālās prasmes ir labākas nekā zēnu, viņas attiecīgo jomu studijas vai karjeru izvēlas ievērojami retāk nekā zēni. Reformas digitālo prasmju stiprināšanai ietver mācību programmu atjauninājumus, IKT nodarbību ieviešanu pamatskolās, IKT kā zinību nozares mācīšanu vidējās izglītības ietvaros, atbalstu skolotājiem un pasniedzējiem (arī tajā, kā veicināt meiteņu interesi un ieceres), iespējas apgūt digitālās prasmes pieaugušo izglītības ietvaros, pasākumus *STEM* un IKT jomas studiju pievilcības vairošanai (īpaši meiteņu vidū), pastiprinātu uzņēmumu, pētniecības centru un akadēmiskās pasaules sadarbību, kā arī ieguldījumus digitālajā infrastruktūrā un aprīkojumā.

Digitālo prasmju atšķirība vēl arvien ir ievērojama

46 % cilvēku

16–74 gadu vecumā
**nebija digitālo
pamatprasmju**
2019. gadā

**Cilvēki, kuriem ir vispārīgās digitālās pamatprasmes vai
augstāka līmeņa digitālās prasmes (2019. gads, procentpunkti,
personas 16–74 gadu vecumā)**

13,5 miljoni

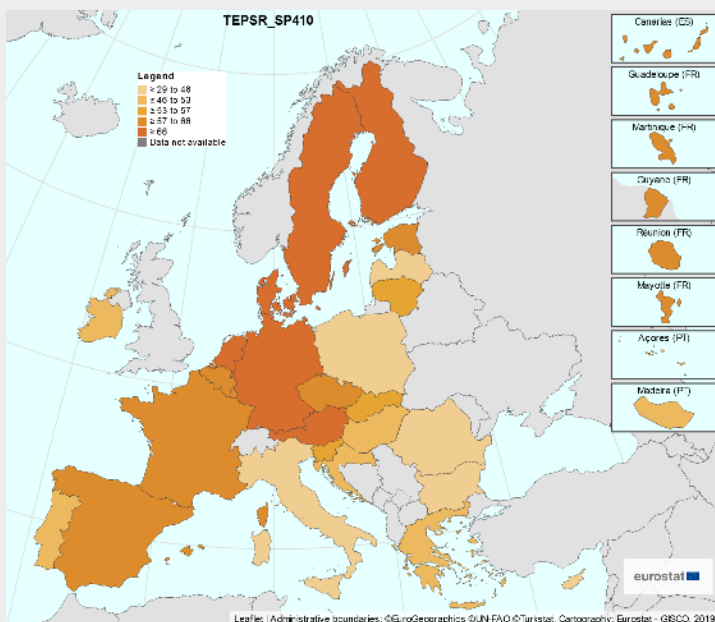
**brīvo darbvietu,
kurās nepieciešamas
ar IKT saistītas
prasmes, 2018. un
2019. gadā**

57 %

**uzņēmumu ziņojuši
par grūtībām
aizpildīt IKT
speciālistu brīvās
darbvietas 2019. gadā**

50,9 %

**skolotāju nav
saņēmuši IKT
apmācību viņu
formālās izglītības
ietvaros**

Avots: Eurostat.

Kopumā ienākumu nevienlīdzība ir nedaudz samazinājusies pēdējo gadu laikā pirms Covid-19 pandēmijas, bet pēdējās desmitgades laikā tā ir palielinājusies ienākumu sadales skalas apakšdaļā, raisot satraukumu par to, cik iekļaujoša ir ekonomiskā izaugsme. Vidēji Eiropas Savienībā 20 % turīgāko mājsaimniecību ienākumi ir aptuveni piecas reizes lielāki nekā 20 % nabadzīgāko mājsaimniecību ienākumi. Pēdējos gados ienākumu nevienlīdzība ir palielinājusies ienākumu sadales skalas apakšdaļā (S50/S20) vairāk nekā augšdaļā (S80/S50). Saskaņā ar sākotnējām aplēsēm automātiskie stabilizatori un politikas pasākumi, kas tika pieņemti, reaģējot uz ārkārtas situāciju, līdz šim ir neitralizējuši Covid-19 radīto ietekmi uz nevienlīdzību. Ienākumu nevienlīdzības novēršanai ir vajadzīgas dalībvalstu reformas dažādās politikas jomās, tostarp nodokļu un pabalstu sistēmu izstrādē, algas noteikšanas mehānismos, iekļaušanas un vienlīdzīgu iespēju veicināšanā izglītībā un apmācībā (sākot no agra vecuma) un piekļuves nodrošināšanā cenas ziņā visiem pieejamiem un kvalitatīviem pakalpojumiem. Jānodrošina, ka tiek novērtēta politikas ietekme uz ienākumu sadali, īpaši attiecībā uz politiku divējādās zaļās un digitālās pārkārtošanās atbalstīšanai.

Lai gan nesen tā samazinājās, nevienlīdzība ienākumu sadales skalas apakšdaļā ir palielinājusies

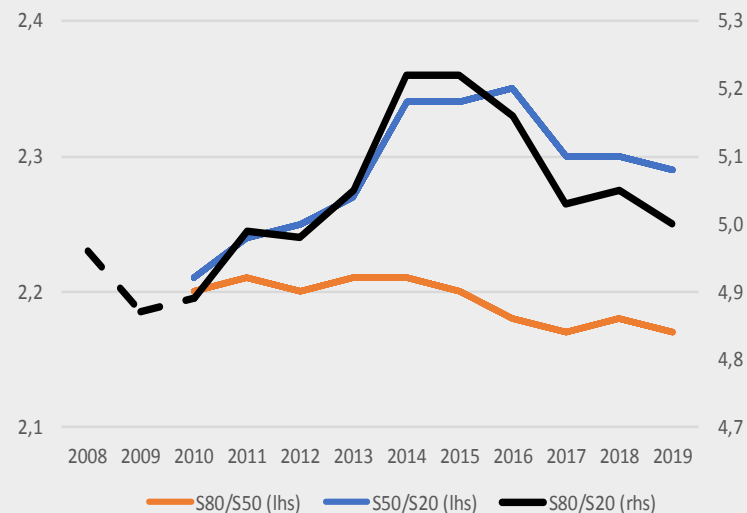
5 reizes

ir attiecība starp 20 % turīgāko mājsaimniecību ienākumiem salīdzinājumā ar 20 % nabadzīgāko mājsaimniecību ienākumiem 2019. gadā

21,4 %

ir ienākumu daļa, ko nopelna 40 % iedzīvotāju ar zemākiem ienākumiem, tā pieaug kopš 2015. gada

Ienākumu kvintīļu attiecības rādītājs (S80/S20) un sadalījums ienākumu sadales augšdaļā un apakšdaļā

Avots: uz Eurostat datiem balstīti aprēķini.

Pirms Covid-19 krīzes nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaits samazinājās septīto gadu pēc kārtas, lai gan lēns progress valstīs ar augstāku nabadzības līmeni liecina par problēmām sociālās aizsardzības sistēmās. 2019. gadā aptuveni 92,4 miljoni bija pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (AROEPE), tas ir par 2,3 miljoniem mazāk cilvēku salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Kopš augstākā rādītāja sasniegšanas 2012. gadā smaga materiālā nenodrošinātība ir komponents, kas ir visvairāk uzlabojies, tam seko to personu īpatsvars, kuras dzīvo mājsaimniecībās ar ļoti zemu darba intensitāti; šos uzlabojumus nodrošināja darba tirgus stabilā darbība pirms krīzes, savukārt nabadzības riska rādītāja samazinājums bija mazāk izteikts. Tomēr šīs pozitīvās tendences daudzās dalībvalstīs izrādīja palēnināšanās pazīmes. Nodarbinātu personu nabadzība un nabadzības dziļums lēni samazinājās, ieskaitot cilvēkus mājsaimniecībās ar ļoti zemu darba intensitāti. Covid-19 krīze un ar to saistītais bezdarba un neaktivitātes pieaugums padara stratēģijas “Eiropa 2020” mērķrādītāja — par 20 miljoniem mazāk nabadzībai vai sociālajai atstumtībai pakļauto cilvēku (salīdzinot ar 2008. gadu) — sasniegšanu maz ticamu. Pašreizējā situācija rada sarežģījumus sociālās aizsardzības sistēmām, īpaši attiecībā uz ilgtspējīgu adekvātu ienākumu nodrošināšanu un kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu visiem tiem, kuriem tie ir visvairāk nepieciešami.

Nabadzības rādītājs ir saglabājies augsts visneaizsargātākajām grupām, īpaši ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti un ārpus ES dzimušajiem; visas šīs grupas Covid-19 krīze ir skārusi nesamērīgi smagi. Veselības aprūpes, izglītības un sociālās aizsardzības sistēmas, īpaši sociālie pakalpojumi, ir pakļauti vēl nebijušam spiedienam, tā vēl vairāk saasinot problēmas visneaizsargātākajām personām. Lai gan pēdējos gados vērojama tendence samazināties, nabadzības vai sociālās atstumtības risks bērniem (jaunākiem par 18 gadiem) ir saglabājies par 1 procentpunktu augstāks nekā cilvēkiem darbspējas vecumā, un

dažās dalībvalstīs tas ir ļoti augsts. Papildus adekvātam ienākumu līmenim piekļuve pakalpojumiem, ieskaitot izglītību, veselības aprūpi un mājokli, ir ļoti būtiska ģimeņu ar bērniem atbalstīšanā, un tā nodrošina vienlīdzīgas iespējas dzīvē. Komisija 2021. gadā ierosinās Eiropas Garantiju bērniem, lai nodrošinātu sistēmu darbībai ES līmenī. Personas ar invaliditāti un ārpus ES dzimušie ir pakļauti augstākam nabadzības un sociālās atstumtības riskam, un viņiem ir nepieciešams pastiprināts atbalsts. Jauno stratēģiju par personu ar invaliditāti tiesībām Komisija sāks īstenot 2021. gadā, un tās mērķis būs veicināt personu ar invaliditāti ekonomisko un sociālo iekļaušanu. Paredzēts, ka tā koncentrēsies uz daudzām dažādām jomām, tostarp izglītību, nodarbinātību, adekvātu sociālo aizsardzību, pieejamību un nediskriminēšanu. Eiropas sociālo tiesību pīlārs uzsver cilvēku tiesības uz piekļuvi kvalitatīviem pakalpojumiem. Pakalpojumu pieejamības uzlabošana, ieskaitot sociālos pakalpojumus, kopienā balstītus un mājās pieejamus pakalpojumus neatkarīgai dzīvei un iekļaušanai kopienā, tiks atspoguļota vairākās Komisijas plānotās iniciatīvās un darba plūsmās, piemēram, jau minētajās stratēģijās un jaunajā rīcības plānā migrantu izcelsmes personu integrācijai un iekļaušanai.

AROE rādītājs pirms Covid-19 krīzes samazinājās, kaut arī lēni

92,4 miljoni

nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautu personu ES-27
2019. gadā, par 2,3 miljoniem mazāk nekā 2018. gadā

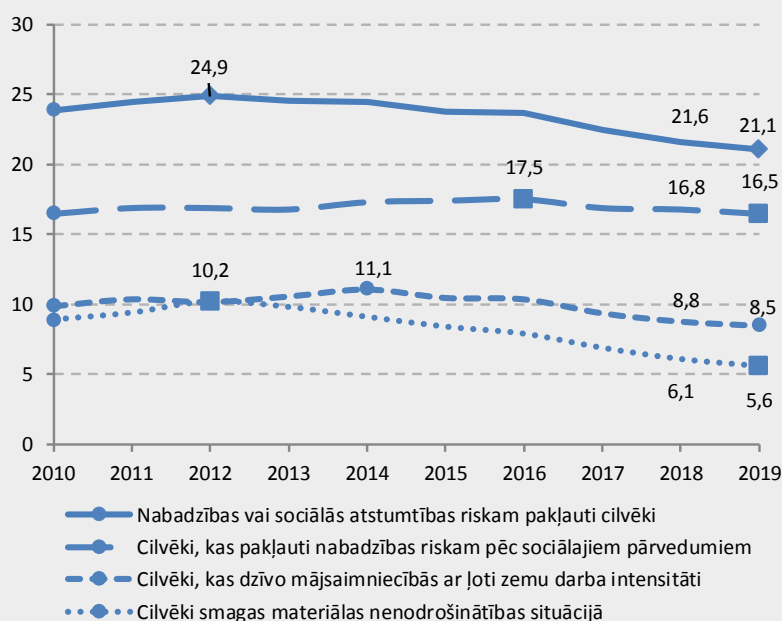
22,5 % bērnu

ir pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam

9 % darba

ņēmēju ir pakļauti nabadzības riskam

Nabadzības vai sociālās atstumtības riska rādītājs un tā apakškomponenti ES

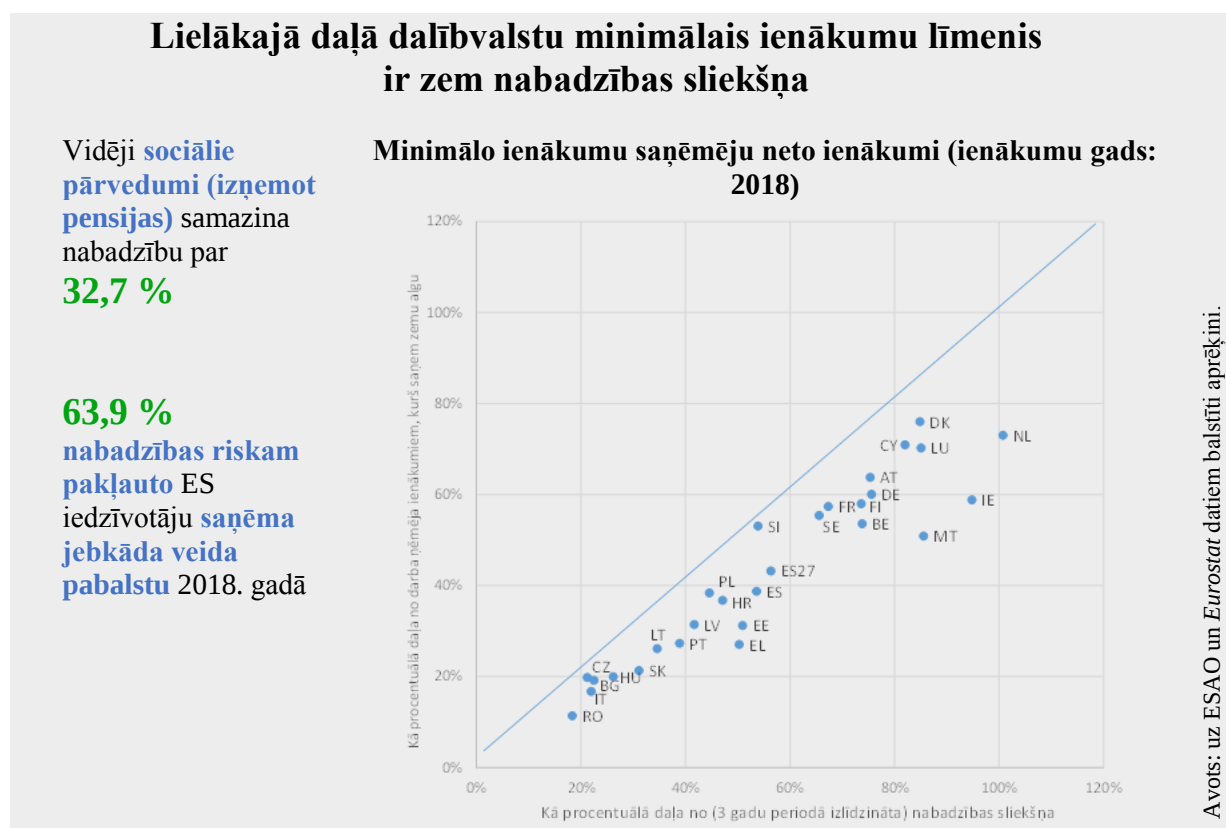

Avots: Eurostat.

Lai gan mājokļa izmaksas saglabājas ļoti augstas lielai daļai mājsaimniecību, krīze ir radījusi nepieciešamību rīkoties, lai aizsargātu visneaizsargātākās personas. Katru desmito Eiropas iedzīvotāju skar pārmērīgs mājokļa izmaksu slogs. Visvairāk cieš mājsaimniecības ar zemākajiem ienākumiem un cilvēki, kas dzīvo pilsētās. Lielākajā daļā dalībvalstu pēdējo desmit gadu laikā ir pieaugusi bezpajumtniecība, kas ir visradikālākā atstumtības izpausme mājokļa jomā. Veselības krīze ir vēl vairāk izcēlusi šīs ar mājokļiem saistītās grūtības. Daudzas dalībvalstis īstenoja ārkārtas pasākumus, lai aizsargātu

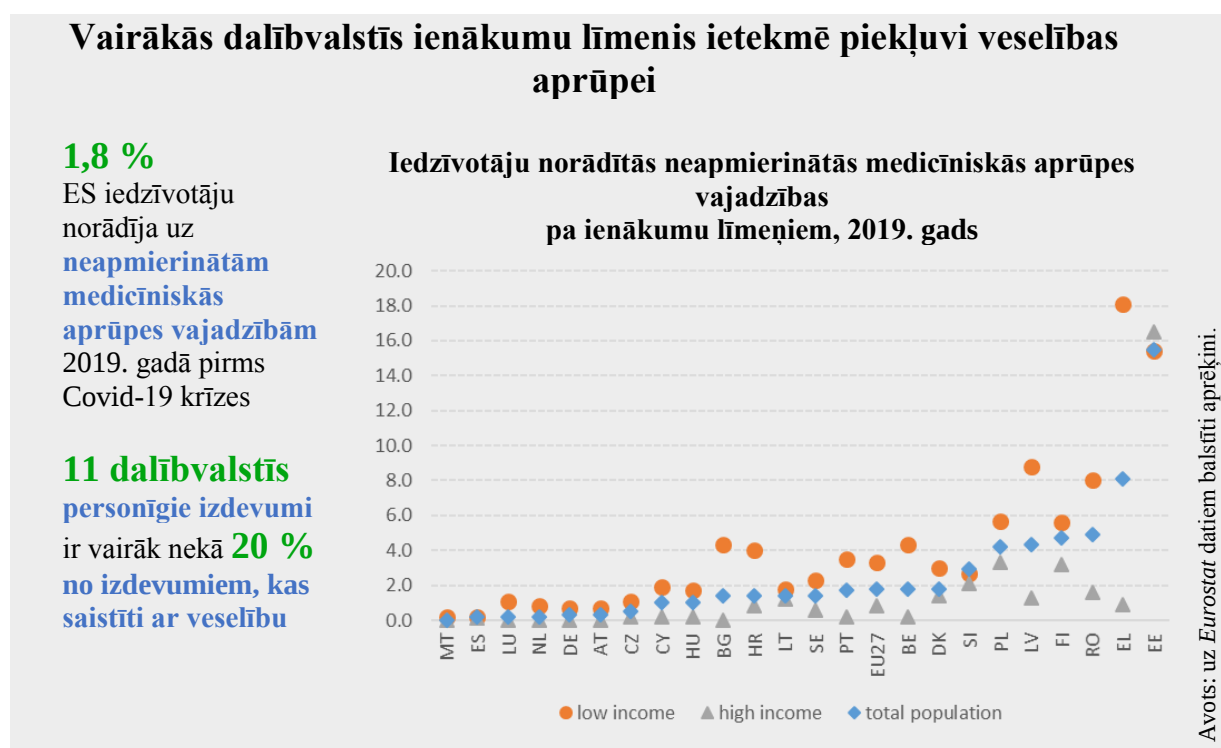
visneaizsargātākās personas, tostarp nodrošinot ārkārtas izmitināšanu bezpajumtniekiem. Dalībvalstu reformās īpaša uzmanība būtu jāvelta ieguldījumiem dzīvojamo ēku un sociālo mājokļu atjaunošanā un sociālo mājokļu pieejamības vairošanai.

Covid-19 krīze ir spēcīgs atgādinājums tam, cik nozīmīgas ir sociālās aizsardzības sistēmas un to loma samazinātās ekonomiskās aktivitātes izraisītās ekonomiskās un sociālās ietekmes mazināšanā. Ticams, ka Covid-19 krīzes rezultātā pieaugs to cilvēku skaits, kuriem būs nepieciešams bezdarbnieka pabalsts un cita veida ienākumu atbalsts, tā pārbaudot mūsu sociālās aizsardzības sistēmu spējas. Dalībvalstis ir paplašinājušas un izvērsušas pastāvošās shēmas un uz laiku paplašinājušas to atbilstības kritērijus. Atveseļošanas posmā nepieciešami pastāvīgi centieni visiem pieejamas sociālās aizsardzības uzturēšanā un nostiprināšanā. Balstoties uz krīzes risināšanas pasākumiem, pašnodarbināto personu un nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku aizsardzību būtu jāturpina strukturāli uzlabot saskaņā ar Ieteikumu par piekļuvi sociālajai aizsardzībai. Reformām cita starpā būtu jārisina sociālās aizsardzības tiesību tvērums, adekvātums un pārnesamība un atbalsts integrācijai darba tirgū tiem, kuri ir darbaspējīgi.

Covid-19 krīze dalībvalstu veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes sistēmās ir radījusi bezprecedenta spriedzi. Mūsu veselības aprūpes sistēmu spēja reaģēt uz krīzi bieži ir tikusi pakļauta spiedienam, un pastāvošās strukturālās problēmas saistībā ar veselības aprūpes produktivitāti, pieejamību un noturību ir saasinātas. Tās ir saistītas, piemēram, ar nepietiekamu finansējumu ieguldījumiem veselības aprūpē (ieskaitot gatavību krīzēm un reakciju uz tām), ierobežotu aprūpes koordināciju un integrāciju, vāju primāro veselības aprūpi, pastāvīgiem veselības aprūpes pieejamības šķēršļiem un neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām. Šīs grūtības spēcīgi ietekmē visneaizsargātākās personas. Kā minēts

iepriekš, pandēmija ir izgaismojusi arī darbaspēka trūkumu atsevišķās veselības aprūpes profesijās un to, cik svarīgi ir pielāgot vai uzlabot attiecīgo darbinieku darba apstākļus un prasmes. Reformām būtu īpaši jākoncentrējas uz veselības aprūpes sistēmu spēju stiprināšanu dalībvalstīs (īpaši pacientu pieplūduma un krīžu pārvaldības spēju stiprināšanu); labāku koordināciju starp stacionāro aprūpi, ambulatoro aprūpi un primāro veselības aprūpi; veselības aprūpes profesionāļu kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju un viņu darba apstākļu uzlabošanu, digitālo veselības aprūpi un samazinātiem personīgajiem izdevumiem. Pandēmija ir spēcīgi skārusi arī ilgtermiņa aprūpes sistēmas attiecībā uz to lietotāju un personāla ievērojamo neaizsargātību pret Covid-19. Ilgtermiņa aprūpes sistēmu sarežģītumi — darbinieku un neformālo aprūpētāju grūtā situācija, pakalpojumu pārtraukšana un spēju problēmas — ir nonākuši uzmanības centrā. Reformām cita starpā būtu jāietver preventīvi pasākumi, piemēram, aktīvas un veselīgas vecumdienas, un atbildes pasākumi, piemēram, atbilstīgi integrētu veselības un sociālās aprūpes pakalpojumu izstrāde, piekļuves un tvēruma paplašināšana aprūpei mājās un uz kopienu balstītiem pakalpojumiem, personāla kvalifikācijas celšana un pārkvalifikācija un integrētu aprūpes pakalpojumu un neatkarīgas dzīves atbalstīšana.

Demogrāfiskās pārmaiņas turpina radīt ilgtermiņa sarežģījumus pensiju sistēmām. Pensiju adekvātums 2019. gadā kopumā saglabājās stabils. Pensiju ienākumi nedaudz pasliktinājās salīdzinājumā ar darbaspēka ienākumiem, savukārt to gados vecāku cilvēku īpatsvars, kuri ir pakļauti smagai materiālajai nenodrošinātībai, turpināja samazināties. Pensiju atšķirība dzimumu starpā vēl arvien ir ļoti liela par spīti pakāpeniskam samazinājumam pēdējo desmit gadu laikā. Krīzes ietekme uz nodarbinātību un darbaspēka ienākumiem, īpaši nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku un pašnodarbināto personu gadījumā, palielina pensiju adekvātuma apdraudējumu ilgtermiņā. Ar reformām būtu jācenšas veidot iekļaujošas un ilgtspējīgas pensiju sistēmas, nodrošinot adekvātu piekļuvi un ietaupījumu veidošanas iespējas gan vīriešiem, gan sievietēm, kā arī cilvēkiem, kuri veic

dažādas saimnieciskās darbības, balstoties uz dažāda veida līgumiem, un adekvātus minimālos ienākumus vecumdienās.

Dalībvalstīm būtu jārīkojas, lai risinātu nodarbinātības, prasmju un sociālās politikas problēmas, kas identificētas šajā vienotajā nodarbinātības ziņojumā. Ziņojumā atspoguļotajā analīzē ir izceltas vairākas prioritārās reformu un ieguldījumu jomas. Reformas un ieguldījumi būtu jāvērs uz darbvietu radīšanas veicināšanu, pārejas no bezdarba uz nodarbinātību (tostarp citās nozarēs) atvieglošanu, ekonomiskās un sociālās noturības uzlabošanu un krīzes ietekmes uz nodarbinātību un sabiedrību mazināšanu. ES finansējums, tostarp no Eiropas Sociālā fonda Plus (ar papildu resursiem no *REACT-EU*) un jaunā Atveseļošanas un noturības mehānisma, sniedz dalībvalstīm atbalstu politikas pasākumu īstenošanas paātrināšanai šajās jomās. Saskaņā ar nodarbinātības pamatnostādņiem dalībvalstis ir aicinātas:

- saglabāt saīsināta darba laika shēmas, kamēr tas ir nepieciešams, un sasaistīt tās ar kvalifikācijas celšanas (prasmju pilnveides) / pārkvalifikācijas shēmām; tiklīdz apstākļi atļauj, ieviest atbalstu darbaspēka pārorientēšanai (piemēram, ar labi izstrādātu darbā pieņemšanas stimulu starpniecību) īpaši uz zaļās un digitālās ekonomikas darbvietām, vienlaicīgi aizsargājot darba ņēmējus pārcelšanas laikā;
- nodrošināt, ka darba vide ir droša un labi piemērota jaunajām sociālās distancēšanās prasībām un ka elastīgi darba režīmi ir plaši pieejami;
- uzlabot darba tirgus atbalstu un kvalifikācijas celšanas iespējas, lai risinātu jauniešu bezdarba pieaugumu, īpaši nodrošinot atbalstu mācekļībai (īpaši MVU ietvaros), darbā pieņemšanas subsīdijām, mācīšanās infrastruktūrai, tehnoloģijai un aprīkojumam;
- investēt valsts nodarbinātības dienestos, īpaši lai vairotu to spējas, modernizētu IKT infrastruktūru, stiprinātu profilēšanas sistēmas un nodrošinātu personālam adekvātas prasmes;
- veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas un sociālo dialogu; likumā noteiktas minimālās algas gadījumā nodrošināt apstākļus, lai tā tiktu noteikta adekvātā līmenī, izmantojot skaidrus un stabilus kritērijus un regulāru, savlaicīgu atjaunināšanu, kā arī produktīvi iesaistot sociālos partnerus;
- reformēt darba tirgus regulējumu, kā arī nodokļu un pabalstu sistēmas, lai nodrošinātu, ka darba tirgus segmentācija samazinās un atveseļošana rada kvalitatīvas darbvietas; nodrošināt nestandarta nodarbinātībā iesaistītajiem darbiniekiem un pašnodarbinātajām personām piekļuvi sociālajai aizsardzībai;
- investēt pārkvalifikācijā un kvalifikācijas celšanā, īpaši digitālajās prasmēs, stiprinot PIA sistēmas, atbalstot daudzpusējas plaša mēroga publiskā un privātā sektora partnerības Prasmju pakta ietvaros, sniedzot lielākus stimulus uzņēmumiem un darba ņēmējiem iesaistīties kvalifikācijas celšanā un pārkvalifikācijā, investējot infrastruktūrā un aprīkojumā (tostarp digitālajā) un atbalstot skolotājus un pasniedzējus; nodrošināt vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai un apmācībai;
- investēt ilgtspējīgā sociālajā aizsardzībā visiem, atbalstot reformas aizsardzības līmeņa uzturēšanai un pastiprināšanai un uzlabojot aizsardzību tiem, kuri nav ietverti sistēmā; nodrošināt adekvātus pabalstus, tiesību pārnēsamību un darbspējīgo piekļuvi pakalpojumiem un atbalstam integrācijai darba tirgū; investēt agrīnās pirmsskolas izglītības un aprūpes (APIA) un ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu kvalitātē un pieejamībā; novērtēt politikas ietekmi uz ienākumu sadali;
- investēt dzīvojamo ēku un sociālo mājokļu atjaunošanā; nepieciešamības gadījumā atvieglot piekļuvi sociālajiem mājokļiem un cenas ziņā pieejamiem mājokļiem;
- investēt veselības aprūpes sistēmas spējās, ieskaitot pacientu pieplūduma pārvaldīšanas spēju, primāro aprūpi, aprūpes koordināciju, veselības aprūpes

personālu un e-veselību; samazināt personīgos izdevumus, uzlabot veselības aprūpes tvērumu un veicināt veselības aprūpes personāla kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju.

1. PĀRSKATS PAR DARBA TIRGUS UN SOCIĀLAJĀM TENDENCĒM UN PROBLĒMĀM EIROPAS SAVIENĪBĀ

Šajā nodaļā ir sniegts pārskats par tendencēm un problēmām darba tirgū un sociālajā jomā Eiropas Savienībā³ kopumā.

1.1. Darba tirgus tendences

Ekonomiskā izaugsme turpināja virzīt darbvieta radīšanu 2019. gadā, lai gan lēnākā tempā nekā iepriekšējos gados. 2019. gada pēdējā ceturksnī ES-27 bija nodarbināti 209,3 miljoni cilvēku (par 1,9 miljoniem vairāk nekā 2018. gada pēdējā ceturksnī), kas ir augstākais jebkad sasniegtais līmenis. Gados vecāki un augsti kvalificēti darba ņēmēji joprojām bija galvenie nodarbinātības izaugsmes dzinējspēki šajā laikposmā, palielinot kopējo 20–64 gadus vecu cilvēku nodarbinātības līmeni līdz 73 % 2019. gadā. Bezdarba līmenis 2019. gada pēdējā ceturksnī sasniedza rekordzemu līmeni, proti, 6,5 %. Samazinājās arī jauniešu un ilgstošs bezdarbs, lai gan dažās dalībvalstīs šie bezdarba rādītāji joprojām bija augsti.

Covid-19 krīze ir apvērsumi otrādi pēdējo sešu gadu pozitīvo nodarbinātības tendenci ES-27. Pandēmijas izraisītajai ekonomikas recesijai ir bijusi spēcīga ietekme uz darba tirgu. Kopējā nodarbinātība 2020. gada pirmajos divos ceturkšņos ir samazinājusies paātrinātā tempā — līdz 203,1 miljoniem nodarbināto 2020. gada otrajā ceturksnī. Par aptuveni 6,1 miljonu (jeb 2,9 %) mazāk nodarbināto — tas ir straujākais kritums, kāds jebkad novērots divos ceturkšņos pēc kārtas kopš 1995. gada⁴. Pēc 1 % pieauguma 2019. gadā tiek prognozēts, ka kopējā nodarbinātība samazināsies par 4,5 % 2020. gadā un atkal palielināsies par 1,8 % 2021. gadā,⁵ ar ievērojamu negatīvu risku prognozes nosacījumiem atkarībā no pandēmijas attīstības gaitas.

20–64 gadus vecu cilvēku nodarbinātības līmenis samazinājās par spīti ātri īstenotajiem politikas pasākumiem darbvieta zuduma ierobežošanai. 2019. gadā nodarbinātības līmenis ES-27 turpināja pieaugt līdz vidēji 73,1 % (72,7 % eurozonā), tas ir par 0,7 procentpunktiem vairāk nekā 2018. gadā (gan ES, gan eurozonā; sk. 1. attēlu). Tomēr pēc augstākā rādītāja (73,3 % 2019. gada otrajā ceturksnī) sasniegšanas tas lēnām sāka samazināties gada otrajā pusē. Uzliesmojot Covid-19 krīzei, nodarbinātības līmenis nokritās līdz 72 % 2020. gada otrajā ceturksnī, tas ir par 1,1 procentpunktu mazāk nekā 2019. gada pēdējā ceturksnī un par 1,3 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada otrajā ceturksnī. Eurozonā kritums bija izteiktāks, nodarbinātības līmenim samazinoties līdz 71,4 % 2020. gada otrajā ceturksnī, tas ir attiecīgi par 1,2 un 1,5 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada pēdējā un otrajā ceturksnī. Sieviešu nodarbinātības līmeņa kritums bija mazāks (par 0,9 procentpunktiem ES-27 un 1 procentpunktu eurozonā) nekā vīriešu (attiecīgi par 1,1 procentpunktu un 1,3 procentpunktiem), lai gan atšķirība lielākoties saglabājās līdzīga kā pirms pandēmijas (tā bija 11,7 procentpunkti 2019. gadā un ir saglabājusies ļoti līdzīga: 11,4 procentpunkti 2020. gada otrajā ceturksnī). Pēc sešus gadus ilgas pozitīvas virzības uz stratēģijas

³ Viscaur ziņojumā domāta ir ES-27, ja vien nav norādīts citādi.

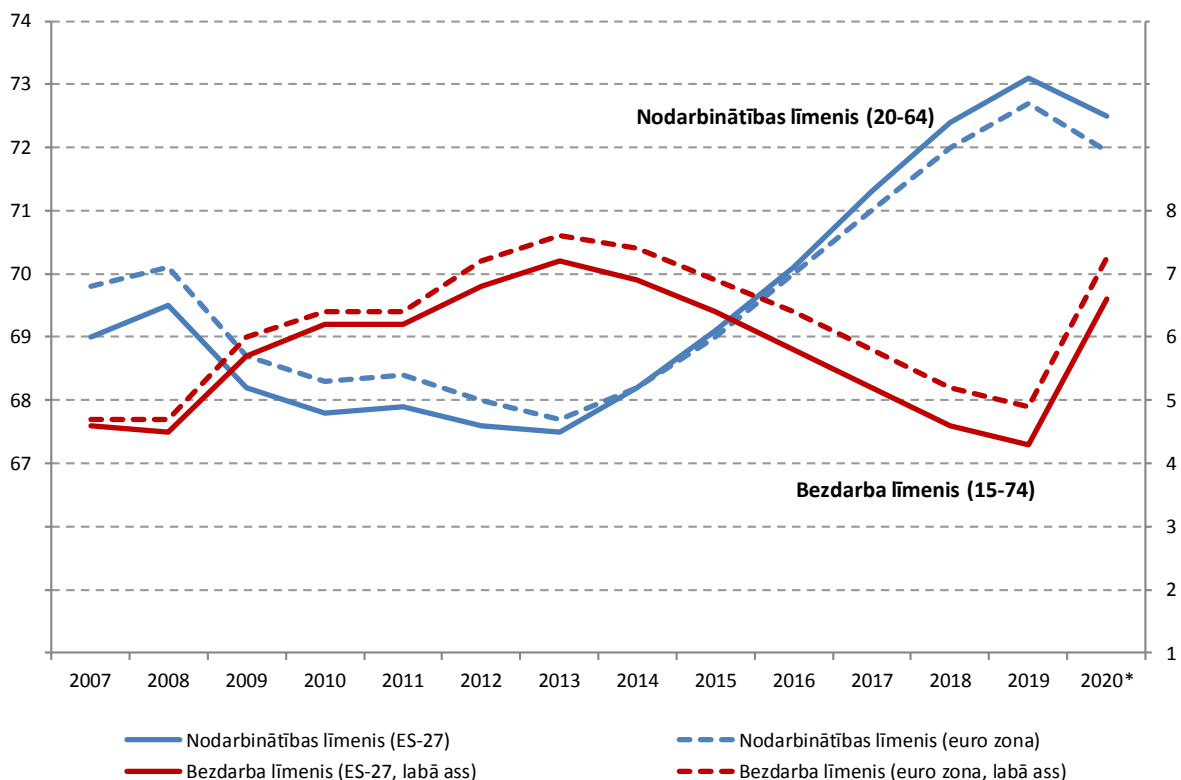
⁴ Kopējie nodarbinātības rādītāji iegūti no nacionālajiem kontiem (iekšzemes jēdziens), citi skaitļi no darbaspēka apsekojuma datiem. Šajā iedaļā visur izmantoti katru ceturksni sezonāli koriģēti dati.

⁵ Eiropas Komisija (2020). *European Economic Forecast, Autumn 2020* (Eiropas ekonomikas prognoze, 2020. gada rudens), *Institutional paper* 136.

“Eiropa 2020” 75 % mērķrādītāju⁶ nodarbinātības līmenis ir sācis no tā attālināties, un pastāv liela nenoteiktība attiecībā uz turpmāko ekonomiskās aktivitātes attīstību un tās ietekmi uz nodarbinātību⁷.

1. attēls. Pandēmija ir izraisījusi ievērojamu satricinājumu darba tirgū, pārtraucot sešus gadus ilgu pozitīvu rezultātu tendenci

Nodarbinātības un bezdarba līmenis Eiropas Savienībā un eurozonā

*2020. gada pirmā un otrā ceturkšņa vidējais rādītājs, sezonāli koriģēts.

Avots: Eurostat, DSA.

Krīzei ir bijusi mērena ietekme uz bezdarba līmeni Eiropā salīdzinājumā ar tās izraisīto satricinājumu IKP.⁸ Bezdarba līmenis 2019. gadā turpināja samazināties gan ES, gan eurozonā (sk. 1. attēlu). 2020. gada otrajā ceturksnī 6,7 % ekonomiski aktīvo iedzīvotāju nebija nodarbināti, tas ir par 0,2 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada pēdējā ceturksnī (zemākais jebkad reģistrētais rādītājs ES-27) un tādā pašā līmenī kā 2019. gada otrajā ceturksnī. Eurozonā bezdarba līmenis bija augstāks: 7,3 % 2020. gada otrajā ceturksnī, tāds pats rādītājs kā 2019. gada pēdējā ceturksnī, bet par 0,2 procentpunktiem zemāks nekā 2019. gada otrajā ceturksnī. Skatot sadalījumu pa vecuma grupām, atšķirības ir ievērojamas. Bezdarba līmenis ir īpaši pieaudzis jauniešu vidū (15–24 gadi) pēc samazinājuma 2019. gadā

⁶ Jāņem vērā, ka 75 % nodarbinātības līmeņa mērķrādītājs (20–64 gadu vecuma grupā) tika noteikts citādam ES sastāvam (ietverot Apvienoto Karalisti un neietverot Horvātiju) stratēģijas “Eiropa 2020” ietvaros.

⁷ Nodarbinātības komitejas (EMCO) 2020. gada ziņojumā par nodarbinātību un Nodarbinātības pārraudzības instrumentā lēsts, ka nodarbināto cilvēku skaits ES-27 pieaugs par 4,4 % 2020. gadā un atkal samazināsies 2021. gadā (pamatojoties uz Komisijas 2020. gada pavasara ekonomikas prognozi).

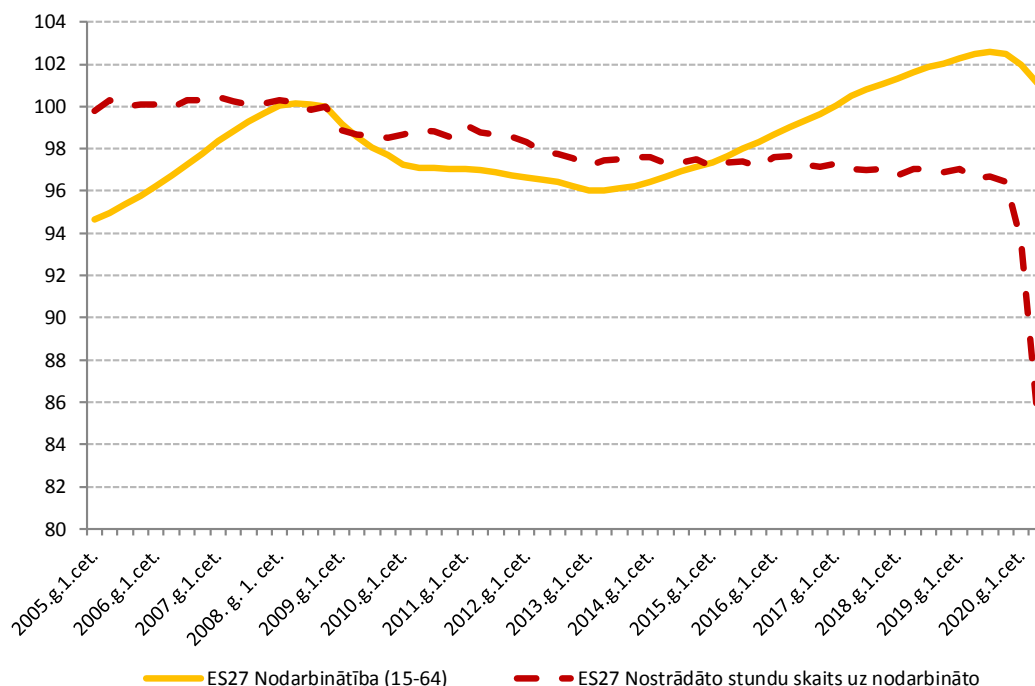
⁸ Sīkākai informācijai sk. 2020. gada pārskatu par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā (pieejams vietnē: <https://europa.eu/MM76mf>) un 2020. gada pārskatu par darba tirgus un algu tendencēm Eiropā (drīzumā).

salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim tas palielinājās par 1,2 procentpunktiem ES-27 un par 1,1 procentpunktu eurozonā. Pretēji tam bezdarbs samazinājās vecuma grupā no 55 līdz 74 gadiem (attiecīgi – 0,4 procentpunkti un –0,5 procentpunkti). Apskatot datus pa mēnešiem, kopējais bezdarba līmenis ir pastāvīgi pieaudzis kopš pandēmijas sākuma, pagājušajā septembrī sasniedzot 7,5 % ES-27 (8,3 % eurozonā). Tā rezultātā 16 miljoni cilvēku tajā laikā bija bezdarbnieki ES-27, tas ir par 1,8 miljoniem vairāk nekā 2019. gada tajā pašā mēnesī (eurozonā attiecīgi par 13,6 miljoniem un par 1,4 miljoniem vairāk). Šādai inertai reakcijai attiecībā uz bezdarbu pamatā varētu būt divi galvenie iemesli. Pirmkārt, ievērojamais viena darbinieka nostrādāto stundu skaita samazinājums (lielākoties ātri pieņemto saīsināta darba laika pasākumu rezultātā) un vairākās dalībvalstīs ieviestie atlaišanas ierobežojumi palīdzēja ierobežot darbvietu likvidēšanu. Otrkārt, ekonomiskā šoka rezultātā daudzi bezdarbnieki ir kļuvuši neaktīvi (drosmi zaudējuša darbinieka efekts). Tomēr dalībvalstīs pastāv ievērojama neviendabība (sk. 2. attēlu un 3.1.1. iedaļu). Ilgstoša bezdarba rādītājs 2020. gada otrajā ceturksnī bija 2 % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, tas ir zemākais jebkad sasniegtais līmenis ES-27 (2,4 % eurozonā). Iespējamā krīzes ietekme uz šo rādītāju kļūs skaidra tikai vēlāk.

Kopējais nostrādāto stundu skaits ir ievērojami krities galvenokārt pandēmijas apkarošanas nolūkā pieņemto ierobežošanas pasākumu dēļ. Covid-19 pārtrauca pozitīvo tendenci, kas bija sākusies līdz ar 2013. gada atveseļošanu. Kopējais nostrādāto stundu skaits 2019. gada pēdējā ceturksnī pieauga līdz augstākajam rādītājam — aptuveni 85 miljardiem. Pēc tam tas strauji kritās (ceturksni pa ceturksnim) par 3,1 % 2020. gada pirmajā ceturksnī un par 10,7 % 2020. gada otrajā ceturksnī. Nostrādāto stundu skaits uz vienu darbinieku ES-27, kurā jau bija vērojama samazināšanās tendence (sk. 2. attēlu), nokritās par 2,7 % 2020. gada pirmajā ceturksnī un par 10,1 % 2020. gada otrajā ceturksnī (izmaiņas pa ceturkšņiem). Šo straujo kritumu lielā mērā izraisīja saīsināta darba laika shēmu vai pagaidu atlaišanai no darba paredzētu shēmu izmantošana kopā ar vairāku dalībvalstu ieviestajiem atlaišanas ierobežojumiem nodarbinātības saglabāšanai. Tomēr pandēmijas izraisītajiem nodarbinātības traucējumiem varētu būt arī pastāvīga ietekme uz nostrādāto stundu skaitu. Ilgtermiņa tendences, piemēram, plaši izmantots nepilna laika darbs, darbs pēc pieprasījuma digitālajās platformās un strukturālāka profesionālā pāreja uz mazāk darbietilpīgām nozarēm varētu saasināt šo tendenci.

2. attēls. Pandēmija ir būtiski ietekmējusi nodarbinātības un nostrādāto stundu skaita tendences

Nodarbinātības izaugsme (15–64 gadu vecuma grupā) un nostrādāto stundu skaits uz vienu darbinieku ES-27 un eurozonā (uzkrātā izmaiņa, ceturkšņa dati — 2008. gada 4. cet. indekss = 100)

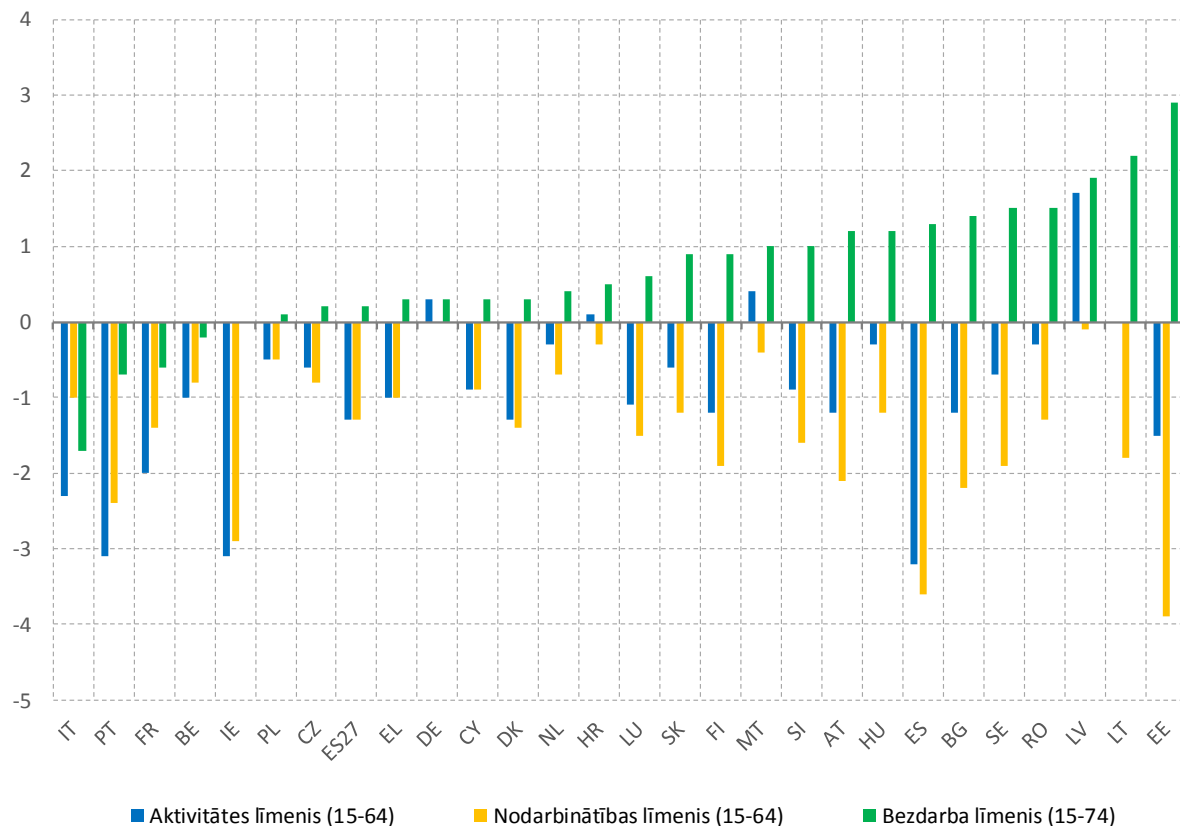

Avots: Eurostat, nacionālie konti, sezonāli un kalendāri koriģēti dati (Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ĢD aprēķini).

Dalība darba tirgū strauji kritās pandēmijas laikā. Pēc rekordaugsta rādītāja sasniegšanas ES-27 (78,4 %) un eurozonā (78,8 %) 2019. gada otrajā ceturksnī aktivitātes līmenis 20–64 gadu vecuma grupā nokritās attiecīgi līdz 77 % un 76,9 % 2020. gada otrajā ceturksnī ar ievērojamām atšķirībām dalībvalstu starpā. Aktivitātes līmenis ir samazinājies līdztekus nodarbinātības līmenim lielākajā daļā dalībvalstu (sk. 3. attēlu un 3.1. iedaļu). Šis samazinājums nav īpaši atšķirīgs sieviešu un vīriešu starpā (–1,4 procentpunkti ES-27 un –1,9 procentpunkti eurozonā vīriešiem salīdzinājumā ar –1,5 procentpunktiem un –1,8 procentpunktiem attiecīgi sievietēm). Tomēr tas lielākā mērā ir ietekmējis jauniešus (15–24 gadi) salīdzinājumā ar gados vecākiem darba ņēmējiem (55–64 gadi).

3. attēls. Pandēmijas ietekme dalībvalstīs bija atšķirīga

Nodarbinātības, bezdarba un aktivitātes līmeņi ES-27: uzkrātā izmaiņa (procentpunktos) no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim

Avots: Eurostat, DSA. Sezonāli, nevis kalendāri koriģēti dati.

Brīvo darbvieta rādītājs ievērojami kritās, tas bija sācis samazināties jau pirms Covid-19 krīzes.⁹ Beveridža līkne¹⁰ (sk. 4. attēlu) attēlo izteiktu brīvo darbvieta skaita samazinājumu līdztekus nelielam bezdarba pieaugumam (15–74 gadu vecuma grupa). ES-27 brīvo darbvieta rādītājs bija 1,6 % 2020. gada otrajā ceturksnī, tas ir samazinājies salīdzinājumā ar 1,9 % 2020. gada pirmajā ceturksnī un 2,3 % 2019. gada otrajā ceturksnī. Šī notikumu attīstība pārtrauc mēreno, bet pastāvīgo brīvo darbvieta rādītāja pieaugumu, kāds bija vērojams no 2014. gada līdz 2019. gada sākumam (no 1,3 % 2014. gada pirmajā ceturksnī līdz 2,3 % 2019. gada pirmajā ceturksnī) pirms krīzes. Šajā jaunajā kontekstā paredzams, ka labākai darba ņēmēju un darbvieta savstarpējai saderībai būs nozīmīga loma noturīgu un konkurētspējīgu darba tirgu veidošanā (sk. 3.3. iedaļu). Lai gan situācija dalībvalstīs ievērojami atšķiras darbaspēka pieprasījuma ziņā, spēja identificēt pārmaiņas prasmju vajadzībās un sagatavoties tām būtiski ietekmēs brīvo darbvieta rādītāja attīstību laikposmā pēc krīzes¹¹.

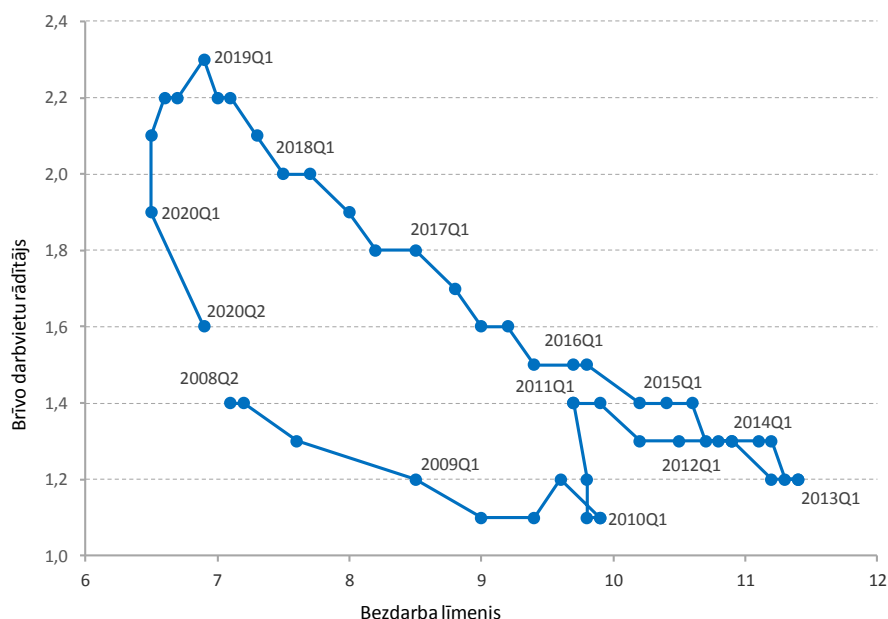
⁹ Brīvo darbvieta rādītājs ir kopējā brīvo darbvieta skaita procentuālā attiecība, izteikta kā aizņemto un brīvo darbvieta procentuālā attiecība.

¹⁰ Beveridža līkne grafiski attēlo saistību starp bezdarbu un brīvo darbvieta rādītāju (vai nu brīvo darbvieta rādītājs, vai, kā šajā gadījumā, darbaspēka trūkuma rādītājs).

¹¹ Sk. Eiropas Komisija (2020). Gada pārskats par darba tirgu un algu tendencēm Eiropā (drīzumā).

4. attēls. Brīvo darbvieta skaits samazinās, savukārt bezdarbs mēreni pieaug

Beveridža likne ES, 2008.–2020. gads, ceturkšņa dati

Avots: Eurostat, DSA un brīvo darbvieta statistika.

Piezīme: sezonāli koriģēti dati (izņemot brīvo darbvieta rādītāju 2008. un 2009. g.).

Ekonomiskais šoks ir ietekmējis nodarbinātību visās nozarēs, taču pastāv ievērojamas atšķirības dažādu saimniecisko darbību starpā. Visās saimnieciskajās darbībās, izņemot būvniecību (*NACE* klasifikācija), ir vērojams nodarbinātības samazinājums laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim. Absolūtā izteiksmē vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, izmitināšana un transports ir visvairāk skartās darbības ES-27 (par 2,8 miljoniem mazāk nodarbināto salīdzinājumā ar 2019. gada otro ceturksni; samazinājums par 5,5 %), tām seko profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi (t. i., administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība), kuros ir par vienu miljonu mazāk nodarbināto salīdzinājumā ar 2019. gada otro ceturksni (samazinājums par 3,6 %). Relatīvā izteiksmē mākslas, izklaides un atpūtas, kā arī lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības darbībās ir bijis vislielākais samazinājums (attiecīgi par 5 % un 4,3 %). Lauksaimniecības gadījumā pandēmijas ietekme uz nodarbinātību varētu būt paātrinājusi šai nozarei raksturīgo ilgtermiņa lejupejošo tendenci. Savukārt būvniecībā nodarbināto skaits ir nedaudz pieaudzis salīdzinājumā ar 2019. gada otro ceturksni (par 0,4 %).

Jaunieši ir viena no darba tirgus pasliktināšanās visvairāk skartajām vecuma grupām, taču šajā ziņā dalībvalstīs pastāv lielas atšķirības. 2019. gadā jauniešu (15–24 gadi) nodarbinātības līmenis palielinājās līdz 33,5 % ES-27, tas ir par 0,6 procentpunktiem vairāk nekā 2018. gadā (34 % un 0,6 procentpunkti eurozonā). Covid-19 krīzei sākoties, jauniešu nodarbinātības līmenis samazinājās par 1,6 procentpunktiem gadā līdz 2020. gada otrajam ceturksnim, nokrītoties līdz 31,2 % (–1,5 procentpunkti eurozonā, samazinājums līdz 31,8 % 2020. gada otrajā ceturksnī). Jauniešu (15–24 gadi) bezdarba līmenis, kas iepriekš bija sasniedzis rekordzemu līmeni 2019. gadā, palielinājās par 1,4 procentpunktiem ES-27 (par 1,2 procentpunktiem eurozonā) laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim. Kopumā 2020. gada otrajā ceturksnī ES bez darba bija 2,8 miljoni jauniešu, un šis skaitlis palielinās līdz 5,4 miljoniem, ja ņem vērā visus, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*). Ceturkšņa *NEET* rādītājs palielinājās līdz 11,6 % ES un 12 %

eurozonā 2020. gada otrajā ceturksnī (no zema rādītāja attiecīgi 9,8 % un 9,9 % apmērā 2019. gada otrajā ceturksnī).

Gados vecākiem darba ņēmējiem ir labāk izdevies pārdzīvot pandēmijas ietekmi attiecībā uz darba tirgus rezultātiem. Gados vecāku darba ņēmēju (55–64 gadi) aktivitāte 2019. gada gaitā turpināja pieaugt. 2020. gada otrajā ceturksnī tā bija 62,2 %, tā ir tikai nedaudz samazinājusies (par 0,2 procentpunktiem) salīdzinājumā ar 2019. gada otro ceturksni, bet vēl arvien ir par 9,3 procentpunktiem augstāka nekā 2013. gada otrajā ceturksnī, kad sākās iepriekšējā atveseļošana. Bezdarba līmenis (55–74 gadu vecuma grupā) ir saglabājies zems, un tam ir pastāvīga lejupejoša tendence (4,4 % 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājuma ar 4,8 % gadu iepriekš), iespējams, tas liecina par drosmes zaudēšanas efektu gados vecāku darba meklētāju vidū. Turpretī nodarbinātības līmenis (55–64 gadu vecuma grupā) — 59,2 % 2020. gada otrajā ceturksnī (pēc pastāvīga pieauguma par 10,6 % kopš 2013. gada otrā ceturkšņa) — ir saglabājies salīdzinoši labāk nekā citās vecuma grupās, tajā nav izmaiņu salīdzinājumā ar 2019. gada otro ceturksni (savukārt 15–24 gadus vecu jauniešu nodarbinātība tajā pašā laikposmā ir sarukusi par 2,5 procentpunktiem). Nodarbinātība pamatvecuma pieaugušajiem (25–54 gadi) samazinājās par 1,1 procentpunktu, tādējādi 2020. gada otrajā ceturksnī nodarbinātības līmenis bija 79,4 %.

Sieviešu nodarbinātības līmeni Covid-19 radītais satricinājums ir ietekmējis nedaudz mazāk nekā vīriešu, bet atšķirības dzimumu starpā saglabājas, un tās ir turpmāk jāuzrauga. 2019. gadā sieviešu nodarbinātības līmenis ir pieaudzis līdz 67,3 %, tas ir par 0,8 procentpunktiem vairāk nekā iepriekšējā gadā. 2020. gada otrajā ceturksnī sieviešu nodarbinātības līmenī ir vērojams mērenāks samazinājums (–1 procentpunkts salīdzinājumā ar 2020. gada pirmo ceturksni un –1,2 procentpunkti salīdzinājumā ar 2019. gada otro ceturksni) nekā vīriešu nodarbinātības līmenī (attiecīgi –1,3 procentpunkti un –1,5 procentpunkti). Tomēr nesenie notikumi nav ievērojami samazinājuši dzimumu nodarbinātības atšķirību, kas 2020. gada otrajā ceturksnī bija 11,4 procentpunkti (mazliet mazāk nekā 2019. gada otrajā ceturksnī reģistrētie 11,7 procentpunkti). Krīzes ietekme uz sieviešu un vīriešu nodarbinātības rezultātiem ir cieši jāuzrauga, jo atšķirības samazināšanās iemesls varētu būt pandēmijas ievērojamā pagaidu ietekme uz vīriešu nodarbinātību, nevis lielāka sieviešu dalība darba tirgū. Dzimumu nodarbinātības atšķirība ir samazinājusies līdz 11,5 procentpunktiem 25–49 gadus vecām sievietēm 2020. gada otrajā ceturksnī, savukārt 55–64 gadu vecu sieviešu gadījumā tā ir 13 procentpunkti. Atšķirība bija 22,1 procentpunkts mazkvalificētām sievietēm 2019. gadā, tas ir daudz vairāk nekā vidēji kvalificētām (12,1 procentpunkts) un augsti kvalificētām sievietēm (6,4 procentpunkti).

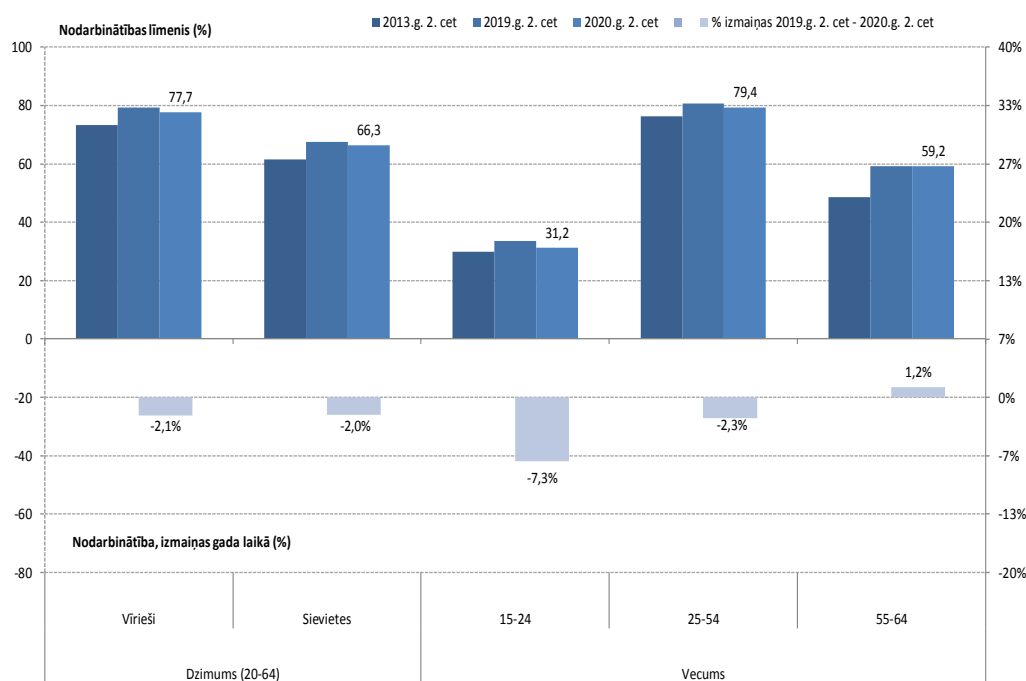
Pandēmija ir būtiski ietekmējusi ārpus ES dzimušo nodarbinātību. Pirms krīzes šis rādītājs (20–64 gadu vecuma grupā) līdz 2019. gadam pastāvīgi pieauga. 2020. gada otrajā ceturksnī tas nokritās līdz 60,8 % (par 3,6 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada otrajā ceturksnī), absolūtā izteiksmē tas ir samazinājums par 1,4 miljoniem darba ņēmēju (no 16,2 miljoniem 2019. gada otrajā ceturksnī līdz 14,8 miljoniem 2020. gada otrajā ceturksnī) un relatīvā izteiksmē par gandrīz 9 %.

Lai gan tendence ir lejupēja, darba ņēmēju skaits nestandarta nodarbinātībā vēl arvien ir apjomīgs, un tas ir saistīts ar individuālu un sociālu neaizsargātību pret darba tirgus pielāgošanos. No kopējā darba ņēmēju skaita (15–64 gadu vecuma grupā) ES-27 2019. gadā (167 miljoni) gandrīz 85 % bija noslēguši beztermiņa darba līgumu (+1,3 % salīdzinājumā ar 2018. gadu), savukārt atlikušie 25,2 miljoni bija noslēguši darba līgumu uz noteiktu laiku (–1,3 % salīdzinājumā ar 2018. gadu). Pandēmija ir izcēlusi pagaidu darbinieku skaita krišanos. Aptuveni 21,2 miljoni darbinieku (15–64 gadi, sezonāli koriģēts) bija noslēguši pagaidu darba

līgumu ES-27 2020. gada otrajā ceturksnī, tas ir samazinājums par 4,1 miljonu salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Tā rezultātā pagaidu darba līgumu īpatsvars kopējā nodarbinātībā 2020. gada otrajā ceturksnī samazinājās līdz 11,1 % (samazinājums par 2,9 procentpunktiem salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu). Šis īpatsvars ir saglabājies nedaudz augstāks eurozonā: 11,7 %. Nepilna laika darbinieku īpatsvars (15–64 gadi) kopējā nodarbinātībā nokritās par 1,4 procentpunktiem (līdz 17 % 2020. gada otrajā ceturksnī), un eurozonā šis samazinājums bija lielāks (par 1,8 procentpunktiem). Piespiedu nepilna laika darbinieku īpatsvars laikposmā no 2018. līdz 2019. gadam samazinājās par 1,5 procentpunktiem, un pašlaik tas ir par 6,2 procentpunktiem zemāks nekā 2014. gadā sasniegtais augstākais rādītājs (32,7 %); eurozonā šis rādītājs ir nedaudz augstāks (26,9 % 2019. gadā). Divās darbvietās strādājošo skaits 2019. gadā pastāvīgi pieauga (8,2 miljoni cilvēku 2019. gadā salīdzinājumā ar 7,8 miljoniem 2014. gadā).

5. attēls. Krīzes ietekmes atšķirības atkarībā no dzimuma un vecuma

Nodarbinātības līmeņi (iekšzemes jēdziens) dzimuma un vecuma grupās ES, sezonāli koriģēti dati

Avots: Eurostat, DSA.

Izglītības iegūšana joprojām ir izšķirīga nodarbinātības un darba tirgus rezultātu uzlabošanā. Pirms pandēmijas augstāko izglītību ieguvušu nodarbināto skaits (25–64 gadi) turpināja pastāvīgi pieaugt (par 0,5 procentpunktiem laikposmā no 2018. līdz 2019. gadam), nodrošinot attiecīgu nodarbinātības līmeni: 86,2 %. Vidēji kvalificētu darba ņēmēju (t. i., ar vidējo izglītību) nodarbinātības līmenis 2019. gadā bija 76,5 %. Tas ir pieaugums par 0,5 procentpunktiem salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, un šis rādītājs ir par 4,7 procentpunktiem augstāks nekā 2014. gadā. Šis izmaiņas atspoguļo faktu, ka darbaspēka pieprasījums pakāpeniski ir novirzījies uz augstāku prasmju līmeni, ieskaitot digitālās prasmes. Šī tendence bieži sakrīt ar vidēji augstāku prasmju līmeni jaunajās vecuma grupās, kas pievienojas darba tirgum¹². Mazkvalificētu darba ņēmēju īpatsvars (t. i., ar pamatskolas vai zemāku izglītību) palielinājās par 0,7 procentpunktiem pēdējā gada laikā (un par

¹² Eiropas Komisija (2020). Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/MM76mf>.

1 procentpunktu laikposmā no 2017. līdz 2018. gadam). 2019. gadā šīs grupas nodarbinātības līmenis bija 56,3 %. Nodarbinātības atšķirība starp mazkvalificētajiem un augsti kvalificētajiem darba ņēmējiem 2019. gadā bija 30 procentpunkti, izceļot nepieciešamību veicināt kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju.

1.2. Sociālās tendences

Pirms Covid-19 krīzes sākuma nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaits ES-27 turpināja samazināties^{13,14}. Šī lejupejošā tendence turpinājās septiņus gadus pēc kārtas līdz 2019. gadam (sk. 6. attēlu), kad nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu skaits samazinājās līdz 92,4 miljoniem (21,1 % no kopējā iedzīvotāju skaita), aptuveni par 2,3 miljoniem cilvēku mazāk nekā 2018. gadā (par 3,8 procentpunktiem mazāk nekā 2012. gadā sasniegtais augstākais rādītājs). Kopējā tendence bija lejupejoša visos trīs apakšrādītājos: smagas materiālās nenodrošinātības rādītājā (-0,5 procentpunkti), ļoti zemas darba intensitātes rādītājā (-0,3 procentpunkti) un arī nabadzības riska rādītājā (-0,3 procentpunkti). Šie procesi sakrīt ar nodarbinātības un izmantojamo ienākumu pieaugumu 2019. gadā (sk. 3.4. iedaļu). Tomēr visi šie rādītāji joprojām neatspoguļo Covid-19 krīzes ietekmi. Ņemot vērā darbaspēka ienākumu nozīmi mājāsaimniecībās un kritumu nodarbinātības līmenī un nostrādāto stundu skaitā, ienākumu apjoms un darba intensitāte mājāsaimniecībās 2020. gadā varētu pasliktināties. Tā rezultātā *AROPE* rādītāja pozitīvā tendence varētu tikt pārtraukta un stratēģijas “Eiropa 2020” mērķrādītājs — par 20 miljoniem mazāk nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu — varētu kļūt grūtāk sasniedzams.

Nabadzības riskam pakļauto personu īpatsvars pēc sociālajiem pārvēdumiem 2019. gadā samazinājās, taču vēl arvien bija augsts; krīzes ietekmi ir grūti novērtēt. Nabadzības riska rādītājs kopumā saglabājās stabils, nedaudz samazinoties līdz 16,5 % 2019. gadā (no 16,8 % 2018. gadā, balstoties uz ienākumiem gadu iepriekš). To cilvēku skaits, kuri dzīvo mājāsaimniecībās, kur ekvivalents izmantojamais ienākums ir mazāks par 60 % no valsts mediāna, mazliet pārsniedza 84,5 miljonus, kas ir par pusotru miljonu mazāk nekā iepriekšējā gadā. *Eurostat* ātrās aplēses 2019. ienākumu gadam liecina par diezgan stabilu scenāriju.¹⁵ Ziņojuma izstrādes brīdī ātrās aplēses par 2020. gada ienākumiem (kas atspoguļotu krīzes ietekmi) vēl nav pieejamas. Izmaiņas 2020. gadā ir grūti paredzēt arī tāpēc,

¹³ Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (*AROPE*) pakļautas personas ir cilvēki, kuri ir pakļauti nabadzības riskam (*AROP*) un/vai saskaras ar smagu materiālo nenodrošinātību (*SMN*), un/vai dzīvo (daļējās) bezdarbnieku mājāsaimniecībās vai mājāsaimniecībās ar ļoti zemu darba intensitāti.

Nabadzības riskam pakļautas personas ir cilvēki, kuri dzīvo mājāsaimniecībās, kur ekvivalents izmantojamais (rīcībā esošais) ienākums ir mazāks par 60 % no nacionālā medianālā ekvivalentā ienākuma (tāpēc šis rādītājs ir ienākumu nabadzības rādītājs).

Cilvēki ir smagā materiālā nenodrošinātībā, ja viņi dzīvo mājāsaimniecībās, kas nespēj atļauties vismaz četras no šādām pozīcijām: 1) laikus nomaksāt īres / hipotekārā aizdevuma / komunālo pakalpojumu maksājumus; 2) uzturēt mājokli pietiekami siltu; 3) segt neparedzētus izdevumus; 4) ēst gaļu, zivis vai citu olbaltumvielu ekvivalentu katru otro dienu; 5) vienu ikgadējā atvaļinājuma nedēļu pavadīt ārpus mājām; 6) izmantot automobili privātām vajadzībām; 7) iegādāties veļas mazgājamo mašīnu; 8) iegādāties krāsu televizoru un 9) iegādāties tālruni.

Cilvēki, kas dzīvo (daļējās) bezdarbnieku mājāsaimniecībās, ir cilvēki vecumā no 0 līdz 59 gadiem, kas dzīvo mājāsaimniecībā, kurā darbspējas vecuma pieaugušie (18–59 gadi) pagājušajā gadā (t. i., ienākumu pārskata gadā) strādāja mazāk nekā 20 % no sava kopējā darba potenciāla.

¹⁴ *EU-SILC* ienākumu statistika attiecas uz iepriekšējo ienākumu gadu, izņemot Īriju (ienākumi par pēdējiem 12 mēnešiem pirms apsekojuma).

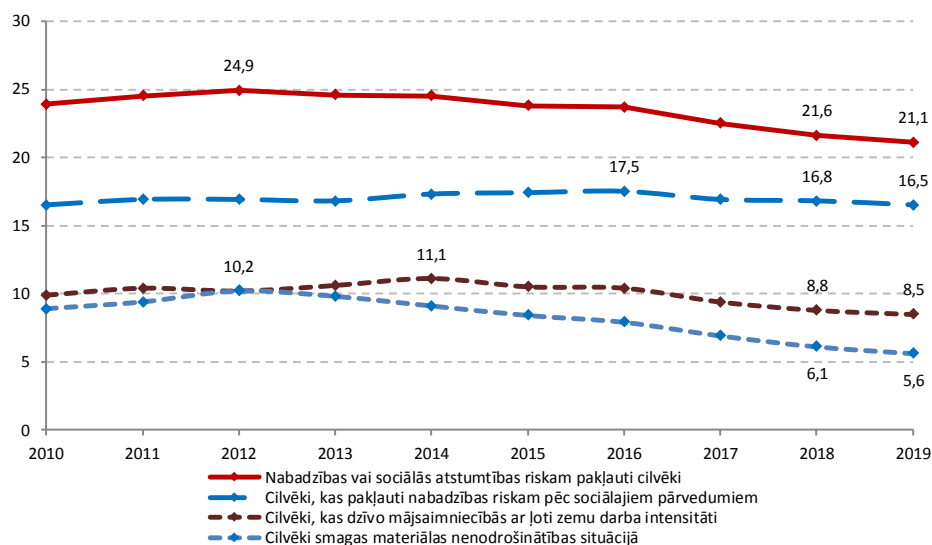
¹⁵ *EU-SILC* dati lielākajā daļā dalībvalstu attiecas uz iepriekšējā gadā reģistrētajiem ienākumiem (t. i., 2018. gada ienākumi, kas iekļauti 2019. gada *SILC*). *Eurostat* ir publicējis ātrās aplēses par 2019. gada ienākumu (t. i., 2020. gadā publicētie *EU-SILC* rādītāji), bet par 2020. gadu vēl ne. Sk. *Eurostat* metodisko piezīmi un rezultātus: <https://europa.eu/!qv46uJ>.

ka krīze droši vien ietekmēs medianālos ienākumus. Simulācijas rezultāti¹⁶ liecina, ka, pateicoties pieņemtajiem politikas pasākumiem krīzes risināšanai, AROP rādītājs ES varētu vidēji pieaugt tikai par 0,1 procentpunktu. Piesaistītais AROP rādītājs (t. i., rādītājs, kas ir aprēķināts pret bāzes gadam noteikto nabadzības sliekšni) pieaugtu par 1,7 procentpunktiem, tā atspoguļojot ievērojamu prognozēto ienākuma līmeņa kritumu salīdzinājumā ar fiksēto nabadzības sliekšni.¹⁷

Smagai materiālajai nenodrošinātībai pakļauto personu skaita ievērojamais sarukums pirms pandēmijas veicināja augšupēju sociālo konvergenci. No smagas materiālās nenodrošinātības 2019. gadā tika atbrīvoti vairāk nekā 2 miljoni cilvēku, tādējādi kopējais skarto personu skaits samazinājās līdz 24,4 miljoniem jeb 5,6 % no ES iedzīvotāju skaita. Šis samazinājums atspoguļoja ievērojamus uzlabojumus septīto gadu pēc kārtas. To virzīja labie darbības rezultāti dalībvalstīs, kurās smaga materiālā nenodrošinātība bija vislielākā (sk. 3.4. iedaļu), tā veicinot pastāvīgu augšupēju sociālo konvergenci (lai gan 2019. gadā tā notika lēnāk nekā iepriekšējos gados).

6. attēls. Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu īpatsvars turpināja samazināties pirms Covid-19, bet nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju daļa joprojām bija kopumā stabila

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (AROE) pakļauto personu īpatsvars un apakšrādītāji (2010.–2019. g.)

Avots: Eurostat, rādītāji t2020_50, t2020_51, t2020_52, t2020_53. Dati attiecas uz ES-27 dalībvalstīm, sākot ar 2020. gada februāri.

Tajā pašā laikā darba tirgus labā darbība pirms pandēmijas ir palīdzējusi vēl vairāk samazināt to cilvēku skaitu, kuri dzīvo daļējās bezdarbnieku mājsaimniecībās. To cilvēku skaits, kuri dzīvo mājsaimniecībās ar ļoti zemu darba intensitāti, 2019. gadā samazinājās par vairāk nekā 1 miljonu. Tie ir 8,5 % no kopējā iedzīvotāju skaita; turpmāks

¹⁶Sk. Almeida et al. (2020). *Households' income and the cushioning effect of fiscal policy measures during the Great Lockdown* (Mājsaimniecību ienākumi un fiskālās politikas pasākumu mazināšā ietekme pārvietošanās ierobežojumu laikā). JRC darba dokumenti par nodokļu piemērošanu un strukturālām reformām Nr. 06/2020. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/Vj39hX> un papildinošo politikas pārskatu: <https://europa.eu/JU66Gc>.

¹⁷ Šajā gadījumā nabadzības sliekšnis ir piesaistīts 2019. gada EUROMOD bāzes līnijas simulāciju vērtībai, nevis izmantots aplēstais nabadzības sliekšnis par 2020. gadu.

samazinājums salīdzinājumā ar 2014. gadā sasniegto visaugstāko rādītāju. Ņemot vērā to, ka Covid-19 radītais satricinājums relatīvi vairāk ietekmēja darba ņēmējus mazāk stabilās darbvietās (sk. 3.3. iedaļu), šis rādītājs varētu ievērojami pasliktināties 2020. gadā.

Lai gan nabadzības vai sociālās atstumtības risks 2019. gadā ievērojami samazinājās, tas saglabājās augstāks attiecībā uz bērniem. Laikposmā no 2018. līdz 2019. gadam nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu skaits (vecumā līdz 18 gadiem) ES-27 samazinājās par 674 000 jeb 3,6 %. Tā rezultātā attiecīgais AROPE rādītājs bērniem bija 22,5 %, samazinājums no 23,4 % 2018. gadā. Salīdzinājumā ar AROPE rādītāju 21,5 % apmērā iedzīvotājiem darbspējas vecumā (18–64 gadi) un 18,6 % gados vecākiem cilvēkiem (65 gadi un vairāk), šis rādītājs joprojām saglabājas augsts.

Nodarbinātu personu nabadzības risks 2019. gadā nedaudz samazinājās, bet aizvien saglabājās augsts, savukārt cilvēkus, kas dzīvo māsaimniecībās ar ļoti zemu darba intensitāti, skāra dziļa nabadzība. 2019. gadā nodarbinātu personu nabadzības riskam pakļauto cilvēku skaits samazinājās par 0,3 procentpunktiem līdz 9 %, kļūstot vēl mazāks salīdzinājumā ar 2016. gadā sasniegto visaugstāko rādītāju 9,8 % apmērā, bet tas vēl arvien bija par 0,5 procentpunktiem augstāks nekā 2010. gadā sasniegtais viszemākais rādītājs. Nepilna laika darbinieki un pagaidu darba līgumus noslēguši darba ņēmēji joprojām ir vairāk pakļauti šādam riskam, nodarbinātu personu nabadzības rādītāji ir attiecīgi 15,1 % un 16,2 % (sk. arī 3.1.1. un 3.4.1. iedaļu). Tajā pašā laikā relatīvā medianālā ienākuma nabadzības plaīsa¹⁸, kas parāda, cik lielā mērā nabadzības riskam pakļauto cilvēku ienākumi atšķiras no nabadzības sliekšņa (t. i., cik dziļa ir nabadzība), 2019. gadā bija 24,4 %, gandrīz bez izmaiņām salīdzinājumā ar 2018. gadu. Dalībvalstīs dinamika ir dažāda (sīkākai informācijai sk. 3.4.1. iedaļu). Kopējā līmenī nabadzības plaīsa iedzīvotājiem darbspējas vecumā (18–64 gadi), kuri dzīvo (daļējās) bezdarbnieku māsaimniecībās,¹⁹ bija stabila: 36,2 % 2019. gadā, kas liecina par pabalstu nepietiekamu adekvātumu un tvērumu.

Ienākumu nevienlīdzība 2019. gadā saglabājās augsta, un konverģence palēninājās. Vidēji 20 % bagātāko māsaimniecību ienākumi bija piecas reizes lielāki nekā 20 % nabadzīgāko māsaimniecību ienākumi. Pierādījumi liecina, ka pēdējās desmitgades laikā kopējā ienākumu nevienlīdzības pieauguma virzītājspēks ir bijis nevienlīdzības pieaugums ienākumu sadales skalas apakšdaļā (sk. 3.4. iedaļu). Ierobežoti uzlabojumi, īpaši valstīs ar augstāku nevienlīdzības līmeni, liek domāt par konverģences tempa palēnināšanos. 40 % ienākumu sadales skalas apakšdaļā esošo māsaimniecību ienākumu īpatsvars līdz 2019. gadam pieauga līdztekus mēreniem uzlabojumiem citos ienākumu nevienlīdzības rādītājos. ES-27 vidējais rādītājs sasniedza 21,4 % 2019. gadā salīdzinājumā ar 21,2 % 2018. un 2017. gadā (un viszemāko rādītāju: 20,9 % 2014. un 2015. gadā). Ņemot vērā šo problēmu ilgtermiņa raksturu, ir svarīgi gūt padziļinātu izpratni par iespējamiem risinājumiem, izmantojot sistēmisku prognožu analīzi, un to, kā stiprināt ES noturību.

¹⁸ Relatīvo medianālo nabadzības riska plaīsu aprēķina kā atšķirību starp personu, kuras atrodas zem nabadzības riska sliekšņa, medianālo ekvivalento kopējo neto ienākumu un nabadzības riska sliekšni, kas izteikta procentos no nabadzības riska sliekšņa (nošķēluma punkts: 60 % no medianālā ekvivalentā ienākuma).

¹⁹ Rādītāju aprēķina kā atšķirību starp personu, kuras atrodas zem nabadzības riska sliekšņa un ļoti zemas darba intensitātes situācijā, medianālo ekvivalento kopējo neto ienākumu un nabadzības riska sliekšni, kas izteikta procentos no nabadzības riska sliekšņa. Šis sliekšnis ir 60 % no konkrētas valsts, nevis visu ES iedzīvotāju medianālā ekvivalentā izmantojamā ienākuma.

2. SOCIĀLO REZULTĀTU PĀRSKATA JAUNĀKĀ INFORMĀCIJA

Eiropas sociālo tiesību pīlāru 2017. gada 17. novembrī kopīgi pasludināja Eiropas Parlaments, Padome un Komisija. Tajā noteikti 20 principi un tiesības, lai atbalstītu vienādas iespējas un darba tirgus pieejamību, taisnīgus darba apstākļus un sociālo aizsardzību un iekļaušanu. Tas ir veidots kā virzienrādītājs dalībvalstu savstarpējās konverģences procesā labāku sociālekonomisko apstākļu panākšanai. Īpaši pašreizējā krīzes situācijā Eiropas sociālo tiesību pīlāra īstenošana ir prioritāte. Komisija ierosinās ambiciozu rīcības plānu 2021. gada pirmajā ceturksnī pīlāra pilnīgas īstenošanas nodrošināšanai. Rīcības plāns būs Komisijas galvenais instruments, ar ko sekmēt sociālekonomisko atveseļošanu un noturību vidējā termiņā un ilgtermiņā ar nolūku veicināt digitālās un zaļās pārkārtošanās sociālo taisnīgumu.

Eiropas sociālo tiesību pīlāru papildina sociālo rezultātu pārskats, kas palīdzēs uzraudzīt darbības rezultātus un sekot tendencēm dalībvalstīs.²⁰ Rezultātu pārskatā ir sniegti vairāki rādītāji (pamatrādītāji un otrējie rādītāji), ar kuriem izvērtē dalībvalstu darbības rezultātus nodarbinātības un sociālajā jomā atbilstīgi trim plašām dimensijām, kas noteiktas pīlāra kontekstā: vienādas iespējas un darba tirgus pieejamība, ii) dinamiski darba tirgi un taisnīgi darba apstākļi un iii) publiskā sektora atbalsts / sociālā aizsardzība un iekļaušana. Kopš 2018. gada izdevuma vienotajā nodarbinātības ziņojumā ir iekļauts sociālo rezultātu pārskats, kura rezultāti attiecībā uz pamatrādītājiem ir apkopoti šajā nodaļā. Analīze ir dota 3. nodaļā izklāstītās plašākās reformas kontekstā.

2.1. Paskaidrojumi par rezultātu pārskatu

Sociālo rezultātu pārskats ir galvenais rīks snieguma uzraudzīšanai nodarbinātības un sociālajā jomā un konverģences panākšanai virzībā uz labākiem dzīves un darba apstākļiem. Īpaši tas palīdz uzraudzīt dalībvalstu situāciju attiecībā uz pīlāra izmērāmiem aspektiem, papildinot pastāvošos uzraudzības rīkus, jo īpaši Nodarbinātības pārraudzības instrumentu un Sociālās aizsardzības pārraudzības instrumentu²¹. Sociālo rezultātu pārskatā ietverti 14 pamatrādītāji, ar kuriem izvērtē nodarbinātības un sociālās tendences kopumā:

- *vienādas iespējas un darba tirgus pieejamība:*
 - izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušo daļa (18–24 gadu vecumā);
 - dzimumu atšķirība nodarbinātības līmenī (20–64 gadu vecumā);
 - ienākumu nevienlīdzība, mērīta kā kvintīļu attiecības rādītājs — S80/S20;
 - nabadzības vai sociālās atstumtības riska (AROE) rādītājs;
 - jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (NEET rādītājs) (15–24 gadu vecumā);
- *dinamiski darba tirgi un taisnīgi darba apstākļi:*
 - nodarbinātības līmenis (20–64 gadu vecumā);
 - bezdarba līmenis (15–74 gadu vecumā);
 - ilgstoša bezdarba līmenis (15–74 gadu vecumā);

²⁰ SWD(2017) 200 final, kas papildina 2017. gada 26. aprīļa Paziņojumu COM(2017) 250 final.

²¹ Nodarbinātības pārraudzības instruments (NPI) un Sociālās aizsardzības pārraudzības instruments (SAPI) ir gada ziņojumi, ko attiecīgi sagatavo Nodarbinātības komiteja un Sociālās aizsardzības komiteja. Tie norāda uz tendencēm, kurām jāpievērš uzmanība, galvenajām nodarbinātības un sociālajām problēmām dalībvalstīs un uzrauga progresu stratēģijas “Eiropa 2020” nodarbinātības un nabadzības mazināšanas mērķrādītāju sasniegšanā.

- mājsaimniecību izmantojamais bruto ienākums reālā izteiksmē uz vienu iedzīvotāju²²;
- neto ienākumi vienam pilna laika darba ņēmējam, kas saņem vidējo algu, bez bērniem²³;
- *publiskā sektora atbalsts / sociālā aizsardzība un iekļaušana*:
 - sociālo pārvedumu (izņemot pensijas) ietekme uz nabadzības mazināšanos²⁴;
 - bērni pirms 3 g. v. formālajā aprūpē;
 - iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības²⁵;
 - daļa no iedzīvotājiem ar vispārīgām digitālajām pamatprasmēm vai augstākām prasmēm.

Pamatrādītājus analizē, izmantojot vienoto metodiku, par ko vienojušās Nodarbinātības komiteja un Sociālās aizsardzības komiteja (sīkākai informācijai sk. 3. pielikumu). Ar šo metodiku izvērtē stāvokli un notikumu attīstību dalībvalstīs, aplūkojot katra sociālo rezultātu pārskatā iekļautā pamatrādītāja līmeņus un izmaiņas gada laikā²⁶. Līmeņi un izmaiņas ir iedalīti pēc to attāluma no attiecīgajiem (nesvērtajiem) ES vidējiem rādītājiem. Pēc tam dalībvalstu rezultātus attiecībā uz līmeņiem un izmaiņām apvieno tā (izmantojot iepriekš definētu matricu), lai katra dalībvalsts tiktu iekļauta vienā no septiņām kategorijām (“labākais sniegums”, “virs vidējā”, “labs sniegums, bet jānovēro”, “vidējs/neitrāls”, “vājš, bet uzlabojas”, “jānovēro” un “kritisks stāvoklis”). Pamatojoties uz minēto, 1. tabulā dots rezultātu pārskata rādītāju kopsavilkums atbilstīgi jaunākajiem datiem par katru rādītāju. Detalizēta 14 minēto rādītāju analīze, ieskaitot ilgtermiņa tendences un papildu rādītājus (ja nepieciešams), ir izklāstīta 3. nodaļā.

Sociālo rezultātu pārskata nolasījums palīdz noteikt nodarbinātības un sociālās problēmas dalībvalstīs. Eiropas pusgada kontekstā sociālo rezultātu pārskata sniegtie pierādījumi ir tikuši regulāri izmantoti ziņojumos par valstīm, lai veicinātu valstīm raksturīgo problēmu analīzi. Dalībvalstu līmenī šie pierādījumi ir tikuši izmantoti arī valsts reformu programmu un stabilitātes un konverģences programmu sagatavošanā. Kopā ar Nodarbinātības pārraudzības instrumentā un Sociālās aizsardzības pārraudzības instrumentā iekļauto papildu analīzi tas ir nodrošinājis analītisko pamatu turpmākajiem Komisijas

²² Pēc Sociālās aizsardzības komitejas pieprasījuma šo rādītāju mēra, izmantojot “nekorrigētos ienākumus” (proti, neietverot sociālos pārvedumus natūrā) un neiekļaujot atsauci uz pirktspējas līmeņa (PSL) vienību izmantošanu.

²³ Šā rādītāja līmeņi ir izteikti ar pirktspējas līmeni (PSL), bet izmaiņas izsaka valsts valūtā reālā izteiksmē. Lai novērstu īstermiņa svārstības, gan līmeņu, gan izmaiņu gadījumā tiek izmantoti 3 gadu vidējie rādītāji. Šis rādītājs būtu jāskata un jāinterpretē kopā ar citiem rādītājiem, piemēram, nodarbinātu personu nabadzības rādītāju, attiecību starp algu sadalījuma piekto un pirmo decili (D5/D1) un citiem attiecīgiem NPI/SAPI un KNS rādītājiem.

²⁴ To mēra kā nabadzības (nepietiekamu ienākumu dēļ) riskam pakļauto personu īpatsvara (iedzīvotāju kopskaitā) starpību pirms un pēc sociālajiem pārvedumiem.

²⁵ Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības ir personas subjektīvs vērtējums par to, vai tai bija vajadzīgs konkrēta veselības aprūpes veida izmeklējums vai ārstēšana, kas netika saņemta vai ko persona nepieprasīja šādu trīs iemeslu dēļ: “finansiāli iemesli”, “gaidītāju saraksts” un “pārāk tāls ceļš”. Medicīniskā aprūpe ir individuāli veselības aprūpes pakalpojumi (medicīniskie izmeklējumi vai ārstēšana, izņemot zobārstniecību), kurus sniedz ārsti (vai citu profesiju pārstāvji atbilstoši valsts veselības aprūpes sistēmai) paši vai to tiešā uzraudzībā (*Eurostat* definīcija). Aprūpes saņemšanas problēmas slimības gadījumā, par kurām ziņo iedzīvotāji, var atspoguļot šķēršļus aprūpes saņemšanai.

²⁶ Izņemot mājsaimniecību izmantojamais bruto ienākums, kurus mēra kā indeksa rādītāju (2008. gads = 100, tādējādi atspoguļojot izmaiņas, salīdzinot ar laiku pirms krīzes), un izmaiņas pēdējā gadā; un neto ienākumus vienam pilna laika darba ņēmējam, kas saņem vidējo algu, bez bērniem, kam tiek izmantoti trīs gadu vidējie rādītāji saskaņā ar vienošanos ar Nodarbinātības komiteju un Sociālās aizsardzības komiteju.

priekšlikumiem konkrētām valstīm adresētiem ieteikumiem (attiecīgā gadījumā). Šī procesa rezultātā nepieciešams rūpīgi, nevis automātiski nolasīt tabulu, un papildu elementi (gan kvalitatīva, gan kvantitatīva rakstura) tiek ņemti vērā.

Sociālo rezultātu pārskats palīdzēs sagatavot valstu reformu plānus un atveseļošanas un noturības plānus, kas ir galvenie atsaucē dokumenti Atveseļošanas un noturības mehānisma ietvaros. Kā norādīts 2021. gada ilgtspējīgas izaugsmes stratēģijā²⁷, Atveseļošanas un noturības mehānisms radīs izmaiņas 2021. gada Eiropas pusgada ciklā. Ņemot vērā savstarpējo papildināmību ar Eiropas pusgadu, dalībvalstis ir aicinātas iesniegt valsts reformu programmu un atveseļošanas un noturības plānu vienā integrētā dokumentā. Turklāt, kā uzsvērts pamatnostādnēs dalībvalstīm par atveseļošanas un noturības plāniem²⁸, dalībvalsts ir aicināta plaši paskaidrot, kā plāni saskan ar Eiropas sociālo tiesību pīlāru un palīdz to īstenot. Turklāt dalībvalstis ir aicinātas sniegt pārskatu par plāna kopējo sociālekonomisko ietekmi (kopā ar makroekonomiskās perspektīvas novērtējumu), atspoguļojot attiecīgos rādītājus, tostarp no sociālo rezultātu pārskata. To dalībvalstu gadījumā, kuras iesniegs savus atveseļošanas un noturības plānus 2021. gadā, Komisija plānu saturu novērtēs analītiskajos dokumentos, kuri papildina Padomes īstenošanas aktu priekšlikumus²⁹.

2021. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā ir integrēta sociālo rezultātu pārskata reģionālā dimensija. Rādītāju attīstība valsts līmenī var slēpt būtiskas atšķirības reģionālā līmenī (lai gan daudzās dalībvalstīs lēmums par vairākām politikas jomām un finansējumu bieži vien tiek pieņemts šajā līmenī). Ņemot to vērā, nu jau otro gadu vienotajā nodarbinātības ziņojumā ir sniegti pierādījumi par reģionālo situāciju, pamatojoties uz sociālo rezultātu pārskatu. Konkrēti, 4. pielikumā ir virkne karšu, kurās attēlots reģionālais sadalījums dalībvalstīs attiecībā uz dažiem sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājiem³⁰. Turklāt 3. nodaļā sniegtajā analīzē attiecīgos gadījumos ir minēti konstatējumi reģionālā līmenī attiecībā uz tām dalībvalstīm, kurās pastāv lielas atšķirības³¹ starp *NUTS 2* reģioniem. Dati un konstatējumi ļauj labāk izprast, kāda ir valsts dažādu reģionu situācija attiecībā uz dažām pīlāra galvenajām dimensijām, un palīdz uzraudzīt konvergenci valstīs, novērtēt reģionālās politikas ietekmi un veidot reģionālo politiku.

2.2. No sociālo rezultātu pārskata iegūtie pierādījumi

Atbilstoši datu pieejamībai sociālo rezultātu pārskats atspoguļo nodarbinātības stāvokli pēc Covid-19 krīzes, savukārt attiecībā uz sociālo un prasmju stāvokli ir atspoguļota situācija pirms pandēmijas. Kopš rezultātu pārskata ieviešanas dalībvalstu situācijas

²⁷ COM(2020) 575 final.

²⁸ SWD(2020) 205 final.

²⁹ Šie dokumenti 2021. gadā aizstās ziņojumus par valstīm. Turklāt šīm dalībvalstīm Komisija 2021. gadā nepiedāvās konkrētām valstīm adresētos ieteikumus, izņemot ieteikumus par budžeta stāvokli, kas paredzēti Stabilitātes un izaugsmes paktā.

³⁰ Par kuriem ir pieejami dati reģionālā līmenī (*NUTS 2*) (izglītības priekšlaicīga pamešana, dzimumu nodarbinātības atšķirība, *NEET* rādītājs, nodarbinātības līmenis, bezdarba līmenis, ilgstoša bezdarba līmenis, nabadzības vai sociālās atstumtības riska rādītājs, sociālo pārvedumu (izņemot pensijas) ietekme uz nabadzības mazināšanos, iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības un ienākumu kvintīļu attiecības rādītājs).

³¹ Pamatojoties uz iedzīvotāju svērto variācijas koeficientu.

novērtējums pārskata pamatrādītājos (izmantojot iepriekšējā iedaļā aprakstīto metodiku) ir ticis balstīts uz jaunākajiem pieejamajiem gada datiem, gan novērtējot līmeņus, gan izmaiņas. Pašlaik tas nozīmētu 2019. gada datu (un izmaiņu salīdzinājumā ar 2018. gadu) izskatīšanu lielākajai daļai rādītāju. Tomēr gada datu izmantošana neļautu novērot jaunākos darba tirgus notikumus krīzes kontekstā un to izmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējām tendencēm (pirms pandēmijas). Šajā kontekstā Nodarbinātības komitejas Rādītāju grupa vienojās uz laiku atkāpties no gada datu izmantošanas sociālo rezultātu pārskata novērtēšanai un tā vietā izmantot jaunākos ceturkšņa datus turpmāk minētajiem pieciem darba tirgus pamatrādītājiem³², par kuriem šie dati ir pieejami (balstoties uz darbaspēka apsekojumu):

- nodarbinātības līmenis (20–64 gadu vecumā);
- dzimumu atšķirība nodarbinātības līmenī (20–64 gadu vecumā);
- bezdarba līmenis (15–74 gadu vecumā);
- ilgstoša bezdarba līmenis (15–74 gadu vecumā);
- jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET* rādītājs) (15–24 gadu vecumā).

Pamatrādītāji liecina par darba tirgus apstākļu nelielu pasliktināšanos 2020. gada pirmajā pusē. No pieciem iepriekš minētajiem darba tirgus rādītājiem nodarbinātības līmenis un *NEET* rādītājs ir pasliktinājies ES-27³³ 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājumā ar to pašu ceturksni 2019. gadā, savukārt bezdarba līmenis nav mainījies; turpretī dzimumu nodarbinātības atšķirībā un ilgstoša bezdarba līmenī ir vērojami nelieli uzlabojumi (sīkākai informācijai par nesenajām tendencēm sk. 1. nodaļu).

Sociālie un prasmju rādītāji, par kuriem ir pieejami dati tikai par laikposmu pirms Covid-19 uzliesmojuma, turpināja uzlaboties 2019. gadā³⁴. Atlikušajos deviņos pamatrādītājos vērojamas pozitīvas vai kopumā stabilas tendences katrā gadā (t. i., vai nu 2019., vai 2018. gadā atkarībā no datu pieejamības). Konkrētāk, uzlabojumi vidēji tika novēroti attiecībā uz nabadzību, nevienlīdzību un saistītajiem rādītājiem (t. i., nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu īpatsvars; ienākumu kvintīļu attiecības rādītājs; māsaimniecību izmantojamie bruto ienākumi uz vienu iedzīvotāju; neto ienākumi vienam pilna laika darba ņēmējam, kas saņem vidējo algu), kā arī izglītības, bērnu aprūpes un prasmju rādītājiem (izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušie; bērni vecumā līdz trīs gadiem, kam nodrošināta bērnu aprūpe; tādu iedzīvotāju īpatsvars, kuriem ir digitālās pamatprasmes vai augstāka līmeņa digitālās prasmes). Kopumā stabila tendence tika novērota saistībā ar sociālo pārvedumu ietekmi uz nabadzības mazināšanos un iedzīvotāju norādītajām neapmierinātajām medicīniskās aprūpes vajadzībām.

Kā atspoguļots izklīdes diagrammās 3. nodaļā, dalībvalstīs ir novērojamas atšķirīgas tendences attiecībā uz lielāko daļu darba tirgus rādītāju (izņemot ilgstoša bezdarba līmeni). Tas nozīmē, ka vidēji dalībvalstis ar sliktāku sākotnējo situāciju ir piedzīvojušas izteiktāku rādītāju pasliktināšanos gadā pirms 2020. gada otrā ceturkšņa. Tomēr attiecībā uz

³² Šiem pieciem rādītājiem 2020. gada otrā ceturkšņa vērtības (sezonāli koriģētas) ir izmantotas kā rādītāju “līmeņi” un atšķirības starp 2020. gada otro ceturksni un 2019. gada otro ceturksni (sezonāli koriģētas) kā “izmaiņas”. Attiecīgās izklīdes diagrammas un datu tabulas par 2019. gadu ir pievienotas pielikumā informācijai.

³³ Šie pierādījumi attiecas uz svērtajiem ES vidējiem rādītājiem, izņemot rādītāju “neto ienākumi vienam pilna laika darba ņēmējam, kas saņem vidējo algu, bez bērniem”, kam izmanto nesvērto vidējo rādītāju.

³⁴ Sociālo rezultātu pārskata pamatrādītāju izguves termiņš ir 2020. gada 28. oktobris.

citiem pamatrādītājiem kopumā ir vērojama zināma konverģence (dažos gadījumos šī tendence nav skaidri izteikta).

Gandrīz visas dalībvalstis saskaras ar problēmām, kas saistītas ar vismaz vienu pamatrādītāju. Ņemot vērā trīs problemātiskākās klasifikācijas kopumā, t. i., “kritisks stāvoklis”, “jānovēro” un “vājš, bet uzlabojas”, visas dalībvalstis, izņemot Vāciju, ir atzīmētas vismaz vienu reizi. Aplūkojot tikai “kritisku stāvokli” (t. i., rādītājus, kuru līmenis ir daudz sliktāks par vidējo un vai nu neuzlabojas pietiekami strauji, vai pēdējā gada laikā ir vēl vairāk pasliktinājies), tika atzīmētas 15 dalībvalstis, kas ir par vienu vairāk nekā 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā³⁵. Austrija, Ungārija un Portugāle pievienojās šai valstu grupai (pēdējās divas tai pievienojās atkārtoti pēc tam, kad bija to atstājušas iepriekšējā gadā), savukārt Igaunija un Lietuva grupu atstāja. Visās 14 izvērtētajās jomās kopumā tika konstatēti 116 vērtējumi “kritisks stāvoklis”, “jānovēro” vai “vājš, bet uzlabojas”, t. i., aptuveni 33 % no kopējā novērtējumu skaita (par 1 procentpunktu vairāk nekā 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā). No tiem 41 ir “kritisks stāvoklis” (kas atbilst 11,1 % no visiem novērtējumiem) salīdzinājumā ar 40 gadījumiem 2019. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā (kas atbilst 10,3 % no visiem novērtējumiem).

Tāpat kā iepriekšējos gados stāvoklis dalībvalstīs un problēmu smagums ievērojami atšķiras, atspoguļojot arī krīzes ietekmi, ciktāl runa ir par darba tirgus rādītājiem. Rumānijā un Spānijā desmit vai vairāk rādītājos novērtējums ir “kritisks”, “jānovēro” vai “vājš, bet uzlabojas”, tām seko Bulgārija un Grieķija ar deviņām problēmjomām katrai (sk. 1. tabulu). No šīm valstīm Bulgārijā, Rumānijā un Spānijā ir visvairāk novērtējumu “kritisks stāvoklis” (katrai seši), tām seko Grieķija (četri). Tomēr Grieķijā, Rumānijā un Spānijā ir reģistrēti arī vairāki pozitīvi novērtējumi (tie reģistrēti pirms pandēmijas sākuma): Grieķija ir viena no valstīm ar “labāko sniegumu” attiecībā uz izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāju un sniegumu “virs vidējā” attiecībā uz ienākumu nevienlīdzību un indivīdu digitālo prasmju līmeni; Spānija ir viena no valstīm ar “labāko sniegumu” attiecībā uz dalību bērnu aprūpē un sniegumu “virs vidējā” attiecībā uz iedzīvotāju norādītajām neapmierinātajām medicīniskās aprūpes vajadzībām. Rumānija ir viena no valstīm ar “labāko sniegumu” attiecībā uz izaugsmi kādu uzrāda mājāsaimniecību izmantojamais ienākums uz vienu iedzīvotāju. Kopējā problēmu skaita ziņā minētajām valstīm seko Itālija (septiņas problēmjomas), Kipra, Ungārija un Latvija (katrai sešas problēmjomas)³⁶. Turpretī Čehija un Nīderlande ir uzrādījušas “labāko sniegumu” vai “virs vidējā” 10 pamatrādītājos, tām seko Dānija un Zviedrija (katrai 9 rādītāji) un Vācija (8 rādītāji).

³⁵ Skaitļi nav tieši salīdzināmi, jo 2019. gadā analīze tika veikta par ES-28, savukārt šajā ziņojumā — par ES-27; vidējo vērtību un standarta noviržu aprēķināšanu ietekmē valstu sastāvs. 2019. gada ziņojumā Apvienotajā Karalistē netika konstatēts neviens “kritisks stāvoklis”.

³⁶ Jānorāda, ka 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā Itālijai tika konstatētas vairāk nekā 10 problēmjomas. Teksta izstrādes laikā trūkst datu par četriem Itālijas un vienu Latvijas pamatrādītāju.

1. tabula. Sociālo rezultātu pārskata pamatrādītāju kopsavilkums

	Vienādas iespējas un darba tirgus pieejamība					Dinamiski darba tirgi un taisnīgi darba apstākļi					Publiskā sektora atbalsts / Sociālā aizsardzība un iekļaušana			
	Izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušie	Dzimumu nodarbinātības atšķirība	Ienākumu kvintīļu attiecības rādītājs	Nabadzības vai sociālās atstumtības riska rādītājs	Jauniešu <i>NEET</i> situācijā rādītājs	Nodarbinātības līmenis	Bezdarba līmenis	Ilgstoša bezdarba līmenis	GDHI uz vienu iedzīvotāju pieaugums	Neto ienākumi vienam pilna laika darba ņēmējam, kurš nopelna vidējo algu	Sociālo pārvedumu ietekme uz nabadzības mazināšanos	bērni pirms 3 g. v. formālajā aprūpē;	Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās vajadzības	Individu digitālo prasmju līmenis
Gads	2019	2020. g. 2. cet.	2019	2019	2020. g. 2. cet.	2020. g. 2. cet.	2020. g. 2. cet.	2020. g. 2. cet.	2019	2019	2019	2019	2019	2019
Labākais sniegums	EL, HR, IE, LT, SI	FI, LT, LV	BE, CZ, SI	FI, SI	CZ, NL, SE	CZ, DE, NL, SE	CZ, PL		EE, HU, LT, RO	DE, IE, LU, NL	AT, DK, FI, SI	BE, DK, ES, NL, LU		DE, DK, FI, NL, SE
Virš vidējā	CZ, EE, FI, PL, PT, SE	AT, DE, DK, FR, LU, PT, SE, SI	AT, DK, EL, FI, MT, NL	AT, CY, DE, DK, HR, NL, PL, SK	DK, EE, LU, LV, MT, PL, SI	DK, EE, FI, LT, LV, MT, PL	BE, DE, FR, HU, IE, IT, MT, NL, PT	CZ, DK, EE, FR, HU, NL, PL, PT	CZ, SE, SK	BE, CY, FI, FR, SE	BE, CZ, FR, LT, SE	MT, PT, SE, SI	AT, CZ, DE, ES, LT, LU, MT, NL	AT, CZ, EE, EL, HR, IE
Vidējs	AT, BE, DE, DK, FR, LV, NL, SK	BE, BG, EE, ES, HR, IE, NL, SK	DE, EE, HR, HU, LU, PL, PT	BE, HU, LU, PT	BE, FI, HU, LT, PT, SK	CY, FR, HU, LU, PT, SI, SK	AT, BG, CY, DK, FI, HR, LU, RO, SI, SK	AT, BE, BG, CY, FI, HR, IE, LV, RO, SE, SI	DE, DK, HR, FI, LV, PT, SI	EL, MT	CY, DE, NL, PL	EE, CY, DE, LV, FI	BE, BG, CY, HR, HU, PL, PT, SE, SI	BE, ES, FR, LT, MT, PT, SI, SK
Labš sniegums, bet jānovēro				CZ, FR				MT		AT				LU
Vajš, bet uzlabojas	IT, RO	EL	LT	EL, LT	RO	HR		EL, ES, IT		BG, HU, LT, LV, PL, RO	LV	LT	EE, LV	
Jānovēro	CY, HU, LU	CY, CZ	CY, ES, SE	EE, ES, MT, SE	AT, EL, FR, HR, IE	AT, BE, BG, IE, RO	EE, LT, LV, SE	LT, LU, SK	BE, IE, FR, NL	CZ, EE, ES, HR, IT, PT, SI	EE, HR, HU, LU, MT	AT, BG, EL	DK, FI, RO	CY, HU, PL
Kritiskas stāvoklī	BG, ES, MT	HU, IT, MT, PL, RO	BG, RO	BG, LV, RO	BG, CY, ES, IT	EL, ES, IT	EL, ES		AT, CY, ES, IT	SK	BG, EL, ES, PT, RO	CZ, HR, HU, PL, RO	EL	BG, LV, RO

Piezīme: 2020. gada 28. oktobra atjauninājums. Ienākumu kvintīļu attiecības rādītājs nav pieejams par IE, FR, IT, LV un SK. Nabadzības vai sociālās atstumtības riska rādītājs nav pieejams par IE un IT. *NEET* rādītājs un ilgstoša bezdarba līmeņa rādītājs nav pieejami par DE. Dati par izaugsmi, ko uzrāda mājsaimniecību izmantotajiem bruto ienākumi (*GDHI*) uz vienu iedzīvotāju, nav pieejami par BG, EL, LU, MT un PL. Dati par neto ienākumiem vienam pilna laika darba ņēmējam, kas saņem vidējo algu, bez bērniem, nav uzticami (un nav paziņoti) par DK. Informācija par sociālo pārvedumu ietekmi uz nabadzības mazināšanos nav pieejama par IE, IT un SK. Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības nav paziņotas par IE, FR, IT un SK. Informācija par bērniem vecumā līdz trīs gadiem, kam nodrošināta bērnu aprūpe, nav pieejama par FR, IE, IT un SK. Individu digitālo prasmju līmenis nav zināms par IT (trūkst datu par 2017. gadu). Laikrindu pārrāvumi un citas statistikas atzīmes norādītas 1. un 2. pielikumā.

3. NODARBINĀTĪBAS UN SOCIĀLĀS JOMAS REFORMAS — DALĪBVALSTU REZULTĀTI UN RĪCĪBA

Šajā nodaļā ir sniegts pārskats par jaunākajiem galvenajiem nodarbinātības un sociālajiem rādītājiem un pasākumiem, kurus dalībvalstis veikušas prioritārās jomās, kas noteiktas ES nodarbinātības pamatnostādņēs, kuras Padome pieņēma 2020. gadā³⁷. Nodaļa ir balstīta uz informāciju no dalībvalstu 2020. gada valsts reformu programmām un Eiropas Komisijas avotiem³⁸. Ja nav norādīts citādi, ziņojumā ir ietverti tikai tie politikas pasākumi, kas īstenoti pēc 2019. gada jūnija. Padziļināta analīze par jaunākajām norisēm darba tirgū ir sniegta 2020. gada pārskatā par darba tirgus un algu tendencēm³⁹ un 2020. gada pārskatā par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā⁴⁰.

3.1. 5. pamatnostādne. Palielināt pieprasījumu pēc darbaspēka

Šajā iedaļā ir aplūkots, kā tiek īstenota nodarbinātības 5. pamatnostādne, kurā dalībvalstīm ir ieteikts nodrošināt apstākļus, kas veicinātu pieprasījumu pēc darbaspēka un darbvietu radīšanu. Vispirms sniegts pārskats par bezdarba un nodarbinātības līmeni katrā dalībvalstī, papildinot 1. nodaļā izklāstīto analīzi ES līmenī. Pēc tam apskatītas pašnodarbinātības tendences, algu dinamika, minimālā alga un nodokļu īpatsvara attīstība. 3.1.2. iedaļā ir izklāstīti dalībvalstu īstenotie politikas pasākumi šajās jomās, īpaši koncentrējoties uz īstenotajiem pasākumiem nodarbinātības saglabāšanai un darbvietu radīšanas atbalstam pandēmijas kontekstā.

3.1.1. Galvenie rādītāji

2020. gada otrajā ceturksnī nodarbināto cilvēku skaits kritās , atspoguļojot Covid-19 krīzes ietekmi. 2019. gadā kopējā nodarbinātība visās dalībvalstīs pieauga vai saglabājās stabila salīdzinājumā ar 2018. gadu (izņemot nelielu samazinājumu Polijā un Rumānijā). Nodarbinātības izaugsme palēninājās vai kļuva negatīva vairākās dalībvalstīs 2020. gada pirmajā ceturksnī (vidēji ES –0,2 % katru ceturksni). Līdz ar to visas dalībvalstis (izņemot Maltu) reģistrēja kritumu otrajā ceturksnī (ar ES vidējo rādītāju –2,7 %). Salīdzinot ar nodarbinātības augstāko rādītāju, kas tika sasniegts 2019. gada pēdējā ceturksnī, šis kritums bija vairāk nekā 6 miljoni cilvēku. Lielākais samazinājums tika reģistrēts Spānijā (–8,4 %, kas atbilst 1,7 miljoniem cilvēku), Īrijā (–6,1 %), Igaunijā un Ungārijā (–5,6 %). Nodarbinātības izaugsme zemāka nekā –2 % bija 13 citās dalībvalstīs (sk. 7. attēlu). Savukārt Kiprā (–0,9 %), Polijā (–0,4 %) un Luksemburgā (–0,3 %) samazinājums bija mērenāks. Malta bija vienīgā valsts, kurā tika reģistrēts nodarbinātības pieaugums par 1,7 %.

³⁷ OV L 344, 09.10.2020., 22.–28. lpp.

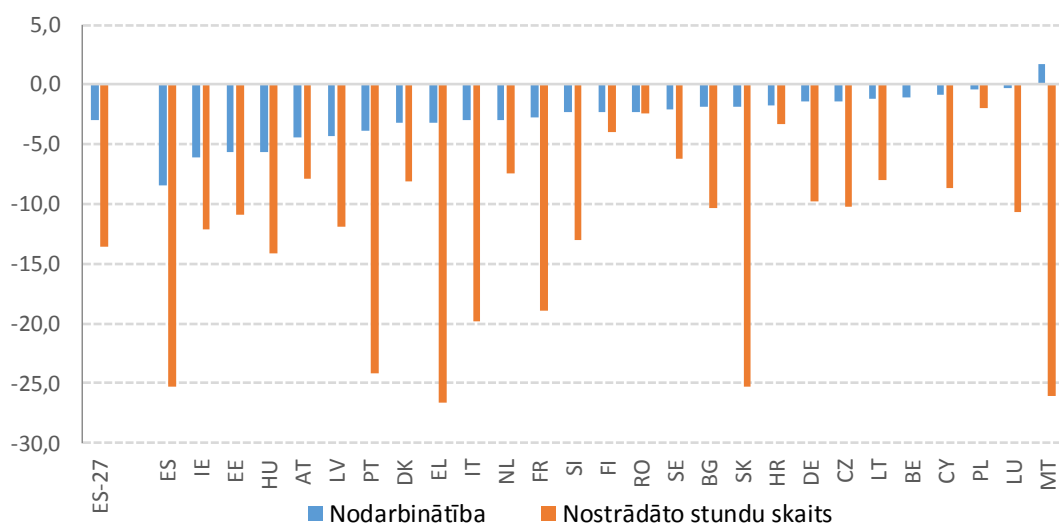
³⁸ Ieskaitot LABREF datubāzi, kas pieejama vietnē <https://europa.eu/NR68Bw>.

³⁹ Eiropas Komisija (2020). Darba tirgus un algu tendences Eiropā. 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs (drīzumā).

⁴⁰ Eiropas Komisija (2020). Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/MM76mf>.

7. attēls. Ievērojams nodarbinātības kritums visā ES

Procentuālās izmaiņas kopējā nodarbinātībā un nostrādāto stundu skaitā laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim

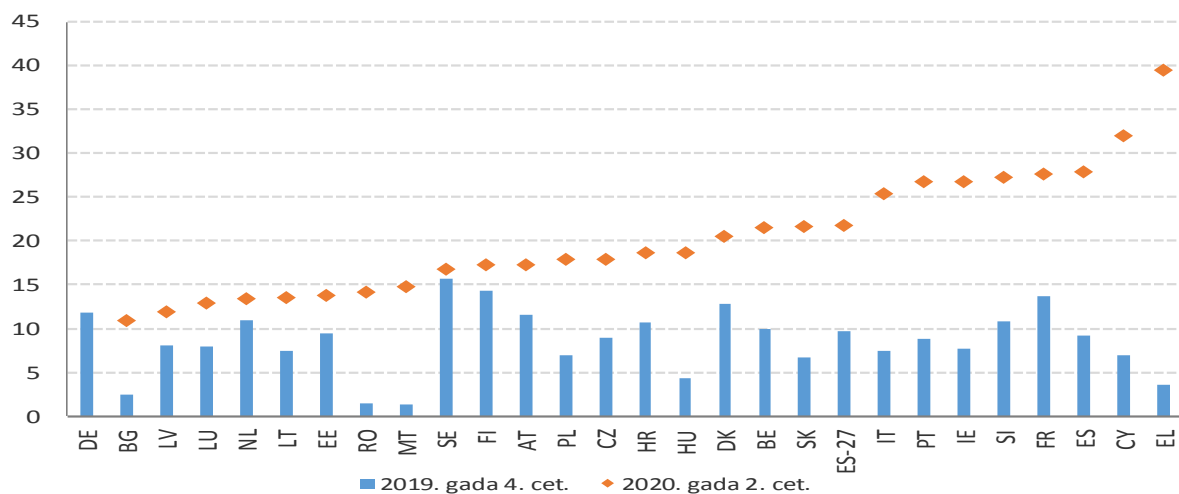

Avots: Eurostat, nacionālie konti.

Piezīme: sezonāli un kalendāri korigēti dati, izņemot nodarbinātības datus par CZ, EL, FR, MT, PL, PT, SK un nostrādāto stundu skaita datus par MT, SK (tikai sezonāli korigēti). Dati par nostrādāto stundu skaitu Beļģijā nav pieejami.

8. attēls. Prombūtne no darba strauji pieauga visā ES

Prombūtnes no darba īpatsvars kopējā nodarbinātībā (20–64 gadi)

Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: sezonāli korigēti dati. Dati par DE nav pieejami par 2020. gada otro ceturksni.

Saīsināta darba laika shēmas palīdzēja ierobežot darbvietu likvidēšanu. Kopš krīzes sākuma dalībvalstis ir plaši ieviesušas un/vai stiprinājušas saīsināta darba laika shēmas vai citas darbvietu saglabāšanas shēmas ar mērķi ierobežot darbvietu zudumu, izvairīties no cilvēkkapitāla izkliedes uzņēmumu līmenī un uzturēt kopējo pieprasījumu ekonomikas ievērojamas lejupslīdes fāzē. Tajā pašā laikā darba devēji ir autonomi pielāgojuši darbaspēka pieprasījumu, lai nodrošinātu savas darbības ilgtspēju. Kā jau izklāstīts 1. iedaļā un skaidri redzams sk. 7. attēlu, nostrādāto stundu skaita kritums ir bijis ievērojami lielāks nekā nodarbinātības samazinājums (-13,5 % pret -2,9 % ES 2020. gada otrajā ceturksnī

salīdzinājumā ar 2019. gada pēdējo ceturksni), ko lielā mērā var skaidrot ar saīsināta darba laika shēmu izmantošanu. Vislielāko nesakritību starp abiem šiem rādītājiem⁴¹ var novērot Luksemburgā, Slovākijā, Kiprā, Grieķijā, Čehijā, Vācijā, Francijā un Itālijā. Tajā pašā laikā, kā redzams sk. 8. attēlu, to darbinieku skaits, kuri bija prombūtnē no darbavietas (kā īpatsvars kopējā nodarbinātībā), strauji palielinājās: pieaugums par 12,1 procentpunktu ES (no 9,7 % 2019. gada pēdējā ceturksnī pēc pēdējā desmitgadē novērotas stabilas tendences līdz 21,8 % 2020. gada otrajā ceturksnī). Pagaidu atlaišana no darba vien veidoja gandrīz pusi no visiem prombūtnes no darba gadījumiem (pēkšņs pieaugums no 0,2 % 2019. gada pēdējā ceturksnī līdz 10,3 % 2020. gada otrajā ceturksnī). Lielākais pieaugums prombūtnes no darba īpatsvarā tika reģistrēts Grieķijā (+35,9 procentpunkti), Kiprā (+25 procentpunkti), Īrijā (+19 procentpunkti), Spānijā (+18,7 procentpunkti), Itālijā un Portugālē (+18 procentpunkti).

Saīsināta darba laika shēmas Covid-19 krīzes laikā tiek izmantotas nebijušā apmērā visās valstīs (par kurām dati ir publiski pieejami)⁴². Saīsināta darba laika shēmu izmantošana bija īpaši izplatīta pakalpojumu nozarē (galvenokārt viesnīcās un restorānos) un mazumtirdzniecībā. Izmantošanas apmērs bija salīdzinoši mazāks dalībvalstīs ar jaunizveidotām shēmām. Daļēji tam par iemeslu, iespējams, bija shēmu uzbūve, lēnā pielāgošanās jaunajām administratīvajām procedūrām vai īstenošanas kavēšanās. Dažās jaunizveidotajās shēmās (piemēram, Bulgārijā, Čehijā, Horvātijā un Ungārijā) prasība uzņēmumiem segt daļu no izmaksām, iespējams, samazināja izmantošanu. Polijā sākotnējo izmantošanu samazināja prasība par nodarbinātības saglabāšanu pēc atbalsta beigšanās.

Ierobežots kopējās nodarbinātības līmeņa samazinājums maskē ievērojamas atšķirības dalībvalstīs. 2019. gada gaitā nodarbinātības līmenis (20–64 gadu vecuma grupā) vidēji palielinājās visās dalībvalstīs (izņemot nelielu samazinājumu Zviedrijā, kur jebkurā gadījumā bija augstākais līmenis ES). Kā parādīts 1. iedaļā, 2020. gada otrajā ceturksnī nodarbinātības līmenis samazinājās par 1,3 procentpunktiem: no 2019. gada otrajā ceturksnī sasniegtā augstākā rādītāja 73,3 % līdz 72 % (rādītājam atgriežoties tādā pašā līmenī kā 2018. gada pirmajā ceturksnī). Kā minēts iepriekš, kopumā mēreno samazinājumu var skaidrot ar krīzes kontekstā īstenotajiem ārkārtas pasākumiem. Tomēr te slēpjas ievērojama neviendabība dalībvalstīs. Kā redzams sk. 9. attēlu, Spānija piedzīvoja lielāko kritumu (par 3,8 procentpunktiem), tai seko Bulgārija (3,2 procentpunkti), Austrija (2,4 procentpunkti) un Īrija (2,4 procentpunkti). Turpretī Horvātijā reģistrēja pieaugumu (par 0,7 procentpunktiem), savukārt Maltā, Latvijā un Polijā reģistrētais līmenis bija stabils vai ar tendenci nedaudz samazināties.

Spriežot pēc novērtējuma, kas balstīts uz sociālā rezultātu pārskata pamatrādītājiem izstrādāto metodiku, situācija nav būtiski mainījusies, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, — Grieķija, Itālija un Spānija joprojām ir atzīmētas kā valstis, kur ir “kritisks stāvoklis” (rādītāji tuvu vai zem 65 %), savukārt Zviedrija, Vācija, Čehija un Nīderlande uzrāda “labāko sniegumu” (rādītāji tuvu vai virs 80 %). Nodarbinātības līmeņa straujais kritums izskaidro to, kāpēc Bulgārija, Īrija un Austrija ir klasificētas kā valstis, kas “jānovēro” (lai gan attiecīgie līmeņi vēl arvien ir tuvu vidējiem). Beļģija un Rumānija, kur nodarbinātības līmenis ir nokrities zem 70 % pēdējā gada laikā, arī ir valstis, kas “jānovēro”. Horvātijā, kurā nodarbinātības līmenis vēl arvien ir zems, proti, 66,8 % 2020. gada otrajā ceturksnī, ir atzīmēta kā valsts, kuras sniegums ir “vājš, bet uzlabojas”, ņemot vērā neseno pieaugumu (par spīti krīzei). Pozitīvā regresijas līnija liecina, ka dalībvalstīs ir atšķirīgas tendences (t. i.,

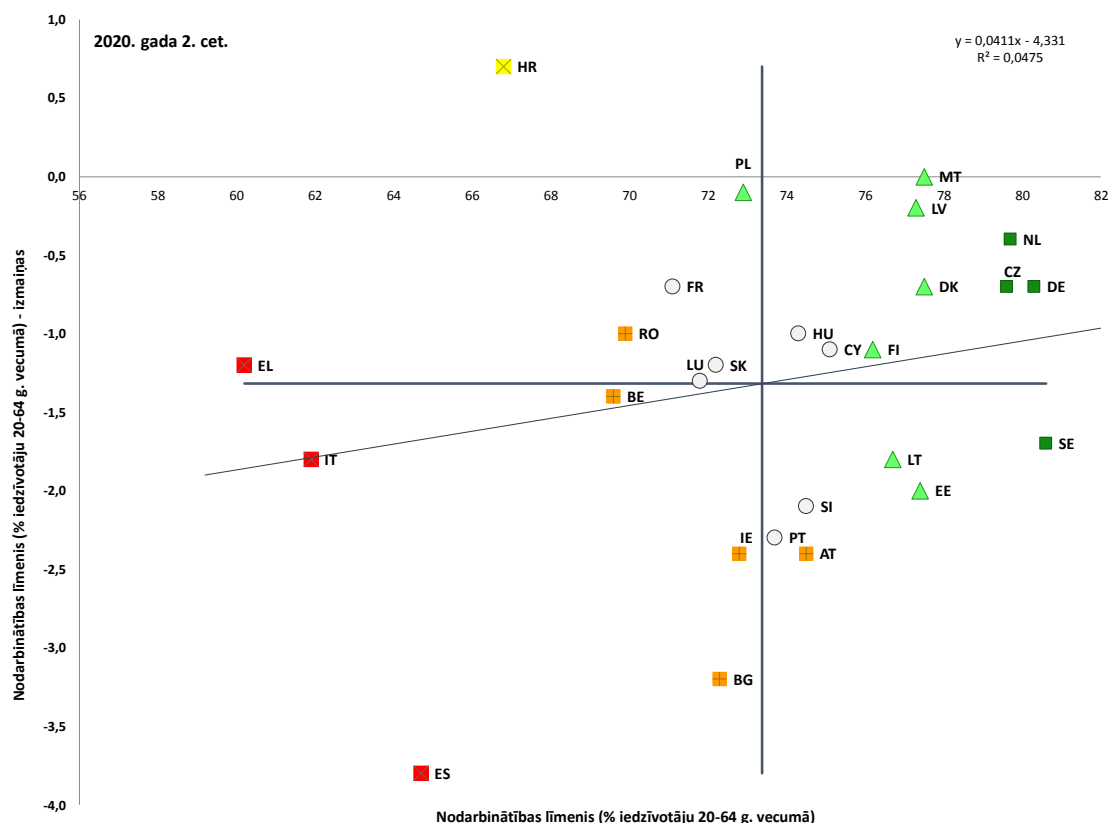
⁴¹ Skatot nostrādāto stundu skaita samazinājuma īpatsvaru pret nodarbinātības samazinājumu.

⁴² Sīkākai informācijai sk. 2020. gada pārskatu par darba tirgus un algu tendencēm (drīzumā).

nodarbinātības līmenis ir samazinājies ātrāk valstīs, kur sākotnējais līmenis bija zemāks). Vai šī tendence laika gaitā saglabāsies, kā tas notika finanšu krīzes laikā, rādīs laiks. Vairākās dalībvalstīs vērojamas būtiskas reģionālās atšķirības nodarbinātības līmeņos (sk. 4. pielikumu).

9. attēls. Nodarbinātības līmenis ir samazinājies gandrīz visās dalībvalstīs

Nodarbinātības līmenis (20–64 gadu vecuma grupā) un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

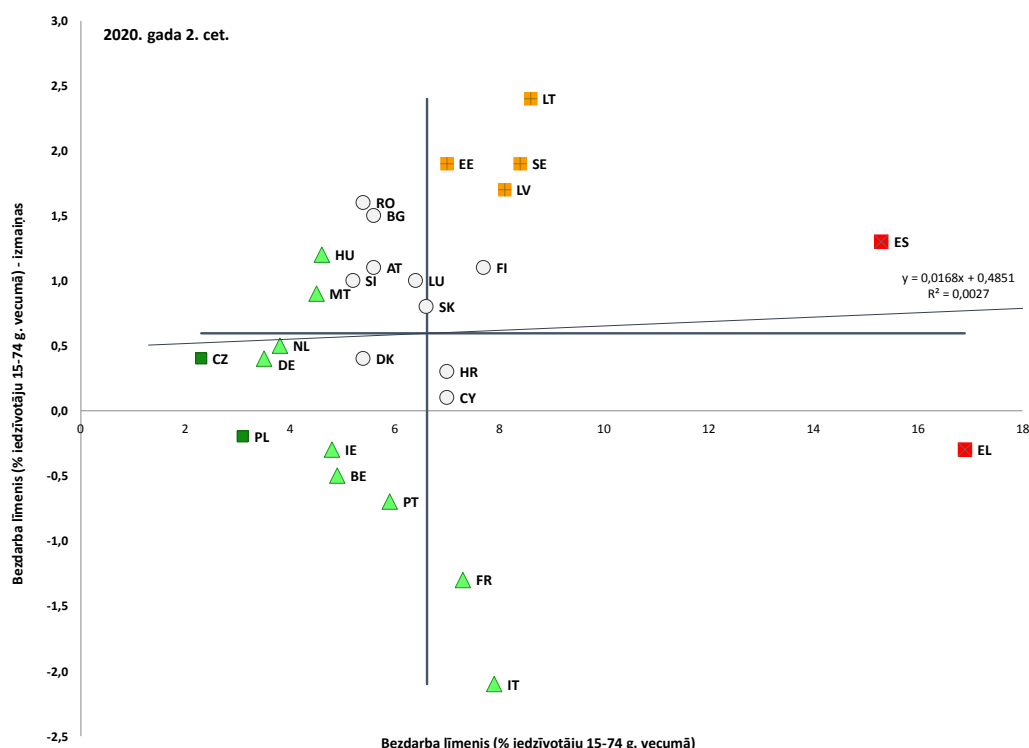
Avots: Eurostat, DSA. Laikposms: 2020. gada otrā ceturkšņa līmeņi un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2019. gada otro ceturksni. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

Lielākajā daļā dalībvalstu bezdarba līmeņa pieaugums līdz šim ir bijis mērens. Kā izklāstīts 1. iedaļā, vidējais bezdarba līmenis ES ir palielinājies līdz 7,5 % 2020. gada septembrī, t. i., tikai par 1 procentpunktu salīdzinājumā ar zemāko pirmskrīzes līmeni, kas tika reģistrēts 2020. gada februārī. Tas nozīmē pastāvīgu samazinājumu vairumā dalībvalstu 2019. gadā. Šādu mērenu bezdarba pieaugumu var uzskatīt par saīsināta darba laika shēmu izmantošanas efektu, taču daļēji to varētu izskaidrot arī neaktivitāte (vairākās dalībvalstīs ievērojama daļa strādājošo pārtrauca aktīvu darba meklēšanu, īpaši pārvietošanās ierobežojumu laikā). sk. 10. attēlu, kas atspoguļo bezdarba līmeni 2020. gada otrajā ceturksnī un izmaiņas salīdzinājumā ar 2019. gada otro ceturksni, liecina, ka šāds mērens vidējais pieaugums atbilst ļoti dažādām tendencēm valstīs. 20 no 27 dalībvalstīm bezdarba līmenis šajā laikposmā palielinājās, pieaugumam esot tuvu vai virs 2 procentpunktiem Lietuvā, Latvijā, Igaunijā, Zviedrijā (visas atzīmētas kā valstis, kas “jānovēro” saskaņā ar sociālo rezultātu pārskata metodiku). Turpretī bezdarba līmenis ir samazinājies Itālijā, Francijā, Portugālē, Beļģijā, Īrijā, Polijā un Grieķijā (Itālijas gadījumā par vairāk nekā 2 procentpunktiem). Zemāks aktivitātes līmenis (par 3,1 procentpunktu Īrijā un Portugālē, 2,9 procentpunktiem Itālijā, 2,1 procentpunktu Francijā, 1,7 procentpunktiem Beļģijā,

1,5 procentpunktiem Grieķijā) var palīdzēt izskaidrot šo situāciju. Mēneša dati par 2020. gada septembri tik tiešām liecina par faktisku bezdarba pieaugumu salīdzinājumā ar gadu iepriekš visās iepriekš uzskaitītajās valstīs, izņemot Beļģiju un Franciju. Salīdzinošā izteiksmē Spānija un Grieķija vēl arvien ir klasificētas kā valstis, kur ir “kritisks stāvoklis” (bezdarba līmenis virs 15 %), savukārt Čehija un Polija ir uzrādījušas “labāko sniegumu” (bezdarba līmenis zem 4 %). Reģionālā līmenī saglabājas lielas atšķirības (sk. 4. pielikumu), dažos Grieķijas, Itālijas un Spānijas reģionos reģistrēts bezdarba līmenis virs 20 %.

10. attēls. Bezdarbs ir pieaudzis vairumā dalībvalstu, kopējais pieaugums ir mērens

Bezdarba līmenis (vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem) un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, DSA. Laikposms: 2020. gada otrā ceturkšņa līmeņi un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2019. gada otro ceturksni. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

Pašnodarbinātību vidēji krīzes ietekme skāra mazāk nekā kopējo nodarbinātību, taču šajā jomā dalībvalstīs ir lielāks neviendabība. Laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim pašnodarbināto personu skaits samazinājās par 1,8 % (jeb 530 000) salīdzinājumā ar 2,9 % kopējā nodarbinātībā (nacionālo kontu dati, sezonāli koriģēti⁴³). Lai gan šis samazinājums ir ievērojams, salīdzinājums ar kopējo nodarbinātību liecina, ka liela daļa pašnodarbināto personu spēja turpināt savu darbību par spīti ekonomiskās aktivitātes sabrukumam vai nu (uz laiku) samazinot savas darbības apmēru, vai

⁴³ Eurostat DSA skaitļi (15–64 gadu vecuma grupa, nav sezonāli koriģēti) liecina par samazinājumu 1,5 % apmērā tajā pašā laikposmā.

pārejot uz tāldarbu. Tomēr pašnodarbinātas personas ir viena no visapdraudētākajām kategorijām, ja recesija ieilgs, arī tāpēc, ka šīm personām daudzās dalībvalstīs ir ierobežota piekļuve sociālās aizsardzības sistēmām. Tikai septiņās dalībvalstīs pašnodarbinātības līmenis kritās straujāk nekā kopējā nodarbinātība laikposmā no 2019. gada pēdējā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim (Bulgārijā, Vācijā, Igaunijā, Maltā, Rumānijā, Slovākijā un Somijā). Kopumā vislielākais kritums tika reģistrēts Rumānijā (–10,5 %), tai seko Igaunija (–6 %), Īrija (–5,7 %) un Spānija (–4,6 %). Interesanti, ka pašnodarbināto personu skaits krīzes laikā ir pieaudzis 11 dalībvalstīs, vislielākais pieaugums ir reģistrēts Latvijā, Polijā un Luksemburgā.

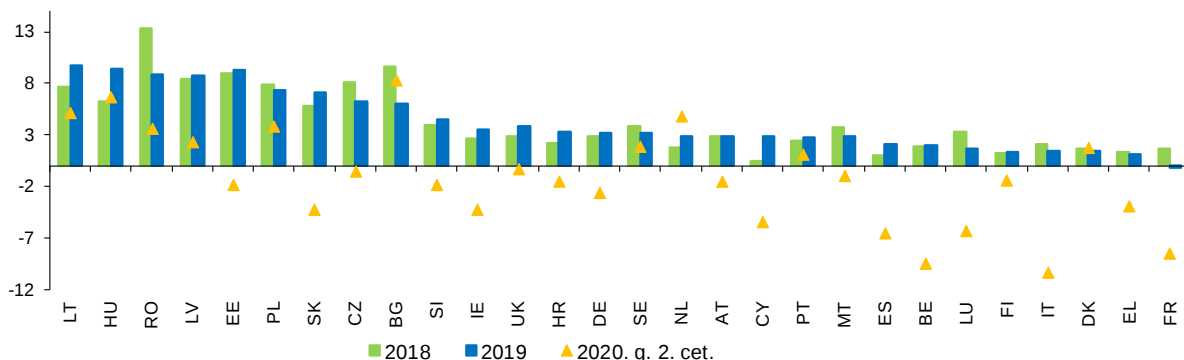
Pēdējos gados pašnodarbinātības īpatsvars kopējā nodarbinātībā lēnām samazinājās. Kopumā pašnodarbinātības īpatsvars kopējā nodarbinātībā ir lēni samazinājies no 14,3 % 2008. gadā līdz 13,4 % 2019. gadā⁴⁴. Šāds samazinājums bija uzkrītošs īpaši ekonomikas augšupejas laikā 2013.–2019. gadā, kad pašnodarbinātībā proporcionāli tika radīts vairāk darbvieta nekā pastāvīgā nodarbinātībā. Kā detalizēti atspoguļots 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā, šis samazinājums laika gaitā ietver pastāvīgu pāreju pašnodarbinātības struktūrā no tradicionālajām darbībām uz pakalpojumiem un nozarēm ar augstāku pievienoto vērtību — proti, no lauksaimniecības, tirdzniecības un transporta uz informāciju un komunikāciju, profesionālajiem, zinātniskajiem un tehniskajiem pakalpojumiem, cilvēku veselības aprūpes un sociālā darba aktivitātēm. Šīs strukturālās pārmaiņas papildina straujāks iegūtās izglītības vidējā līmeņa pieaugums pašnodarbināto personu starpā salīdzinājumā ar darba ņēmējiem: terciāro izglītību ieguvušo pašnodarbināto personu īpatsvars pieauga no 26 % 2008. gadā līdz 36,1 % 2019. gadā salīdzinājumā ar ierobežotāku pieaugumu (no 26,1 % līdz 34,5 %) darba ņēmēju vidū. Krīze varētu paātrināt pāreju uz pakalpojumu nozarēm un veicināt augstāku izglītības līmeni pašnodarbināto personu vidū, jo mazkvalificēti darba ņēmēji tradicionālajās nozarēs (kur digitāls darbs nav iespējams) ir viena no krīzes visvairāk skartajām grupām.

Nominālās algas pieaugums 2019. gadā paātrinājās, pirms to skāra ekonomiskā lejupslīde. ES-27 nominālās algas vidējais pieaugums bija virs 3 %, un Baltijas valstīs, Centrāleiropā, Austrumeiropā un Īrijā tas pārsniedza 4 % (sk. 11. attēlu). Ungārijā, Lietuvā un Īrijā izmaiņas 2019. gadā ievērojami apsteidza iepriekšējos gados notikušās, savukārt izaugsmes tendences palēnināšanās pazīmes tika reģistrētas Rumānijā, Bulgārijā, Igaunijā un Čehijā. Algu pieaugums palēninājās arī Zviedrijā un īpaši Itālijā un Francijā (Francijā tās saglabājās 2018. gada līmenī). 2020. gadā, vairākās dalībvalstīs iestājoties recesijai, atlīdzības uz vienu darba ņēmēju izaugsme palēninājās lielākajā daļā no tām. Šī reakcija lielākoties atspoguļo nostrādāto stundu skaita (un nereti ar to saistīto algu izmaksu) iztrūkumu, kas ir saistīts ar sāsināta darba laika shēmu plašo izmantošanu. Algu samazinājums ievērojami atšķīrās atkarībā no nacionālo shēmu uzbūves, iesaistīto darba ņēmēju īpatsvara un nostrādāto stundu skaita samazinājuma intensitātes. Līdz ar 2020. gada otro ceturksni ievērojams skaits (18) dalībvalstu reģistrēja negatīvas izmaiņas (salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu) ar ievērojamu samazinājumu Francijā (–8,5 %), Beļģijā (–9,5 %) un Itālijā (–10,3 %). Dažās atlikušajās dalībvalstīs pozitīvas izmaiņas pārsniedza 3,5 % Rumānijā, Nīderlandē un Polijā, un tās bija īpaši ievērojamas Bulgārijā (+8,3 %), Ungārijā (+6,6 %) un Lietuvā (+5,1 %). Turklāt, uzņēmumiem samazinot nostrādāto stundu skaitu ar nolūku ietaupīt darbaspēka izmaksas, atlīdzību uz vienu darba ņēmēju ietekmē arī dažādu mainīgo algas elementu iesaldēšana vai darba līgumu pagarināšanas atlikšana.

⁴⁴ Eurostat DSA dati, 15–64 gadu vecuma grupa.

11. attēls. Nominālās algas pieaugums krīzes laikā kļuva negatīvs vairumā dalībvalstu

Nominālā atlīdzība uz vienu darba ņēmēju, 2018.–2019. gads un 2020. gada 2. cet., gada izmaiņas %

(1) Algas ir mērītas, izmantojot rādītāju “nominālā atlīdzība uz vienu darba ņēmēju”, kas ir aprēķināta kā kopējā darba ņēmēju atlīdzība dalīta ar kopējo darba ņēmēju skaitu. Kopējo kompensāciju definē kā kopējo atalgojumu naudā vai natūrā, kas darba devējam jāmaksā darba ņēmējam par darbu, ko tas veicis grāmatvedības pārskata periodā; to veido divi elementi: i) darba alga naudā vai natūrā un ii) sociālās iemaksas, kas jāmaksā darba devējiem. (2) Visi izmantotie dati ir nacionālo kontu dati. Rādītāji ir balstīti uz nacionālo valūtu vērtībām. Apkopotie rādītāji ir svērtie vidējie.

Avots: Eiropas Komisija, datubāze AMECO.

Lai gan atlīdzība uz vienu darba ņēmēju samazinājās, nostrādāto stundu skaita samazinājums izraisīja stundas likmju pieaugumu. Kaut gan dažās valstīs (Kiprā, Čehijā, Horvātijā, Polijā un Rumānijā) stundas likmes samazinājās 2020. gada otrajā ceturksnī (pa ceturkšņiem), tās lielākoties apsteidza atlīdzību uz vienu darba ņēmēju. Septiņās valstīs atšķirība ir virs 10 procentpunktiem, visaugstākie rādītāji ir Francijā un Portugālē (attiecīgi 14 % un 19,6 %).

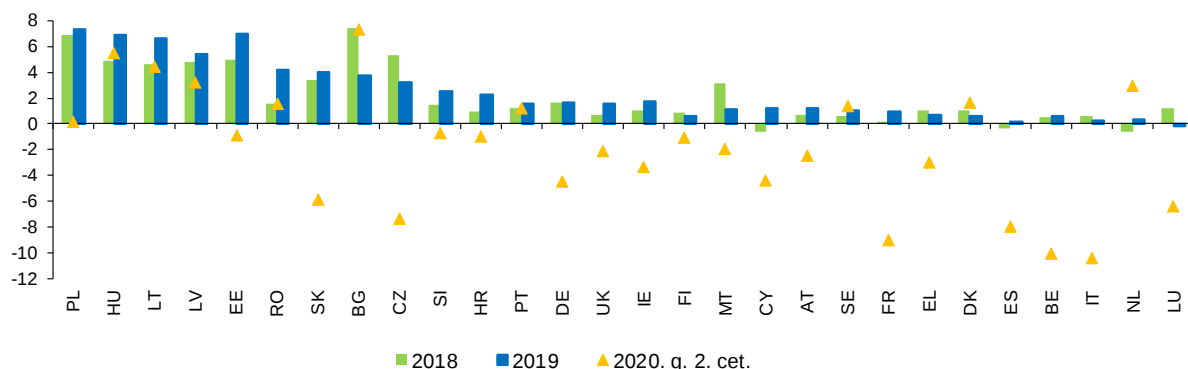
Reālās algas 2019. gadā pieauga gandrīz visās dalībvalstīs un tad samazinājās 2020. gada pirmajā pusē⁴⁵. Reālā izteiksmē (indeksēts ar patēriņa cenu inflāciju) 2019. gada algu pieaugums īpaši spēcīgs — virs 5 % — bija Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs (Polijā, Ungārijā, Rumānijā, Slovākijā) un Baltijas valstīs (Igaunijā, Latvijā un Lietuvā). Stabīlā reālo algu dinamika valstīs, kuru IKP uz vienu iedzīvotāju pamazām tuvojas ES vidējam rādītājam, līdz ar to radīja reālo algu izkliedes samazināšanos ES ietvaros. Pieaugums zem 1 % tika novērots deviņās dalībvalstīs, ieskaitot Zviedriju, Franciju, Grieķiju, un tas bija gandrīz nemanāms Itālijā un Nīderlandē (sk. 12. attēlu). Luksemburga reģistrēja negatīvu reālo algu pieaugumu. Lēciens reālo algu dinamikas neviendabībā ir reģistrēts 2020. gada otrajā ceturksnī. Vairākās dalībvalstīs kopējā reālā alga ievērojami krītas, īpaši Čehijā, Spānijā, Francijā, Beļģijā un Itālijā; pēdējās divās minētajās valstīs reālās algas nokritās par vairāk nekā 10 procentpunktiem. Samazinājumu (vismaz) daļēji izskaidro saīsināta darba laika shēmu izmantošana atkarībā no valsts pasākumu struktūras (valstīs, kur pabalsti tiek tieši izmaksāti darba ņēmējiem un reģistrēti kā sociālie pārvedumi, saīsināta darba laika

⁴⁵ No darba ņēmēju skatupunkta pats būtiskākais algu mērījums ir bruto darba alga, tā izslēdzot darba devēju veiktās iemaksas.

shēmas ir radījušas algu izmaksu kritumu)⁴⁶. Citur ir vērojamas pozitīvas norises līdztekus jaunākajai tendencei, īpaši Lietuvā, Latvijā, Ungārijā un Bulgārijā.

12. attēls. Reālo algu pieaugums 2019. gadā bija spēcīgs Eiropas austrumu daļas un Baltijas valstīs

Reālā alga uz vienu darba ņēmēju, 2018.–2019. gads un 2020. gada otrais ceturksnis, gada izmaiņas %

(1) Reālā bruto alga uz vienu darba ņēmēju; deflators: privātais patēriņš. (2) Valstis ir sarindotas dilstošā secībā pēc reālās algas pieauguma 2019. gadā. Avots: Eiropas Komisija, datubāze AMECO.

Pēc iepriekšējās finanšu krīzes izraisītā krituma algu īpatsvars vidēji ir mēreni pieaudzis 2018. un 2019. gadā. 2019. gadā algu īpatsvars ES-27 nedaudz palielinājās līdz 55,4 % (no zemāka līmeņa 55 % apmērā 2015. un 2017. gadā), pieaugums virs 1 procentpunkta bija vērojams Kiprā, Slovēnijā, Slovākijā, Lietuvā un Latvijā. Tajā pašā laikā algu īpatsvars samazinājās septiņās valstīs un par vismaz 1 procentpunktu Francijā, Rumānijā un Bulgārijā. 2013.–2019. gada laikposmā algu īpatsvars palielinājās tajās dalībvalstīs, kur sākotnējais līmenis bija salīdzinoši zems, īpaši Latvijā, Lietuvā, Rumānijā un Slovākijā, parādot zināmu konverģences pakāpi. Lielāko ES dalībvalstu vidū algu īpatsvars pieauga tikai Vācijā (1,7 procentpunkti), tas nedaudz samazinājās Itālijā (–0,3 procentpunkti), savukārt Francijā, Spānijā un Nīderlande reģistrēja samazinājumu par vairāk nekā 1 procentpunktu.

Pēdējo trīs gadu laikā neto ienākumi turpināja pieaugt straujāk Centrāleiropā un Austrumeiropā, veicinot konverģenci darbaspēka ienākumu līmenī. Šī tendence skaidri izriet no valstu sadalījuma sk. 13. attēlu, kurā par atsauci ņemts viens pelnītājs bez bērniem, kurš nopelna vidējo algas līmeni trīs gadu laikposmā (2016.–2019. gads)⁴⁷. Augšupēja konverģence attiecībā uz dzīves līmeni saskan ar Eiropas sociālo tiesību pīlāra mērķiem. Neto ienākumu sadales skalas apakšdaļā Bulgārija, Rumānija, Latvija, Lietuva, Ungārija un Polija, kurās neto ienākumi, izteikti kā pirktspējas līmenis (PSL), ir aptuveni 15 000 EUR vai zemāki, uzrādīja vidējo pieaugumu virs 5 % pēdējo trīs gadu laikā un ir klasificētas kā valstis,

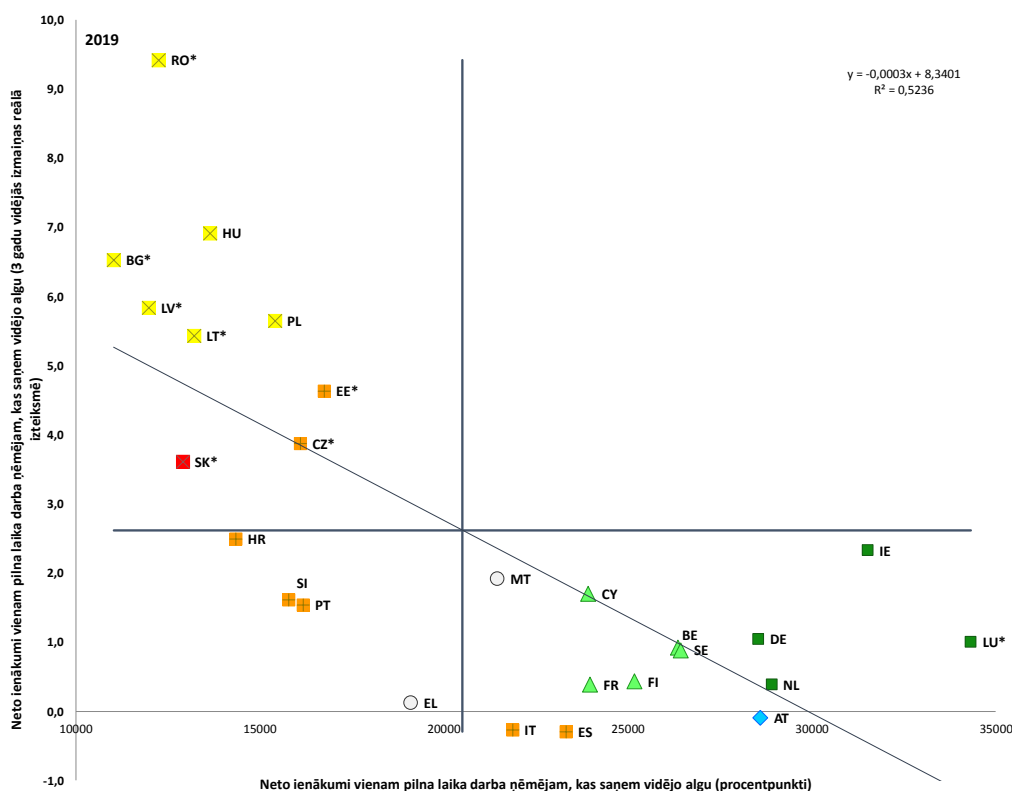
⁴⁶ Dias da Silva et al. (2020). Short-time work schemes and their effects on wages and disposable income (Saīsināta darba laika shēmas un to ietekme uz algām un izmantojamo ienākumu), ECB Economic Bulletin, 4/2020 izdevums.

⁴⁷ Neto ienākumu līmeni mēra ar pirktspējas līmeni (PSL), lai starp dalībvalstīm varētu veikt jēgpilnu salīdzinājumu. Izmaiņas tiek mēritas valsts valūtā un reālā izteiksmē. Šis rādītājs būtu jāskata un jāinterpretē kopā ar citiem rādītājiem, piemēram, nodarbinātu personu nabadzības riska līmeni, attiecību starp algu sadalījuma piekto un pirmo decili (D5/D1) un citiem attiecīgiem NPI/SAPI un KNS rādītājiem.

ku sniegums ir “vājš, bet uzlabojas”⁴⁸. Citās valstīs, kurās bija līdzīgi zemi līmeņi, tik straujš pieaugums netika novērots, un tās ir klasificētas kā valstis, kas “jānovēro” (Horvātija, Slovēnija, Portugāle, Čehija un Igaunija) vai kur ir “kritisks stāvoklis” (Slovākija). Valstīs ar “labāko sniegumu” neto ienākumi, izteikti kā pirktpējas līmenis (PSL), ir aptuveni 30 000 EUR vai augstāki (Vācija, Nīderlande, Īrija un Luksemburga). Šajās dalībvalstīs neto ienākumi ir pieauguši straujāk nekā citās valstīs ar līdzīgu līmeni. Spānijā, Grieķijā un Itālijā, kur neto ienākumi ir tuvu vidējam rādītājam, bija vērojama negatīva vai nemainīga attīstība pēdējo trīs gadu laikā (saskanīgi ar augstu bezdarba līmeni). Būtiski, ka valstīs, kurās neto ienākumu pieaugums ir virs vidējā līmeņa, vērojams arī straujš darbaspēka vienības izmaksu pieaugums, kura ilgtermiņa ietekme uz konkurētspēju ir jānovēro.

13. attēls. Centrāleiropā un Austrumeiropā strauji pieaug neto ienākumi, tādējādi atbalstot augšupēju konvergenci

Neto ienākumi un gada izmaiņas — vidējais rādītājs trīs gados (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

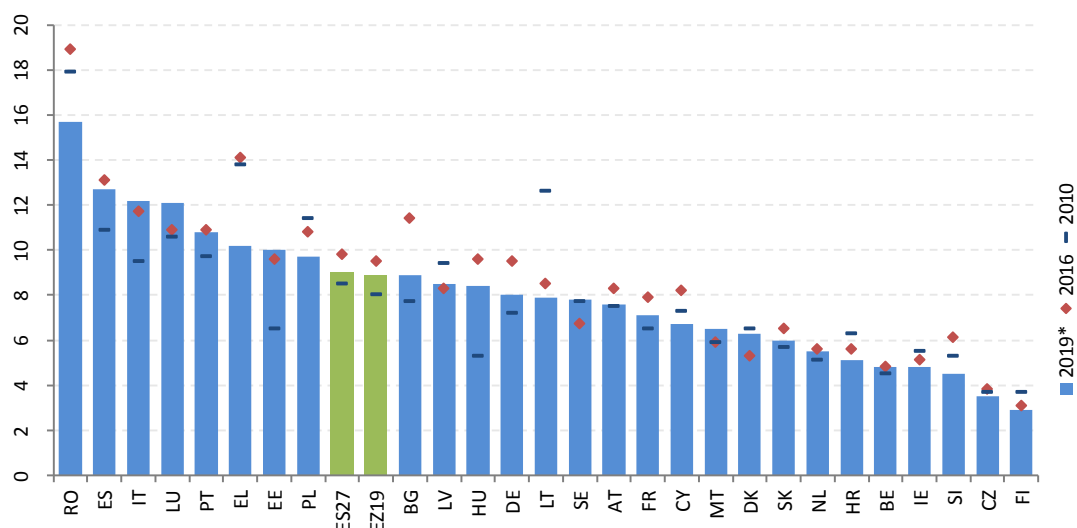
Avots: Nodokļu un pabalstu datubāze (pašu aprēķini). Laikposms: 2019. gada līmenis (3 gadu vidējais rādītājs) un gada vidējās izmaiņas 2016.–2019. gadā. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Dalībvalstis, kas atzīmētas ar zvaigznīti, ir tās, kurās nominālās darbaspēka vienības izmaksas (*NULC*) pārsniedza makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanas procedūrā (MNNP) noteikto robežvērtību. MNNP rezultātu pārskata rādītājs ir *NULC* procentuālās izmaiņas trīs gados. Robežvērtība ir 9 % eurozonas valstīm un 12 % valstīm, kas nav eurozonas dalībnieces. DK nav iekļauta, jo tās dati nav uzticami.

⁴⁸ Interesanti, ka vairākās no šīm valstīm ir arī augsta algu nevienlīdzība, kā parāda attiecība starp algu sadalījuma piekto un pirmo decili (D5/D1). Saskaņā ar ESAO datiem ES valstīs ar vislielāko D5/D1 attiecību 2017. gadā bija Rumānija (2,9), Latvija (2,6), Lietuva (2,5) un Bulgārija (2,5). Skalas otrā galā vismazākā attiecība tika reģistrēta Somijā (1,8), Slovākijā (1,8) un Čehijā (1,7).

Darbs ne vienmēr nodrošina pienācīgus dzīves apstākļus. Pēdējos gados daudzās valstīs maz pelnošu darba ņēmēju situācija ir pasliktinājusies. Nodarbinātu personu nabadzība pēdējā desmitgadē ES-27 ir pieaugusi no 8,5 % 2007. gadā līdz 9,8 % 2016. gadā un tad samazinājusies līdz 9 % 2019. gadā⁴⁹. Darba tirgus pārveidojošas strukturālās tendences, piemēram, digitalizācija un nestandarta nodarbinātības veidu pieaugums, vairo darbvietu polarizāciju, nodarbinātības samazināšanos vidēji apmaksātās profesijās un zemu un augstu apmaksātu profesiju vienlaicīgu pieaugumu⁵⁰. Darba ņēmēji ar pagaidu darba līgumu ir pakļauti lielākam nodarbinātu personu nabadzības riskam nekā darba ņēmēji ar beztermiņa darba līgumu (16,3 % pret 5,7 %); tāpat kā mazkvalificēti darba ņēmēji salīdzinājumā ar augsti kvalificētiem (19,3 % pret 4,5 %). Turklāt ārpus ES dzimušajiem darba ņēmējiem ir daudz lielāks risks (20,9 %) saskarties ar nodarbinātu personu nabadzību nekā ES dzimušajiem (7,9 %). sk. 14. attēlu redzams, ka Rumānijā, Spānijā, Itālijā, Luksemburgā, Portugālē un Grieķijā vairāk nekā 10 % darba ņēmēju ir pakļauti nabadzības riskam. Šajā grupā nodarbinātu personu nabadzība Spānijā, Itālijā, Luksemburgā un Portugālē ir faktiski pieaugusi salīdzinājumā ar 2010. gadu.

14. attēls. Nodarbinātu personu nabadzība vairumā dalībvalstu ir pieaugusi pēdējā desmitgadē

Nodarbinātu personu nabadzības riska rādītājs, daudzgadu salīdzinājums

Avots: Eurostat, SILC.

Piezīme: 2019. gada dati nav pieejami (tā vietā attēloti 2018. gada dati) par FR, IE, IT un SK.

Sievietēm, gados jauniem un mazkvalificētiem darba ņēmējiem, kā arī nestandarta nodarbinātībā iesaistītajiem ir lielāka iespējamība pelnīt minimālo algu nekā citiem

⁴⁹ Dati attiecas uz ES kopējo rādītāju, ieskaitot Apvienoto Karalisti, bet neieskaitot Horvātiju, vienīgie salīdzināmie laikposmā no 2007. līdz 2016. gadam. Pašreizējās ES-27 dalībvalstīs (t. i., ieskaitot Horvātiju, bet neieskaitot Apvienoto Karalisti) nodarbinātu personu nabadzība vidēji ir pieaugusi no 8,5 % 2010. gadā (senākie pieejamie dati) līdz 9,3 % 2018. gadā. Nodarbinātu personu nabadzība ir to personu īpatsvars, kuras strādā un kuru ekvivalentais izmantojamais ienākums ir zemāks par nabadzības riska sliekšni, kas noteikts 60 % apmērā no nacionālā medianālā ekvivalentā izmantojamā ienākuma (pēc sociālajiem pārvedumiem).

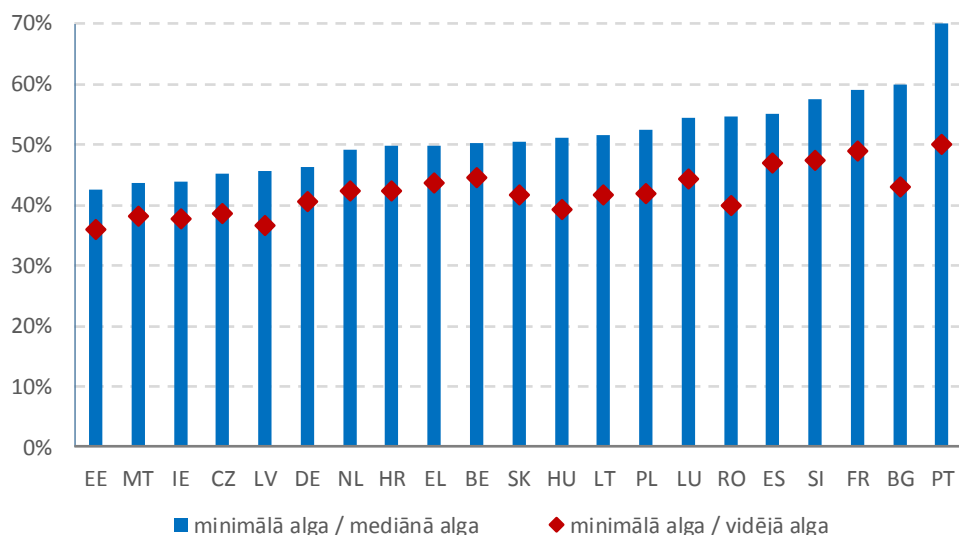
⁵⁰ Eiropas Komisija (2019). Darba tirgus un algu tendences Eiropā. 2019. gada pārskata ziņojums, Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ģenerāldirektorāts.

darba ņēmējiem⁵¹. Īpaši gados jauniem darba ņēmējiem ir trīs reizes lielāka iespējamība pelnīt minimālo algu nekā pamatvecuma darba ņēmējiem, savukārt sievietēm iespējamība ir divreiz lielāka. Līdzīgi pagaidu darbs trīs reizes palielina iespējamību pelnīt minimālo algu, bet nepilna laika darbs — divas reizes. Tomēr “tipisks” minimālās algas saņēmējs lielākajā daļā dalībvalstu ir vecumā virs 25 gadiem, ar vidējo izglītību un dzīvo ar partneri. Iemesls tam ir tas, ka gados jaunu, mazkvalificētu darba ņēmēju un vientuļo vecāku īpatsvars kopējā darbaspēkā ir relatīvi mazs, līdz ar to viņu izredzes pelnīt minimālo algu ir lielākas.

Par spīti nesenajai minimālo algu palielināšanai daudzās dalībvalstīs⁵², likumā noteiktās minimālās algas daudzos gadījumos joprojām ir zemas salīdzinājumā ar citām algām ekonomikā. Gandrīz visās dalībvalstīs likumā noteiktā minimālā alga ir zem 60 % no medianālās algas un 50 % no vidējās algas. 2019. gadā tikai Portugāles ar likumu noteiktā minimālā alga sasniedza abas vērtības, savukārt Bulgārijas — 60 % no medianālās algas. Turklāt tajā pašā gadā minimālā alga zem 50 % no medianālās algas bija deviņās ES dalībvalstīs (Igaunijā, Maltā, Īrijā, Čehijā, Latvijā, Vācijā, Nīderlandē, Horvātijā un Grieķijā, sk. 15. attēlu). Tajā pašā gadā septiņās valstīs (Igaunijā, Maltā, Īrijā, Čehijā, Latvijā, Ungārijā un Rumānijā) minimālās algas bija zem 40 % no vidējās algas. Ir gadījumi arī, kad minimālā alga nav pietiekama, lai darba ņēmējus pasargātu no nabadzības riska. Vairākās dalībvalstīs ir nepilnības minimālo algu segumā. Valstīs, kurās ir likumā noteikta minimālā alga, tā nepasargā konkrētas darba ņēmēju kategorijas, jo pastāv izņēmumi. Valstīs, kur algas tiek noteiktas tikai darba koplīguma slēgšanas sarunu gaitā, ir nepilnības to darba ņēmēju aptvērumā, uz kuriem neattiecas koplīgumi.

15. attēls. Gandrīz visās dalībvalstīs likumā noteiktā minimālā alga ir zem 60 % no medianālās algas un 50 % no vidējās algas

Minimālās algas kā bruto medianālās un pilna laika darba ņēmēju vidējās algas proporcija, 2019. gads

Avots: Komisijas aprēķini, balstoties uz Eurostat datiem.

Piezīme: attēlotas ir dalībvalstis ar likumā noteiktu minimālo algu.

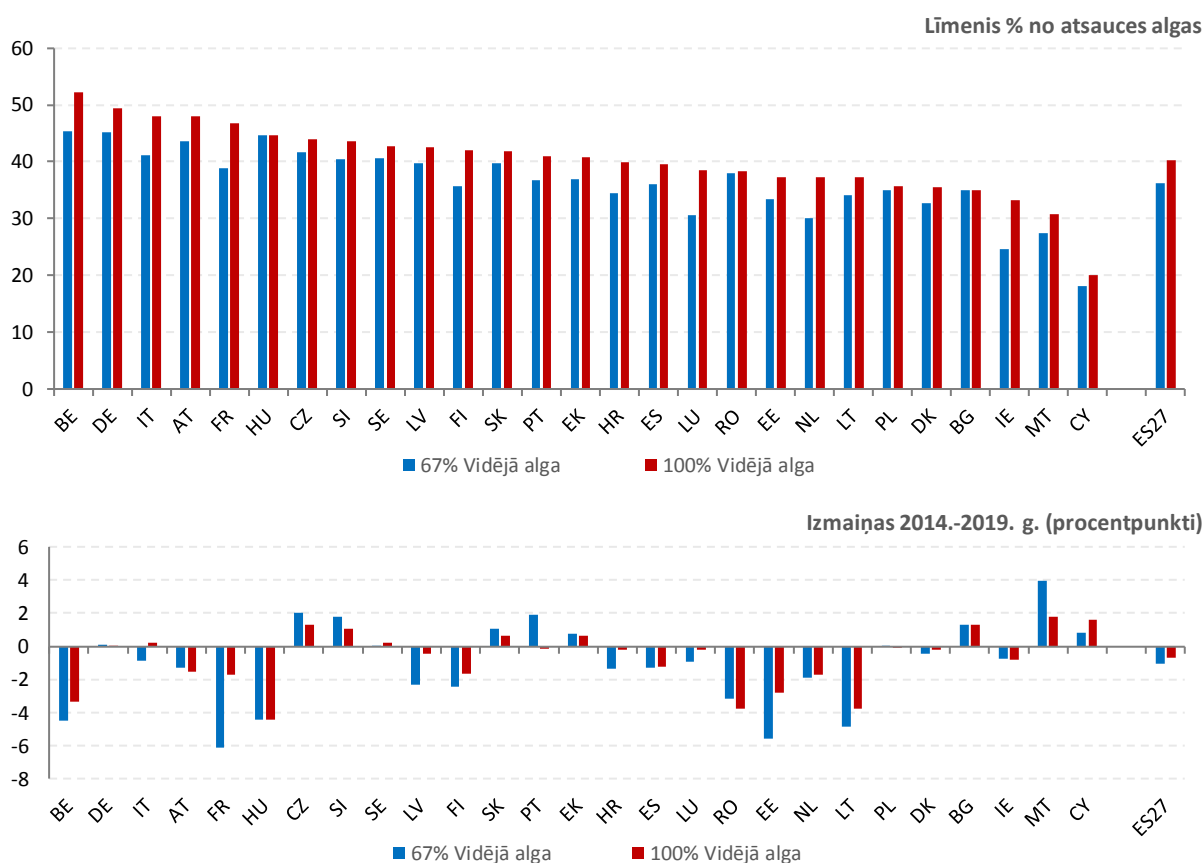
⁵¹ Sīkākai informācijai sk. ietekmes novērtējumu, kas papildina priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā, SWD(2020) 245 final.

⁵² Sīkākai informācijai sk. 3.1.2 iedaļu.

Tāpēc 2020. gada 28. oktobrī Komisija ierosināja ES direktīvu, lai nodrošinātu, ka Savienības darba ņēmējus aizsargā adekvātas minimālās algas, kas nodrošina pienācīgus dzīves apstākļus neatkarīgi no dzīvesvietas. Komisijas priekšlikuma mērķis ir veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas par algām visās dalībvalstīs. Valstīm, kurās ir likumā noteikta minimālā alga, būtu jāievieš nosacījumi, lai minimālā alga tiktu noteikta adekvātā līmenī. Šie nosacījumi ietver skaidrus un stabilus minimālās algas noteikšanas kritērijus, indikatīvas atsaucēs vērtības, pēc kurām novērtēt adekvātumu, un regulārus un savlaicīgus minimālo algu atjauninājumus. Šīs dalībvalstis tiek aicinātas arī nodrošināt samērīgu un pamatotu likumā noteiktās minimālās algas diferencēšanu un atskaitījumu izmantošanu, un sociālo partneru produktīvu iesaistīšanu likumā noteiktās minimālās algas noteikšanā un atjaunināšanā. Tajā pašā laikā priekšlikums ir izstrādāts tā, lai ņemtu vērā ietekmi uz nodarbinātību un konkurētspēju. Līdz ar to tas nodrošina pietiekamu elastību sociālekonomisku norišu vērā ņemšanai, ieskaitot produktivitāti un nodarbinātības tendences. Visbeidzot, priekšlikums paredz uzlabot katrā valstī noteiktās minimālās algas aizsardzības izpildi un uzraudzību. Saskaņā ar LESD 154. panta 3. punktu ir veikta divu posmu apspriešanās ar sociālajiem partneriem.

16. attēls. Par spīti kopējam samazinājumam nodokļu īpatsvars darbaspēka izmaksās saglabājas augsts vairākās dalībvalstīs

Nodokļu īpatsvars darbaspēka izmaksās zema un vidēja līmeņa algām, līmenis un izmaiņas 2014.–2019. gadā

Avots: Nodokļu un pabalstu datubāze, Eiropas Komisija / ESAO.

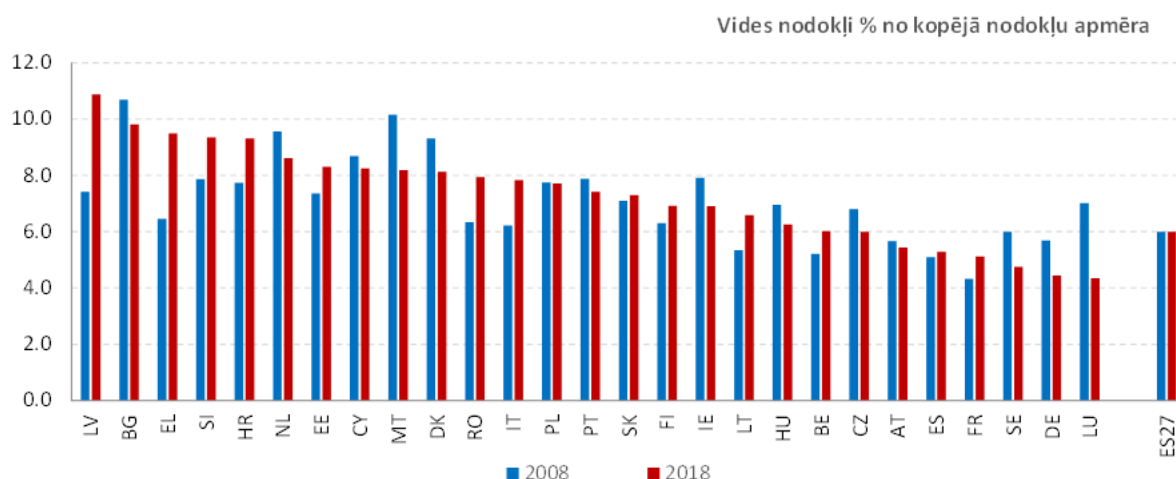
Piezīme: dati attiecas uz mājsaimniecībām ar vienu peļņitāju (bez bērniem).

Vidējam darbaspēka nodokļu slogam ES-27 joprojām raksturīga nedaudz lejupejoša tendence ar relatīvi mazām izmaiņām vairumā dalībvalstu. 2019. gadā nodokļu īpatsvars

atsevišķiem darba ņēmējiem, kuri saņem vidējo algu, visvairāk samazinājās Lietuvā (-3,4 procentpunkti), savukārt citur samazinājums bija mazāks (zem 1 procentpunkta). Lielākais pieaugums bija vērojams Kiprā (1,2 procentpunkti) un Igaunijā (1,1 procentpunkts). Atšķirības dalībvalstu starpā joprojām ir lielas (sk. 16. attēlu), nodokļu īpatsvars svārstās no aptuveni 20 % Kiprā līdz vairāk nekā 45 % Beļģijā, Vācijā, Itālijā, Austrijā un Francijā. Līdzīgi nodokļu īpatsvars darba ņēmējiem ar zemākiem ienākumiem (definēti kā tie, kuri nopelna 67 % no vidējās algas) dalībvalstu starpā ievērojami atšķiras. Ilgtermiņa perspektīvā nodokļu īpatsvars ir samazinājies gan vidējai algai, gan darba ņēmējiem ar zemākiem ienākumiem, kuru gadījumā samazinājums vidēji ir izteiktāks. Laikposmā no 2014. līdz 2019. gadam nesvērtais vidējais nodokļu īpatsvars ES samazinājās par 0,7 procentpunktiem (un par 1,1 procentpunktu darba ņēmējiem ar zemi ienākumiem). Lietuvā, Ungārijā, Rumānijā, Beļģijā un Igaunijā bija vērojams nozīmīgs samazinājums abām ienākumu grupām (lai gan Beļģijā abi līmeņi joprojām ir vieni no augstākajiem), savukārt ievērojami samazinājumi darba ņēmējiem ar zemākiem ienākumiem tika reģistrēti arī Francijā, Latvijā un Somijā. Būtiskākais pieaugums attiecībā uz abiem algu līmeņiem tika reģistrēts Maltā, lai gan nodokļu īpatsvars saglabājas relatīvi zems.

Vairākās dalībvalstīs ir iespējams pārnest nodokļu uzlikšanu no darbaspēka uz citiem avotiem, kuri mazāk kaitē izaugsmei un vairāk atbalsta vides mērķu sasniegšanu. Vides nodokļi (t. i., enerģijas, transporta, piesārņojuma un resursu nodokļi) veidoja gandrīz 6 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem ES-27 2018. gadā, to īpatsvaram svārstoties no 10,9 % Latvijā līdz 4,4 % Luksemburgā (sk. 17. attēlu). Enerģijas nodokļi veidoja lielāko daļu, proti, 77 %, no vides nodokļu ieņēmumiem ES-27 2018. gadā. ES-27 kopumā vides nodokļu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos saglabājās relatīvi stabils laikposmā no 2008. līdz 2018. gadam. Izmaiņas valstu līmenī bija izteiktākas: lielākais pieaugums bija vērojams Latvijā un Grieķijā, savukārt lielākais samazinājums — Luksemburgā. Tomēr jāņem vērā, ka ar vides nodokļu īpatsvaru vien nepietiek, lai secinātu, vai dalībvalsts nodokļu sistēma ir labi strukturēta vides mērķu sasniegšanas atbalstīšanai.⁵³

17. attēls. Vides nodokļu īpatsvars ES vidēji nav pieaudzis pēdējās desmitgades laikā
Vides nodokļi kā % no kopējiem nodokļiem, 2008.–2018. gads

Avots: Eiropas Komisija, Nodokļu politikas un muitas savienības ĢD, balstoties uz Eurostat datiem.

⁵³ Tādu pašu vides nodokļu līmeņi var radīt zema nodokļu likme, kas piemērota apjomīgai nodokļu bāzei (t. i., lielā mērā piesārņojoša darbība) vai augsta nodokļu likme, kas piemērota mazai nodokļu bāzei.

Ja vides nodokļi nav atbilstīgi izstrādāti, tiem var būt nelabvēlīga sadales ietekme, salīdzinoši augstāku nodokļu slogu uzliekot mājāsaimniecībām ar zemākiem ienākumiem. Tāpēc kompensācijas mehānismiem ir jānodrošina adekvāta ieņēmumu izmantošana vai ieguldījumi sabiedriskajos pakalpojumos, piemēram, sabiedriskajā transportā, lai piedāvātu alternatīvas. Siltumnīcefekta gāzu emisijas samazināšanai veltītās klimatrīcības kontekstā (saskaņā ar palielinātajiem mērķrādītājiem un ambīciju līmeni, kas ir ierosināts klimatisko mērķrādītāja plānā un Eiropas Klimata akta projektā) oglekļa cena un enerģijas izmaksas paaugstināsies, tostarp līdz ar oglekļa nodokļu un emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas iespējamo paplašināšanos. No patērētāju skatupunkta abu ietekme ir līdzīga. Pierādījumi liecina, ka degvielai un citiem enerģijas produktiem uzliktie nodokļi rada vislielāko slogu (kā procentuāla daļa no izmantojamā ienākuma) mājāsaimniecībām ar viszemākajiem ienākumiem⁵⁴. 2030. gada klimata mērķrādītāja plānu papildinošajā ietekmes novērtējumā⁵⁵ atspoguļoti arī proporcionāli lielāki izdevumi par elektroenerģiju, gāzi un cieto kurināmo mājāsaimniecībās ar zemākiem ienākumiem. Tāpēc, no taisnīguma skatupunkta raugoties, ir nepieciešami kompensējoši nodokļu instrumenti šādas regresīvas ietekmes mazināšanai. Turklāt enerģijas produktu cenas nepieejamība var saasināt enerģētisko nabadzību⁵⁶. Lai nodrošinātu piekļuvi pamatpakalpojumiem, kas ir nostiprināta kā Eiropas sociālo tiesību pīlāra princips, iespējams paredzēt atbalstu, izmantojot papildus īpaši tam paredzētus nodokļu instrumentus.

Ir parādīts, ka kompensējošs darbaspēka nodokļu samazinājums rada ieguvumus nodarbinātības un ekonomiskās izaugsmes izteiksmē. Darbaspēka nodokļu samazināšana uzlabo nodarbinātības stimulus kopumā, īpaši zema atalgojuma saņēmējiem un citām mērķgrupām, piemēram, gados jauniem un gados vecākiem darba ņēmējiem. Kompensējošu pasākumu līdztekus oglekļa cenas celšanai var uzskatīt par veidu, kā uzlabot darba devēju stimulus saglabāt darbaspēku, ražošanas cenām pieaugot (tā izraisot darbaspēka pieprasījumu). Turklāt darbaspēka nodokļu samazināšanu var izmantot, lai palielinātu darba ņēmēju neto algu (pastāvot konkrētajām darbaspēka izmaksām), tā stimulējot viņus būt aktīviem darba tirgū (un veicinot darbaspēka piedāvājumu). Iepriekš minētais ietekmes novērtējums, kas papildina 2030. gada klimata mērķrādītāja plānu, nesen ir atspoguļojis pozitīvu ietekmi uz izaugsmi un nodarbinātību, ko rada oglekļa “ieņēmumu reciklēšana” ienākuma vai darbaspēka nodokļu samazinājuma formā⁵⁷.

Vides nodokļu ieņēmumus var izmantot, lai atbalstītu visus ienākumus. Uz taisnīgumu balstīta ieņēmumu izmantošana ir tikusi īstenota, piemēram, fiksētas summas pārvedumu vai “oglekļa dividendes” izmaksāšanas formā, tā ļaujot gūt labumu arī mājāsaimniecībām bez darba ienākumiem. 2020. gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā, balstoties uz modelēšanu, sniedz piemēru ieņēmumus neietekmējošai fiskālai reformai, kas sastāv no enerģijas nodokļa un fiksētas summas pabalsta, kuru piešķir visām mājāsaimniecībām. Ir parādīts, ka šāds pārvedums var pilnībā absorbēt nodokļa negatīvo

⁵⁴ Eiropas Komisija (2020). Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!MM76mf>.

⁵⁵ SWD(2020) 178 final, 115. lpp.

⁵⁶ Komisijas Ieteikums par enerģētisko nabadzību (C(2020) 9600 final) un to papildinošais Komisijas dienestu darba dokuments, kas ietver ES pamatnostādnes par enerģētisko nabadzību (SWD(2020) 960 final).

⁵⁷ Citus līdzīgus rezultātus sk. gada pārskatā par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā.

ietekmi gan uz nabadzību, gan nevienlīdzību. Tā tas ir, jo pabalsts, lai gan tiek piešķirts visiem, salīdzinoši lielāku atbalstu sniedz nabadzīgākām mājsaimniecībām nekā bagātākām.⁵⁸

3.1.2. *Dalībvalstu veiktie pasākumi*

Pēc Covid-19 uzliesmojuma visas dalībvalstis pievērsās saīsināta darba laika (SDL) shēmām, lai mazinātu ekonomiskā šoka sekas darba tirgū. Pandēmijas dēļ uzņēmumiem visā ES pēkšņi ir bijis jāsamazina vai jāaptur to darbība piegādes ķēžu traucējumu, stingru ierobežošanas pasākumu un no tā izrietošā plaša produktu un pakalpojumu klāsta pieprasījuma krituma dēļ. Reaģējot uz šīm norisēm, visas ES dalībvalstis ir pastiprinājušas jau esošās SDL shēmas vai ieviesušas jaunas ar mērķi saglabāt nodarbinātību veselības jomas ārkārtas situācijas vissmagākajā fāzē. Eiropas Savienība atbalsta šos centienus ar Eiropas pagaidu atbalsta instrumentu bezdarba risku mazināšanai ārkārtas situācijā (*SURE*).

Saīsināta darba laika shēmas ir publiskas programmas ar mērķi izvairīties no pārmērīgas darbvieta likvidācijas lejupeļsmes laikā. Tās ļauj uzņēmumiem ekonomiskās grūtībās uz laiku samazināt darba ņēmēju strādājamo stundu skaitu, kuri savukārt saņem ienākumu atbalstu par nestrādātajām stundām. Šo shēmu galvenais mērķis ir aizsargāt darba ņēmējus un darbinieka/darbvieta savstarpējo atbildību, tā ierobežojot īslaicīga šoka ilgtermiņa sekas. Kopumā shēmas tiek izmantotas, kad ārēji notikumi kavē uzņēmējdarbības aktivitātes (piemēram, tehniski negadījumi, nelabvēlīgi laikapstākļi, kas ietekmē būvniecības vai lauksaimniecības darbus, *force majeure* gadījumi), kā arī īslaicīgas uzņēmumu lejupeļsmes gadījumā (piemēram, apgrozījuma vai pasūtījumu apjoma kritums, kuram vajadzētu būt īslaicīgam). Galvenā pazīme ir nodarbinātības attiecību saglabāšana saīsināta darba laika periodā pat gadījumos, kad darba stundas tiek samazinātas līdz nullei (t. i., darba pilnīga apturēšana).

Saīsināta darba laika shēmas var būt labvēlīgas darba devējiem, darba ņēmējiem un ekonomikai kopumā. Tās ļauj uzņēmumiem koriģēt darbaspēka izmaksas, ekonomiskajai aktivitātei pavājinoties, saglabāt darbvieta un cilvēkkapitālu, vienlaicīgi izvairoties no ilgām un dārgām atlaišanas procedūrām, kā arī atkārtotas darbā pieņemšanas izmaksām, kad aktivitāte pilnībā atsākas. No darba ņēmēju skatupunkta šīs shēmas nodrošina (daļēju) ienākumu aizstāšanu, novēršot atlaišanu no darba un ļaujot pielāgošanās slogu vienmērīgāk sadalīt uz visiem darbiniekiem. Ierobežojot darbvieta zudumu, SDL shēmas mazina nodarbinātības un ienākumu nestabilitāti un uzlabo darba tirgus noturību, mazinot slogu uz bezdarbnieka pabalstu sistēmām un ilgstoša bezdarba varbūtību.

Pirms Covid-19 pandēmijas sākuma 17 ES dalībvalstīs pastāvēja shēma vai sistēma saīsināta darba laika atbalsta nodrošināšanai. Tomēr šīs shēmas ievērojami atšķīrās tajā, kā tās tika izveidotas un pārvaldītas, piemēram, ar īpaši tam izstrādātām shēmām, bezdarbnieka pabalstu sistēmām vai aktīvu darba tirgus politiku.

Beļģijai, Vācijai, Francijai, Itālijai, Luksemburgai, Austrijai un Portugālei pirms krīzes jau bija īpaši tam paredzētas un labi izstrādātas shēmas. Šajās valstīs uzņēmumi iesniedz pieprasījumu par shēmas pārvaldību atbildīgajai iestādei. Kad atļauja tiek piešķirta, uzņēmums var pielāgot savu darbinieku darba stundas, maksājot viņiem ierasto algu par nostrādātajām stundām un kompensāciju par nestrādātajām stundām (parasti zemāku nekā

⁵⁸ 2020. gada pārskats par nodarbinātību un sociālo attīstību Eiropā, 3. nodaļa, 4.2. iedaļa.

ierastā alga). Uzņēmums saņem (daļēju vai pilnu) kompensāciju ar valsts saīsinātā darba laika shēmas starpniecību⁵⁹. Zviedrija tiesību aktu ietvaros līdzīgu shēmu izveidoja 2014. gadā, kuru iespējams "aktivizēt" smagas un dziļas ekonomikas recesijas gadījumā. Bulgārija izstrādāja tiesisko regulējumu pēc 2009. gada krīzes, taču tās shēma bija "neaktīva", jo pēdējos gados pirms Covid-19 krīzes tā netika finansēta. Arī Ungārijā pastāvēja šāda pastāvīga saīsinātā darba laika shēma, kas bija relatīvi neliela un pirms Covid-19 tika neregulāri izmantota un finansēta.

Dānijā, Īrijā, Nīderlandē, Spānijā un Somijā atbalsts par saīsinātu darba laiku parasti (pirms krīzes) ir ticis sniegts ar bezdarbnieka pabalstu sistēmas starpniecību. Šajās sistēmās uzņēmumiem ir iespēja uz laiku samazināt savu darbinieku darba laiku (dažos gadījumos, piemēram, Somijā, arī uz laiku atlaist darbiniekus, lai gan citādā ziņā nodarbinātības attiecības turpina būt spēkā). Savukārt skartie darba ņēmēji var reģistrēties kā darba meklētāji un saņemt bezdarbnieka pabalstu uz laiku, kas atbilst nestrādāto dienu skaitam (tā sauktais "daļēja bezdarbnieka pabalsts"). Nosacījumi šāda "daļēja" bezdarbnieka pabalsta saņemšanai ir noteikti individuālu darba ņēmēju līmenī un ir tādi paši kā standarta ("pilna") bezdarbnieka pabalstam. Konkrēti, (ar dažiem izņēmumiem, piemēram, Spāniju) darba ņēmēji var pieprasīt daļēja bezdarbnieka pabalstu, ja ir veiktas nepieciešamās iemaksas, un viņiem ir jāpakļaujas standarta prasībām attiecībā uz darba meklēšanu un gatavību strādāt (proti, tiek gaidīts, ka viņi pieņems iespējamus pilna laika darba piedāvājumus).

Horvātijā un Slovākijā saīsinātā darba laika atbalsts ir ticis pārvaldīts kā aktīvas darba tirgus politikas forma. Sākumā šīm shēmām bija ierobežots budžets, neliels uzņēmumu un darba ņēmēju segums un tās ietvēra darbvietu saglabāšanas prasības (pienākumu darba devējiem saglabāt nodarbinātības līmeni noteiktu laiku pēc atbalsta saņemšanas). Reaģējot uz Covid-19 krīzi, šīs shēmas tika ievērojami stiprinātas ar apjomīgiem budžeta piešķirumiem un plašu uzņēmumu un darba ņēmēju aptvērumu.

Pēc Covid-19 uzliesmojuma visas dalībvalstis ir pielāgojušas savas saīsinātā darba laika (SDL) shēmas ar mērķi sekmēt to izmantošanu un palielināt potenciālo atbalsta saņēmēju loku. Piemēram, dalībvalstis ir racionalizējušas administratīvās procedūras SDL atbalsta piešķiršanai, piemēram, saīsinot paziņošanas periodu, ieviešot jaunu "Covid-19 izraisīta ārkārtas situācija" pamatojumu (automātiski tiek uzskatīts par *force majeure* gadījumu) un/vai mīkstinot prasības par iepriekšēju apspriešanos ar darba ņēmēju pārstāvjiem un saīsinot pabalstu pieprasīšanas periodu. Tāpat tās paplašināja shēmu tvērumu attiecībā uz uzņēmumiem un nozarēm, kas iepriekš nebiji atbalsttiesīgi. Piemēram, Vācija, Spānija, Francija, Itālija, Luksemburga, Austrija, Portugāle un Somija ir grozījušas savu SDL shēmu noteikumus, lai racionalizētu procedūras, atvieglotu piekļuvi un/vai paplašinātu shēmu tvērumu (piemēram, iekļaujot pašnodarbinātas personas un darba ņēmējus, kuri pavisam nesen sākuši strādāt). Spānija un Somija racionalizēja administratīvās procedūras un ievērojami mīkstināja atbilstības kritērijus, lai ļautu visiem darbiniekiem saņemt SDL atbalstu neatkarīgi no veikto iemaksu vēstures un neskarot viņu uzkrātās tiesības saņemt "standarta" bezdarbnieka pabalstu. Dažas dalībvalstis samazināja darba devēju izmaksas līdz nullei. SDL ilgums arī ir pagarināts, ņemot vērā krīzes ārkārtas raksturu un nenoteiktību attiecībā uz tās ilgumu. Turklāt dažas dalībvalstis (tostarp Beļģija un Francija) ir uz laiku palielinājušas kompensāciju darba ņēmējiem par nestrādātajām stundām. Francija ir pieņēmusi arī nozaru atkāpes no kopīgajiem noteikumiem tām nozarēm, kuras visvairāk skārusi ar Covid-19 saistīto ārkārtas pasākumu ietekme (aviācija, tūrisms).

⁵⁹ Beļģija ir izņēmums, jo darba ņēmēji kompensāciju saņem nepastarpināti no federālās aģentūras, kas ir atbildīga par bezdarba apdrošināšanas pabalstu izmaksāšanu.

Dažas dalībvalstis izvēlējās ieviest jaunas programmas, kas vērstas tieši uz nodarbinātības līmeņa saglabāšanu Covid-19 pandēmijas skartajos uzņēmumos. Piemēram, Dānija, Īrija un Nīderlande ieviesa jaunas ārkārtas (saīsināta darba laika) shēmas, kuru ietvaros atbalsts tiek novirzīts tieši darba devējam, neizmantojot bezdarbnieka pabalstu sistēmu. Piemēram, Nīderlandē iepriekšējo SDL shēmu aizstāja dāsnāki pasākumi. Darba devēji, kuri paredz ieņēmumu zudumu (vismaz 20 % apmērā), var pieteikties darbaspēka izmaksu pabalstam maksimums 90 % apmērā uz trīs mēnešu laikposmu ar nosacījumu, ka darbinieki netiks atlaisti.

Visas dalībvalstis, kurās nepastāvēja saīsināta darba laika shēmas, ir īstenojušas šīm shēmām līdzīgus ārkārtas pasākumus, lai novērstu atlaišanu no darba. Proti, tika piešķirts pagaidu atbalsts darba ņēmējiem, kas nodarbināti uzņēmumos, kuru darbība ir apturēta vai ievērojami samazināta. Jo īpaši dažas valstis (piemēram, Malta, Grieķija, Lietuva un Rumānija), kurās tiesību akti jau ļāva darba devējiem samazināt darba laiku vai apturēt darba līgumus pienācīgi pamatotos gadījumos, ieviesa valsts subsīdijas, lai finansētu skarto darba ņēmēju ienākumu atbalstu. Piemēram, kopš 2020. gada jūnija SYN-ERGASIA shēma Grieķijā sniedz iespēju līdz 50 % samazināt nedēļas darba laiku pilna laika darbiniekiem uzņēmumos, kuru apgrozījums ir krities par vismaz 20 %. Valsts sedz 60 % no darba ņēmēja neto algas un 100 % sociālā nodrošinājuma iemaksu, kas atbilst nestrādāto stundu skaitam.

Lai gan īstermiņā SDL shēmas ir piemērotas ārēja ekonomiska šoka tūlītējo sekū risināšanai, to paildzināta izmantošana var kavēt strukturālas pārmaiņas. Līdz ar Covid-19 krīzes sākumu galvenais uzdevums attiecībā uz darba tirgu ir bijis esošo darbvietu saglabāšana. Pandēmijai ieilgstot, krīzes ekonomiskā ietekme uz pieprasījuma struktūru un uzņēmumu aktivitāti kļūst arvien skaidrāk redzama, un līdz ar to nepieciešamība pēc strukturālām pārmaiņām arvien vairāk izvirzās priekšplānā. Jo ilgāk krīze turpināsies, jo lielāks kļūst risks, ka SDL shēmas subsidēs darbvietas uzņēmumos, kuri vairs nav dzīvotspējīgi. SDL shēmas var arī samazināt varbūtību, ka cilvēki bez stabila darba tādu atradīs, un tādējādi varētu palēnināties nodarbinātības izaugsme atveseļošanas laikā. Tāpēc, ekonomikai sākot atveseļoties, būtu jāveicina politikas strukturālo pārmaiņu veicināšanai un darba ņēmēju pārorientēšanai uz citām nozarēm (piemēram, ar labi izstrādātu darbā pieņemšanas stimulu un pārkvalifikācijas pasākumu starpniecību) un šīs politikas jāpielāgo katras valsts ekonomiskajai situācijai.

Dažas dalībvalstis jau ir sākušas mazināt saīsināta darba laika shēmu un citu ārkārtas pasākumu izmantošanu, savukārt citas tos ir pielāgojušas vai pagarinājušas. Piemēram, Dānijā un Igaunijā pandēmijas risināšanai pieņemto ārkārtas pasākumu piemērošanas termiņš beidzās vasarā, un pašlaik (ziņojuma izstrādes laikā) tie nav tikuši pagarināti. Citas dalībvalstis ir sākušas ierobežot piekļuvi ārkārtas shēmām, to paredzot tikai tiem uzņēmumiem, kurus vēl arvien tieši skar ar sanitāro krīzi saistītie ierobežojumi (piemēram, Beļģija, Grieķija un Kipra). Visbeidzot, vairākas dalībvalstis ir pagarinājušas dažu ārkārtas pasākumu piemērošanas termiņu līdz 2020. gada beigām (piemēram, Francija, Itālija un Grieķija) vai 2021. gada beigām (piemēram, Vācija, Malta, Zviedrija, Kipra, Spānija).

Vairākas dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus darbinieku noturēšanas vairošanai un darbaspēka pieprasījuma atbalstīšanai ar darbā pieņemšanas stimuliem⁶⁰. Piemēram, Grieķijā pastāvošās darbā pieņemšanas subsīdiju shēmas, ko vada valsts nodarbinātības

⁶⁰ Šajā rindkopā apskatītas vispārīgas darbā pieņemšanas subsīdijas. Sīkākai informācijai par pasākumiem, kas vērsti uz konkrētām grupām vai īstenoti vispārīgāk kā daļa no ADTP, sk. 3.2. un 3.3. iedaļu.

dienests, ir stiprinātas ar papildu vietām, pagarinātu ilgumu (līdz 2 gadiem) un palielinātu subsīdiju likmi (75 % algas izmaksu ar maksimālo summu 750 EUR). Papildus tam oktobrī tika sāкта jauna shēma, lai stimulētu 100 000 darbvieta radīšanu privātajā sektorā, kuras ietvaros valsts 6 mēnešus sedz sociālā nodrošinājuma iemaksas. Horvātijā pagaidu algas atbalsta shēma (līdz 50 % no minimālās algas) ir tikusi paplašināta, lai atbalstītu darba ņēmējus, kurus ir skāruši sanitārie ierobežojumi, lielākā daļa no viņiem ir sezonas darbinieki tūrisma un pakalpojumu nozarē. Rumānijā tika īstenoti vairāki pasākumi (papildus pastāvošajām nodarbinātības subsīdiju shēmām), lai risinātu jaunākās darba tirgus problēmas, ieskaitot atbalstu gados jauniem un gados vecākiem darba ņēmējiem un pašnodarbinātām personām. Flandrijas reģions Beļģijā ir pārskatījis esošos darbā pieņemšanas stimulus ilgstoši nenodarbinātajiem, savukārt Valonijas reģions izvērtē kopējo darbā pieņemšanas stimulu sistēmu, lai uzlabotu tās produktivitāti. 2020. gada maijā Ungārija pieņēma rīcības plānu darbvieta saglabāšanai un jaunu darbvieta radīšanai nozarēs, kas noteiktas par prioritārām, ieskaitot veselības aprūpi, būvniecību, lauksaimniecību, transportu un tūrisma. Darbvieta radīšanai ir atvēlēti 674 miljardi HUF (1,85 miljardi EUR) laikposmam no 2020. līdz 2022. gadam, cita starpā ar algas subsīdiju shēmām un citiem pasākumiem, lai padarītu nodarbinātību elastīgāku. Spānija ir ieviesusi darbā pieņemšanas stimulus, kas vērsti uz negatīvi skartajiem darba ņēmējiem tūrisma nozarē Baleāru un Kanāriju salās. Latvijā ir noteikta jauna algas subsīdija uz trīs mēnešiem laikposmā līdz 2020. gada beigām. Darba devējs saņems summu līdz 50 % no darba ņēmēja mēnešalgas (maksimums 430 EUR mēnesī) ar nosacījumu, ka viņš nodarbinās iepriekš bez darba bijušo personu vismaz trīs mēnešus pēc subsīdijas beigu termiņa. Kipra pēc oktobra beigām plāno īstenot subsīdiju shēmu, lai veicinātu bezdarbnieku, bijušo ieslodzīto un gados jaunu cilvēku darbā pieņemšanu. Plašas reformas ietvaros Somija ir iecerējusi vienkāršot pastāvošo darbā pieņemšanas sistēmu un maksāt subsīdijas, lai vairotu šo sistēmu izmantošanu uzņēmumos, īpaši MVU. Konkrēti, ir izstrādāti plāni administratīvā sloga mazināšanai darba devējiem un maksājumu procesa paātrināšanai, kas tiks cieši saistīts ar darba ņēmēja turpmāko prasmju vajadzību identificēšanu.

Likumā noteiktā minimālā alga lielākajā daļā dalībvalstu 2020. gadā tika paaugstināta salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu.⁶¹ Dažās valstīs tā tika ievērojami paaugstināta (piemēram, Polijā par 17 %, Slovākijā par 12 %, Čehijā par 11 %). Minimālā alga Rumānijā tika paaugstināta par 7 %, sasniedzot aptuveni 40 % no vidējās algas valstī. Beļģijā ar likumu noteiktā minimālā alga joprojām ir iesaldēta (neskaitot indeksāciju), jo sociālie partneri nav spējuši vienoties. Spānijā atšķirībā no iepriekšējās reizes par jaunāko minimālās algas paaugstinājumu (par 5,5 % pēc 22,3 % lēciena 2019. gadā) tika noturētas sarunas un panākta vienošanās ar sociālajiem partneriem. Latvijas minimālā alga ar valdības lēmumu tiks paaugstināta par 16 %, sākot ar 2021. gada janvāri. Vācijā Minimālās algas komisija ierosināja minimālās algas paaugstinājumu 10 % apmērā četros posmos turpmāko divu gadu laikā. Vācija šobrīd pārskata minimālās algas noteikšanas procedūru, balstoties uz pieredzi, kas gūta pēc likumā noteiktās minimālās algas ieviešanas. Dažas valdības (piemēram, Polijas un Spānijas) ir paziņojušas vai vēl izskata plānus par likumā noteiktās minimālās algas pacelšanu līdz 60 % no medianālās vai vidējās algas. Slovākijā jauns mehānisms valsts minimālās algas noteikšanai tika pieņemts 2019. gadā, nosakot, ka, ja sociālie partneri noteiktajā termiņā (līdz katra gada 15. jūlijam) nevienojas par algas līmeni nākamajam gadam, tas tiks noteikts automātiski 60 % apmērā no iepriekšējā gada vidējās nominālās bruto algas ekonomikā. Jaunais mehānisms pirmo reizi bija jāpiemēro 2021. gada minimālajai algai,

⁶¹ Sk. Eurofound (2020). Minimālās algas 2020. gadā: gada ziņojums. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!hR69mk>.

bet vēl viens grozījums, ko parlaments pieņēma 2020. gada oktobrī, nosaka *ad-hoc* paaugstinājumu 2021. gadā (zemāku nekā uz iepriekšējiem aprēķiniem balstītais) un pazemina automātisko formulu līdz 57 % no vidējās nominālās bruto algas pēdējos divos gados. Daudzas valstis izskata iespēju turpināt ievērojami paaugstināt minimālo algu pēc 2020. gada daļēji saistībā ar relatīvu mērķrādītāju un daļēji absolūtā izteiksmē.

Pēdējā gada laikā reģistrētas tikai nelielas izmaiņas algu noteikšanas noteikumos un sistēmās. Viens izņēmums ir Grieķija, kur 2019. gada oktobrī tika ieviesta iespēja nepievienoties nozares nolīgumiem, īpaši uzņēmumiem, kas saskaras ar ekonomiskām problēmām (bankrotu, pārstrukturēšanu, likvidāciju, ieņēmumus nenesošiem aizdevumiem) vai darbojas apgabalos ar augstu bezdarba līmeni, kā arī jaunuzņēmumiem un sociālās ekonomikas uzņēmumiem. Turklāt nozares nolīgumu pagarināšana vairs nav automātiska, lēmumu par to pieņem nodarbinātības ministrs pēc nepārprotama lūguma, ko izteikusi viena no parakstītājām pusēm. Šis lūgums ir jāpapildina ar analīzi par aplēsto ietekmi uz ekonomiku un darba tirgu papildus jau pastāvošajam kritērijam par pārstāvību (nolīgums jau attiecas uz 50 % darbaspēka). Ir izveidots publisks reģistrs attiecīgi darba devēju apvienībām un arodbiedrībām, lai pārbaudītu to pārstāvības atbilstību darba koplīgumu slēgšanas prasībām. Vēl nav skaidrs, kā šīs pārmaiņas praksē ietekmēs darba koplīguma slēgšanas sarunas. ES daži algu noteikšanas pasākumi (vai nu kolektīvi apstiprināti, vai pēc valdības iniciatīvas) tika vērsti uz veselības aprūpes un pielīdzināmu jomu darba ņēmējiem, reaģējot uz Covid-19 pandēmiju. Vairākas dalībvalstis, ieskaitot Bulgāriju, Latviju un Lietuvu, ieviesa pasākumus, lai uz laiku palielinātu algas veselības aprūpes sistēmas personālam un/vai citām darba ņēmēju kategorijām, kas tieši iesaistītas pandēmijas apkarošanā. Ar veselības aprūpes nozari saistīti koplīgumi nesen tika noslēgti, piemēram, Austrijā, Beļģijā (federālā līmenī), Francijā un Vācijā (attiecībā uz medmāsām/medbrāļiem).

Lielākā daļa pasākumu, kas pēdējos mēnešos īstenoti darbaspēka nodokļu jomā, ir izstrādāti kā reakcija uz Covid-19 pandēmiju. Analizējot, kā dalībvalstis ar sākotnējiem nodokļu pasākumiem reaģēja uz slimības uzliesmojumu, izteikti parādās, ka tas tika darīts, lai novērstu strauju bezdarba pieaugumu; un, lai mazinātu spiedienu uz uzņēmumiem, dalībvalstis aizsargāja uzņēmumu naudas plūsmu, visbiežāk tam izmantojot nodokļu nomaksas atlikšanu. Nodokļu nomaksas atlikšana ir tikusi ieviesta šādās kategorijās: uzņēmumu ienākuma nodoklis (UIN), iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN), nekustamā īpašuma nodoklis, PVN un sociālā nodrošinājuma iemaksas (SNI). Dažas dalībvalstis ir ieviesušas arī plašākus nodokļu atvieglojumus, ieskaitot nodokļu un/vai sociālā nodrošinājuma iemaksu atlaides laikus veiktiem maksājumiem, nodokļu samazinājumu smagi skartajiem uzņēmumiem, atsevišķu nodokļu un SNI pagaidu apturēšanu un nodokļu kredītu.

Daudzas dalībvalstis izstrādāja nodokļu pasākumus, kuru mērķis ir aizsargāt riskam pakļautus darba ņēmējus, ekonomikas nozares vai iedzīvotāju kategorijas ar mērķtiecīgu pagaidu pasākumu palīdzību. Piemēram, Beļģija ir ieviesusi iespēju atlikt 2020. gada sociālā nodrošinājuma iemaksu veikšanu. Pašnodarbinātas personas var arī izmantot sociālā nodrošinājuma iemaksu samazināšanu vai atcelšanu atkarībā no konkrētiem apstākļiem. Spānijā pašnodarbinātas personas var atlikt nodokļu nomaksu un sociālā nodrošinājuma iemaksu veikšanu uz sešiem mēnešiem, ja viņu darbību ir pārtraukusi ārkārtas stāvokļa izsludināšana. Polija ir īstenojusi pagaidu atbrīvojumu (vai samazinājumu atkarībā no uzņēmuma lieluma) no sociālā nodrošinājuma iemaksu veikšanas maziem uzņēmumiem un sociālajiem kooperatīviem. Portugāle ir ieviesusi daļēju atbrīvojumu no darba devēju sociālā nodrošinājuma iemaksu veikšanas uz laiku līdz trīs mēnešiem par darbiniekiem, uz kuriem attiecas ārkārtas atbalsta pasākumi. Slovākija ir pagarinājusi termiņu darba devēju un pašnodarbināto personu obligātajām iemaksām sociālā nodrošinājuma fondos. Saskaņā ar šo

shēmu jebkurš darba devējs un pašnodarbināta persona, kas veic obligātās iemaksas veselības apdrošināšanas un pensiju fondos un kuru ienākumi no darbības ir kritušie par vismaz 40 %, var izmantot tiesības atlikt maksājumus. Somijā, lai atbalstītu privātā sektora darba devējus pēc iespējas lielāka darbvietu skaita saglabāšanā, darba devēju sociālā nodrošinājuma iemaksas ir samazinātas par 2,6 procentpunktiem laikposmā no 2020. gada maija līdz decembrim. Lai segtu papildu izmaksas, iemaksas tiks palielinātas par 0,4 procentpunktiem laikposmā no 2022. līdz 2025. gadam. Šis pasākums tika izstrādāts, to saskaņojot ar sociālajiem partneriem. Turklāt valsts līdzfinansē daļu no sociālā nodrošinājuma iemaksām darba devējiem, kuri ir reģistrējuši apgrozījuma samazināšanos trīs mēnešu laikposmā (ar iespējamu pagarinājumu).

Citos gadījumos ir īstenoti stabilāki vai pastāvīgi pasākumi ar mērķi samazināt nodokļu īpatsvaru darbaspēka izmaksās, kam varētu būt pozitīva ietekme uz darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu. Piemēram, Grieķijā ar 2020. gada jūniju par 0,9 procentpunktiem samazināja sociālā nodrošinājuma iemaksas pilna laika darbiniekiem. Valdība ir paziņojusi par turpmāku samazinājumu 3 procentpunktu apmērā 2021. gadā. Polijā papildus atbrīvojumam no nodokļiem gados jaunākiem darba ņēmējiem kopš 2019. gada oktobra pirmā ienākuma nodokļa likme ir pazemināta no 18 % līdz 17 %. No nodokļiem atbrīvojamās izmaksas darba ņēmējiem arī tika palielinātas. Lietuva ar 2020. gada jūliju palielināja neapliekamo minimumu no 350 EUR/mēn. līdz 400 EUR/mēn. Itālija samazināja nodokļu īpatsvaru darbaspēka izmaksās atkarīgajiem darbiniekiem; ja ienākumi gadā nepārsniedz 28 000 EUR, pēdējos sešos 2020. gada mēnešos tiek piemērots 600 EUR atskaitījums, kurš no 2021. gada būs 1200 EUR. Lielākiem ieņēmumiem (līdz 40 000 EUR) ir paredzēti mazāki atskaitījumi. Šis pasākums aizstāj iepriekšējo atskaitījumu (*“bonus Renzi”*) ienākumiem no 8000 līdz 26 600 EUR. Flandrijā (Beļģijā) no 2021. gada “nodarbinātības piemaksa” par vismaz 50 euro mēnesī palielinās neto algas tiem darba ņēmējiem, kuru bruto mēnešalga nepārsniedz 1700 EUR. Piemaksa pakāpeniski samazinās līdz nullei cilvēkiem, kuru bruto mēnešalga ir 2500 EUR. Plānots, ka šāds pasākums ļaus risināt bezdarba un neaktivitātes slazdus.

3.2. 6. pamatnostādne. Stiprināt darbaspēka piedāvājumu un uzlabot piekļuvi nodarbinātībai, prasmēm un kompetencēm

Šajā iedaļā ir aplūkots, kā tiek īstenota nodarbinātības 6. pamatnostādne, kurā dalībvalstīm ieteikts nodrošināt apstākļus, kas veicinātu darbaspēka piedāvājumu, prasmes un kompetences. 3.2.2. iedaļā ir apkopoti dalībvalstu veiktie politikas pasākumi šajās politikas jomās.

3.2.1. Galvenie rādītāji

Pēdējos desmit gados izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušo īpatsvars⁶² ES līmenī būtiski samazinājās, taču Covid-19 krīze pastiprina nepieciešamību turpināt centienus. Izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājs 2019. gadā bija 10,2 %, kas pēc būtiska uzlabojuma (par gandrīz 4 procentpunktiem) salīdzinājumā ar 2009. gadu, pārsniedz stratēģijas “Eiropa 2020” pamatmērķi tikai par 0,2 procentpunktiem. Progresu ES līmenī

⁶² To personu īpatsvars, kas priekšlaicīgi pametušas izglītību un apmācību, ir definēts kā tādu 18–24 gadus vecu jauniešu īpatsvars, kuriem ir ne vairāk kā pamatskolas izglītība (proti, *ISCED* 0–2 līmenis) un kuri nav iesaistījušies tālākizglītībā un apmācībā četras nedēļas pirms ES darbaspēka apsekojuma (DSA).

galvenokārt virzīja vairākas dalībvalstis, kurās bija vērojami ļoti būtiski uzlabojumi: Portugāle (–20,3 procentpunkti), Spānija (–13,6 procentpunkti), Grieķija (–10,1 procentpunkti) un Malta (–8,5 procentpunkti)⁶³. Pēdējā desmitgadē tikai Slovākijā un Čehijā izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāji pieauga (attiecīgi +3,4 un +1,3 procentpunkti) (

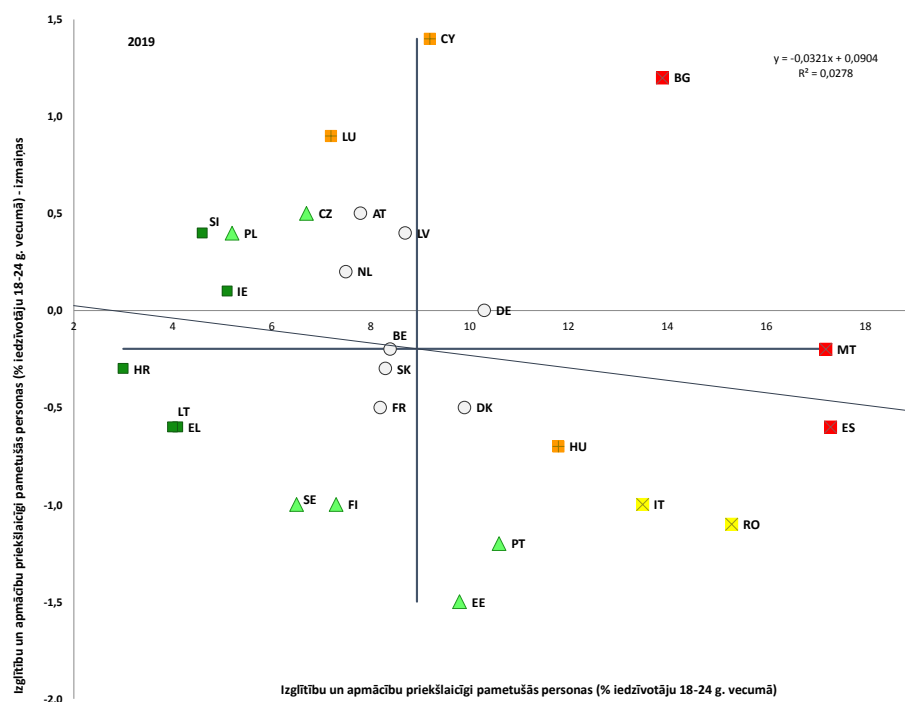
Sk. 18. attēlu un 19. attēlu). Tomēr pēdējos četros gados, kad izglītību priekšlaicīgi pametušo īpatsvars vidēji ir bijis nemainīgs, ES līmenī nav novēroti būtiski uzlabojumi. Dažās dalībvalstīs, kurām šajā ziņā sociālo rezultātu pārskatā bija slikti rādītāji, jo īpaši Spānijā, Maltā, Rumānijā, Bulgārijā un Itālijā, izglītības priekšlaicīga pamešana aizvien ir būtiska problēma, kas kopš iepriekšējā gada nedaudz uzlabojusies. Vairākās valstīs vērojamas lielas reģionālas atšķirības izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājos (sk. 4. pielikumu). Covid-19 krīzes dēļ ieilgušie skolu slēgšanas periodi varētu palielināt izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājus, kas nozīmē, ka ir jāturpina centieni novērst šo problēmu.

Izglītības priekšlaicīga pamešana skar galvenokārt jauniešus, kuriem nepieciešams papildu atbalsts, lai turpinātu izglītību. ES 2019. gadā vairāk jaunu vīriešu (11,9 %) nekā jaunu sieviešu (8,4 %) pameta izglītību priekšlaicīgi. Tikai Rumānijā un Čehijā situācija atšķiras (Rumānijā 14,9 % zēnu salīdzinājumā ar 15,8 % meiteņu; Čehijā 6,6 % zēnu salīdzinājumā ar 6,8 % meiteņu). Kopumā skolēnu sociālekonomiskā vide, kurā vecāku izglītība ir būtisks faktors, lielā mērā ietekmē izglītības priekšlaicīgu pamešanu. Arī migrantu izcelsmei ir nozīme — vidēji ES uz vietas dzimušo iedzīvotāju vidū izglītību priekšlaicīgi pametušo īpatsvars ir daudz mazāks (8,9 %) nekā citā ES valstī dzimušu iedzīvotāju vidū (21,4 %) un ārpus ES dzimušu iedzīvotāju vidū (22,5 %). Četrās dalībvalstīs (Itālijā, Maltā, Spānijā un Grieķijā) 2019. gadā vairāk nekā 25 % jauniešu, kas dzimuši ārpus ES, bija priekšlaicīgi pametuši izglītību.

18. attēls. Izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāji dalībvalstīs ievērojami atšķiras

⁶³ Lai sasniegtu šos uzlabojumus, dalībvalstis izmantoja dažādus intervences pasākumus, tostarp ES fondu atbalstu. Analīzi sk.: Eiropas Komisija (2020). *Assessment of the implementation of the 2011 Council recommendation on policies to reduce early school leaving* (Padomes 2011. gada ieteikuma par politiku izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāja samazināšanai īstenošanas novērtējums).

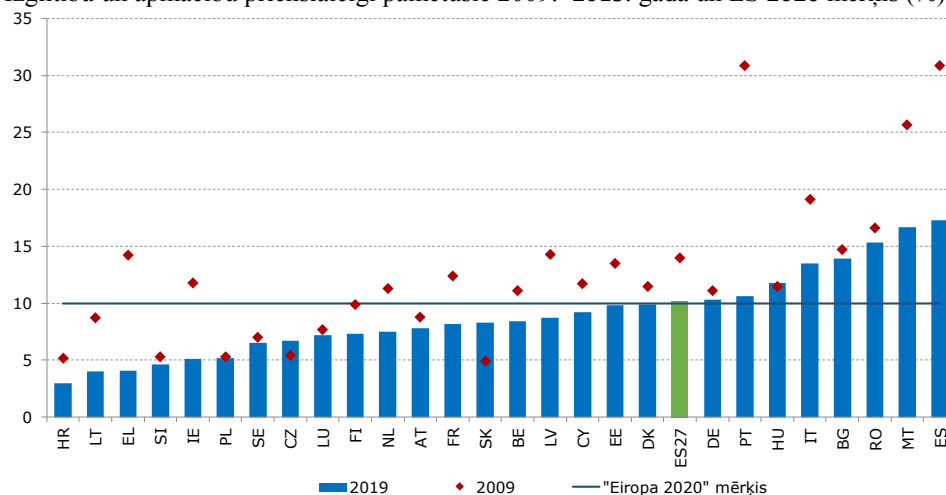
Izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušās personas (% no iedzīvotājiem vecumā no 18 līdz 24 gadiem) un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu kods: [edat lfse 14]. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. HR dati nav uzticami. Laikrindu pārrāvumi attiecībā uz NL.

19. attēls. “Eiropa 2020” mērķis attiecībā uz izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītāju ir gandrīz sasniegts

Izglītību un apmācību priekšlaicīgi pametušie 2009.–2019. gadā un ES 2020 mērķis (%)

Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu kods: [edat lfse 14].

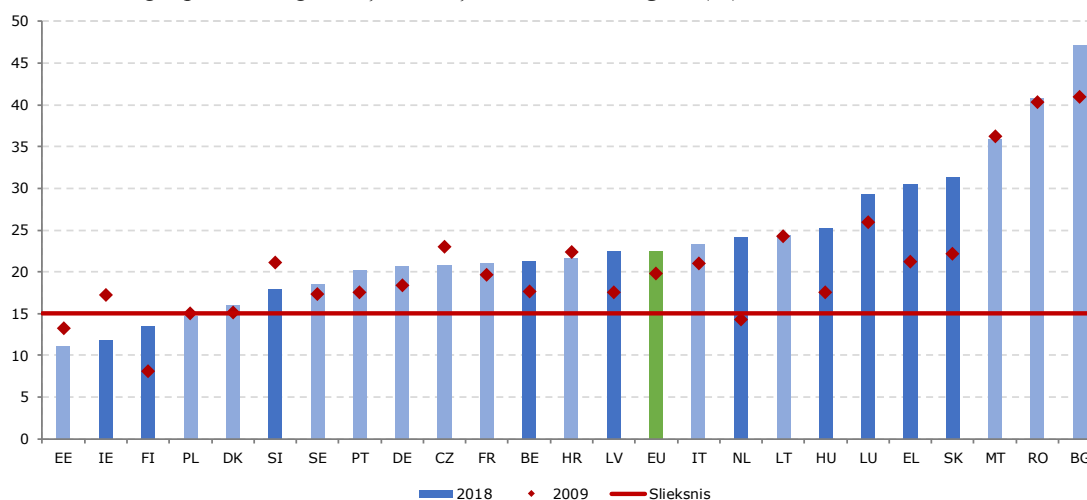
Piezīme: visas valstis; laikrindu pārrāvums 2014. gadā (pāreja no ISCED 1997 uz ISCED 2011); HR 2019. gada dati nav uzticami.

ES vairāk nekā katrs piektais skolēns nesasniedz minimālo prasmju līmeni lasīšanā, matemātikā un dabaszinībās, un laika gaitā tiek reģistrēts tikai pavisam neliels progress. Etalons, kas noteikts stratēģiskajā sistēmā Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (ET 2020) attiecībā uz lasīšanā, matemātikā un dabaszinībās nesekmīgo 15 gadus veco skolēnu īpatsvara samazināšanu (līdz 2020. gadam ES zem 15 %), nav sasniegts nevienā no trim jomām, kas pārbaudītas saskaņā ar ESAO Starptautisko skolēnu novērtēšanas

programmu (PISA). ES-27 2018. gadā 22,5% skolēnu bija nesekmīgi lasīšanā, 22,9% — matemātikā un 22,3% — dabaszinībās. Kopš 2009. gada ES minētais īpatsvars ir pasliktinājies gan dabaszinībās, gan lasīšanā, bet matemātikā tas ir palicis nemainīgs, sk. 20. attēlu⁶⁴. Matemātikā un dabaszinībās nesekmīgo dzimuma atšķirības bija diezgan mazas, taču lasīšanā šī atšķirība bija liela (nesekmīgo meiteņu īpatsvars bija 17,4 % salīdzinājumā ar nesekmīgo zēnu īpatsvaru 27,3 %). Lai rosinātu rīcību saistībā ar šo pamatjautājumu, Paziņojumā par Eiropas Izglītības telpas izveidi ir atkārtoti pausta ES apņemšanās līdz 2030. gadam samazināt zem 15 % to skolēnu īpatsvaru, kam ir vājas sekmes lasīšanā, matemātikā un dabaszinībās⁶⁵.

20. attēls. ES dalībvalstīs lasītprasme ļoti atšķiras

Lasīšanā nesekmīgo īpatsvara ilgtermiņa izmaiņas, 2009.–2018. gads (%)

Avots: PISA 2018, ESAO. Piezīme : ar tumšākām vertikālām līnijām apzīmētas statistiski svarīgas izmaiņas laikposmā no 2009. līdz 2018. gadam. Dati par AT, CY un ES nav pieejami.

Covid-19 krīze ir uzsvērusi prasmju un izglītības atšķirību problēmu, padarot atbilstošu politikas pasākumu ieviešanu vēl aktuālāku. Covid-19 krīze ar pēkšņu mācību digitalizācijas paātrināšanos varētu pastiprināt pastāvīgi spēcīgo korelāciju starp sociālekonomisko vidi un izglītības rezultātiem. Sākotnējā analīze⁶⁶ liecina, ka pārvietošanās ierobežojumiem bija nesamērīgi negatīva ietekme uz neaizsargātajiem vai mazāk attīstītos reģionos dzīvojošajiem iedzīvotājiem. Piemēram, attālinātā mācīšanās paredz, ka katram bērnam ir vismaz dators vai planšetdators kopā ar ātru interneta pieslēgumu, prasmes to izmantot un pietiekams vecāku atbalsts, to darot. Tā ne vienmēr ir skolēniem, kuri dzīvo nabadzīgākos apgabalos vai ģimenēs. ES 2018. gadā 3,9 % mājsaimniecību nevarēja atļauties datoru. Attiecībā uz mājsaimniecībām, kuru ienākumi ir mazāki par 60 % no medianālā ekvivalentā ienākuma, šis rādītājs bija 12,8 %, bet attiecībā uz ārpus ES dzimušu personu mājsaimniecībām — 8 %⁶⁷. Tas var būt vēl smagāk skolēniem, kuri ir patvēruma meklētāji,

⁶⁴ Problēma ir izklāstīta sīkāk 2019. gada Izglītības un apmācības pārskatā, 60. lpp. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!GK66PF>

⁶⁵ Komisijas Paziņojums par Eiropas Izglītības telpas izveidi līdz 2025. gadam, COM(2020) 625 final.

⁶⁶ Eiropas Komisijas 2020. gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā, 32. lpp.

⁶⁷ Eiropas Komisijas 2020. gada Izglītības un apmācības pārskats, pamatojoties uz Eurostat EU-SILC apsekojumu "Personas, kuras nevar atļauties datoru", tiešsaistes datu kods: [ilc_mddu03].

un bēgļiem, kuru piekļuve izglītībai bieži ir sarežģīta. Patlaban nevar novērtēt krīzes reālo ietekmi uz mācīšanās rezultātiem, taču turpmākajos gados tie ir cieši jāuzrauga.

Pēdējā desmitgadē līdzdalība agrīnā pirmsskolas izglītībā un aprūpē (APIA) ir nepārtraukti pieaugusi, bet bērni no sliktākas sociālekonomiskās vides pastāvīgi piedalās mazākā mērā. 2009. gadā stratēģiskajā sistēmā Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (ET 2020) tika noteikts mērķis, ka līdz 2020. gadam vismaz 95 % bērnu vecumā no četriem gadiem līdz obligātajam sākumskolas vecumam ir jāpiedalās APIA⁶⁸. ES-27 valstis 2018. gadā gandrīz sasniedza šo mērķi ar vidēji 94,8 % (pieaugums par 4,5 procentpunktiem kopš 2009. gada). 2018. gadā Francija, Dānija un Īrija nodrošināja vispārēju piekļuvi APIA šajā vecuma grupā. Turklāt pēdējos desmit gados Īrijā (+26,4 procentpunkti), Polijā (+22,1 procentpunkts) un Somijā (+17,4 procentpunkti) ir reģistrēti būtiski uzlabojumi. Savukārt līdzdalības līmenis ir nedaudz pasliktinājies Itālijā (–4,9 procentpunkti), Igaunijā (–3,3 procentpunkti), Nīderlandē (–2,6 procentpunkti), Bulgārijā (–1,8 procentpunkti), Rumānijā (–1,7 procentpunkti), Beļģijā (–0,8 procentpunkti) un Spānijā (–0,4 procentpunkti). Neraugoties uz šo kopumā pozitīvo ainu, joprojām pastāv lielas iekļaušanas un līdztiesības problēmas. Aptaujas datu analīze liecina par to, ka bērniem no sliktākas sociālekonomiskās vides vai sociāli nelabvēlīgā situācijā esošām iedzīvotāju grupām līdzdalības APIA īpatsvars ir daudz zemāks⁶⁹. Šāda nevienlīdzība tik agrīnā vecumā, visticamāk, vēlāk atainosies zemākos izglītības rezultātos, izglītības līmenī un izredzēs darba tirgū.

Sociālekonomiskā un migrantu izcelsme joprojām ir spēcīgi faktori, kas nosaka izglītības līmeni, savukārt daudzās dalībvalstīs pastāv lielas izglītības līmeņa atšķirības starp pilsētu un lauku teritorijām. sk. 21. attēlu redzams, ka visās dalībvalstīs ekonomiskā, sociālā un kultūras stāvokļa (ESKS) indeksa⁷⁰ apakšējā ceturtdaļā lasīšanā nesekmīgo īpatsvars ir daudz lielāks nekā augšējā ceturtdaļā. Lielākās atšķirības starp skolēniem augšējā un apakšējā kvartilē ir Bulgārijā (44,9 procentpunkti), Rumānijā (43,1 procentpunkts), Ungārijā (38,6 procentpunkti), Slovākijā (37,8 procentpunkti) un Luksemburgā (37,5 procentpunkti). Tomēr tādas valstis kā Igaunija, Somija, Īrija, Polija, Horvātija un Latvija ir spējušas mazināt sociālekonomiskā faktora ietekmi uz izglītības rezultātiem. Turklāt dalībvalstīs, kurās ir zems lasīšanā nesekmīgo īpatsvars, parasti ir mazāka atšķirība starp ESKS skalas augšējo un apakšējo daļu. Tas liek domāt, ka labas izglītības sistēmas vienlaikus var veicināt gan kvalitāti, gan vienlīdzību. 2018. gadā daudzās ES dalībvalstīs lasīšanā nesekmīgu skolēnu ar migrantu izcelsmi īpatsvars aizvien bija daudz lielāks nekā tādu skolēnu īpatsvars, kuriem nav migrantu izcelsmes⁷¹. Šķiet, ka šajā ziņā liela nozīme ir valodas barjerām, kas norāda uz valodas apmācības nozīmi. Visbeidzot, skolās pilsētu un lauku teritorijās skolēnu lasītprasmes atšķirība ir statistiski būtiska un diezgan liela daudzās dalībvalstīs. Ungārijā, Bulgārijā, Rumānijā, Slovākijā un Portugālē tā pat pārsniedza 100 PISA punktus, kas atbilst apmēram 2–3 gadus ilgām mācībām skolā.

⁶⁸ Padomes 2009. gada 12. maija secinājumi par stratēģisku sistēmu Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (ET 2020). Tagad Eiropas Izglītības telpā ir noteikts mērķis, ka līdz 2030. gadam vismaz 98 % bērnu vecumā no trim gadiem līdz obligātajam sākumskolas vecumam ir jāpiedalās agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē.

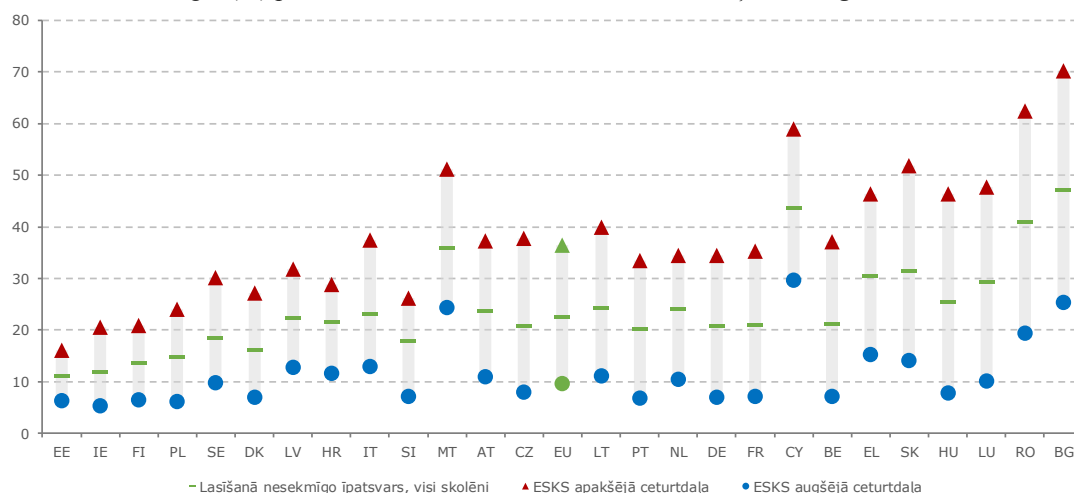
⁶⁹ Flisi, S. un Blasko, Zs. *A note on early childhood education and care participation by socio-economic background* (Piebilde par agrīno pirmsskolas izglītību un aprūpi pēc sociālekonomiskās vides), 2019. gads.

⁷⁰ ESAO mēra ESKS indeksu, ņemot vērā vairākus mainīgos, kas saistīti ar skolēnu ģimenes izcelsmi, proti: vecāku izglītību, vecāku nodarbošanos, mājokļa īpašumus, mājās pieejamo grāmatu skaitu un izglītības resursus.

⁷¹ Lai izvairītos no aprēķiniem, kuru pamatā ir ļoti maza izlase, šajā ziņojumā ir izklāstīti tikai to ES dalībvalstu rezultāti, kur skolēnu ar migrantu izcelsmi īpatsvars ir vismaz 5 %.

21. attēls. Skolēnu sociālekonomiskā vide ietekmē viņu lasītprasmi

Lasīšanā neseismīgie (%) pēc ekonomiskā, sociālā un kultūras stāvokļa, 2018. gads

Avots: PISA 2018, ESAO. Piezīme: valstis ir sakārtotas augošā secībā pēc neseismības atšķirības starp sociālekonomiskā indeksa apakšējo un augšējo ceturtdaļu. Dati par ES nav pieejami.

Romu iekļaušana izglītībā ir problēma, kas varētu kļūt nozīmīgāka Covid-19 krīzes dēļ. Tas ir saistīts ar vairākiem faktoriem, tostarp skolu segregāciju, neiekļaujošu mācīšanu, šķēršļiem, ko rada liela nabadzība vai mājokļu segregācija un nepietiekama piekļuve tālmācībai. Neraugoties uz centieniem palielināt līdzdalības līmeni un samazināt izglītību priekšlaicīgi pametušo skaitu obligātajā skolas vecumā, mazāk nekā trešdaļa romu jauniešu (vecumā no 20 līdz 24 gadiem) iegūst vidējo izglītību⁷², savukārt līdzdalība agrīnā pirmsskolas izglītībā (vecumā no 3 gadiem līdz obligātajam skolas vecumam) būtiski atšķiras salīdzinājumā ar visiem iedzīvotājiem kopumā — 53 procentpunkti. Lai gan laikposmā no 2011. līdz 2016. gadam izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājs samazinājās, tas aizvien ir daudz augstāks nekā sabiedrībā kopumā (68 % salīdzinājumā ar 10,2 %). Laikposmā no 2011. līdz 2016. gadam romu vidū no 56 % līdz 62 % ir pieaudzis to jauniešu īpatsvars, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu.⁷³ Covid-19 izraisīto pārvietošanās ierobežojumu laikā liela daļa romu bērnu bija grūtības mācīties attālināti, un sākotnējie konstatējumi liecina, ka atšķirība no sabiedrības kopumā kļūst arvien lielāka.⁷⁴ Tālmācība bieži vien nav sasniedzama un/vai pieejama romu un klejotāju bērniem, kuri ir pakļauti nabadzības riskam un kuriem nav atbilstoša IT aprīkojuma, interneta pieslēguma vai pat piekļuves elektroenerģijai mājās, nometnēs vai neregulārajās apmešanās vietās.⁷⁵

Augsts izglītības priekšlaicīgas pamešanas līmenis un zems terciārās izglītības iegūšanas līmenis negatīvi ietekmē personu ar invaliditāti nodarbinātību. ES-27 2018. gadā⁷⁶

⁷² 2. pielikums dokumentam SWD(2020) 530 final, kas pievienots paziņojumam “Savienība, kurā valda līdztiesība: ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskais satvars”, COM(2020) 620 final, pamatojoties uz FRA, EU-MIDIS II 2016; FRA, RTS 2019; Eurostat [edat_lfse_03] 2019 (sabiedrība kopumā).

⁷³ Romu un klejotāju 2019. gada apsekojumā par romiem Beļģijā, Francijā, Īrijā, Nīderlandē un Zviedrijā rezultāts bija līdzīgs. FRA (2020). [Roma and travellers in six countries \(Romi un klejotāji sešās valstīs\)](#).

⁷⁴ FRA (2020). [Coronavirus pandemic in the EU – impact on Roma and Travellers - Bulletin #5 \(Koronavīrusa pandēmija ES: ietekme uz romiem un klejotājiem. Apkārtraksts #5\)](#).

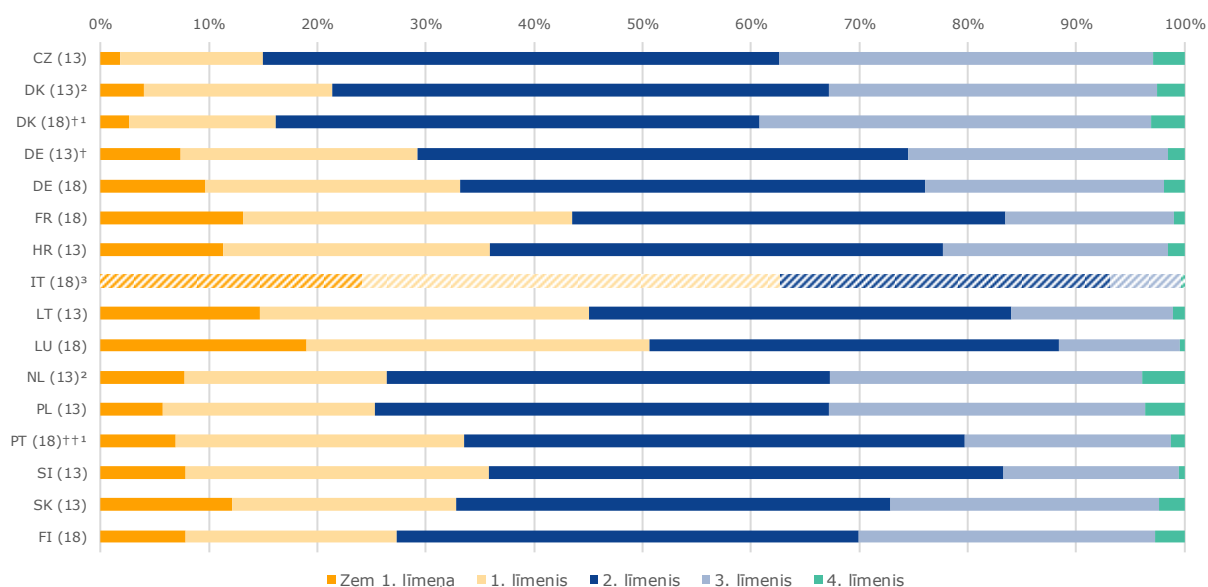
⁷⁵ [Overview of the impact of coronavirus measures on marginalised Roma communities in the EU \(Pārskats par to, kā ar koronavīrusu saistītie pasākumi ietekmē atstumtās romu kopienas ES\)](#), 2020. gada aprīlis, Eiropas Komisija.

⁷⁶ 2018. gada EU-SILC dati, ko analizējis Eiropas Invaliditātes ekspertu akadēmiskais tīkls (EDE).

jauniešu (vecumā no 18 līdz 24 gadiem) ar invaliditāti izglītības priekšlaicīgas pamešanas rādītājs bija 20,3 % salīdzinājumā ar 9,8 % attiecībā uz jauniešiem bez invaliditātes (tā ir atšķirība par aptuveni 10,5 procentpunktiem). Vismazākā atšķirība bija Dānijā (0,4 procentpunkti) un Slovēnijā (2,8 procentpunkti), salīdzinoši augsta Maltā (19,4 procentpunkti), Horvātijā (18,2 procentpunkti), Vācijā (17,3 procentpunkti) un Rumānijā (15,5 procentpunkti). Tajā pašā laikā tikai 29,4 % personu ar invaliditāti ieguva terciāro vai līdzvērtīgu izglītību salīdzinājumā ar 43,8 % personu bez invaliditātes. Vismazākā atšķirība bija Itālijā (4,3 procentpunkti), Slovēnijā (4,4 procentpunkti) un Portugālē (4,5 procentpunkti), savukārt lielākā bija Zviedrijā (27,9 procentpunkti), Vācijā (27,2 procentpunkti), Bulgārijā (25,8 procentpunkti) un Īrijā (21,8 procentpunkti).

22. attēls. Daudziem skolēniem aizvien nav digitālo pamatprasmju

Datorprasmes un informācijas lietotprasmes rādītāji sasniegumu skalā, 2018., 2013. gadā

Avots: IEA, ICILS 2018 un ICILS 2013. Skolēni, kuru prasmes ir zem 2. līmeņa, spēj pierādīt tikai funkcionālas darba zināšanas par datoriem kā rīkiem un pamatizpratni par sekām, kas rodas, ja datoriem piekļūst vairāki lietotāji. [†] Izpildīja pamatnostādnes par līdzdalības līmeņu atlasī tikai pēc tam, kad tika iekļautas aizstājējiskolas. ^{††} Gandrīz izpildīja pamatnostādnes par līdzdalības līmeņu atlasī pēc tam, kad tika iekļautas aizstājējiskolas. ¹ Noteiktā valsts iedzīvotāju daļa ir 90–95 % no valsts mērķa iedzīvotāju daļas. ² Neizturēja līdzdalības līmeņa atlasī. ³ Pārbaude notika mācību gada sākumā. Tāpēc rezultāti nav salīdzināmi ar citu dalībvalstu rezultātiem.

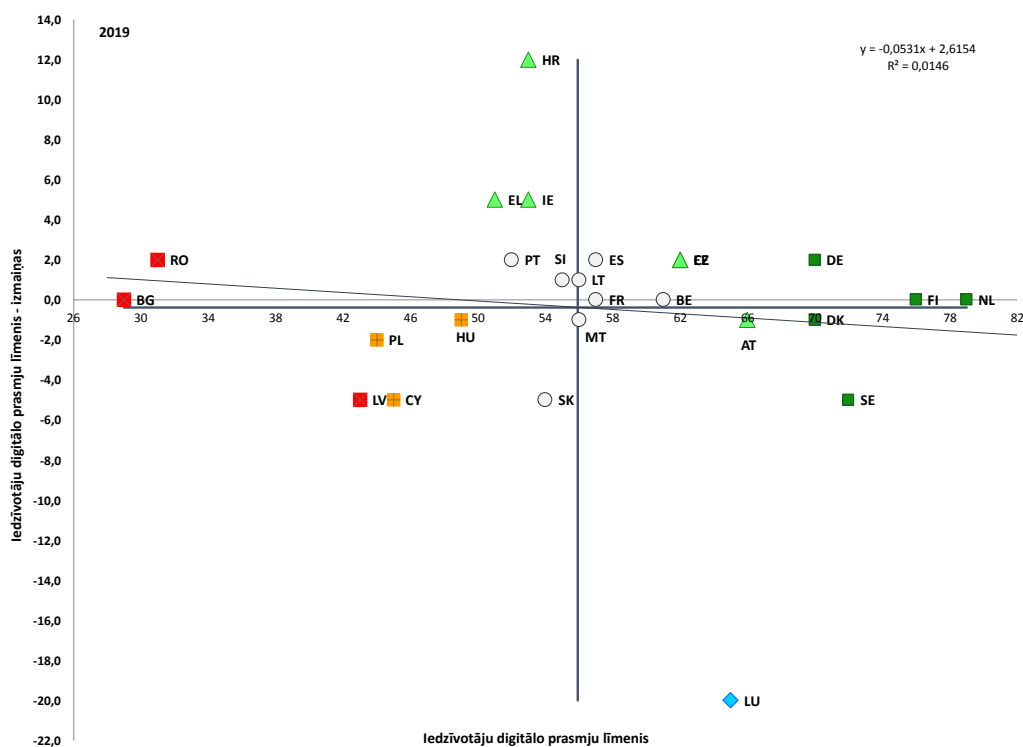
XXI gadsimta skolēni ir “digitālās pasaules iedzīvotāji”, taču viņu digitālās prasmes aizvien ir nepietiekamas. Starptautiskais pētījums par datorpratību un informācijas lietotprasmi (ICILS)⁷⁷, kurā tiek vērtēta astotās klases skolēnu (13 vai 14 gadus vecu) spēja

⁷⁷ ICILS vērtē skolēnu sasniegumus, izmantojot datorizētu novērtējumu divās digitālo kompetenču jomās: datorprasme un informācijas lietotprasme un algoritmiskā domāšana. Līdz šim ir pabeigti divi cikli — 2013. un 2018. gadā. Tajos piedalījās pavisam 14 dalībvalstis — deviņas pirmajā ciklā un septiņas otrajā ciklā (tikai Dānija un Vācija piedalījās abos). ICILS rezultāti ir izklāstīti Fraillon, J., Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., Duckworth, D. (2019) ziņojumā *Preparing for Life in a Digital World: IEA International Computer and Information Literacy Study 2018 International Report (Sagatavošanās dzīvei digitālajā pasaulē: IEA 2018. gada starptautiskais pētījums par datorprasmi un informācijas lietotprasmi)*. Amsterdamā: Starptautiskā Izglītības sasniegumu novērtēšanas apvienība (IEA); un Fraillon, J., Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., Gebhardt, E. (2014) ziņojumā *Preparing for Life in a Digital Age: the IEA International Computer and Information Literacy Study International Report (Sagatavošanās dzīvei digitālajā laikmetā: IEA starptautiskais ziņojums par datorprasmi un informācijas lietotprasmi)*. Cham: Springer.

izmantot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (IKT), liecina, ka daudzi skolēni nespēj saprast un veikt pat vienkāršākās IKT darbības. sk. 22. attēlu redzams, ka to skolēnu īpatsvars, kuri nerasniedz datorprasmes un informācijas lietotprasmes sasniegumu skalas 2. līmeni, pārsniedza 30 % deviņās no 14 dalībvalstīm, kas piedalījās 2013. un 2018. gada ICILS. Itālijā 2018. gadā 62,7 % skolēnu nepārsniedza nesekmības sliekšni. To nepārsniedza arī 50,6 % skolēnu Luksemburgā, 43,5 % Francijā, 33,5 % Portugālē, 33,2 % Vācijā un 27,3 % Somijā. Meitenēm ir labāka informācijas lietotprasme un datorprasme, kā arī labāki rezultāti zinātnē, tehnoloģijā, inženierzinātnēs un matemātikā (STEM)⁷⁸. Skolēniem no sliktākas sociālekonomiskās vides un/vai ar migrantu izcelsmi datorprasme un informācijas lietotprasme vidēji ir sliktāka nekā viņu vienaudžiem no privileģētākām vai nemigrējušām ģimenēm. Paziņojumā par Eiropas Izglītības telpas izveidi tagad ir ierosināts mērķis līdz 2030. gadam samazināt zem 15 % tādu astotās klases skolēnu īpatsvaru, kuru datorprasme un informācijas lietotprasme ir sliktā.

23. attēls. Pastāv būtiskas digitālo pamatprasmju atšķirības starp dalībvalstīm

To iedzīvotāju īpatsvars, kuriem ir vispārīgās digitālās pamatprasmes vai augstāka līmeņa prasmes, un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, tiešsaistes datu kods [TEPSR SP410]. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas attiecībā pret 2017. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Laikrindu pārrāvums attiecībā uz Čehiju, Itāliju, Latviju, Luksemburgu 2019. gadā. Dati par 2017. gadu nav pieejami attiecībā uz IT (2019. gadā 42 %).

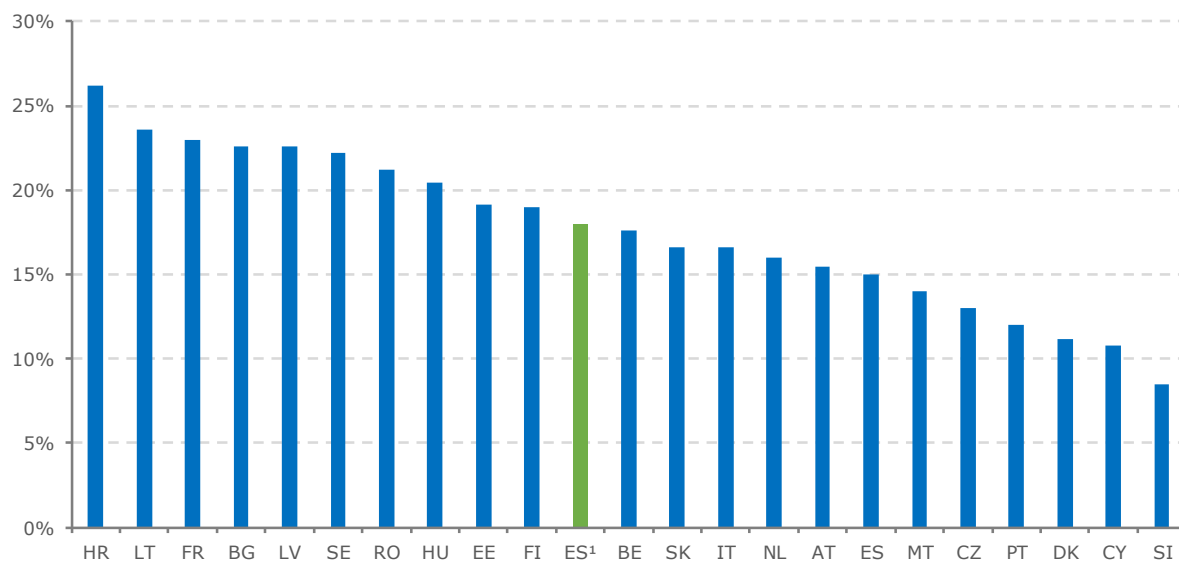
Covid-19 krīze pierādīja, ka pieaugušo digitālās prasmes ir nepietiekamas un pastāv lielas atšķirības starp valstīm. Pārvietošanās ierobežojumi, kas tika veikti vairumā

⁷⁸ Eiropas Komisijas (2020) dienestu darba dokuments, kas pievienots paziņojumam *Communication on the Digital Education action Plan 2021-2027 Resetting education and training for the digital age* (Digitālās izglītības rīcības plāns 2021.–2027. gadam. Izglītības un apmācības pārveide digitālajam laikmetam).

dalībvalstu 2020. gada pirmajā pusē, uzsvēra digitālo prasmju nozīmi darbības nepārtrauktībā, izglītībā un apmācībā, veselības aprūpē, kā arī ikdienas sociālajā mijiedarbībā. Sliktas digitālās prasmes ierobežo inovāciju, kā arī pilnīgu līdzdalību sabiedrībā. Progress ir ļoti lēns: vidēji ES-27 2019. gadā 56 % iedzīvotāju vecumā no 16 līdz 74 gadiem bija vismaz digitālās pamatprasmes (par 1 procentpunktu vairāk nekā 2017. gadā⁷⁹), un joprojām četriem cilvēkiem no desmit nav digitālo pamatprasmju (sk. 23. attēlu). ES līmenī vīriešu digitālās prasmes ir nedaudz labākas nekā sieviešu digitālās prasmes (58 % salīdzinājumā ar 54 % 2019. gadā), taču kopš 2015. gada atšķirība ir samazinājusies par 2 procentpunktiem. Kopš 2015. gada tikai Čehijā, Īrijā, Grieķijā, Lietuvā, Nīderlandē un Rumānijā ir notikuši uzlabojumi par vismaz 5 procentpunktiem. Visā ES pastāv lielas atšķirības: piecās valstīs (augošā secībā: Dānijā, Vācijā, Zviedrijā, Somijā un Nīderlandē) īpatsvars bija 70–80 %, bet septiņās tas aizvien bija zem 50 % (zem 40 % Bulgārijā un Rumānijā). Sociāldemogrāfiskie aspekti ir izšķiroši, jo digitālās pamatprasmes ir mazāk nekā vienai ceturtdaļai vecāka gadagājuma cilvēku (65–74 gadi) salīdzinājumā ar astoņiem no desmit jauniešiem (16–24 gadi); šis īpatsvars sasniedz 32 % attiecībā uz personām ar zemu izglītības līmeni pretstatā 84 % cilvēku ar augstu izglītības līmeni. Neseno ES iniciatīvu mērķis ir uzlabot pieaugušo un jauniešu ES digitālās pamatprasmes: Prasmju programmā ir noteikts 70 % mērķis attiecībā uz pieaugušajiem līdz 2025. gadam, bet Eiropas Izglītības telpā — 85 % mērķis attiecībā uz 14 gadus veciem bērniem līdz 2030. gadam.

24. attēls. Aptuveni katrs piektais skolotājs ziņo par lielu nepieciešamību pēc IKT apmācības

To skolotāju īpatsvars, kuri ziņo par lielu nepieciešamību pēc IKT prasmju profesionālās pilnveides mācīšanas vajadzībām

Avots: ESAO, 2018. gada *TALIS* datubāze. Piezīme: rezultāti, pamatojoties uz pamatskolas skolotāju atbildēm. Dati par DE, EL, PL, LU un IE nav pieejami.

¹ ES svērtais vidējais, pamatojoties uz 22 dalībvalstīm, kas piedalījās 2018. gada *TALIS*.

Covid-19 krīzes izraisītā pāreja uz mācībām tiešsaistē un tālmācību rada jaunus izaicinājumus skolotāja profesijai. Skolotājiem jābūt nepieciešamajām prasmēm, lai viņi varētu izmantot digitālo tehnoloģiju potenciālu nolūkā uzlabot mācīšanu un mācīšanos un

⁷⁹ Dati par 2018. gadu nav pieejami.

sagatavot savus skolēnus dzīvei digitālajā sabiedrībā.⁸⁰ Saskaņā ar 2018. gada *TALIS* datiem dalībvalstīs būtiski atšķiras to pamatskolas skolotāju īpatsvars, kuri jutās “labi sagatavoti” vai “ļoti labi sagatavoti” IKT izmantošanai mācīšanas procesā. Rumānijā (69,5 %), Slovēnijā (67 %), Ungārijā (65,7 %) un Kiprā (61,8 %) lielāks skolotāju īpatsvars jūtas atbilstoši sagatavoti IKT izmantošanai mācīšanas procesā nekā Austrijā (19,9 %) vai Somijā (21,5 %). Atbildot uz jautājumu par nepieciešamo apmācību IKT prasmju jomā, vidēji 18 % skolotāju visā ES ziņoja par “lielu nepieciešamību”. 2018. gadā lielākā nepieciešamība bija Horvātijā (26,2 %), Lietuvā (23,6 %) un Francijā (22,9 %), savukārt Slovēnijā mazāk nekā katrs desmitais skolotājs ziņoja par lielu nepieciešamību saņemt apmācību IKT prasmju jomā (sk. 24. attēlu).

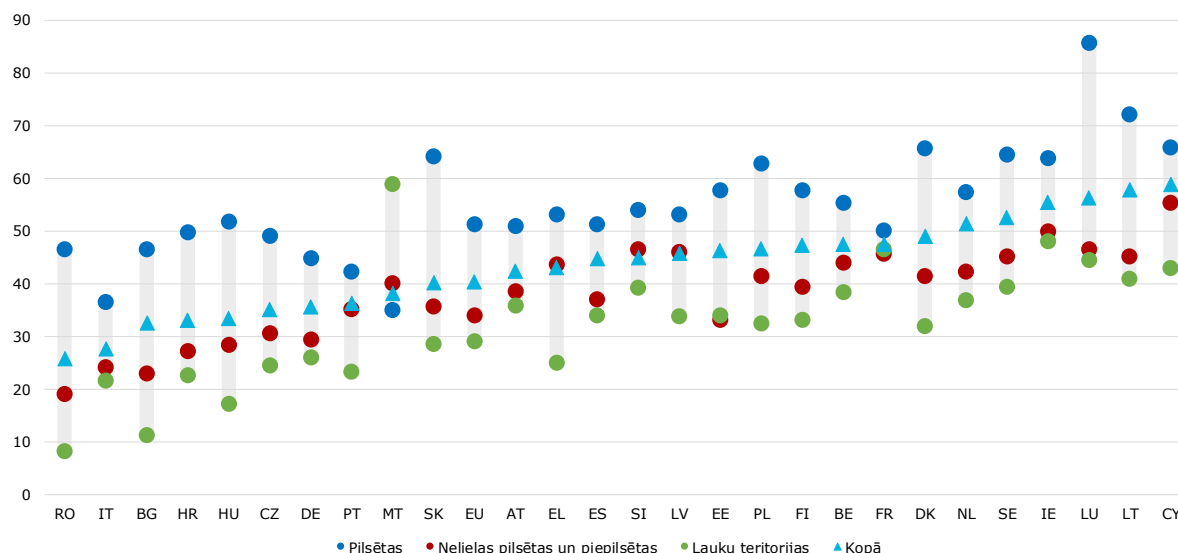
ES kopumā ir sasniegusi savu 2020. gadam noteikto pamatmērķi — 40 % iedzīvotāju ir ieguvuši terciāro izglītību, lai gan joprojām pastāv lielas atšķirības starp dalībvalstīm un dažādām iedzīvotāju grupām⁸¹. 2019. gadā 40,3 % cilvēku vecumā no 30 līdz 34 gadiem bija ieguvuši terciāro izglītību ES. Īpaši liels progress bija vērojams Slovākijā (+22,5 procentpunkti), Austrijā (+19 procentpunkti), Čehijā (+17,6 procentpunkti), Lietuvā (+17,4 procentpunkti) un Grieķijā (+16,5 procentpunkti). Dalībvalstīs ar augstāko terciāro izglītību ieguvušo īpatsvaru vecumā no 30 līdz 34 gadiem ir Kipra (58,8 %), Lietuva (57,8 %), Luksemburga (56,2 %) un Īrija (55,4 %), savukārt Rumānijā (25,8 %), Itālijā (27,6 %), Bulgārijā (32,5 %) un Horvātijā (33,1 %) ir zemākie rādītāji. ES pilsētu un lauku teritorijās terciāro izglītību ieguvušo īpatsvara atšķirība bija 22,1 procentpunkts. Lielākās atšķirības reģistrētas Luksemburgā (41,2 procentpunkti), Rumānijā (38,4 procentpunkti), Slovākijā (35,5 procentpunkti) un Bulgārijā (35,4 procentpunkti) (sk. 25. attēlu). ES vidēji saglabājas būtiskas atšķirības sieviešu un vīriešu sasniegumu rādītājos (45,6 % pret 35,1 %). 2018. gadā tikai aptuveni 29,4 % personu ar invaliditāti (vecumā no 30 līdz 34 gadiem) bija ieguvuši terciāro vai līdzvērtīgu izglītību salīdzinājumā ar 43,8 % personu bez invaliditātes.

25. attēls. Būtiskas terciārās izglītības ieguves līmeņa atšķirības starp lauku apvidiem un pilsētām

Terciārās izglītības ieguves līmeņa atšķirības starp lauku apvidiem un pilsētām sadalījumā pa valstīm, 2019. gads (%)

⁸⁰ Redecker, C. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu (Eiropas satvars pedagogu digitālajai kompetencei: DigCompEdu)*.

⁸¹ Eiropas Izglītības telpā ir ierosināts mērķis — līdz 2030. gadam 30–34 gadus vecu iedzīvotāju ar iegūtu terciāro izglītību īpatsvaram vajadzētu būt vismaz 50 %.

Avots: Eurostat, ES darbaspēka apsekojums. Tiešsaistes datu kods: [\[edat_lfs_9913\]](#). Piezīme: rādītājs attiecas uz to 30–34 gadus veco iedzīvotāju kopskaitu, kuri ir sekmīgi ieguvuši terciāro izglītību (ISCED 5–8).

Pēdējos piecos gados publiskie izdevumi izglītībai ES līmenī ir bijuši samērā nemainīgi, lai gan ieguldījumu vajadzības aug. Dalībvalstīs 2018. gadā ieguldīja izglītībā un apmācībā 4,6 % no kopējā IKP, un ES vidējais izglītībai paredzēto publisko izdevumu īpatsvars bija 9,9 %. Tomēr starp dalībvalstīm pastāv būtiskas atšķirības, un dažām valstīm ir grūtības nodrošināt pietiekamus līdzekļus, lai segtu savas ieguldījumu vajadzības izglītības un apmācības jomā. Eiropas Investīciju banka (EIB) lēš, ka līdz 2030. gadam ES-27 izglītības infrastruktūrā trūkst ieguldījumu aptuveni 8 miljardu EUR apmērā gadā⁸². Tajā pašā laikā digitālo tehnoloģiju izmantošana pedagogijā ir atkarīga arī no IKT resursu pieejamības, sasniedzamības un kvalitātes⁸³. Līdzekļu trūkums dažādā mērā ietekmē skolas visās ES valstīs. 2018. gada TALIS ir teikts, ka ES vidēji 35,9 % pamatskolas skolotāju uzskata, ka ieguldījumiem IKT ir liela nozīme. Kiprā (66,3 %) un Ungārijā (56,3 %) vairāk nekā 50 % skolotāju uzskata to par prioritāti. Nesen veiktais skolotāju apsekojums vēl vairāk uzsvēra IKT aprīkojuma salīdzinošo nozīmi un apliecināja, ka skolotāji ar aprīkojumu saistītos šķēršļus uztver kā tādus, kas visnegatīvāk ietekmē to, kā skolotāji izmanto digitālās tehnoloģijas.⁸⁴

Pirms Covid-19 krīzes atšķirība starp prasmju pieprasījumu un piedāvājumu visā ES bija samazinājusies. Šo tendenci galvenokārt noteica mazkvalificēto iedzīvotāju īpatsvara samazināšanās un vispārējais izglītības līmeņa pieaugums⁸⁵. Šo tendenci veicināja arī mazkvalificēto un vidēji kvalificēto iedzīvotāju nodarbinātības līmeņa paaugstināšanās saistībā ar labvēlīgo makroekonomisko situāciju. Tomēr vairākās valstīs joprojām pastāv lielas nodarbinātības līmeņa atšķirības atkarībā no izglītības līmeņa. ES-27 2019. gadā vidējais nodarbinātības līmenis tiem, kuri nebija pabeiguši vidusskolas ekvivalentu, bija 55,7 %, ar vidēja līmeņa kvalifikāciju — 73,4 % un ar terciāro izglītību — 84,8 % (sk. 26. attēlu). Atkarībā no nozaru tendencēm un politikas nodarbinātības saglabāšanai un bezdarba

⁸² EIB ziņojums *Investment report 2018/2019 – Retooling Europe's economy*, 2018. gads.

⁸³ ESAO (2019). *PISA 2021. gada IKT satvars* (2019. gada aprīlis), 6. lpp.

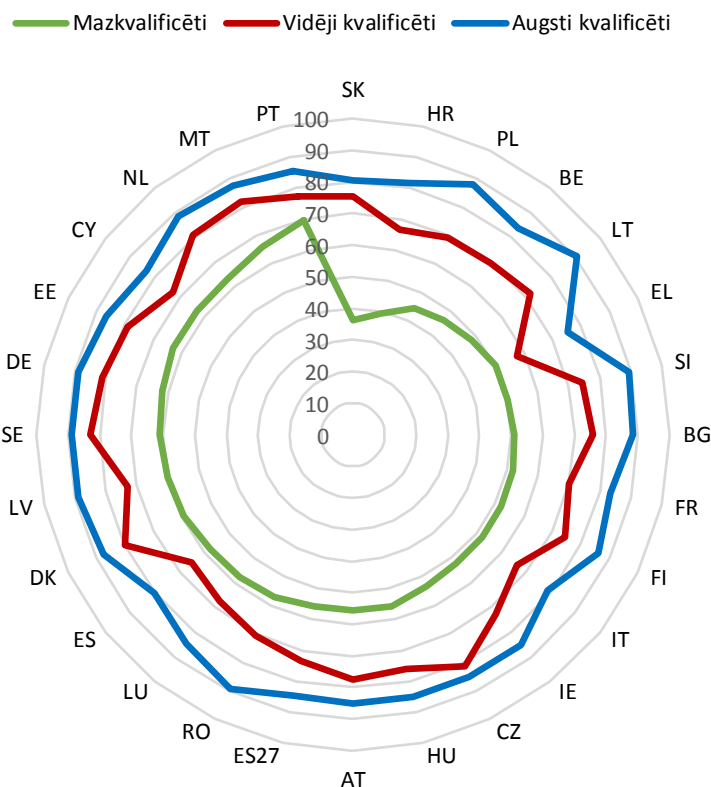
⁸⁴ Eiropas Komisija (2019). *2. skolu apsekojums — IKT izglītībā. 1. mērķis. IKT progresā salīdzinājums skolās*.

⁸⁵ Šajā un turpmākajos punktos sniegtās analīzes pamatā ir ES pieaugušo prasmju un mācību salīdzinošās vērtēšanas satvara atjauninājums.

novēršanai vai samazināšanai pašreizējā Covid-19 krīzē makroekonomisko prasmju neatbilstības samazināšanās dažās valstīs var palēnināties vai tās pat var palielināties.

26. attēls. Augstākā izglītība ir saistīta ar augstāku nodarbinātības līmeni visās dalībvalstīs

20–64 gadu vecu iedzīvotāju nodarbinātības līmenis pēc izglītības līmeņa (2019. gads)

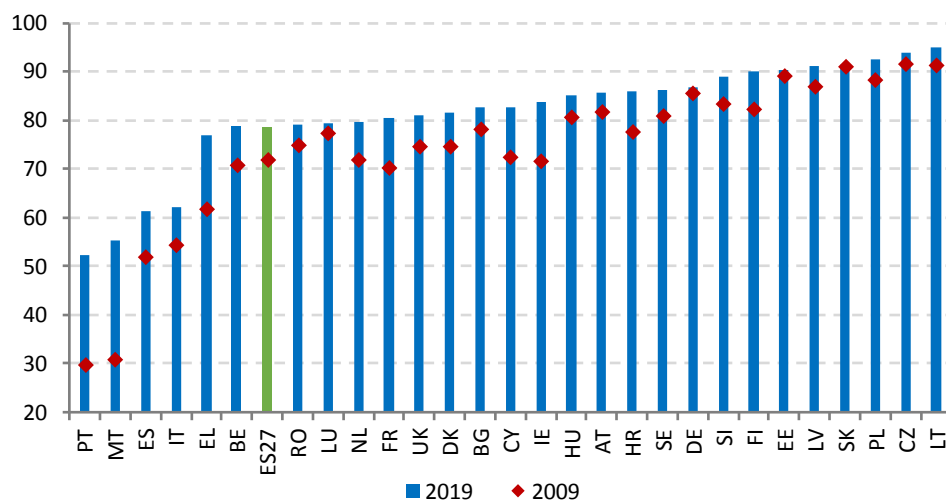

Avots: Eurostat, tiešsaistes datu kods [[lfsa_ergaed](#)]. Piezīme: laikrindu pārrāvums attiecībā uz NL.

Kopš 2009. gada pieaugušo iedzīvotāju izglītības līmenis visā ES ir paaugstinājies. Analīze ES pieaugušo prasmju un mācību politikas salīdzinošās vērtēšanas satvarā parādīja, ka 2019. gadā vairāk nekā divām trešdaļām ES iedzīvotāju (78,7 %) vecuma grupā no 25 līdz 64 gadiem bija vismaz vidējā izglītība. Tas ir uzlabojums salīdzinājumā ar 72 % 2009. gadā (sk. 27. attēlu). Lai gan laikposmā no 2009. līdz 2019. gadam uzlabojumi tika reģistrēti attiecībā uz abiem dzimumiem, sieviešu progress bija daudz lielāks nekā vīriešu progress: vecumā no 25 līdz 64 gadiem 2009. gadā sievietes atpalika par 1,8 procentpunktiem, bet 2019. gadā — par 1 procentpunktu vadībā. Dalībvalstīs ar lielāko tādu iedzīvotāju īpatsvaru, kuriem ir vismaz vidējā izglītība, ir Lietuva, Čehija, Polija un Slovākija. Turpretī Portugāle, Malta, Spānija un Itālija ir starp valstīm, kurās ir lielākais mazkvalificētu iedzīvotāju īpatsvars, lai gan pēdējā desmitgadē dažās no minētajām valstīm (Maltā un Portugālē) bija vērojams uzlabojums. Šis prasmju piedāvājuma pieaugums atbilst vidēja un augsta līmeņa prasmju pieprasījumam, kas redzams augstākā pieaugušo ar vidēju un augstu kvalifikāciju nodarbinātības līmenī.

27. attēls. Vairāk nekā divām trešdaļām pieaugušo 2019. gadā bija vismaz vidējā izglītība

25–64 gadu veci iedzīvotāji ar vismaz vidusskolas izglītību (2009. un 2019. gads)

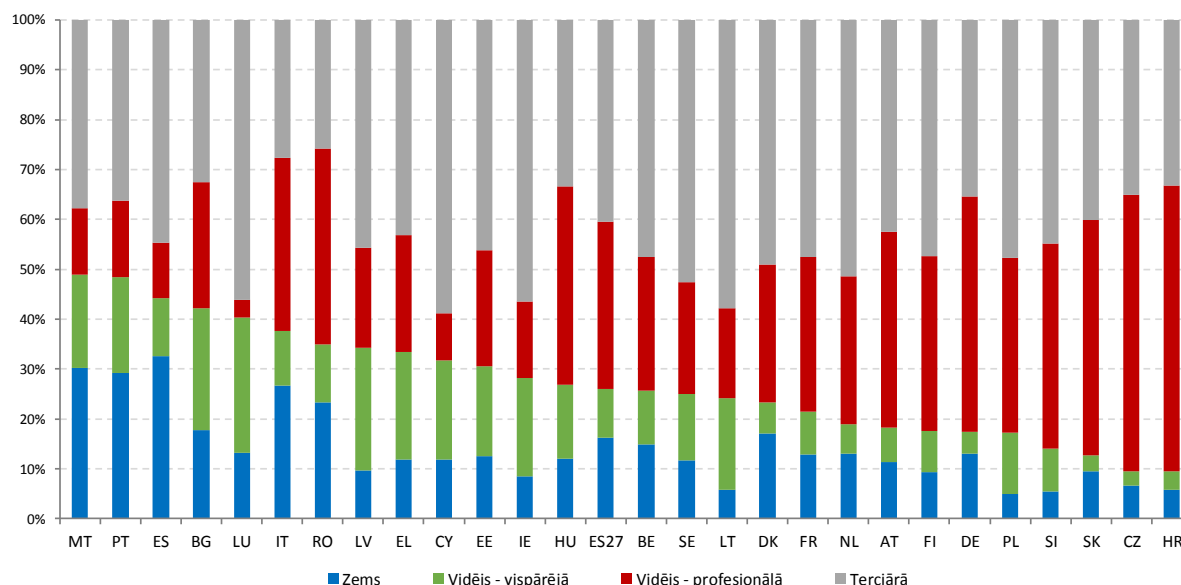

Avots: Eurostat, tiešsaistes datu kods [edat_lfs_9903]. Piezīme: laikrindu pārrāvums attiecībā uz EL, CY, LU 2009. gadā; BG, DE, HR, NL, PL, RO, UK — 2010. gadā; CZ, MT, NL, PT, SK, UK — 2011. gadā; FR, NL — 2013. gadā; visām valstīm — 2014. gadā; LU — 2015. gadā; DK — 2016. gadā; BE, IE — 2017. gadā, NL — 2019. gadā.

Tomēr vairāk nekā ceturtdaļai jaunu pieaugušo (vecumā no 30 līdz 34 gadiem) ir vienīgi zema vai vidusskolas kvalifikācija. Tas nozīmē, ka viņi nav apguvuši darba tirgū vajadzīgās prasmes ne profesionālās izglītības un apmācības (PIA), ne terciārās izglītības līmenī (sk. 28. attēlu). Dalībvalstīs pastāv lielas atšķirības — Maltā, Portugālē, Spānijā, Bulgārijā un Luksemburgā šajā kategorijā ir 40–50 procenti jaunu pieaugušo (vecumā no 30 līdz 34 gadiem), savukārt deviņās ES dalībvalstīs (Horvātijā, Čehijā, Slovākijā, Slovēnijā, Polijā, Vācijā, Somijā, Austrijā un Nīderlandē) šajā kategorijā ir mazāk kā 20 procenti. Vidēji neseno PIA (79,1 %) un terciārās izglītības (85,0 %) absolventu nodarbinātības rezultāti bija labāki nekā neseno vidusskolas absolventu, kas pabeiguši vispārējās orientācijas programmas (62,8 %), kā arī mazkvalificētu jaunu pieaugušo (53,9 %) nodarbinātības rezultāti. Dalībvalstīs, kurās ir liels mazkvalificētu jaunu pieaugušo īpatsvars un būtiska viņu nodarbinātības rādītāju atšķirība (sal. ar sk. 28. attēlu un sk. 29. attēlu), karjeras atbalsts un piemēroti (darbā balstīti) mācību piedāvājumi var palīdzēt pāriet no pamatzglītības uz kvalitatīvu profesionālās vidējās izglītības posmu un mazināt esošo prasmju neatbilstību. Dalībvalstīs, kurās ir liels tādu vidusskolas absolventu īpatsvars, kuri nav ieguvuši terciāro izglītību, to var panākt, uzlabojot izglītības posmu caurlaidību un izvēršot neterciārās, īsa cikla terciārās PIA vai terciārās izglītības nodrošināšanu pēc vidusskolas.

28. attēls. Vairāk nekā ceturtdaļai jaunu pieaugušo nav kvalifikācijas, kas nodrošina tiešu piekļuvi darba tirgum

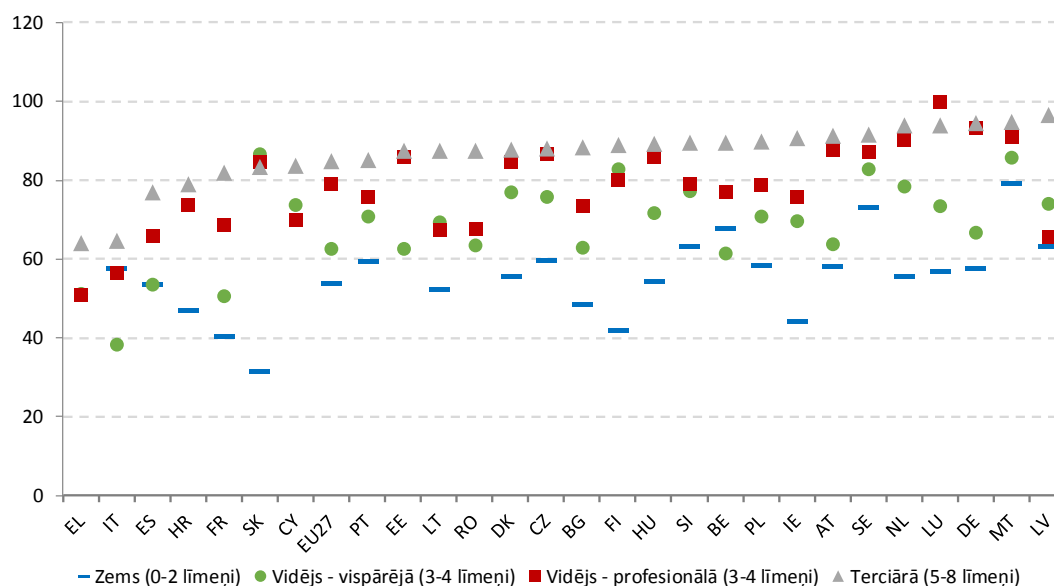
Izglītības iegūšanas līmenis un profesionālā orientācija jauniešiem vecumā no 30 līdz 34 gadiem, 2019. gadā

Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu avots [edat_lfs_9914].

29. attēls. Jauniem absolventiem ar augstāko izglītību vai vidēja līmeņa profesionālo kvalifikāciju ir labākas perspektīvas darba tirgū

Neseno absolventu (20–34 gadi) nodarbinātības līmenis pēc iegūtā izglītības līmeņa, 2019. gads (%)

Avots: Eurostat (EU-DSA, 2019. gads, tiešsaistes datu kods [edat_lfse]). Piezīme: datos nav iekļauti tie, kas joprojām ir iesaistīti izglītībā vai apmācībā. Ja dati ir pieejami, tie ietver vienīgi personas, kuras ieguvušas izglītību 1–3 gadus pirms apsekojuma. BG, CZ, EE, IE, EL, HR, CY, LV, LT, HU, MT, AT, RO, SI, SK un FI dati par mazkvalificētu neseno absolventu nodarbinātības līmeni nav pieejami, un attēlā redzams visu 20–34 gadus veco mazkvalificēto absolventu nodarbinātības līmenis šajās valstīs.

Neraugoties uz vajadzībām darba tirgū, pieprasījums pēc IKT speciālistiem ES ir lielāks nekā piedāvājums. Zinātnes, tehnoloģijas, inženierzinātņu un matemātikas (*STEM*) prasmes, tostarp IKT prasmes, ir svarīgākās inovācijas veicināšanā, un tās virza zināšanās balstītu izaugsmi un produktivitātes pieaugumu⁸⁶. *CEDEFOP* vakanto darbvietu analīze liecina, ka datorprasmes kvalitātes kontroles, datu pārvaldības un saziņas vajadzībām ir trešās pieprasītākās prasmes, kuras uzrādās aptuveni 13,5 miljonus vakanto darbvietu, kas izsludinātas tiešsaistē laikposmā no 2018. gada jūlija līdz 2019. gada decembrim, un tās seko spējai pielāgoties pārmaiņām un spējai izmantot angļu valodu⁸⁷. Tajā pašā analīzē programmatūras izstrādātāji tika noteikti kā otrā (1,6 miljoni vakantu darbvietu) un sistēmu analītiķi kā trešā (1,3 miljoni vakantu darbvietu) pieprasītākā profesija attiecīgajā periodā. Kopumā IKT speciālisti (divciparu *ISCO*) bija otra pieprasītākā profesiju grupa ar 8,2 % no visām vakantajām darbvietām. Tomēr IKT speciālisti veido mazāk nekā 4 % no darbaspēka ES, lai gan šis rādītājs nedaudz palielinājās laikposmā no 2016. gada (3,7 %) līdz 2018. gadam (3,9 %)⁸⁸. IKT absolventu pieaugums ir vēl lēnāks — no 3,5 % 2017. gadā līdz 3,6 % 2019. gadā. Ir nepārprotama atšķirība starp pieprasījumu un piedāvājumu: vairāk nekā pusei ES uzņēmumu (57 %) 2019. gadā bija grūtības pieņemt darbā IKT speciālistus (sk. 30. attēlu). Dzimumu atšķirības ir būtiska problēmas daļa: lai gan terciāro izglītību ieguvušo sieviešu īpatsvars ir daudz lielāks nekā terciāro izglītību ieguvušo vīriešu īpatsvars, tikai katra trešā *STEM* absolvente ir sieviete⁸⁹. Turklāt sievietes ieņem tikai 17 % amatu tehnoloģiju nozarē (lai gan starp valstīm pastāv lielas atšķirības)⁹⁰. Lai risinātu šo problēmu, Komisija paziņojumā par Eiropas Izglītības telpas izveidi līdz 2025. gadam ierosināja veikt jaunas darbības attiecībā uz dzimumiem *STEM* un digitālajās jomās.

⁸⁶ Shapiro et al. (2015); Peri et al. (2015); Deming un Noray (2018).

⁸⁷ *CEDEFOP*. [Skills-OVATE](#) (Eiropas rīks tiešsaistē izsludinātu vakanto darbvietu analīzei).

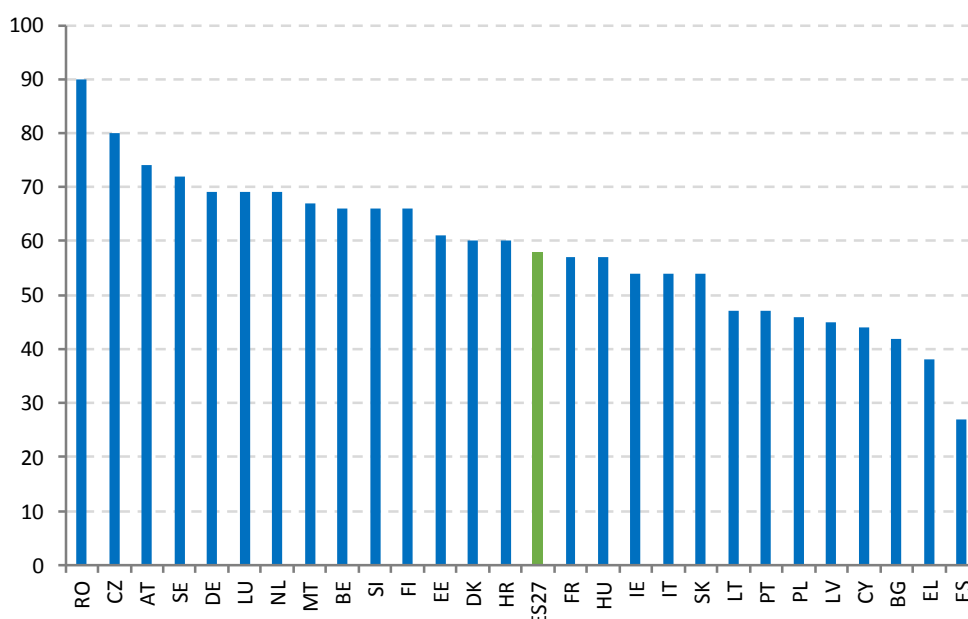
⁸⁸ Šie un citi dati šajā punktā ir iegūti no 2020. gada Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksa "[Cilvēkkapitāls un digitālās prasmes](#)".

⁸⁹ Eurostat datu kods [educ_uoe_grad04].

⁹⁰ Eiropas Parlaments (2020). *Education and employment of women in science, technology and the digital economy, including AI and its influence on gender equality (Sieviešu izglītība un nodarbinātība zinātnē, tehnoloģijā un digitālajā ekonomikā, tostarp mākslīgais intelekts un tā ietekme uz dzimumu līdztiesību)*.

30. attēls. IKT speciālistu trūkums var kavēt digitālo pārkārtošanos

Uzņēmumi, kuriem ir grūtības pieņemt darbā IKT speciālistus (%)

Avots: Eurostat Kopienas apsekojums par IKT izmantošanu un e-komerciju uzņēmumos [[isoc_ske_itrcrn2](#)].

Ar prasmēm saistītā uzņēmumu problēma attiecas ne tikai uz digitālajām prasmēm, bet arī uz prasmēm, kas nepieciešamas zaļās pārkārtošanās procesam, un starpnozaru prasmēm, un ir vajadzīgi neatlaidīgi centieni, lai noteiktu jaunas vajadzības. 2019. gadā kvalificētu darbinieku trūkums joprojām bija biežākais iemesls ilgtermiņa ieguldījumu ierobežošanai, ko minēja 77 % uzņēmumu⁹¹. Visiem uzņēmumiem būs jāpielāgo sava saimnieciskā darbība un iekšējās prasmes, ņemot vērā pāreju uz klimatneitrālu Eiropu. Tomēr ir maz kvantitatīvas informācijas par nepieciešamajām vai pieejamajām prasmēm saistībā ar “zaļajām darbvietām” galvenokārt tāpēc, ka vēl nav saskaņotas attiecīgo jēdzienu definīcijas⁹². Nepieciešamo prasmju paredzēšana un analīze nav iespējama, ja ar nozari nav noteikti prognozēšanas scenāriji konkrētās nozares ekosistēmās un kamēr šie jēdzieni nav pienācīgi definēti, kas arī veicinātu prasmju pienācīgu noteikšanu un validēšanu saistībā ar “zaļajām darbvietām”, pasākumiem un procesiem. Lai prasmes būtu noderīgas, tās jāparedz nozares ekosistēmu līmenī, nevis tikai makrolīmenī. Ir pierādījumi, ka digitālās un zaļās pārkārtošanās izraisītā darbvietu reorganizācija palielina nododamo prasmju, piemēram, pašorganizēšanās, komunikācijas, vadības, radošuma un apzinīguma, nozīmi. Darbaspēka produktivitāte ir pozitīvi saistīta ar šīm īpašībām pat pēc tam, kad ir ņemtas vērā kognitīvo prasmju atšķirības⁹³. Ir arī pierādījumi par mijiedarbības efektu, jo nekognitīvo prasmju esamība ir priekšnoteikums kognitīvo prasmju pilnīgai izmantošanai. Tādējādi tiek uzsvērts, ka zaļā un digitālā pārkārtošanās palielinās pieprasījumu pēc plaša spektra prasmēm, un tas paredz aicinājumu vispārīgāk veicināt pieaugušo izglītību.

⁹¹ Eiropas Investīciju bankas grupa. [2019. gada ieguldījumu apsekojums](#), 19. lpp.

⁹² Sal. ar Cedefop. [Skills for green jobs: 2018 update \(Prasmes “zaļajām darbvietām”: 2018. gada atjauninājums\)](#), 47. lpp., un Eiropas Komisija. Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. 2020. gada pārskats.

⁹³ Maria Chiara Morandini, Anna Thum-Thysen un Anneleen Vandeplas (2020). [Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough?](#) (Sastopoties ar digitālo pārveidi: vai digitālās prasmes ir pietiekamas?). Īss ekonomikas izklāsts 054, Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

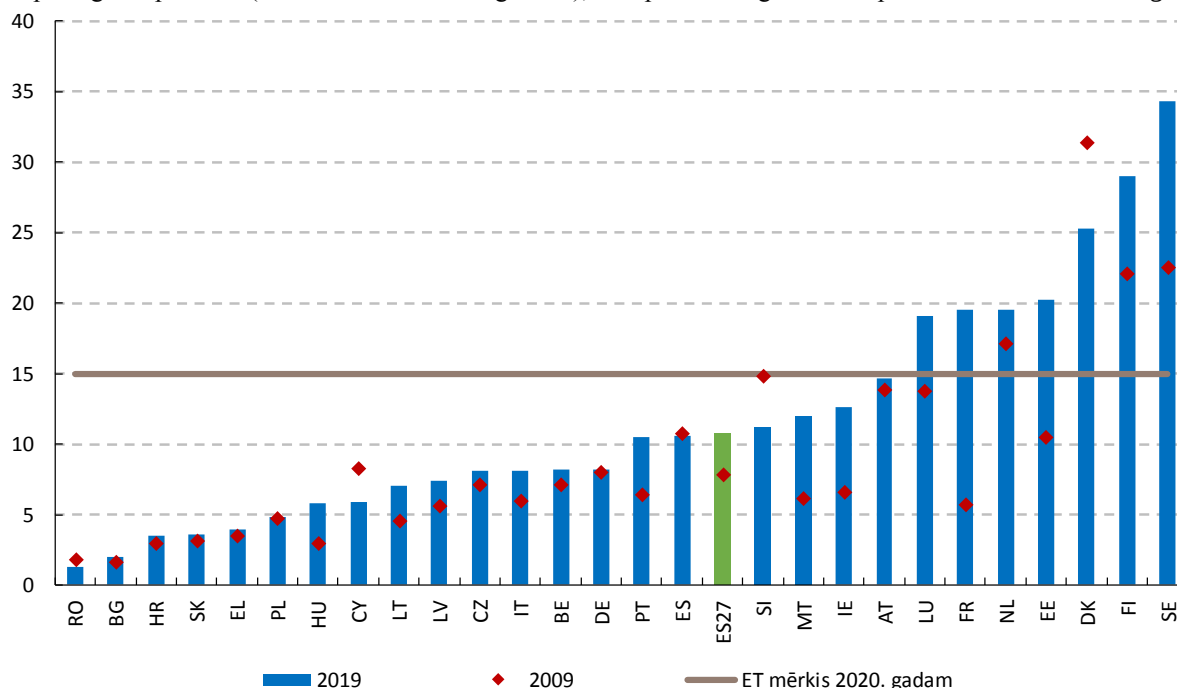
Kopumā laikposmā no 2009. līdz 2019. gadam vispārējā dalība pieaugušo izglītībā ir nedaudz palielinājusies. Desmit gados ES-27 dalība pieaugušo izglītībā palielinājusies par 3 procentpunktiem — no 7,8 % līdz 10,8 %, kas ir daudz mazāk nekā ET 2020 mērķis: 15 % ES iedzīvotāju vecumā no 25 līdz 64 gadiem, kas piedalījušies formālā vai neformālā izglītībā un apmācībā pēdējās četrās nedēļās (sk. 31. attēlu). Zemākie pieaugušo izglītības rādītāji ir Rumānijā, Bulgārijā, Horvātijā, Slovākijā, Grieķijā un Polijā (zem 5 % pieaugušo iedzīvotāju), savukārt augstākie rādītāji ir Zviedrijā, Somijā un Dānijā (virs 25 %). Pēdējos desmit gados dažās dalībvalstīs (Dānijā, Slovēnijā un Kiprā) šajā jomā bija vērojama pasliktināšanās, savukārt valstīs ar būtiskākajiem uzlabojumiem (virs 5 procentpunktiem) bija Igaunija, Somija un Zviedrija⁹⁴. Turklāt dalība pieaugušo izglītībā ir retāka konkrētās apakšgrupās. Piemēram, vidēji 2019. gadā ES personas, kas dzimušas ārpus ES (vecumā no 25 līdz 64 gadiem) varēja piedalīties izglītībā un apmācībā (pēdējās četrās nedēļās) (11,1 %) tāpat kā attiecīgajā valstī dzimušas personas (10,8 %). Tomēr situācija dažādās valstīs ir atšķirīga. Francijā, Igaunijā, Slovēnijā, Itālijā un Latvijā attiecīgajā valstī dzimušām personām ir daudz lielāka iespēja iegūt pieaugušo izglītību nekā ārpus ES dzimušām personām. Minētajās valstīs atšķirības ir vēl izteiktākas sieviešu migranšu vidū. Tikai 2,4 % personu ar invaliditāti vecumā no 25 līdz 64 gadiem piedalījās mācībās salīdzinājumā ar 4,1 % cilvēku bez invaliditātes 2016. gadā. Prasmju programmā 2020. gadam ierosināts uzlabot pieaugušo izglītības rādītāju, mainot mērījumu logu no pēdējām četrām nedēļām uz pēdējo gadu⁹⁵. Mērķis ir panākt būtisku pieaugumu attiecībā uz dalību pieaugušo izglītībā attiecīgajā laikposmā — no 38 % 2016. gadā līdz 50 % 2025. gadā.

⁹⁴ Arī MT, LU, IE un FR reģistrēja lielu līdzdalības pieaugumu, tomēr laikrindu pārrāvumi attiecībā uz šīm valstīm apgrūtina to interpretāciju.

⁹⁵ Dati par dalību pieaugušo izglītībā pēdējos 12 mēnešos būs pieejami no 2022. gada Darbaspēka apsekojumā ik pēc diviem gadiem. Pagaidām, lai novērtētu līdzdalības līmeni šajā ilgākajā novērošanas periodā, var izmantot informāciju no 2016. gada Pieaugušo izglītības apsekojuma. Attiecībā uz apspriešanos par priekšrocībām, kas izriet no ilgāka pārskata perioda izmantošanas dalības pieaugušo izglītībā novērtēšanai, sk. 2020. gada Izglītības un apmācības pārskatu.

31. attēls. Dalība pieaugušo izglītībā ir zema, un dažādās dalībvalstīs tā ir ļoti atšķirīga

To pieaugušo īpatsvars (vecumā no 25 līdz 64 gadiem), kuri piedalās izglītībā un apmācībā, 2009. un 2019. gads

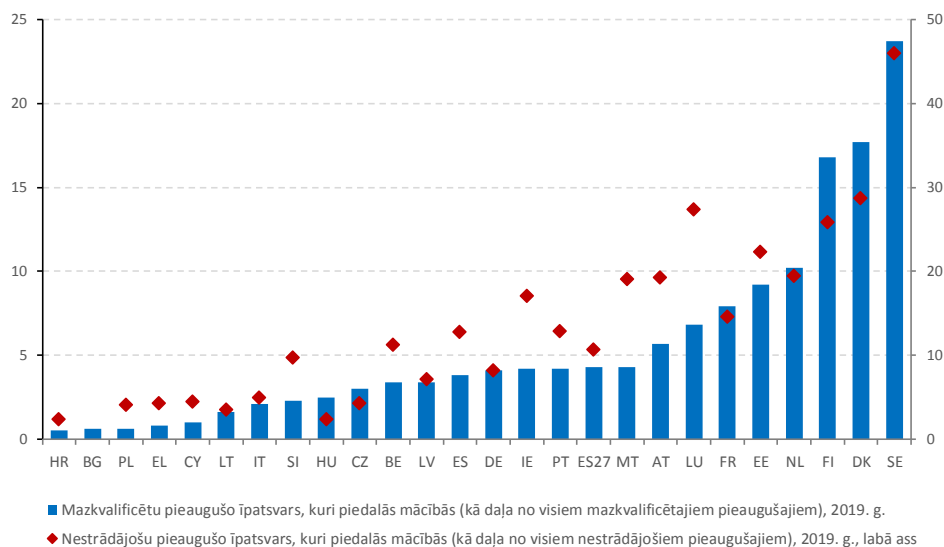
Avots: Eurostat, DSA, 2019. gads, tiešsaistes datu kods [trng_lfs_01]. Piezīme: laikrindu pārrāvums attiecībā uz DK, IE, LU, SE, UK 2007. gadā; DE, EL, PL, SE, UK — 2008. gadā; EE, IE, EL, CY, LU — 2009. gadā; DE, NL, PL, RO — 2010. gadā; CZ, NL, PT, SK — 2011. gadā; CZ, FR, NL, PL — 2013. gadā; ES, FR — 2014. gadā; LU, HU — 2015. gadā; DK — 2016. gadā un BE, IE un MT — 2017. gadā; PL un SE — 2018. gadā.

Mazkvalificēti iedzīvotāji un darba meklētāji ir prioritāras mērķgrupas politikā, kas paredzēta, lai uzlabotu vispārēju dalību pieaugušo izglītībā. Mazkvalificētiem iedzīvotājiem jo īpaši nepieciešama kvalifikācijas celšana, lai viņi varētu pilnīgi piedalīties sabiedrībā un darba tirgū. 2019. gadā viņu dalība izglītībā pēdējo četru nedēļu laikā pirms apsekojuma svārstījās no 0,5 % Horvātijā līdz gandrīz 23,7 % Zviedrijā (ES-27 vidēji: 4,3 %, sk. 32. attēlu). Vairumā valstu izglītībā piedalās mazāk nekā 10 % mazkvalificētu pieaugušo. Savukārt Somijā, Dānijā un Zviedrijā piedalās attiecīgi 16,8 %, 17,7 % un 23,7 %, uzsverot to, ka arī mazkvalificēti iedzīvotāji var sasniegt augstu dalības līmeni attiecībā uz izglītību. Otra prioritārā mērķgrupa ir darba meklētāji, kuriem apmācība var izrādīties ļoti efektīva, palielinot izredzes darba tirgū un novēršot ilgstošu bezdarbu⁹⁶. Dalībvalstu vidū ir lielas atšķirības to nestrādājošo pieaugušo (t. i., pieaugušo, kas ir bezdarbnieki) īpatsvarā, kuri pēdējās četrās nedēļās pirms apsekojuma piedalījās kādā apmācības pasākumā, un 2019. gadā šie rādītāji svārstījās no 2,4 % Horvātijā līdz gandrīz 46 % Zviedrijā (ES-27 vidējais rādītājs: 10,7 %). Slovēnijā, Vācijā, Latvijā, Itālijā, Kiprā, Čehijā, Grieķijā, Polijā, Lietuvā, Horvātijā, Rumānijā, Slovākijā un Ungārijā izglītībā piedalās mazāk nekā 10 % nestrādājošo pieaugušo. Savukārt viņu dalība Dānijā, Luksemburgā un Somijā ir augsta — virs 25 %. 2020. gada Prasmju programmas Eiropai mērķis ir būtiski uzlabot mazkvalificētu iedzīvotāju un darba meklētāju dalību izglītībā, un jo īpaši tajā ierosināts līdz 2025. gadam gandrīz divkārtot līdz 20 % ES-27 to darba meklētāju īpatsvaru, kuri ir nesen piedalījušies izglītībā.

⁹⁶ Piemēram, sk.: Card, Kluve un Weber (2018). [What Works? A Meta Analysis of Recent Active Labor Market Program Evaluations](#) (Metaanalīze par jaunākās aktīva darba tirgus programmas novērtējumiem). Eiropas Ekonomikas apvienības žurnāls.

32. attēls. Neraugoties uz būtiskām atšķirībām starp dalībvalstīm, mazkvalificētie un nestrādājoši pieaugušie saskaras ar problēmām saistībā ar dalību izglītojošos pasākumos

Tādu 25–64 gadus vecu pieaugušo īpatsvars, kuri ir mazkvalificēti (no visiem mazkvalificētajiem pieaugušajiem) un bezdarbnieki (daļa no visiem nestrādājošajiem pieaugušajiem, labā ass) un piedalās izglītībā, 2019. gads.

Avots: Eurostat, DSA, 2019. gads, tiešsaistes datu kods [trng_lfse_03]. Piezīme: dati par RO un SK nav pieejami, kas liecina par to, ka izglītojamo skaits šajās grupās ir pārāk mazs, lai publicētu ticamu rādītāju. Tomēr tas liecina par ļoti zemu dalības rādītāju šajā grupā. Attiecībā uz Horvātiju ir izmantots 2018. gada rādītājs, jo nav datu par 2019. gadu. Dati par BG, HR, CY, LT, PL un SI nav uzticami tā paša iemesla dēļ.

Avots (labā ass): Eurostat, DSA, 2019. gads, tiešsaistes datu kods [trng_lfse_02]. Piezīme: dati par BG, RO un SK nav pieejami, kas liecina par to, ka izglītojamo skaits šajā grupā ir pārāk mazs, lai publicētu ticamu rādītāju. Tomēr tas liecina par ļoti zemu dalības rādītāju šajā grupā. Dati par HR, CY, LT, HU un SI nav uzticami tā paša iemesla dēļ.

Liela daļa pieaugušo izglītības notiek neformālā vai ikdienējā vidē, un pastāv plaša vienprātība par to, ka ir svarīgi, lai prasmju validēšana atbilstu vajadzīgajām prasmēm un mazinātu prasmju trūkumu⁹⁷. 2020. gada 1. jūlijā publicētajā Komisijas dienestu darba dokumentā, kurā novērtēts Padomes 2012. gada Ieteikums par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu⁹⁸, tika konstatēts, ka, neraugoties uz nepārprotamo progresu kopš ieteikuma pieņemšanas, daudziem cilvēkiem nav piekļuves validēšanas iespējām. Tagad validēšanas procedūras ir ieviestas visās dalībvalstīs. Tomēr vairumam procedūru ir dažādi ierobežojumi (piemēram, var pieteikties tikai cilvēki ar darba pieredzi), daudzas no tām nav visaptverošas (piemēram, attiecas vienīgi uz profesionālās apmācības kvalifikāciju), un vienā valstī var pastāvēt dažādas nesaskaņotas procedūras. Kvantitatīvā informācija par ieviešanu

⁹⁷ “Politikas veidotāji arvien vairāk apzinās, ka mācīšanās ārpus klases un citā ikdienējā vidē ir bagātīgs cilvēkkapitāla avots” — ESAO (2018). Izglītības darba dokuments Nr.180 *Making skills transparent: recognising vocational skills acquired through work-based learning* (Prasmju pārrēķināšanas nodrošināšana: tādu profesionālo prasmju atzīšana, kas iegūtas, mācoties darbavietā), 11. lpp. Pieejams vietnē: <https://doi.org/10.1787/5830c400-en>.

⁹⁸ Komisijas dienestu darba dokuments SWD(2020) 121 “Padomes Ieteikuma (2012. gada 20. decembris) par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu novērtējums”. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!Uk64Pk>

joprojām ir ierobežota un sadrumstalota. Eiropas validēšanas pārskata⁹⁹ atjauninājumi liecina, ka validēšana ir plaši izplatīta valstu politikas programmās un kopš 2012. gada tās nodrošināšana ir uzlabojusies ar dažiem izņēmumiem (sk. 31. attēlu). Ir pierādījumi par “izgaišanas efektu”, kad daži cilvēki, kuri iesaistās validēšanas procedūrā, to nepabeidz¹⁰⁰. Faktiski, iesaistoties validēšanas procesos, ir nepieciešama stingra indivīdu apņemšanās¹⁰¹ un aktīva atbalsta pieejamība, piemēram, darba devēja apmaksāts laiks vai finansiāls atbalsts. Šīs aktīvā atbalsta formas nav izplatītas: atbildes, kas saņemtas konkrētas sabiedriskās apspriešanas ietvaros, liecina, ka tikai katrs desmitais indivīds, kurš iesaistās validēšanas procesā, ir saņēmis kādu atbalstu, lai varētu piedalīties validēšanā¹⁰².

33. attēls. Daudziem cilvēkiem nav piekļuves validēšanas iespējām, un pastāv būtiskas atšķirības starp dalībvalstīm

Validēšanu izmantojošo cilvēku skaita tendence (2018. gadā salīdzinājumā ar 2016. gadu)

BE	BG	CZ	DK	DE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LU	MT	NL	PL	PT	RO	SK	FI	SE
↑	↑	↔	↓	↔	↔	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↕	↑	↓	↑	↑	↑

↑ skaits palielinājies; ↓ skaits samazinājies; ↔ skaits palicis nemainīgs; ↕ dažādās nozarēs rādītāji mainījušies

Avots: *Cedefop*, Eiropas validēšanas pārskats 2016. un 2018. gadā. Dati nav pieejami par Austriju, Horvātiju, Igauniju, Ungāriju, Lietuvu, Slovēniju.

Covid-19 pandēmija palielina vajadzību pēc kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas, bet bez politikas pasākumiem tas var radīt zemāku nodrošināšanas līmeni. Covid-19 lejupslīdei būs nesamērīga ietekme uz dažām ekonomikas nozarēm, un tā kopā ar digitālo un zaļo pārkārtošanos radīs vajadzību pēc jaunām vai pielāgotām prasmēm. Tas arī samazinās apmācībā ieguldītā laika alternatīvās izmaksas. Tomēr nesen veiktajā analīzē¹⁰³ tika konstatēts, ka laikposmā no 2005. līdz 2019. gadam ES-27 lejupslīdes periodos pieaugušo dalība izglītībā nepalielinājās. Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs, kurās jau tagad ir zems dalības līmenis, lejupslīdes periodos pieaugušo izglītība vēl vairāk samazinājās. Tas pats attiecas uz cilvēkiem, kuri nav nodarbināti, kas var liecināt par spiedienu uz valsts apmācības budžetu bezdarba pieauguma periodos. Taču analīze liecina, ka lielāki publiskie izdevumi apmācībai ir saistīti ar precīzāku pieaugušo izglītības virzību. Tas uzsver reformu un publisko ieguldījumu nozīmi pieaugušo izglītības sistēmās, lai stiprinātu to noturību lejupslīdes periodos.

Covid-19 dēļ dalībvalstīs varētu saskarties ar ietilgušu jauniešu bezdarba krīzi, tāpēc nepieciešami jauni politikas pasākumi. Pirms krīzes jauniešu bezdarba rādītāji vidēji ES-27 sasniedza rekordzemu līmeni — 14,9 % 2020. gada martā, kas ir par 0,5 procentpunktiem vairāk nekā 15,4 % 2019. gada martā. Tomēr pēc pārvietošanās ierobežojumiem 2020. gada

⁹⁹ Eiropas neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanas pārskats, pieejams *Cedefop* tīmekļa vietnē, jo īpaši 2016. un 2018. gada atjauninājumi (izdoti 2020. gadā).

¹⁰⁰ [Novērtējuma pamatojuma pētījums](#), Padomes Ieteikums (2012. gada 20. decembris) par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu, 4.1.1.3. sadaļa, 40. lpp.

¹⁰¹ Sal. ar ESAO (2018), minēts iepriekš, 59. lpp.

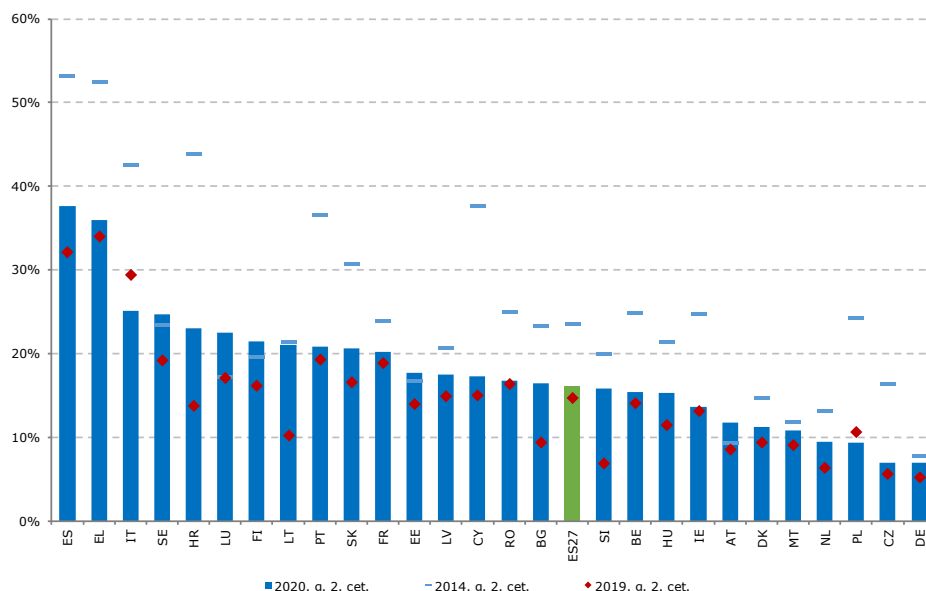
¹⁰² Sal. ar dienestu darba dokumenta 2. pielikumu, 17. jautājums.

¹⁰³ *Giorgio Di Pietro, Zbigniew Karpiński un Federico Biagi (2020). Adult learning participation and the business cycle* (Dalība pieaugušo izglītībā un uzņēmējdarbības cikls), ziņojums, ko sagatavojis Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ĢD Kopīgais pētniecības centrs (nav publicēts). *Marco Bertoni un Giorgio Brunello (2020). Skills Investment and the Business Cycle in Europe* (Ieguldījumi prasmēs un uzņēmējdarbības cikls Eiropā), provizorisks ziņojuma projekts Eiropas Izglītības ekonomikas ekspertu tīklam.

septembrī šis rādītājs pieauga līdz 17,1 %. Attiecīgie rādītāji attiecībā pret kopējo iedzīvotāju skaitu martā bija 6,5 % un septembrī — 7,5 %. Laikposmā starp 2020. gada pirmo un otro ceturksni piecas dalībvalstis piedzīvoja strauju jauniešu bezdarba pieaugumu (Igaunijā 8,2 procentpunkti, Lietuvā 6,1 procentpunkts, Luksemburgā 5,5 procentpunkti, Horvātijā 5,3 procentpunkti, Bulgārijā 5,2 procentpunkti). Pieredze no iepriekšējās ekonomikas krīzes rada bažas. Lai gan pirms Covid-19 krīzes ES vidējais jauniešu bezdarba līmenis turpināja būtiski uzlaboties (sk. 34. attēlu), tas vienmēr ir bijis vairāk nekā divas reizes lielāks par pieaugušo iedzīvotāju bezdarba līmeni (2019. gadā — 6,7 %), norādot uz strukturālu problēmu pat tad, ja nav papildu satricinājumu. Pirms krīzes, jauniešu bezdarba līmeņa izkļaidētība, kaut arī laika gaitā samazinājās, joprojām bija augsta, un dažās dalībvalstīs jauniešu bezdarbs joprojām pārsniedza 30 % (Grieķijā: 35,2 %; Spānijā: 32,5 %). Atveseļošanās ne vienmēr nozīmē kvalitatīvu jauniešiem paredzētu darbvieta izveidi: 2019. gadā 14,6 % darbinieku vecumā no 15 līdz 24 gadiem bija noslēguši pagaidu darba līgumus, jo viņi nevarēja atrast pastāvīgu darbu (salīdzinājumā ar 7,2 % darba ņēmēju vecumā no 25 līdz 64 gadiem); Spānijā, Portugālē, Horvātijā un Itālijā šis īpatsvars bija vairāk nekā viens no trīs¹⁰⁴. Lai risinātu Covid-19 un strukturālās problēmas, Komisija 2020. gada jūlijā ierosināja pastiprināt Garantiju jauniešiem. Jaunā iniciatīva paplašinās atbilstības vecuma diapazonu līdz 29 gadiem, pievērsīs pastiprinātu uzmanību neaizsargātajām grupām, atbalstīs prasmes, kas nepieciešamas zaļās un digitālās pārkārtošanās procesam, un uzlabos konsultāciju, karjeras atbalsta un darbaudzināšanas pakalpojumus.

34. attēls. Covid-19 krīzes laikā jauniešu bezdarba līmenis pieauga, taču bija zemāks nekā 2014. gadā

Jauniešu (15–24 gadi) bezdarba līmenis, vairāku gadu salīdzinājums — 2014. gada 2. ceturksnis, 2019. un 2020. gads

Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu kods: [une_rt_q](#).

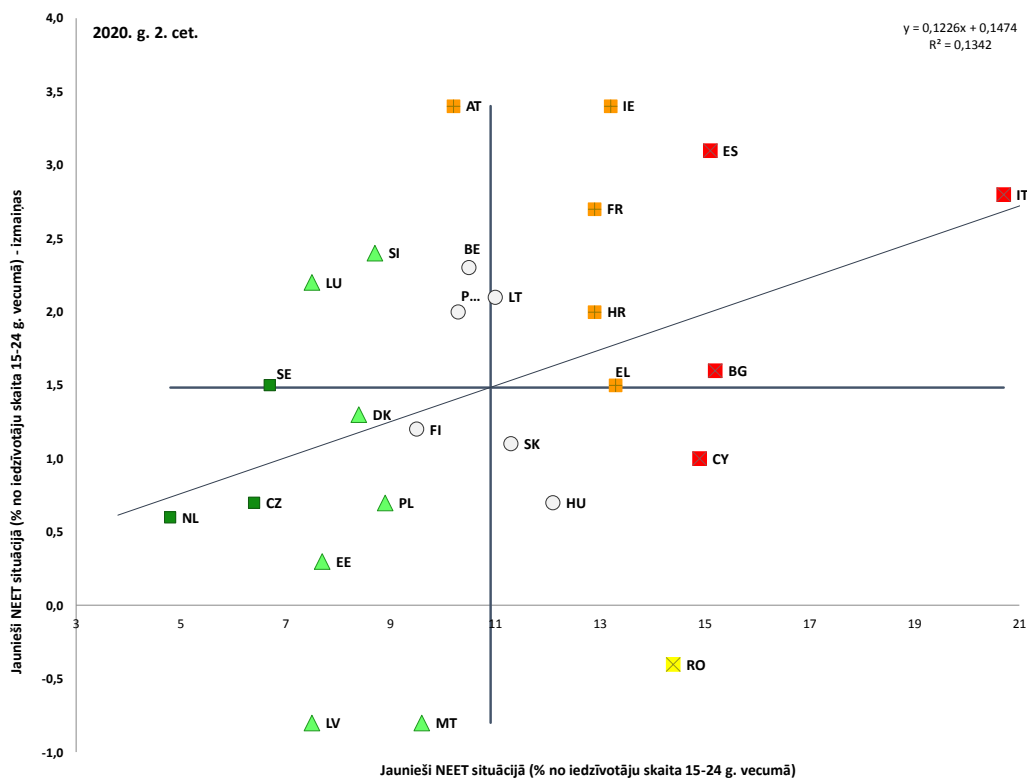
Covid-19 radītais satricinājums mainīja NEET rādītāja uzlabošanos visās dalībvalstīs, izņemot divas. Pirms krīzes dalībvalstis pārliecinoši samazināja to 15–24 gadus veco cilvēku skaitu, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (NEET): laikposmā no 2013. gada otrā

¹⁰⁴ Avots: Eurostat (tiešsaistes datu kods: LFSA_ETGAR).

ceturkšņa līdz 2019. gadam rādītāji samazinājās no rekordaugstā līmeņa, t. i., 13,1 %, līdz rekordzemam līmenim — 9,8 %. Krīze strauji mainīja tendenci: laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gadam ES-27 *NEET* rādītājs uzlabojās par 1,8 procentpunktiem (no 9,8 % līdz 11,6 %). Sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs (sk. 35. attēlu) liecina, ka *NEET* rādītājs uzlabojās salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu visās dalībvalstīs, izņemot trīs (Latvija un Malta: −0,8 procentpunkti, Rumānija: −0,4 procentpunkti). Piecās dalībvalstīs *NEET* rādītāja pieaugums bija daudz augstāks par vidējo (Austrijā, Īrijā, Spānijā, Itālijā un Francijā), lai gan Austrijas *NEET* rādītājs joprojām bija zemāks par ES-27 vidējo rādītāju. Vislabākie panākumi šajā pasākumā bija Nīderlandei, Čehijai un Zviedrijai. Kopumā Covid-19 ietekme ir bijusi bezprecedenta: 2020. gada pirmajā un otrajā ceturksnī reģistrēts lielākais *NEET* rādītāja ceturkšņa pieaugums, kopš *Eurostat* sāka apkopot datus 2006. gadā¹⁰⁵ (no 10,4 % līdz 11,6 %). Tāpēc ir ļoti svarīgi rūpīgi uzraudzīt situāciju un ieviest mērķorientētus pasākumus attiecībā uz *NEET*, piemēram, tādus, kas ierosināti 2020. gada jūlija pastiprinātajā Garantijā jauniešiem.

35. attēls. *NEET* rādītājs ir pieaudzis vairumā dalībvalstu, un vairākās dalībvalstīs šis rādītājs rada bažas

NEET rādītājs (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) un izmaiņas laikposmā no 2019. gada 2. ceturkšņa līdz 2020. gada 2. ceturksnim (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs).

Avots: *Eurostat*. Laikposms: 2020. gada 2. ceturkšņa līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2019. gada 2. ceturksni. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Nav DE datu par 2020. gada 2. ceturksni.

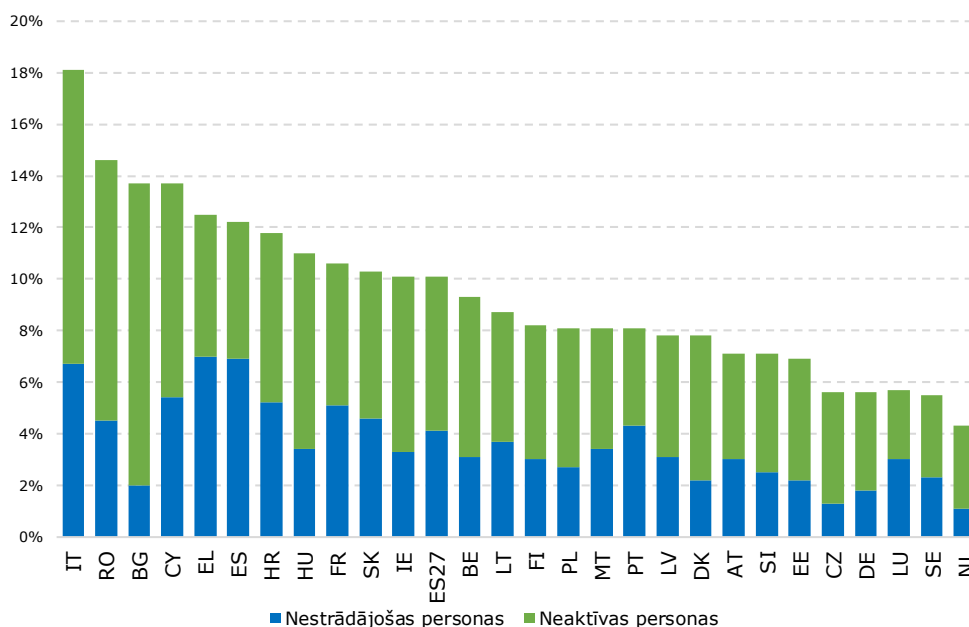
***NEET* rādītāja izmaiņas ekonomikas lejupslīdes periodā galvenokārt ir saistītas ar bezdarba, nevis neaktivitātes pieaugumu, un neaktivitāte ir problēma, kas laika gaitā**

¹⁰⁵ [Eurostat analīze](#) parādīja, ka jaunieši (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) biežāk nekā vidēji zaudēja darbu Covid-19 krīzes sākumā visās ES dalībvalstīs, par kurām bija pieejami dati (nav datu par Vāciju, Igauniju, Horvātiju, Maltu).

klūst stabilāka. Līdz Covid-19 krīzei tendence bija tāda, ka jauniešu bezdarba samazināšanās bija līdzvērtīga pieaugušajam neaktīvo *NEET* īpatsvaram¹⁰⁶ (2013. gadā viņi veidoja 46,9 % no grupas, bet 2019. gadā — 59,4 %). Kopš 2019. gada neaktīvo *NEET* īpatsvars bija īpaši augsts Bulgārijā (85,4 %), Čehijā (75,4 %), Nīderlandē (74,4 %) un Dānijā (72,7 %). Īpaši zems tas bija Spānijā (43,8 %), Grieķijā (44,0 %), Portugālē (47,5 %) un Luksemburgā (48,2 %). *NEET* sieviešu neaktivitāte ir lielāka nekā bezdarbs, savukārt vīriešiem abi rādītāji ir gandrīz līdzvērtīgi. Pamatojoties uz iepriekšējā ekonomikas krīzē gūto mācību, iespējams, ka *NEET* bezdarbnieku īpatsvars pieaugs diezgan strauji. Pēc atveseļošanās, visticamāk, neaktivitātes rādītāji atkal kļūs par galveno ar *NEET* saistīto problēmu.

36. attēls. Vairums *NEET* ir neaktīvi, taču starp dalībvalstīm vērojamas būtiskas atšķirības

NEET profils (vecumā no 15–24 gadiem) ES dalībvalstīs 2019. gadā (%)

Avots: Eurostat, DSA, tiešsaistes datu kods: [[edat_lfse_20](#)].

Jaunieši ar migrantu izcelsmi biežāk ir *NEET*. Ārpus ES dzimušu jauniešu (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) *NEET* rādītājs 2019. gadā bija 17,1 %, savukārt attiecīgajā valstī dzimušo jauniešu vidū tas bija 9,9 %¹⁰⁷. Vairākās dalībvalstīs, piemēram, Grieķijā, Slovēnijā, Beļģijā, Vācijā, Austrijā, Francijā, Maltā un Spānijā, atšķirība bija lielāka par 10 procentpunktiem. Turklāt vidēji situācija bija nelabvēlīgāka gados jaunām migrantēm (*NEET* rādītājs 25,9 %, kas ir par 13,2 procentpunktiem augstāks nekā viņu vietējo līdzinieču vidū). Turklāt tas varētu skart ne tikai personas, kas dzimušas ārpus ES, bet arī attiecīgajā valstī dzimušas personas ar migrantu izcelsmi: lielākajā daļā ES dalībvalstu bija lielāka iespēja, ka tās nemācās, nestrādā un neapgūst arodu nekā tie, kuriem ir attiecīgajā valstī dzimuši vecāki. Sešās dalībvalstīs

¹⁰⁶ Neaktīvie *NEET* nemeklē darbu, piemēram, savas slimības vai invaliditātes dēļ, attiecībā uz bērniem vai darbnespējīgiem pieaugušajiem esošo aprūpes pienākumu dēļ vai citu personisku vai ģimenes pienākumu dēļ.

¹⁰⁷ Eurostat, [[edat_lfse_28](#)]

(Beļģijā, Čehijā, Francijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Slovēnijā) atšķirība bija īpaši liela (par vairāk nekā 8 procentpunktiem)¹⁰⁸. Īpaši apdraudēti bija jaunieši, kuriem ir gan migrantu izcelsme, gan zems izglītības līmenis. Romu *NEET* rādītājs ir daudz augstāks nekā pārējiem iedzīvotājiem (atšķirība par 52 procentpunktiem)¹⁰⁹.

Neraugoties uz Covid-19 krīzes izraisīto kritumu, gados vecāku darba ņēmēju (vecumā no 55 līdz 64 gadiem) nodarbinātības līmenis saglabājās stabils. 2020. gada otrajā ceturksnī nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars šajā vecuma grupā bija 59,2 %, ar nelielu kritumu 0,4 % apmērā salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni un nemainīgs attiecībā pret to pašu laikposmu 2019. gadā. Stabils darba tirgus aktivitāte līmenis¹¹⁰ vecuma grupā no 55 līdz 64 gadiem bija pamatā ES sniegumam pēdējos gados: laikposmā no 2013. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gadam aktivitātes līmenis vecuma grupā no 55 līdz 64 gadiem palielinājās par 8,9 procentpunktiem salīdzinājumā ar pieaugumu par 0,6 procentpunktiem vecuma grupā no 20 līdz 64 gadiem. Tomēr ir jāturpina uzraudzīt gados vecāku darba ņēmēju stāvokli darba tirgū. 2019. gada ES mēroga apsekojumā¹¹¹ 47 % respondentu ziņoja, ka vecums ir faktors, kas darba meklētājus var nostādīt neizdevīgākā situācijā. Tas var nelabvēlīgi ietekmēt gados vecākus darba ņēmējus, kuri zaudē darbu Covid-19 krīzes dēļ, iespējams, izraisot arī piespiedu priekšlaicīgu pensionēšanos. Jo īpaši uzraudzība ir nepieciešama septiņās dalībvalstīs, kurās bija vērojams gados vecāko darba ņēmēju nodarbinātības līmeņa samazinājums par vismaz vienu procentpunktu laikposmā starp 2020. gada pirmo un otro ceturksni (Igaunijā 2,8 procentpunkti, Maltā 1,8 procentpunkti, Lietuvā 1,6 procentpunkti, Īrijā 1,5 procentpunkti, Spānijā 1,5 procentpunkti, Luksemburgā 1,4 procentpunkti un Somijā 1 procentpunkts). Arī gados vecāku cilvēku nodarbinātības līmenis varētu palīdzēt saglabāt nodarbinātības pieaugumu vēl dažus gadus, pat ja iedzīvotāju skaits darbspējīgā vecumā samazinās. Jo īpaši gados vecākām sievietēm aizvien ir iespējams uzlabot savu nodarbinātības līmeni (2020. gada otrajā ceturksnī sieviešu nodarbinātības līmenis vecuma grupā no 55 līdz 64 gadiem bija 52,9 % salīdzinājumā ar 65,9 % vīriešu tajā pašā vecuma grupā).

Pēc gadiem ilga nepārtraukta pieauguma krīze izraisīja sieviešu nodarbinātības līmeņa kritumu, kaut arī lēnāk nekā attiecībā uz vīriešiem. Laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gadam sieviešu (vecumā no 20 līdz 64 gadiem) nodarbinātības līmenis samazinājās par 1,2 procentpunktiem, bet 2020. gada otrajā ceturksnī ES-27 līmenī tas bija 66,3 %. Tā kā attiecīgajā laikposmā vīriešu nodarbinātības līmeņa kritums bija nedaudz lielāks (par 1,5 procentpunktiem), sociālo rezultātu pārskata dzimumu nodarbinātības atšķirību pamatrādītājs nedaudz uzlabojās (sk. 37. attēlu). Laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gadam visās dalībvalstīs, izņemot trīs, sieviešu nodarbinātības līmenis samazinājās (izņēmumi bija Horvātija, Vācija un Luksemburga). Proti, Bulgārijā un Spānijā tika reģistrēts kritums par vairāk nekā 3 procentpunktiem. Neraugoties uz kritumu par 2 procentpunktiem, Zviedrijā aizvien ir labākais rādītājs — 77,9 % nodarbinātu sieviešu, kam cieši seko Lietuva, Vācija, Nīderlande un Latvija — visās sieviešu nodarbinātības līmenis pārsniedz 75 %. Mazākās dzimumu nodarbinātības atšķirības 2020. gada otrajā ceturksnī bija Lietuvā (1,4 procentpunkti), Somijā (3,2 procentpunkti), Latvijā (4 procentpunkti) un

¹⁰⁸ ESAO/ES (2018). Iekārtošanās 2018. gadā — migrantu integrācijas rādītāji (7.19. attēls). Pieejams vietnē: <https://www.oecd.org/publications/indicators-of-immigrant-integration-2018-9789264307216-en.htm>

¹⁰⁹ 2. pielikums dokumentam SWD(2020) 530 final, kas pievienots Paziņojumam “ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskais satvars”, COM(2020) 621 final, pamatojoties uz *FRA*, *EU-MIDIS II* 2016; *FRA*, *RTS* 2019.

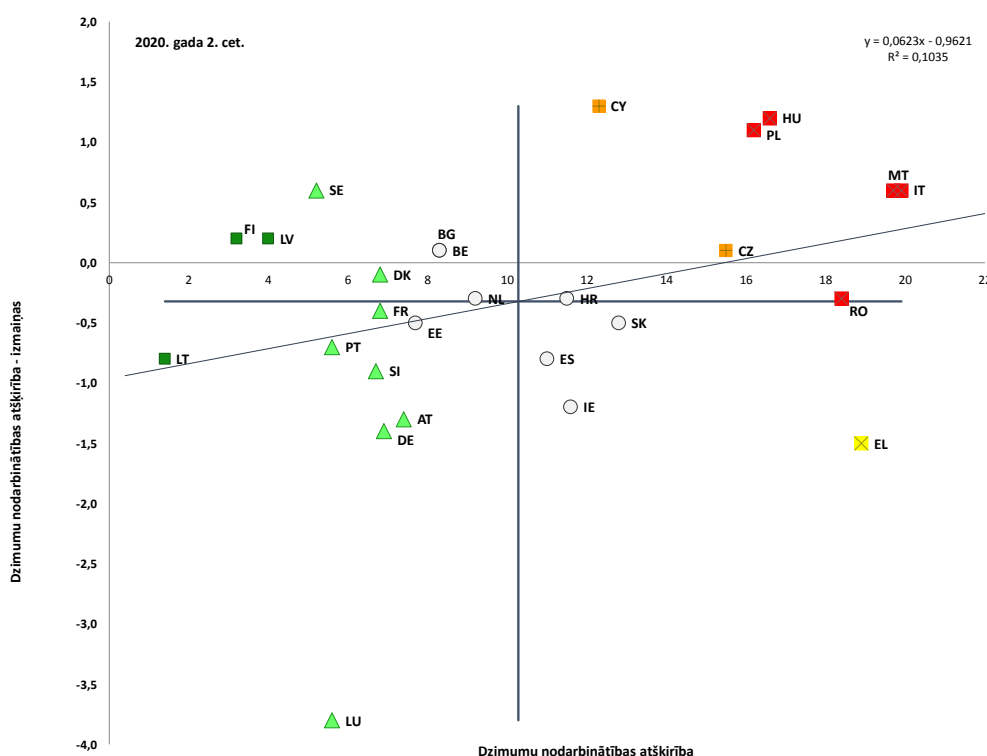
¹¹⁰ Aktivitātes rādītājs mēra iedzīvotāju līdzdalību darba tirgū neatkarīgi no tā, vai viņi ir nodarbināti vai nav.

¹¹¹ Eurobarometra 2019. gada aptauja “Diskriminācija ES”.

Zviedrijā (5,2 procentpunkti). Spektra otrā galā ir Itālija (19,9 procentpunkti), Malta (19,7 procentpunkts), Grieķija (18,9 procentpunkti) un Rumānija (18,4 procentpunkti). Sociālo rezultātu pārskatā visas pēdējās minētās valstis saņēmušas vērtējumu “kritisks stāvoklis”, izņemot Grieķiju, kuras stāvokļa vērtējums, pateicoties straujam samazinājumam par 1,5 procentpunktiem salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir “vājš, bet uzlabojas”. No sk. 37. attēlu var secināt, ka šim rādītājam nav konverģences, jo vairākās dalībvalstīs ar augstām vai gandrīz vidējām dzimumu nodarbinātības atšķirībām 2020. gadā tika konstatēta pasliktināšanās.

37. attēls. Dzimumu nodarbinātības atšķirība joprojām ir liela, un starp dalībvalstīm pastāv būtiskas atšķirības

Dzimumu nodarbinātības atšķirības un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, DSA. Laikposms: 2020. gada 2. ceturkšņa līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2019. gada 2. ceturksni. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

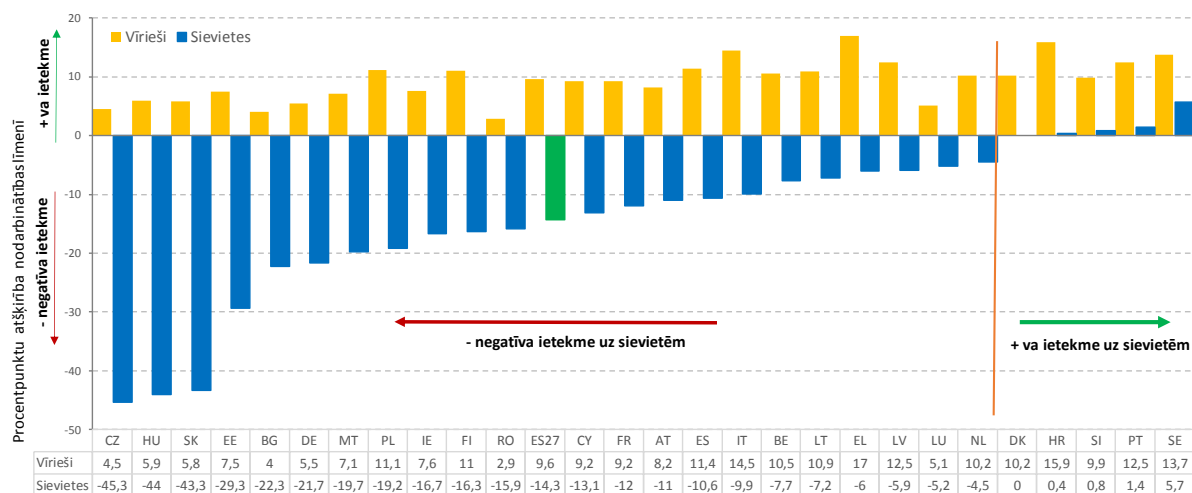
Dzimumu nodarbinātības atšķirība, kas izteikta pilnslodzes ekvivalentos (FTE), palielinājās vēl vairāk. ES 2019. gadā vecuma grupā no 20 līdz 64 gadiem pilnslodzes darbu strādāja mazāk sievietes nekā vīrieši (58,7 % salīdzinājumā ar 76,1 %). 2019. gadā atšķirības dzimumu starpā, kas izteiktas FTE, bija vismazākās Lietuvā, Somijā un Latvijā, bet vislielākās Maltā (24,3 procentpunkti), Itālijā (24,2 procentpunkti) un Nīderlandē (24,1 procentpunkts). Šie tiešie rezultāti ir saistīti ar nepilna laika darba īpatsvaru. No nodarbinātajiem 2019. gadā nepilna laika darbu strādāja 29,4 % sievietes salīdzinājumā ar 7,8 % vīriešu, un sievietēm piespiedu nepilna laika darba rādītāji bija zemāki nekā vīriešiem (attiecīgi 23,5 % pret 33 %). Lielākajā daļā Centrāleiropas un Austrumeiropas dalībvalstu (Bulgārijā, Rumānijā, Slovākijā, Horvātijā, Ungārijā, Lietuvā un Polijā) to sievietes īpatsvars, kas strādā nepilna laika darbu, parasti ir mazāks par 10 %. Turpretī, lai gan minētais īpatsvars lēnām samazinās jau ceturto gadu pēc kārtas, tas joprojām ir visaugstākais Nīderlandē

(73,4 %). Elastīga darba un privātās dzīves līdzsvara politika var pozitīvi ietekmēt vecāku un aprūpētāju piesaisti darba tirgum, bet tā var arī palielināt nodarbinātības atšķirības, kas izteiktas *FTE*. Tas jo īpaši ir redzams dalībvalstīs, kurās ir liels to sieviešu īpatsvars, kas strādā nepilna laika darbu (piemēram, Nīderlandē, Austrijā un Vācijā), un Nīderlandē bija arī lielas atšķirības dzimumu starpā (izteiktas *FTE*). Nelīdzsvarotais to aprūpes pienākumu īpatsvars, ko pilda sievietes, veicina aizspriedumus darba tirgū, kas izpaužas kā atšķirības dzimumu starpā, piemēram, bezdarba, atalgojuma un pensiju ziņā. Tas, piemēram, liecina, ka atšķirība dzimumu starpā bezdarbnieku īpatsvara ziņā vislielākā ir sieviešu grupā, kas sastāv no sievietēm reproduktīvajā vecumā, t.i. no 30 līdz 44 gadiem¹¹².

ES-27 sievietēm ar bērniem ir lielākas nodarbinātības atšķirības. Vecāku pienākumi palielina dzimumu nodarbinātības atšķirību visās dalībvalstīs. Kas attiecas uz vecākiem (vecumā no 25 līdz 49 gadiem) ar vismaz vienu bērnu, kas jaunāks par sešiem gadiem, 2019. gadā vīriešu nodarbinātības līmenis visās dalībvalstīs pieauga (par 9,6 procentpunktiem ES līmenī), turpretim sieviešu nodarbinātības līmenis lielākajā daļā dalībvalstu samazinājās (par 14,3 procentpunktiem ES līmenī). Izņēmums ir Zviedrija, Portugāle, Slovēnija, Horvātija un Dānija, kur vismaz viena bērna, kas jaunāks par sešiem gadiem, esamība sieviešu nodarbinātības līmeni ietekmē pozitīvi vai neitrāli. Čehijā, Ungārijā un Slovākijā vecāku pienākumu negatīvā ietekme uz sievietēm ar vismaz vienu bērnu, kas jaunāks par sešiem gadiem, ir īpaši liela (virs 40 procentpunktiem) (sk. 38. attēlu)¹¹³. Izglītības līmenis ir svarīgs faktors, skaidrojot mātes pienākumu ietekmi uz darbu: mazkvalificētām sievietēm ar vismaz vienu bērnu, kas jaunāks par sešiem gadiem, nodarbinātības līmenis bija tikai 36,3 %.

38. attēls. Ļoti atšķirīga ietekme uz nodarbinātību vīriešiem un sievietēm, kuru bērni ir jaunāki par sešiem gadiem; ietekme uz vīriešiem ir pozitīva visās dalībvalstīs

Vecāku pienākumu ietekme uz vīriešu un sieviešu nodarbinātību (vecumā no 20 līdz 49 gadiem) 2019. gadā

Avots: Eurostat [[lfst_hheredch](#)]. Piezīme: vecāku pienākumu ietekme uz nodarbinātību ir procentpunktu atšķirība starp nodarbinātības līmeni mātēm un tēviem, kuriem ir vismaz viens bērns, kas jaunāks par sešiem gadiem.

Noturīgā nodarbinātības atšķirība atspoguļojas arī būtiskajā sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirībā. Nekoriģētā darba samaksas atšķirība ES-27 kopumā nemainījās —

¹¹² Bezdarbnieku īpatsvars attiecībā pret aktīvajiem iedzīvotājiem (strādājošiem un darba meklētājiem).

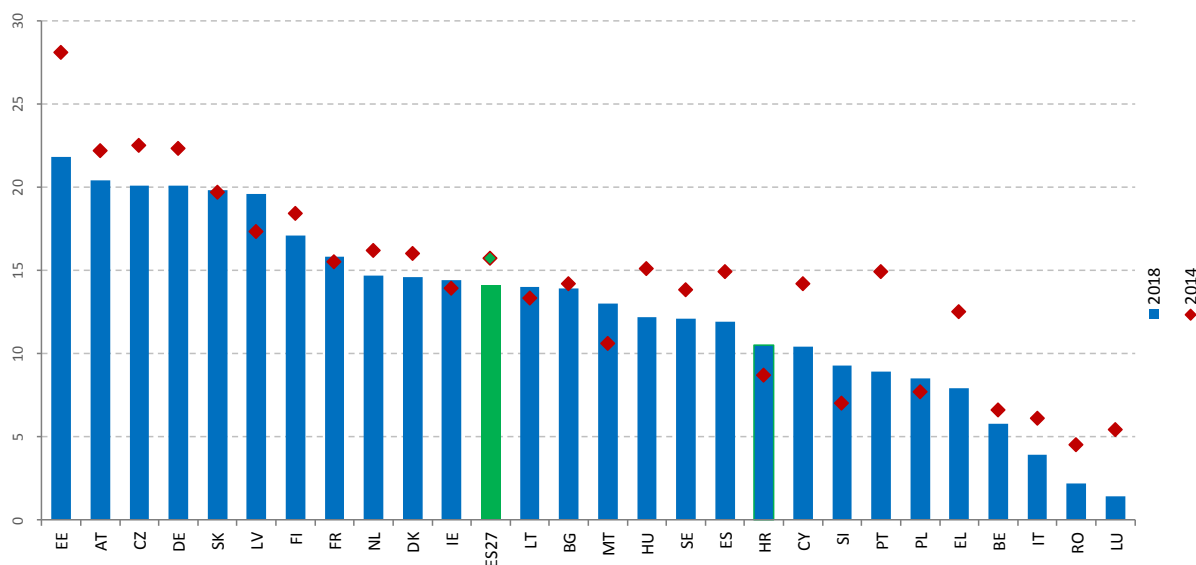
¹¹³ Problēma tika sīkāk apspriesta Eiropas Komisijas 2019. gada pārskatā par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā, 130. lpp. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!tN33hy>.

14,1 % 2018. gadā, kas ir par 0,4 procentpunktiem mazāk kā 2017. gadā. 2019. gadā tas ir pretrunā pieaugošajai izglītības līmeņa atšķirībai par labu sievietēm vecumā no 30 līdz 34 gadiem salīdzinājumā ar vīriešiem (45,6 % pret 35,1 %). Covid-19 pandēmija vēl vairāk izgaismoja to, ka mazāk apmaksātās nozarēs un profesijās aizvien ir pārāk daudz sieviešu, kas saistīts ar viņu profesionālās izvēles ierobežojumi ir saistīti ar ģimenes aprūpes pienākumiem. Turklāt pētījums¹¹⁴ liecina, ka tādi faktori kā pieredzes, izglītības līmeņa un līguma veida atšķirības veidoja mazāk nekā trešdaļu no sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirības. Daļu atšķirības, ko var izskaidrot, lielā mērā noteica ekonomiskā aktivitāte un darba laiks.

Valstīs būtiski atšķiras nekorīgētā sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība; darba samaksas atšķirības var radīt pensiju atšķirības. Igaunijā, Austrijā, Čehijā un Vācijā sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība joprojām pārsniedz 20 %, un vismazākās vērtības (no 1 līdz 4 %) ir reģistrētas Rumānijā, Luksemburgā un Itālijā. Kopš 2014. gada situācija ir būtiski uzlabojusies Igaunijā, Portugālē, Grieķijā un Luksemburgā (attiecīgi par 6,3 procentpunktiem, 6 procentpunktiem, 4,6 procentpunktiem un 4 procentpunktiem), savukārt sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība ir palielinājusies par vairāk nekā 2 procentpunktiem Latvijā, Maltā un Slovēnijā. Sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība bieži rada pensiju atšķirību par labu vīriešiem, kas 2018. gadā vidēji ES-27 vecuma grupā no 65 līdz 74 gadiem bija 29,1 %. Pensiju atšķirība bija lielāka dalībvalstīs ar lielāku darba samaksas atšķirību.

39. attēls. Joprojām pastāv ievērojamas sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirības

Nekoriģēta sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirība 2014. un 2018. gadā

Avots: Eurostat, tiešsaistes datu kods: [SDG 05 20]. Piezīme: sieviešu un vīriešu darba samaksas nekorīgētu atšķirību (GPG) mēra kā vidējās bruto izpeļņas stundā atšķirību starp algotiem darba ņēmējiem un algotām darba ņēmējām, kas izteikta procentos no vīriešu vidējās bruto izpeļņas stundā. IE 2018. gada dati ir aizstāti ar 2017. gada datiem. Aprēķins attiecībā uz EL un IT un tādējādi attiecībā uz ES-27 ir provizorisks.

Sieviešu nodarbinātību ļoti ietekmē piekļuve kvalitatīvai un pieejamai agrīnai pirmsskolas izglītībai un aprūpei, kā arī ilgtermiņa aprūpes pakalpojumiem. Sociālo

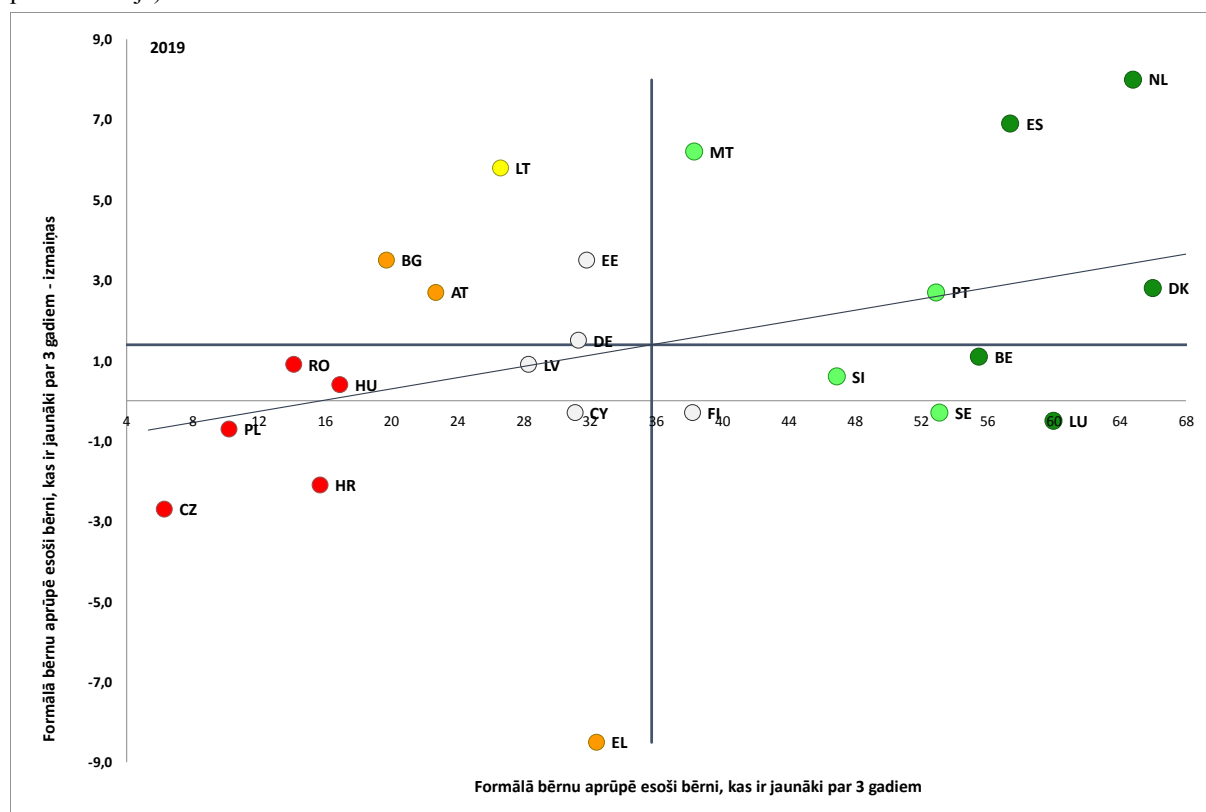
¹¹⁴ Leythienne, D., Ronkowski, P., (2018). A decomposition of the unadjusted gender pay gap using Structure of Earnings Survey data, statistikas darba dokumenti, Eurostat. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!pu34qq>.

rezultātu pārskata pamatrādītājs par bērnu aprūpi liecina, ka ES-27 līmenī 2019. gadā bērnu, kas jaunāki par trīs gadiem, līdzdalība oficiālajā agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē (APIA) bija 35,5 %, tādējādi pārsniedzot Barselonas 33 % mērķi (sk. 40. attēlu). Tomēr joprojām pastāv atšķirības starp valstīm, un 15 dalībvalstīm tas vēl jāsasniedz. Lai gan Dānijā, Luksemburgā un Spānijā bērnu, kas jaunāki par 3 gadiem, līdzdalība oficiālajā agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē (APIA) ir vismaz 60 %, sociālo rezultātu pārskata analīzē piecas valstis ziņo, ka dalība ir “kritiska” (Rumānija, Ungārija, Polija, Čehija, Horvātija¹¹⁵). Uzlabošanās rādītāji, kas ir daudz augstāki par vidējiem, tika reģistrēti Nīderlandē, Spānijā, Maltā un Lietuvā. APIA neesamība vai nepietiekamība, tostarp darba laika ziņā, ir saistīta ar vecāku pienākumu negatīvo ietekmi uz sieviešu nodarbinātību (sk. 38. attēlu). Lai gan pat dažas stundas nedēļā, kas pavadītas APIA, labvēlīgi ietekmē bērnu socializāciju un izglītības sasniegumus nākotnē, lai mazinātu dzimumu nodarbinātības atšķirību, ir svarīgi, lai formālā bērnu aprūpe tiktu nodrošināta ilgāk par 30 stundām nedēļā. Tas novērš situāciju, kad viens no vecākiem — parasti māte — ir spiests strādāt nepilna laika darbu, un tas negatīvi ietekmē karjeras izaugsmi un dzīves laikā gūtos ienākumus. Darba un privātās dzīves līdzsvara politikai, piemēram, elastīgam darba režīmam vai atvaļinājumam ģimenes apstākļu dēļ, arī ir liela nozīme, mazinot šķēršļus cilvēku, kas uzņemas aprūpes pienākumus, līdzdalībai darba tirgū. Ja sievietes un vīrieši to izmanto līdzsvaroti, tā var arī palīdzēt mazināt dzimumu nodarbinātības atšķirības.

¹¹⁵ Pamatojoties uz 2018. gada datiem, jāsecina, ka arī Slovākijā ir ļoti zems līdzdalības līmenis (1,4 %) (laikā, kad tika gatavots dokuments, 2019. gada dati nebija pieejami).

40. attēls. Starp dalībvalstīm joprojām pastāv lielas atšķirības attiecībā uz līdzdalību bērnu aprūpes pakalpojumos

Formālā bērnu aprūpē esoši bērni, kas ir jaunāki par 3 gadiem, un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, EU-SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Laikrindu pārrāvumi attiecībā uz BE. 2020. gada 28. oktobrī dati par IE, FR, IT un SK nav pieejami. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

Nodokļu un pabalstu sistēmas finansiālie kavēkļi pasliktina sieviešu līdzdalību darba tirgū. Ja ienākuma nodoklis tiek piemērots mājāsaimniecības ienākumiem, nevis individuāliem ienākumiem, tas var kavēt otro pelnītāju (lielākoties sieviešu) iesaistīšanos apmaksātā darbā (neaktivitātes slazds). Darbaspēka piedāvājumu var kavēt citas nodokļu un pabalstu sistēmas iezīmes, tostarp uz ģimeni balstīti atskaitījumi, atkarīga laulātā atskaitījumi un pārvedami atskaitījumi. Dārgas aprūpes iestādes arī palielina neaktivitātes slazdus, jo īpaši otrajiem pelnītājiem un ģimenēm ar zemiem ienākumiem. 2019. gadā otrais lielākais pelnītāju neaktivitātes slazds bija Francijā, Vācijā, Slovēnijā un Beļģijā. Zema atalgojuma slazds bija augstākais Beļģijā, Nīderlandē, Itālijā un Vācijā¹¹⁶.

Neraugoties uz noturīgajām problēmām, pēdējos trīs gados pirms Covid-19 krīzes ārpus ES dzimušu cilvēku nodarbinātības situācija nepārtraukti uzlabojās. 2019. gadā nodarbināti bija 64,2 % ārpus ES dzimušu cilvēku darbaspējas vecumā (20–64 gadi), kas ir par gandrīz 3 procentpunktiem vairāk nekā pirms diviem gadiem (2017. gadā). Tomēr tas

¹¹⁶ Neaktivitātes slazds otrajam pelnītājam ir efektīvā nodokļu robežvērtība otrā ģimenes pelnītāja darba ienākumiem, pārejot no sociālās palīdzības uz darbu. Zema atalgojuma slazds ir aprēķināts pārim bez bērniem, kur otrais pelnītājs palielina ienākumus no 33 % līdz 67 % no vidējās algas un kur galvenais pelnītājs saņem 100 % no vidējās algas (Eiropas Komisijas Nodokļu un pabalstu datubāze).

joprojām ir par 10 procentpunktiem zemāks nekā attiecīgajā valstī dzimušo personu nodarbinātības līmenis (73,9 %). Dažās dalībvalstīs (Zviedrijā, Beļģijā, Nīderlandē, Dānijā, Somijā, Francijā un Vācijā) 2019. gadā atšķirība pārsniedza 15 procentpunktus. To, ka ārpus ES dzimušo nodarbinātības līmenis ir zemāks, daļēji izskaidro tas, ka ārpus ES dzimušo mazizglītoto īpatsvars ir lielāks salīdzinājumā ar attiecīgajā valstī dzimušajiem (attiecīgi 38,5 % un 19,6 % ES-27 līmenī vecuma grupā no 25 līdz 64 gadiem). Tomēr pat tie ārpus ES dzimušie iedzīvotāji, kuriem ir augsts izglītības līmenis, nerasniedz tādu pašu nodarbinātības līmeni kā attiecīgajā valstī dzimušie, un migrantu prasmes un kvalifikācija joprojām netiek pietiekami izmantotas¹¹⁷. Situācija joprojām ir īpaši nelabvēlīgāka ārpus ES dzimušām sievietēm, kuru nodarbinātības līmenis 2019. gadā bija aptuveni 54,6 %, kas ir par 14 procentpunktiem mazāk nekā attiecīgajā valstī dzimušo sieviešu vidū¹¹⁸. Tas liek domāt, ka, veicot atbilstošus integrācijas un aktivizācijas pasākumus, ES varētu gūt labumu no ārpus ES dzimušo cilvēku talanta un potenciāla. Uzlabojums pēdējos gados galvenokārt ir saistīts ar augstākiem “nesen ieceļojušo personu” (ārpus ES dzimuši iedzīvotāji, kas ieceļojuši pirms mazāk nekā pieciem gadiem) nodarbinātības rādītājiem.

Ir pierādījumi, ka Covid-19 krīzes izraisītais prognozētais nodarbinātības samazinājums smagāk ietekmēs ārpus ES dzimušus migrantus, nevis vietējos iedzīvotājus¹¹⁹. Sākotnējie dati liecina par Covid-19 krīzes izraisīto pārvietošanās ierobežojumu un lejupslīdes spēcīgāku ietekmi uz ārpus ES dzimušo migrantu nodarbinātības līmeni (samazinājums no 64,4 % līdz 60,8 % laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim), nevis vietējo iedzīvotāju nodarbinātības līmeni. Tāpēc atšķirība palielinājās par vairāk nekā 2 procentpunktiem un par aptuveni 4 procentpunktiem vai vairāk tādās valstīs kā Spānija, Beļģija un Austrija¹²⁰. Tas ir saistīts ar lielāku pagaidu darba ņēmēju īpatsvaru migrantu vidū, īsāku darba stāžu, zemāku to darbinieku īpatsvaru, kuri ir nodarbināti tāldarbā un/vai valsts sektorā, kā arī lielāku īpatsvaru nozarēs, kuras lejupslīde varētu ietekmēt spēcīgāk (izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi, tūrisms, apkalpojošās nozares, būvniecība u. c.).

Personu ar invaliditāti zems nodarbinātības un aktivitātes līmenis norāda uz neizmantotu viņu talanta potenciālu. ES-27 2018. gadā personu ar invaliditāti nodarbinātības līmenis bija 50,8 % pretstatā 75 % personām bez invaliditātes.¹²¹ Nodarbinātības atšķirība dalībvalstīs būtiski atšķiras¹²² — no 15,2 procentpunktiem Itālijā līdz 40,3 procentpunktiem Īrijā. Neraugoties uz nelielo pieaugumu, ES-27 tikai 62,4 % personu ar

¹¹⁷ Eurofound (2019). *How your birthplace affects your workplace* (Kā dzimšanas vieta ietekmē darba vietu), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

¹¹⁸ Šo atšķirību dzimumu starpā daļēji varētu izskaidrot ar daudz zemāku aktivitātes līmeni ārpus ES dzimušo sieviešu vidū, jo īpaši Beļģijā, Horvātijā, Francijā un Itālijā (reģistrētais līmenis nepārsniedz 60 %, Eurostat [lfsa_argacob]). Sk. arī JRC (2020). [Gaps in the EU Labour Market Participation Rates: an intersectional assessment of the role of gender and migrant status](#) (Rādītāju atšķirības attiecībā uz dalību ES darba tirgū: dzimuma un migranta statusa nozīmes krustenisks novērtējums).

¹¹⁹ Sk.: ESAO. *What is the impact of the Covid 19 pandemic on immigrants and their children* (Kāda ir Covid-19 pandēmijas ietekme uz imigrantiem un viņu bērniem?), <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/>.

¹²⁰ Eurostat, [lfsq_ergacob].

¹²¹ 2018. gada EU-SILC dati, ko analizējis Eiropas Invaliditātes ekspertu akadēmiskais tīkls (EDE).

¹²² Būtiski atšķiras arī invaliditātes izplatība dalībvalstīs. Tā ir salīdzinoši zema Maltā — 12 %, Īrijā — 15,9 %, Bulgārijā — 16,8 % salīdzinājumā ar ES-27 vidējo rādītāju (24,7 %) 2018. gadā (vecuma grupā no 16 līdz 64 gadiem).

invaliditāti ir ekonomiski aktīvas salīdzinājumā ar 82,2 % personu bez invaliditātes, un tas liecina, ka nav notikušas lielas izmaiņas attiecībā uz būtiskiem šķēršļiem, kas liedz personām ar invaliditāti piekļūt darba tirgum. Sieviešu ar invaliditāti nodarbinātības līmenis (47,8 %) saglabājās zemāks nekā vīriešu ar invaliditāti nodarbinātības līmenis (54,3 %). 2019. gadā personas ar invaliditāti biežāk nekā personas bez invaliditātes saskārās ar nodarbinātu personu nabadzības risku (10,5 % salīdzinājumā ar vidēji 8,9 % ES)¹²³.

3.2.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi

Mērķorientēts atbalsts neaizsargātajām grupām ir būtisks, lai mazinātu izglītības priekšlaicīgu pamešanu un nevienlīdzību izglītības jomā, kā arī veicinātu dalību vispārējā izglītībā. Daudzas dalībvalstis ņem vērā šos aspektus, izstrādājot savu politiku. Īrijā Valsts speciālās izglītības padome (NCSE) sāka īstenot *Skolu iekļaušanas modeli*, lai atbalstītu iekļaujošu izglītību vispārīgizglītojošās pamatskolās un vidusskolās un palielinātu skolu spēju iekļaut skolēnus ar papildu vajadzībām. Latvija spēra nozīmīgus soļus iekļaujošas izglītības virzienā, iekļaujot likumā vispārējās izglītības iestāžu pienākumu uzņemt skolēnus ar īpašām vajadzībām izglītības programmās no 2020. gada septembra. Izglītības procesā sniedzamo atbalsta pasākumu klāsts ir paplašināts atbilstoši katra bērna īpašajām vajadzībām. Polijā valdība sāka īstenot shēmu, lai atbalstītu mācību grāmatu un mācību/apmācības materiālu iegādi skolēniem ar invaliditāti, un tā darbosies līdz 2023. gadam. Skolu iestādes Zviedrijā izstrādā valsts mērķus un rādītājus, lai uzraudzītu skolu darbību nolūkā uzlabot vienlīdzību un labāk izprast skolu veiksmes faktorus; gūtos rezultātus pēc tam izmantos gan vietējā, gan valsts līmenī kā pamatu finansējuma piešķiršanai.

Covid-19 krīze ir atklājusi skolu un dažādu sabiedrības segmentu digitālās sagatavotības atšķirības, kuras var palielināt izglītības nevienlīdzību, kas saistīta ar sociālekonomiski neizdevīgu situāciju. Visās dalībvalstīs apmēram 58 miljoni bērnu pārgāja uz attālināto mācīšanos, tādējādi neaizsargātie bērni nonāca nepārprotami neizdevīgā situācijā. Dalībvalstis ir veikušas dažādas darbības, lai mazinātu skolu slēgšanas ietekmi. Tādas valstis kā Bulgārija, Kipra, Francija, Lietuva, Malta, Austrija, Polija, Beļģija, Rumānija un Spānija ir nodrošinājušas nelabvēlīgā situācijā esošus izglītojamos ar tālmācībām nepieciešamo aprīkojumu (datori/planšetdatori, piekļuve internetam, SIM kartes utt.), lai gan dažādā mērā. Dalībvalstis izdalīja IT aprīkojumu neaizsargātiem skolēniem (Horvātija, Vācija, Grieķija, Īrija, Lietuva, Malta, Polija), stimulēja privātus ziedojumus datoriem (Beļģija, Igaunija, Grieķija, Spānija) vai darīja pieejamas klases, lai skolēni varētu mierīgi pildīt mājasdarbus vai piedalīties videokonferencēs (Luksemburga). Turklāt 11 dalībvalstis (Bulgārija, Igaunija, Somija, Ungārija, Īrija, Latvija, Lietuva, Malta, Portugāle, Slovākija un Spānija) vienā vai citā veidā turpināja nodrošināt bezmaksas ēdināšanu nelabvēlīgā situācijā esošiem skolēniem. Dažās dalībvalstīs (piemēram, Francijā, Latvijā, Luksemburgā, Portugālē) par problēmu risināšanu atbildēja pašvaldības vai atsevišķas skolas. Parasti šie ārkārtas pasākumi neatbilda pieprasījumam (piemēram, attālajos Ungārijas apgabalos viena trešdaļa bērnu nevarēja mācīties attālināti).

Dalībvalstis pieņēma dažādas stratēģijas, lai nodrošinātu piekļuvi mācībām pārvietošanās ierobežojumu laikā. Grieķija pieņēma ārkārtas tiesību aktus, kas ļāva pašvaldībām izmantot ietaupījumus no pamatdarbības izmaksām skolu slēgšanas periodā, lai iegādātos IKT aprīkojumu un aizdotu to skolēniem, kuriem tas nepieciešams. Turklāt Grieķijā

¹²³ EU-SILC (2019). Nodarbinātu personu nabadzības riska rādītājs [hlth_dpe050].

ar privātu uzņēmumu atbalstu vairāk nekā 17 000 planšetdatoru un klēpj datoru tika aizdoti skolēniem (galvenokārt no nelabvēlīgām grupām) un skolotājiem tālmācības vajadzībām. Līdzīgi Īrijā 2020. gada aprīlī tika paziņots par īpašu fondu 10 miljonu EUR apmērā tehnoloģiju un ierīču iegādei nelabvēlīgā situācijā esošiem sākumskolu un pamatskolu skolēniem, jo īpaši iniciatīvai “Vienlīdzīgu iespēju nodrošināšana skolās” (*DEIS*). Itālijā tālmācības atbalstam, tostarp digitālo ierīču iegādei, ir piešķirti 85 miljoni EUR. Nīderlande ieviesa atbalstu aptuveni 244 miljonu EUR apmērā, lai novērstu nelabvēlīgu situāciju izglītībā un mācību kavēšanos. Rumānija apstiprināja valsts programmu “*Mājas skola*” un piešķīra finansējumu no valdības rīcībā esošā budžeta rezerves fonda. Polijā valdība ERAF darbības programmas “*Digitālā Polija*” ietvaros piešķīra aptuveni 81 miljonu EUR vietējām pašvaldībām IKT aprīkojuma iegādei nelabvēlīgā situācijā esošiem skolēniem, kā arī skolām un skolotājiem. Slovākijā Izglītības ministrija sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām izveidoja vietni, kas atbalsta tiešsaistes mācīšanos. IT nozare atbalstīja skolas un skolotājus ar bezmaksas programmatūru un digitāliem risinājumiem. Vairākas dalībvalstis vasarā arī organizēja valsts valodas kursus nelabvēlīgā situācijā esošiem bērniem, lai ierobežotu ietekmi uz valodas apguves procesu. Piemēram, Austrija uzsāka divu nedēļu vasaras skolas programmu, kas palīdzēja 24 000 neaizsargātu skolēnu uzlabot valodas prasmes, līdz septembrī skolas atsāka darboties. Tāpat Bulgārijā skolēni, kuri nevarēja piedalīties tālmācībā, tika iekļauti koriģējošajās klasēs, izmantojot projektu “*Atbalsts panākumiem*”, kuru līdzfinansēja Eiropas Sociālais fonds. Slovākijā ministrija ir piešķīrusi 500 000 EUR vasaras skolu organizēšanai, lai kompensētu skolu pagaidu slēgšanu. Francijā pagājušajā vasarā tika izveidota programma “*Mācību brīvdienas*”, kuras mērķauditorija bija miljoni bērnu vecumā no 6 līdz 16 gadiem (200 miljoni EUR).

Par ES galveno prioritāti ir kļuvis nodrošināt, lai katrs skolēns sasniegtu noteiktu pamatprasmi līmeni, piemēram, lasīšanā, matemātikā un dabaszinībās, kā arī digitālās prasmes. Slovēnija ir pieņēmusi *Valsts stratēģiju lasītprasmes uzlabošanai līdz 2030. gadam*, nosakot mērķus dažādām vecuma un mērķa grupām (līdz 2030. gadam 90 % no 15 gadus veciem jauniešiem ir vismaz pamatprasmes saskaņā ar *PISA* un 10 % ir prasmes augstākajā līmenī). Itālijas valsts iestādes 2020. gada janvārī iesniedza rīcības plānu, lai mazinātu reģionālās atšķirības kompetenču sasniegšanā (*Piano di intervento per la riduzione dei divari territori in istruzione*). Tajā tiks noteiktas “grūtībās nonākušās” skolas piecos dienvidu reģionos (Kampānijā, Kalabrijā, Sicīlijā, Sardīnijā un Apūlijā), un katrā reģionā tiks izveidota darba grupa, lai ierosinātu mērķorientētus intervences pasākumus sākotnēji pēdējā pamatskolas gadā (8. klasē). Lietuvā jaunu, uz kompetencēm balstītu mācību programmu izmēģinās 2021. gadā un ieviesīs no 2022. gada, pievienojot jaunu formatīvu vērtēšanas praksi. Tās mērķis ir ieviest jaunas pedagoģijas metodes, lai labāk apmierinātu skolēnu mācīšanās vajadzības un uzlabotu digitālās prasmes jau pamatskolas līmenī. Malta īstenoja jaunu valsts iniciatīvu pamatskolu līmenī “*Mans ceļojums — sasniegumi, ejot dažādus ceļus*”, lai izstrādātu iekļaujošāku un uz vienlīdzību vērstu mācību programmu. Grieķija 2020. gada jūnijā pieņēma jaunu tiesību aktu skolu jomā, kas paredz mācību programmu un mācību grāmatu pārskatīšanu visos līmeņos (tostarp *APIA*), lai pārietu no tā, ka lielākā uzmanība tiek pievērsta saturam, uz prasmju attīstību četros tematiskajos pīlāros: vide, labklājība, radošums un pilsoniskā audzināšana. Tas arī stiprina digitālo izglītību un ievieš svešvalodas (angļu valodas) mācīšanos jau pirmsskolas izglītībā. Luksemburgā no 2020./2021. mācību gada kodēšana tiks iekļauta matemātikas stundās 4. ciklā (vecuma grupā no 10 līdz 11 gadiem) un no 2021./2022. mācību gada visos priekšmetos 1.–3. ciklā (vecuma grupā no 4 līdz 9 gadiem). Skolotāji saņems apmācību un atbalstu no specializētiem skolotājiem, kuri tiks pieņemti darbā 2020. gadā. Vidējā izglītībā datorzinātne kā jauns priekšmets parādīsies 2021./2022. mācību gadā, un tā ietvers kodēšanu un algoritmisko domāšanu.

Atbalsts skolotājiem un pasniedzējiem viņu digitālo prasmju un pedagoģisko kompetenču attīstīšanā, kā arī digitālās plaiss novēršana ir būtiski soļi ceļā uz digitālo izglītību, kas nāk par labu ikvienam. Daudzas dalībvalstis jau ir ieviesušas efektīvus politikas pasākumus šajā saistībā. Francija 2019. gadā paziņoja, ka IKT tiks mācītas vidusskolā kā disciplīna ar īpašiem skolotājiem, lai nodrošinātu, ka visi skolēni ir digitāli prasmīgi, un lai palielinātu IKT studentu (jo īpaši meiteņu) skaitu augstākajā izglītībā. Austrija paziņoja par *astoņu punktu plānu digitālajai izglītībai*, kura mērķis ir no 2020./2021. mācību gada ieviest vienotu portālu skolēnu, skolotāju un vecāku pieteikumiem un saziņai (*“Digital Schule”*), sagatavojot visus skolotājus jauktai apmācībai un tālmācībai ar pastiprinātu tālāko profesionālo izaugsmi, nodrošinot piekļuvi saskaņotam mācīšanās un mācīšanas materiālam un uzlabojot IT infrastruktūru, lai visiem skolēniem būtu piekļuve ierīcēm. Polijā *“Stunda — ievadišana”* ir lielākais valsts skolotāju un skolu digitālās izglītības projekts, ko atbalsta ERAF darbības programma *“Digitālā Polija”*. Tā galvenais mērķis ir apmācīt un mudināt skolotājus biežāk izmantot digitālo saturu un rīkus. Laikposmā no 2019. līdz 2023. gadam ir jāapmāca aptuveni 15 % mācītspēku (proti, 75 000 skolotāju). Horvātijā pamatskolās visi 5. un 7. klases skolēni ir saņēmuši planšetdatorus, un skolas ir saņēmušas arī vienu planšetdatoru uz četriem skolēniem darbam klasē mazākajās klasēs. Vidusskolās planšetdatori tika izdalīti nelabvēlīgā situācijā esošiem skolēniem. Skolas ir arī saņēmušas aprīkojumu klasēm (viedās tāfeles, projektorus, laboratorijas aprīkojumu) un klēpj datorus skolotājiem no *e-skolu projekta*.

Prioritātes aizvien ir līdzdalības palielināšana terciārajā izglītībā ar iekļaujošāku un elastīgāku mācīšanos un studentu nodrošināšana ar darba tirgum atbilstošām prasmēm un kompetencēm. Somijā laikposmā no 2020. līdz 2022. gadam universitātēm tiks piešķirtas vairāk nekā 10 000 papildu vietas, lai paaugstinātu izglītības līmeni un reaģētu uz speciālistu trūkumu dažādās jomās un reģionos. No 2020./2021. mācību gada Bulgārija ir atcēlusi universitātes maksu jaunpieņēvējiem astoņās profesionālās studiju programmās pedagoģijas un dabaszinātņu jomā un astoņās aizsargātajās specialitātēs. Saskaņā ar 2020. gada janvārī izdoto tiesību aktu Grieķijā universitāšu finansējums daļēji tiks balstīts uz izpildes kritērijiem (20 %), tostarp internacionalizāciju, absolventu iesaistīšanos darba tirgū un jauno dalībnieku un absolventu attiecību. Polijā jaunā Zinātniskās izcilības padome, kas izveidota 2019. gada jūnijā, ir mainījusi doktorantūras studiju formulu: tagad tās var apgūt vienīgi pilna laika klātienē, un visi doktoranti saņem stipendijas. Visbeidzot, Īrija ir sākusi īstenot *Rīcības plānu klejotāju līdzdalības palielināšanai augstākajā izglītībā*, lai veicinātu marginalizēto studentu piekļuvi augstākajai izglītībai.

Dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus, kas paredzēti, lai uzlabotu trešo valstu valstspiederīgo, migrantu izcelsmes bērnu un citu nelabvēlīgā situācijā esošu skolēnu līdzdalību un izglītības līmeni. Slovēnijas Kultūras, zinātnes, pētniecības un sporta ministrija piešķir 48 000 EUR projektiem, kas atbalsta mazākumtautību skolēnus. Slovēnija ir palielinājusi slovēņu valodas stundu skaitu skolēniem ar migrantu izcelsmi pirmajā gadā, kad viņi iestājas izglītības sistēmā, no 35 līdz vismaz 120 stundām vienam skolēnam. Vidusskolas izglītībā Zviedrija ir vēl vairāk institucionalizējusi visu skolēnu tiesības uz mentoru. Čehija izstrādāja programmu *“Atbalsts ārzemnieku izglītošanai skolās”* 2020. gadam — subsīdija, kuras mērķis bija pielāgot čehu valodas mācīšanu ārzemju bērnu vajadzībām un pielāgot viņu izglītības apstākļus. Saskaņā ar Beļģijas *Izglītības izcilības paktu*, kas turpinās darboties līdz 2030. gadam, skolas ir plaši izmantojušas jaunas pieejas franču valodas apguvei jaunpieņēvējiem un neaizsargātiem skolēniem. Malta ir izstrādājusi ievada programmas bērniem, kuri ir nesen ieradušies un kuri nerunā maltiešu vai angļu valodā, un valsts skolām ir jāīsteno 2019. gada iekļaušanas sistēma. Vairāku dalībvalstu mērķis bija īpaši palielināt trešo valstu valstspiederīgo bērnu līdzdalību agrīnā pirmsskolas

izglītībā un aprūpē. Piemēram, Bulgārija un Francija ir samazinājušas obligāto skolas vecumu attiecīgi līdz četru un trīs gadu vecumam, lai labāk integrētu bērnus no neaizsargātām ģimenēm. Grieķija pakāpeniski piemēro obligāto līdzdalību pirmsskolas izglītībā četrus gadus veciem bērniem (nākamajā 2020./2021. mācību gadā tiks iekļautas atlikušās 40 pašvaldības).

Dažas dalībvalstis ir palielinājušas finanšu līdzekļus, lai atbalstītu izglītību, kas var nākt par labu arī migrantu izcelsmes bērniem. Francijā 2020. gada budžeta prioritātes ir pirmsskolas izglītības un pamatizglītības stiprināšana un nevienlīdzības novēršana, palielinot obligātās izglītības budžetu par 991 miljonu EUR. Īrijā turpinājās centieni uzlabot neaizsargāto grupu piekļuvi augstākajai izglītībai, un 27 miljoni EUR tika novirzīti, lai atbalstītu 30 000 augstākās izglītības studentu no šādām grupām. Zviedrija 2020. gadā piešķīra 460 miljonus EUR vienlīdzības dotācijā pašvaldībām tādu skolu kvalitātes paaugstināšanai, kurās ir lielāks migrantu izcelsmes bērnu īpatsvars. Turklāt Zviedrija 2019. gada jūlijā ieviesa jaunu garantiju, ko var izmantot agrāk izglītojamo ceļā uz izglītību, ļaujot viņiem saņemt atbalstu jau skološanās sākumā. Dānija ieguldīja 2 miljardus DKK (268 miljonus EUR) pedagogu lielāka skaita atbalstam apgabalos ar bērniem no mazāk aizsargātām grupām un attiecīgā pedagogu kvalifikācijas celšanā. Itālija 2019. gada decembrī palielināja ikgadējo kuponu pirmsskolas izglītības iestādes apmeklēšanai, tā saukto *Bonus Nido*, par papildu 1500 EUR ģimenēm ar zemākiem ienākumiem.

Joprojām ir svarīgi efektīvi īstenot tiesību aktu izmaiņas attiecībā uz romu iekļaušanu vispārējā izglītībā. Vairākas dalībvalstis ir nesen ieviesušas reformas, kas pazemina obligāto pirmsskolas izglītības vecumu, kas var nākt par labu nelabvēlīgā situācijā esošiem skolēniem. Lai gan pozitīva rīcība¹²⁴ ir palīdzējusi uzlabot romu līdzdalību izglītībā, ir svarīgi izvairīties no īpašu vietu piešķiršanas romiem, kuri jebkurā gadījumā būtu kvalificējušies parastai uzņemšanai. Aktīvi pasākumi segregācijas apkarošanai skolās un klasēs ir jāpapildina ar papildu finansiālu un profesionālu atbalstu, lai veicinātu romu bērnu integrāciju vispārīzglītojošajās skolās. Nesen Bulgārija pazemināja obligāto pirmsskolas vecumu līdz četriem gadiem. Pasākumi, kas pašlaik ir ieviesti un nāk par labu romu skolēniem, ietver izglītības mediatorus, stipendijas, ārpussekolā nodarbības, papildu bulgāru valodas stundas un dažās vietās — bezmaksas transportu. Kopš 2018. gada Bulgārijas Izglītības un zinātnes ministrija piešķir papildu finansējumu skolām¹²⁵, kas strādā ar neaizsargātiem bērniem un/vai lauku apvidos. Atšķirīgi noteikumi, autonomija un skolu rajonu lielums ierobežo pasākumu iespējamo ietekmi uz efektīvu segregācijas novēršanu izglītībā Ungārijā. Pamatojoties uz 2017. gada grozījumiem *Ungārijas Vienlīdzīgas attieksmes likumā* un *Valsts izglītības likumā*, kopš 2018. gada izglītības rajonos ir ieviestas segregācijas novēršanas darba grupas un amatpersonas. Tomēr joprojām pastāv būtiskas skolēnu sastāva atšķirības starp valsts un baznīcas skolām. Turklāt 2020. gada jūlija grozījumi *Valsts izglītības likumā* var mazināt sankciju atturošo ietekmi attiecībā uz diskrimināciju izglītībā. Lai gan ir īstenotas vairākas programmas un pasākumi nolūkā uzlabot izglītības sistēmu Rumānijā, romu skolēni joprojām saskaras ar daudzām problēmām, kas būtiski atšķiras lauku un pilsētu teritorijās. Valsts izglītības ministrija 2016. gadā izdeva jaunu pamatrīkojumu, ar ko aizliedz segregāciju skolās pirms universitātes līmeņa, bet 2020. gadā tā īstenošana vēl nav pabeigta. Tomēr metodiku skolu segregācijas uzraudzībai vidējā izglītībā apstiprināja ar ministra rīkojumu tikai 2020. gada sākumā. Uzraudzības metodika tiks izmēģināta pirmajā posmā ierobežotā skaitā pamatskolu un vidusskolu trīs novados. Slovēnijā, kur nesamērīgi liels skaits romu bērnu

¹²⁴ Eiropas Komisija (2020). Dienestu darba dokuments: analītiskais dokuments, kas pievienots ES romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības stratēģiskajam satvaram.

¹²⁵ Papildu finansējums tiek piešķirts skolēniem sākumskolās un pamatskolās.

joprojām iet īpašās skolās vai klasēs bērniem ar garīgiem traucējumiem, tiek īstenots pārskatītais *Rīcības plāns romu integrācijai*, bet rezultāti vēl nav redzami. Turklāt Slovākija pieņēma valsts izglītības desmit gadu attīstības plānu, kam būtu jāaptver arī romu bērnu iekļaušanas un izglītības kvalitātes aspekti¹²⁶. Plānotajai obligātā bērnudārza ieviešanai no piecu gadu vecuma no 2021. gada, vienlaikus atceļot nullklasi, ko lielākoties apmeklē romu bērni, šajā ziņā varētu būt pozitīva ietekme, taču joprojām trūkst aktīvu segregācijas novēršanas pasākumu.

Nemot vērā pašreizējās ar prasmēm saistītās problēmas apmēru, ir jāmaina paradigma prasmju politikā, lai nodrošinātu iekļaujošu un ilgtspējīgu atveseļošanas un izaugsmi nākotnē. Uz efektīvām prasmju prognozēm balstītām valstu prasmju stratēģijām ir jākļūst visaptverošām, lai palīdzētu praksē īstenot holistisku, visu valdības struktūru pieeju prasmju attīstībai. Līdz šim desmit dalībvalstis ir iesaistījušās valsts prasmju stratēģiju izstrādē, izmantojot ESAO tehnisko palīdzību.¹²⁷ Arī Lietuva ir nesen sākusi prasmju stratēģijas izstrādi. Portugāle, Slovēnija un Latvija ir pārgājušas no diagnostikas rīcības posmā, uzmanību pievēršot pieaugušo kvalifikācijas celšanai.¹²⁸ Vācija iesniedza savu valsts prasmju stratēģiju 2019. gadā.¹²⁹ 2020. gada Prasmju programmā Eiropai ierosināts Prasmju pakts (1. darbība), lai mobilizētu un stimulētu ieguldījumus kvalifikācijas celšanā un pārkvalifikācijā, atbalstītu visas dalībvalstis visaptverošu valsts prasmju stratēģiju izstrādē (3. darbība), cita starpā uzlabojot prasmju apzināšanu (2. darbība). Atkarībā no valsts prioritātēm dalībvalstis var pievērst īpašu uzmanību tādām problēmām kā konkrētu prasmju trūkuma novēršana, mūžizglītības veicināšana vai tādas politikas izstrāde un īstenošana, kas īpaši pielāgota mazkvalificētu pieaugušo vajadzībām, saskaņā ar Padomes 2016. gada lēmumu par prasmju pilnveides ceļiem.

Zaļā un digitālā pārkārtošanās rada problēmas, taču arī sniedz iespējas, kuras Eiropai ir jābūt gatavai izmantot. Lai to izdarītu, ir nepieciešama atbilstoša prasmju attīstīšana visos līmeņos: visiem ir nepieciešamas pamatspējas, lai veiktu ikdienas darbības vidiski ilgtspējīgā veidā un dzīvotu un strādātu arvien digitalizētākā sabiedrībā. Vienlaikus uzņēmumiem un iestādēm ir vajadzīgi cilvēki ar atbilstošām prasmēm, lai apmierinātu vajadzības, kas saistītas ar zaļo un digitālo pārkārtošanos. Daudzas Prasmju programmas Eiropai darbības, sākot no Prasmju pakta līdz uzlabotai prasmju apzināšanai un mikroapliecinājumu standartu izstrādei, veicinās tādu prasmju attīstību, kas nepieciešamas divējādās pārkārtošanās īstenošanai. Lai terminu “zaļās prasmes” padarītu skaidrāku, Prasmju programmā paredzēts izstrādāt saskaņotu zaļās pārkārtošanās procesam nepieciešamo prasmju taksonomiju un noteikt darba tirgum atbilstošu pamatprasmju kopumu. Kopā ar darbībām, kas saistītas ar Eiropas Izglītības telpu, mērķis ir izstrādāt rādītāju kopumu un Eiropas kompetenču sistēmu izglītībai klimata pārmaiņu un ilgtspējīgas attīstības jomā. Ir skaidrāka izpratne par digitālajām prasmēm un attiecīgajām darba tirgus vajadzībām. Papildus steidzamajai nepieciešamībai palielināt IKT speciālistu talantu kopumu un uzlabot IKT profesijas atpazīstamību, Prasmju programmā

¹²⁶ Neraugoties uz daļējiem romu līdztiesības uzlabojumiem izglītībā, lielākoties pateicoties ESF/ERAF ieguldījumiem iekļaujošā izglītībā, par ko ziņojušas ieinteresētās personas, progress ir bijis ierobežots. Tāpēc Eiropas Komisija 2019. gadā izdeva pamatotu atzinumu saistībā ar notiekošo pienākumu neizpildes procedūru pret Slovākiju.

¹²⁷ Spānija, Portugāle, Itālija, Slovēnija, Slovākija, Beļģija (Flandrija), Latvija un Polija ar ES finansiālu atbalstu, kā arī Austrija un Nīderlande bez ES atbalsta.

¹²⁸ Sk. ESAO lapu par valstu prasmju stratēģijām vietnē

<http://www.oecd.org/skills/buildingeffectiveskillsstrategiesatnationalandlocallevels.htm>.

¹²⁹ Sal. ar [īpašu lapu](#) Darba un sociālo lietu federālās ministrijas tīmekļa vietnē.

īpaši paredzēti divi pasākumi: reaģēšana uz MVU vajadzībām, izmantojot intensīvus digitālās apmācības kursus, lai to darbinieki iegūtu atbilstoša līmeņa digitālās prasmes, kā arī atbalsts darbiniekiem, lai tie uzlabotu savas digitālās prasmes, izmantojot IKT ievada apmācības. Turklāt jaunā programma “Digitālā Eiropa” atbalstīs izcilu apmācības iespēju attīstību digitālajās jomās, piemēram, mākslīgā intelekta, kibernetikas jomā, lai apmācītu un piesaistītu labākos talantus ES.

Ar darba tirgu saistīto prasmju attīstība jāsaista ar to atbilstošu atzīšanu un izmantošanu. Pareizi piešķirta, uzticama kvalifikācija joprojām ir galvenais līdzeklis cilvēku prasmju atzīšanai. Tās pārredzamība ir izšķiroša, lai izglītojamie un darba ņēmēji varētu brīvi pārvietoties iekšējā tirgū. Visas dalībvalstis, izņemot Spāniju, savās nacionālajās kvalifikāciju ietvarstruktūrās (NKI) ir atsaukušās uz Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūru (EKI), un lielākā daļa (izņemumi ir Bulgārija un Horvātija) norāda EKI līmeni savās kvalifikācijās vai papildinājumos, padarot tos skaidrākus un salīdzināmākus. Turklāt, pievēršot lielāko uzmanību mācību rezultātiem, ir vieglāk sasaistīt formālās kvalifikācijas ar ārpus formālajām programmām iegūto prasmju validēšanu, kā arī ar jauniem inovatīviem prasmju atzīšanas veidiem. Starp pēdējiem minētiem mikroapliecinājumi var būt svarīgi, padarot sākotnējo un tālāko izglītību un apmācību elastīgāku un reaģējošu uz jaunām vajadzībām. Tie var palīdzēt cilvēkiem iesaistīties īsā, mērķorientētā kvalifikācijas celšanā un pārkvalifikācijā, kas ir jo īpaši vērtīgi cilvēkiem, kuriem jāpāriet uz citu amatu vai nozari. Lai atbalstītu saskaņotu attīstību, 2020. gada Prasmju programmā un Eiropas Izglītības telpā ir paredzēts izstrādāt Eiropas pieeju mikroapliecinājumiem (10. darbība), nodrošinot obligātos saskaņotos kvalitātes un pārredzamības standartus.

Mikroapliecinājumi var būt arī noderīgi, lai atzītu un validētu prasmes, kas iegūtas ārpus formālās izglītības un apmācības, veicot pienācīgu validēšanas procesu, kā noteikts Padomes 2012. gada Ieteikumā par validēšanu¹³⁰. Ieteikuma īstenošanas novērtējums¹³¹ apstiprina, ka visas dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai piemērotu tā principus. 23 dalībvalstīs, pamatojoties uz validēšanu, ir iespējams iegūt daudzas (13 valstīs — visas) kvalifikācijas, kas iekļautas nacionālajā kvalifikāciju ietvarstruktūrā, 22 valstīs tā nodrošina formālu kredītpunktu iegūšanu kvalifikācijas saņemšanai un 17 valstīs tā dod cilvēkiem iespēju piekļūt formālās izglītības programmām un atbrīvo no šādu programmu daļām. Tomēr vairumā gadījumu validēšanas kārtība nav visaptveroša un pieejama visiem. Novērtējumā gūtā galvenā atziņa ir tāda, ka izstrādē galvenā uzmanība būtu jāpievērš tam, lai validēšana būtu pieejama visiem cilvēkiem un aktīvi tiktu atbalstīta indivīdu iesaistīšanās validēšanas iespējās. Astoņās dalībvalstīs (Beļģijā (Flandrijā), Dānijā, Somijā, Francijā, Itālijā, Portugālē, Luksemburgā un Zviedrijā) validēšanas pasākumi jau attiecas uz visām izglītības un apmācības jomām un darba tirgu, lai gan joprojām pastāv daži piekļuves ierobežojumi. Daudzsološa pieeja piekļuves paplašināšanai, ja tā tiek pienācīgi koordinēta, tiek nodrošināta, sniedzot lielākas validēšanas iespējas bez tiešas saistības ar formālo izglītību un apmācību. 2018. gadā saistībā ar darba tirgus reformām validēšana tika veikta 17 valstīs (Austrijā, Beļģijā, Horvātijā, Kiprā, Čehijā, Dānijā, Francijā, Vācijā, Īrijā, Itālijā, Luksemburgā, Maltā, Nīderlandē, Polijā, Portugālē, Slovākijā, Zviedrijā), bieži vien izmantojot valsts nodarbinātības sistēmu, savukārt trešā sektora organizācijas nodrošināja validēšanas iespējas 19 valstīs (Austrijā, Beļģijā, Horvātijā, Kiprā, Čehijā, Dānijā, Somijā,

¹³⁰ Sk. Padomes 2012. gada 22. decembra Ieteikumu par neformālās un ikdienējās mācīšanās validēšanu. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!jk88yN>.

¹³¹ Komisijas dienestu darba dokuments SWD(2020) 121, 1.7.2020.

Vācijā, Ungārijā, Īrijā, Itālijā, Latvijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Polijā, Portugālē, Slovēnijā, Spānijā, Zviedrijā).

Covid-19 krīze ir vēl vairāk uzsvērusi mūžilgu karjeras atbalsta pakalpojumu nozīmi karjeras vadībā visa mūža garumā, tostarp nepieciešamību pēc lielākas valsts nodarbinātības dienestu (VND) un sociālo partneru iesaistes un labākiem validēšanas pasākumiem. Reaģēšana uz krīzi paātrinās novatoriskas karjeras atbalsta prakses un rīku izmēģināšanu un iekļaušanu, tostarp izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģiju priekšrocības un iesaistot plašāku dalībnieku loku.¹³² VND ir svarīgākais dalībnieks Itālijas iniciatīvā, kas personām nodrošina prasmju profilēšanu un dokumentēšanu, kā arī pielāgotu karjeras atbalstu. Beļģijā flāmu VND izsniedz darbiniekiem karjeras atbalsta kuponus, kurus viņi var izmantot dažādos karjeras posmos. Iepriekšējas mācīšanās validēšana un karjeras atbalsts ir integrēts personalizētos mācību plānos, kas tiek piedāvāti pieaugušajiem Somijā. Francijas individuālo apmācību kontu sistēma palīdz pieaugušajiem piekļūt karjeras atbalsta iespējām un kvalifikācijas celšanas programmām — viena no valsts praksēm, ko 2020. gada Prasmju programmā ir paredzēts izpētīt plašākai iekļaušanai (9. darbība). Čehijas VND ieviesa pārcelšanas projektu, kas pastiprināja apmācības pasākumus, lai palielinātu to darbinieku nodarbinātības iespējas, kuri ir pakļauti atlaišanas riskam Covid-19 krīzes dēļ (3,6 miljardi CZK, 130 miljoni EUR).

Profesionālajai izglītībai un apmācībai ir būtiska nozīme darba tirgum nepieciešamo prasmju attīstībā, taču tai jāpielāgojas zaļās un digitālās pārkārtošanās procesam un Covid-19 radītajām problēmām. Lai apmierinātu strauji mainīgās darba tirgus vajadzības, prasmju attīstībai nepieciešama daudzu iesaistīto dalībnieku veiksmīga sadarbība. Prasmju pakts (Prasmju programmas Eiropai 1. darbība) rosinās plaša mēroga publiskā un privātā sektora daudzu ieinteresēto personu partnerības lielākajās nozaru ekosistēmās, lai apvienotu zināšanas un resursus, piemēram, apmācības iespējas un finansējumu, lai veiktu konkrētas kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas darbības ar skaidri noteiktām saistībām. Mācīšanās darbavietā un mācekļības shēmas var nodrošināt ciešākās saiknes starp izglītību un darba pasauli. Tādējādi pastiprinātā Eiropas Mācekļību alianse¹³³ turpmāk veicinās valstu koalīcijas, atbalstīs MVU un palielinās sociālo partneru iesaisti. Lai atvieglotu dalībvalstu reformas, priekšlikumā Padomes Ieteikumam par profesionālo izglītību un apmācību (4. darbība) ir piedāvāti efektīvas PIA pārvaldības principi, ciešākas saiknes ar ekonomikas stratēģijām, kas vērstas uz nākotni, elastīgas izaugsmes iespējas, vienlīdzīgas iespējas un kvalitātes nodrošināšana. Dalībvalstis aktīvi modernizē savas PIA sistēmas un mācekļības shēmas, un 25 no tām piedalās Mācekļības atbalsta pakalpojumu apmācības pīlārā. Turklāt, reaģējot uz Covid-19 krīzi, vairākas dalībvalstis ir ieguldījušas finanšu līdzekļus, lai aizsargātu mācekļības piedāvājumu: Vācija sāka īstenot 500 miljonu EUR vērtu programmu MVU atbalstam, piešķirot vienreizēju prēmiju 2000 EUR apmērā par katru no jauna noslēgtu apmācības līgumu un 3000 EUR par jauniem papildu apmācības līgumiem. Austrijas uzņēmumi saņem 2000 EUR prēmiju par katru jaunu mācekli, lai saglabātu apmēram 10 000 mācekļības vietu, kas pakļautas riskam. Dānijā saskaņā ar trīspusēju līgumu tiek pārdalīts darba devēju izglītības dotācijas (AUB) pārpalikums, lai nodrošinātu algu subsīdiju shēmu

¹³² Sk. *Lifelong guidance policy and practice in the EU: trends, challenges and opportunities* (Mūžilga karjeras atbalsta politika un prakse ES: tendences, problēmas un iespējas), Eiropas Komisija, 2020. gads. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/VY66fv>.

¹³³ Pastiprinātā EAF ir viens no pīlāriem Komisijas paziņojumā “Jauniešu nodarbinātības atbalsts — tilts uz darbavietām nākamajai paaudzei”, COM(2020) 276 final. Pieejams vietnē <https://europa.eu/VK79Vc>.

mācekļbai. Francija sāka īstenot 1 miljardu EUR vērtu valsts atbalsta programmu mācekļu algošanai.

Dalībvalstis ir apņēmušas strādāt, lai sasniegtu kopējās politikas mērķus, kas noteikti Padomes Rezolūcijā par Eiropas izglītības programmu pieaugušajiem (2011), kas ir daļa no plašākas sistēmas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (ET 2020). Eiropas Komisijas darba grupa pieaugušo izglītības jautājumos novērtēja progresu, kas 2019. gadā panākts Eiropas izglītības programmas pieaugušajiem četrās prioritārajās jomās (pārvaldība, piedāvājums un izmantojums, piekļuve un kvalitāte)¹³⁴. Pozitīvi ir tas, ka politikas veidotāji pievērš arvien lielāku uzmanību pieaugušo izglītībai — šo tendenci vēl vairāk paātrina problēmas, kas saistītas ar darba mainīgo raksturu, automatizāciju un demogrāfiskajām norisēm. Vairākas dalībvalstis pieņēma pasākumus, lai stiprinātu pieaugušo izglītības pārvaldību, jo īpaši atjauninot un uzlabojot tiesību aktus un ieviešot labākus koordinācijas mehānismus. Eiropas finansējumam ir būtiska nozīme, atbalstot pieaugušo izglītību daudzās valstīs, jo īpaši saistībā ar pasākumiem, ar kuriem īsteno prasmju pilnveides ceļus¹³⁵. Darba grupas pierādījumi liecina par divām savstarpēji saistītām problēmām, proti, nodrošināt visiem vienlīdzīgu piekļuvi pieaugušo izglītībai un atbalstīt neaizsargātās grupas, kuras ir smagi cietušas Covid-19 dēļ. Turklāt pieaugušo izglītības personāla profesionalitātes uzlabošanas iespējas joprojām ir ierobežotas.

Dalībvalstis, atzīstot problēmas pieaugušo izglītības sistēmās, 2019. un 2020. gada otrajā pusē īstenoja vairākas iniciatīvas. Eiropas sociālo tiesību pīlārs pieaugušo tiesības uz mūžizglītību atzīst par veidu, kā apgūt prasmes, kas vajadzīgas, lai pilnvērtīgi piedalītos sabiedrībā un veiksmīgi īstenotu pārejas darba tirgū. Vairākas dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus, lai atbalstītu mazkvalificētu vai nestrādājošu pieaugušo kvalifikācijas celšanu. Kopš 2019. gada septembra Somija īsteno parlamentāro nepārtrauktās izglītības reformu, lai sagatavotu visaptverošu politiku, kurā lielākā uzmanība ir pievērsta profesionālajai attīstībai un izglītībai visā darba mūža laikā. Projekts “*Kvalifikācijas celšana CZ*” atbalsta pilnvarotu NKI iestāžu tīklu, lai tas varētu organizēt un vadīt eksāmenus, pēc kuriem ir iespējams iegūt kvalifikāciju, ko sauc par pilnīgu NKI 3. un 4. līmeņa profesionālo kvalifikāciju. Bulgārijā tika izstrādāta darbība “*Prasmes*”, lai darba devēji varētu apmācīt savos uzņēmumos gan jau esošus darbiniekus, gan no jauna darbā pieņemtus bezdarbniekus. Ar budžetu 17 miljonu EUR apmērā šai darbībai būtu jānodrošina apmācība profesionālās kvalifikācijas iegūšanai, pamatprasmes un īpaša apmācība vismaz 5500 cilvēku. Dānija panāca politisku vienošanos par 102 miljonu DKK (13,7 miljonu EUR) novirzīšanu mazkvalificētu darbinieku kvalifikācijas celšanai, nodrošinot viņiem nepieciešamās kompetences pārejai uz kvalificētu darbu. Kipra, Itālija un Latvija nesen ieviesa pasākumus bezdarbnieku atbalstam. Latvija palielināja izglītības piedāvājumu pieaugušajiem, tostarp tālmācību, studiju moduļus un kursus universitātēs un koledžās. Ir paplašināts arī atbalsts darbiniekiem, lai segtu viņu ceļa izdevumus līdz apmācības vietai.

Dalībvalstis ir arī atbalstījušas indivīdu apmācību izvēli, kas atbilst viņu individuālajām vēlmēm un vajadzībām. Francija 2019. gadā pieņēma dekrētus, ar ko īsteno 2018. gada likumu par brīvību izvēlēties savu turpmāko karjeru, kas darba ņēmējiem un darba

¹³⁴ Eiropas Komisija (2019). *Achievements under the Renewed European Agenda for Adult Learning* (Sasniegumi saskaņā ar atjaunoto Eiropas izglītības programmu pieaugušajiem), Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!Up64bh>.

¹³⁵ Eiropas Komisija (2019). Padomes Ieteikums “Prasmju pilnveides ceļi — jaunas iespējas pieaugušajiem”, īstenošanas pasākumu izvērtējums, SWD(2019) 89. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!Wh39md>.

meklētājiem nodrošina piekļuvi apmācībai un personīgā apmācības konta izmantošanai. No 2020. gada Nīderlande sāka īstenot *SLIM* shēmu — stimulu shēmu mācībām un attīstībai MVU. Paredzams, ka 2022. gadā stāsies spēkā jaunais *STAP* finansēšanas mehānisms, kas stimulēs līdzdalību darba tirgū. Tas ļaus ikvienam, kam ir saikne ar Nīderlandes darba tirgu, mācīties savas attīstības un nodarbinātības vajadzībām. Austrija, pamatojoties uz sociālo partneru līgumu, plāno ieviest mācību kontu ("*Bildungskonto*"), lai finansētu profesionālo pārorientēšanos, apmācību un tālākizglītību. Zviedrijā par 700 miljoniem SEK (68,2 miljoniem EUR) tika palielināti ieguldījumi reģionālajā profesionālajā pieaugušo izglītībā. Valsts atcēla prasību attiecībā uz pašvaldību līdzfinansējumu 2020. gadā un papildus finansēs vēl 1500 vietas un ar to saistīto mācību atbalstu.

2013. gada Garantija jauniešiem ir radījusi iespējas jauniešiem un bijusi spēcīgs strukturālo reformu un inovāciju virzītājspēks. Pateicoties tai, lielākā daļa valsts nodarbinātības dienestu (VND) ir uzlabojuši un paplašinājuši savus jauniešiem paredzētos pakalpojumus.¹³⁶ Septiņus gadus pirms Covid-19 pandēmijas visā ES bija aptuveni par 1,7 miljoniem mazāk tādu jauniešu, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (*NEET*)¹³⁷. Tam, ka makroekonomiskais stāvoklis uzlabojās, noteikti bija nozīme, tomēr pierādījumi liecina, ka Garantijai jauniešiem bija liela pārveidojoša ietekme. Vairāk nekā 24 miljoni jauniešu, kuri kādreiz bija reģistrēti Garantijas jauniešiem shēmās, saņēma darba piedāvājumu, tālākizglītību, mācekļības un stažēšanās iespējas. Tomēr daudzās dalībvalstīs aplēstais to *NEET* īpatsvars, kas reģistrēti šajās shēmās visu gadu, joprojām ir mazāks par 50 %.¹³⁸ Pirms Covid-19 pandēmijas politikas pasākumi, kas ir Garantijas jauniešiem pamatā, bija vairāk vērsti uz konkrētām neaizsargātām grupām. Komisija 2020. gada jūlijā ierosināja pastiprināt Garantiju jauniešiem, paplašinot tās pieejamību cilvēkiem vecumā no 15 līdz 29 gadiem (no 25 gadiem), padarot to iekļaujošāku, stiprinot saikni ar zaļo un digitālo pārkārtošanos un nodrošinot konsultācijas, karjeras atbalstu un darbaudzināšanu.

Pirms pandēmijas dalībvalstis sāka uzlabot visgrūtāk sasniedzamo jauniešu informēšanu un aktivizēšanu, vienlaikus stiprinot iniciatīvu dzimumu dimensiju. Grieķija pieņēma izmēģinājuma programmu, kas sniedz pagaidu uzņēmējdarbības atbalstu 3000 nestrādājošiem jauniešiem (vecumā no 18 līdz 29 gadiem). Atbalsts ietver uzņēmējdarbības plānu novērtēšanu un apmācību, kam seko subsīdiu programma 2500 jauniem uzņēmējiem. Atbalsts ir jo īpaši vērsts uz jaunām sievietēm (vismaz 60 % vietu), un tā summa ir vai nu 10 000 EUR uz 12 mēnešiem, vai 17 000 EUR uz 18 mēnešiem. Austrija plānoja reformēt savu *Arbeitsmarktservice*, lai samazinātu bezdarbu ilgspējīgākā veidā. Paredzētie pasākumi ir jo īpaši vērsti uz dzimumu stereotipiem, cilvēkiem ar invaliditāti un ilgstošiem bezdarbniekiem, un to mērķis ir uzlabot efektivitāti, ieviešot vienas pieturas aģentūras darba meklētājiem. Austrija arī plānoja veikt visaptverošu mācekļības sistēmas pārskatīšanu, lai to modernizētu, un stiprināt tās spēju sniegt labumu neaizsargātajām grupām, piemēram, jauniešiem ar īpašām vajadzībām, izglītību un apmācību priekšlaicīgi

¹³⁶ Par valsts vai reģionālu Garantijas jauniešiem shēmu vispārējo pārvaldību var atbildēt konkrēta ministrija, cits valdības līmenis vai valsts nodarbinātības dienests (VND), tomēr pēdējie parasti vada Garantijas jauniešiem shēmas uz vietas, reģistrējot jauniešus un sniedzot īpašus nodarbinātības pakalpojumus. Sk. 2019. gada ziņojumu par Garantijas jauniešiem VND īstenošanu (pieejams vietnē <https://europa.eu/rR34MQ>) un 2018. gada novērtējuma ziņojumu par VND kapacitāti (pieejams vietnē <https://europa.eu/Xg73Ux>).

¹³⁷ Eurostat dati par vecuma grupu no 15 līdz 24 gadiem, 2013.–2019. gads, izmantojot ES-27 vidējo rādītāju. Ar plašāku vecuma grupu no 15 līdz 29 gadiem, kas pieņemta daudzās dalībvalstīs (sk. 2.2. sadaļu), absolūtais samazinājums ir aptuveni 3,2 miljoni.

¹³⁸ Vairākās valstīs ierobežotais tvērums ir saistīts ar izmaiņām *NEET* iedzīvotāju grupas sastāvā (nestrādājošu *NEET* īpatsvars ir zemāks) un kopējā *NEET* skaita samazināšanos.

pametušiem jauniešiem, kā arī patvēruma meklētājiem. Vācijas VND ir instruments, kas paredzēts cilvēkiem, kuri strādā izglītības un karjeras atbalsta jomā, lai ātrāk identificētu jauniešus, kuri varētu pamest mācības, un piedāvātu viņiem efektīvus konsultēšanas un atbalsta pasākumus. Federālās nodarbinātības aģentūras universitāte (*Hochschule*) atbild par instrumentu mācekļības priekšlaicīgas pamešanas novēršanai. Flandrijas valdība un sociālie partneri parakstīja nodomu deklarāciju par neaktīvu cilvēku, jo īpaši jaunu *NEET*, spēcīgāku aktivizēšanu, kas jāīsteno ciešā sadarbībā ar federālo sociālās drošības sistēmu (piemēram, *RIZIV*) un sociālās integrācijas dienestiem (*OCMW*).

Covid-19 radītā ekonomiskā krīze ir smagi skārusi jauniešus un visās dalībvalstīs padarījusi viņus par prioritāru grupu, kam nepieciešams atbalsts. Francija paziņoja par 300 000 papildu subsidētu darbvietu (*contrats d'insertion professionnelle*) izveidi, lai atbalstītu jauniešu integrāciju darba tirgū. Tiek plānots arī nodokļu atbrīvojums, kas paredzēts mazkvalificētiem jauniešiem, kuri strādā darbu par algu, kas nepārsniedz minimālo algu 1,6 reizes, lai uzlabotu viņu piekļuvi darba tirgum. Beļģija par pieciem mēnešiem ir pagarinājusi bezdarbnieka pabalsta izmaksas periodu skolu pametušajiem jauniešiem, kuri meklē darbu (*inschakelingsuitkering*). Latvijā pilna laika studentiem, kuri nestrādā, ir iespēja piedalīties digitālajā kvalifikācijas celšanā savā universitātē vai koledžā. Studentiem, kas piedalās pasākumā, tiks maksāta stipendija 10 EUR apmērā par katru dalības dienu (aptuveni 200 EUR mēnesī). Latvija ievieš arī pagaidu bezdarbnieka pabalstu jaunajiem absolventiem uz pavisam četriem mēnešiem, bet ne ilgāk kā līdz 2020. gada 31. decembrim — pirmajos divos mēnešos 500 EUR mēnesī un pēdējos divos mēnešos 375 EUR mēnesī.

Dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus, lai paplašinātu līdzdalību agrīnajā pirmsskolas izglītībā un aprūpē un uzlabotu to kvalitāti, kas ir galvenais faktors, lai sagatavotu bērnus panākumu gūšanai mūža garumā. Bulgārija un Beļģija ir pazeminājušas obligāto pirmsskolas vecumu attiecīgi no pieciem līdz četriem un no sešiem līdz pieciem gadiem. Horvātijā tiek būvēti vai atjaunoti gandrīz 500 bērnudārzi, no kuriem daudzi ir pilsētās, kurās ir mazāk nekā 5000 iedzīvotāju. Turklāt vietējo pašvaldību rīcībā ir dotācija 1,8 miljonu EUR apmērā APIA pieejamības un kvalitātes uzlabošanai. Īrija 2019. gada novembrī sāka īstenot *Valsts bērnu aprūpes shēmu*, kas paredz, ka ģimenēm, kuru aprēķināmie mājāsaimniecības ienākumi nepārsniedz 60 000 EUR gadā, ir pieejamas uz ienākumiem balstītas subsīdijas, lai segtu bērnu aprūpes izmaksas ārpus pirmsskolas iestādes vai skolas darba laika. Mērķis ir nodrošināt kvalitatīvu, pieejamu un cenas ziņā pieņemamu APIA un pēcskolas aprūpi visām ģimenēm, paredzot, ka agrīnajos posmos tiks reģistrēti 70 000–80 000 bērnu gadā. Tajā pašā laikā Īrijas valsts iestādes ir pieņēmušas *Darbaspēka attīstības plānu (2020.–2028. gadam)*, kura mērķis ir paaugstināt karjeras profilu APIA, nosakot kvalifikācijas prasības, karjeras satvaru un līderības attīstības iespējas. Itālija ģimenēm ar zemākiem ienākumiem divkārtšoja ikgadējo pirmsskolas vecuma kuponu (*Bonus Nido*) 1500 EUR apmērā līdz 3000 EUR. Nīderlande no 2020. gada palielinās APIA pabalstu un ar bērniem saistīto budžetu vecāku atbalstam par gandrīz 500 miljoniem EUR pāriem ar vidējiem ienākumiem. No 2021. gada ģimenes ar vairāk nekā diviem bērniem saņems papildu 617 EUR par vienu bērnu, sākot ar trešo bērnu, kas ir būtisks pieaugums salīdzinājumā ar pašreizējo rādītāju. Nīderlande arī paplašina tiesības piedalīties APIA attiecībā uz mājāsaimniecībām, kurās strādā viens partneris, bet otram nepieciešama ilgstoša aprūpe. Lai uzlabotu nozares kvalitāti, ar Maltas 2019. gada *Izglītības likumu* līdz bakalaura grādam tika paaugstināta minimālā prasība APIA darbiniekiem.

Reaģējot uz Covid-19 krīzi, daudzas dalībvalstis ievieš pagaidu pasākumus vecākiem un aprūpētājiem. Šādi pagaidu pasākumi tika īstenoti, piemēram, Čehijā, lai laikā, kamēr skolas bija slēgtas, atbalstītu vecākus ar mājas aprūpes pabalstu bērniem, kuri jaunāki par

13 gadiem vai kuru aprūpētājam ir invaliditāte. Pašnodarbinātās personas, kurām jāpaliek mājās ar bērniem vecumā no 6 līdz 13 gadiem, arī saņēma 424 CZK dienā (16 EUR/dienā). Pēc skolu darbības un aprūpes nodrošināšanas pārtraukšanas Lietuva ieviesa jaunus sociālā nodrošinājuma noteikumus strādājošiem vecākiem un vecāka gadagājuma cilvēku vai cilvēku ar invaliditāti aprūpētājiem (galvenokārt sievietēm), maksājot slimības pabalstu 65,9 % apmērā no deklarētajiem ienākumiem. Francija ārkārtas sanitārā stāvokļa periodā nodrošināja APIA pakalpojumus svarīgākajiem darbiniekiem un palielināja individuālo pakalpojumu iespējas vienlaikus ne vairāk kā sešiem bērniem. Itālija piedāvāja ģimenēm kuponu 1200 EUR apmērā, kas tika palielināts līdz 2000 EUR, ja saņēmēji bija veselības aprūpes darbinieki.

Atvaļinājums ģimenes apstākļu dēļ tika izmantots kā galvenais pasākums darba un privātās dzīves līdzsvara nodrošināšanai Covid-19 ārkārtas situācijā. Reaģējot uz krīzi, Beļģija ieviesa īpašu Covid-19 krīzes vecāku atvaļinājuma shēmu (pilna vai nepilna laika), lai strādājošie vecāki (ar bērnu, kas jaunāks par 12 gadiem) varētu apvienot darbu un aprūpi pandēmijas laikā. Laikposmā no 2020. gada maija līdz septembrim darbinieki, kuru darba stāžs bija vismaz viens mēnesis, varēja daļēji vai pilnībā samazināt darba laiku¹³⁹. Tā kā, lai saņemtu pabalstu, pietika nostrādāt tikai vienu mēnesi un pabalsts bija par 25 % lielāks nekā iepriekšējā modelī, tas arī tēvus pamudināja izmantot šo atvaļinājumu. Itālijā darba ņēmēji ar bērniem, kas jaunāki par 12 gadiem, līdz jūlija beigām varēja izmantot līdz 30 dienām ilgu vecāku atvaļinājumu, saglabājot pusi algas. Ģimenes, kuru ekvivalentie ienākumi nepārsniedz 40 000 EUR, saņem brīvdienu nodokļu atlaidi. Kipra, pamatojoties uz algām, piešķir apmaksātu īpašu atvaļinājumu vecākiem (ar bērniem, kas jaunāki par 15 gadiem), kuri nevarēja strādāt tāldarbā APIA un skolu slēgšanas dēļ. Luksemburga ieviesa apmaksātu atvaļinājumu ģimenes apstākļu dēļ privātajam sektoram un pašnodarbinātajām personām, kam bija jāpārtrauc darbs, lai aprūpētu personu ar invaliditāti vai apgādājamu vecāka gadagājuma cilvēku savā māsaimniecībā, jo apstiprinātās iestādes tika slēgtas. Vecāki, kuriem bija jāaprūpē bērni (jaunāki par 13 gadiem) APIA un skolu slēgšanas dēļ, varēja izmantot atvaļinājumu ģimenes apsvērumu dēļ, ievērojot noteiktus nosacījumus. Rumānija piešķir vecākiem apmaksātas brīvdienas, ja izglītības iestādes tika slēgtas nelabvēlīgu meteoroloģisko apstākļu vai "citu ārkārtēju situāciju", piemēram, Covid-19 pandēmijas, dēļ. Pabalsts ir no 75 % no pamatalgas līdz 75 % no vidējās bruto algas valstī (proti, 5429 RON jeb 1115 EUR). Apmaksātas brīvdienas saņem arī vecāki vai likumīgie pārstāvji bērniem vai pieaugušajiem ar invaliditāti, kuri neiet skolā vai kuriem nepieciešama aprūpe. Spānijā darbiniekiem ir iespēja pielāgot vai samazināt savu darba laiku (līdz 100 %), attiecīgi samazinoties algai, ja aprūpes pienākumi ir saistīti ar pandēmiju. Bulgārijā atļauto neapmaksāto atvaļinājumu palielināja no 30 līdz 60 dienām, lai mazinātu pandēmijas negatīvo ietekmi.

Dalībvalstīs arvien biežāk tiek pieņemti pastāvīgi pasākumi attiecībā uz atvaļinājumu ģimenes apstākļu dēļ. Tas daļēji varētu atainot 2019. gadā pieņemto Direktīvu par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem¹⁴⁰. Čehija palielināja vecāku pabalstu līdz 300 000 CZK (11 300 EUR, palielināts par 50 % dvīņu vai vairāku vienās dzemdībās dzimušu bērnu gadījumā). Mēneša ierobežojums bērniem, kuri jaunāki par diviem gadiem un kuri ir uzņemti APIA, tika palielināts no 46 līdz 92 stundām, un vecāku pabalsta ierobežojums tika palielināts līdz 10 000 CZK (376 EUR) vecākiem, kuriem nav slimības apdrošināšanas. Itālija

¹³⁹ Vecāki var samazināt savu darba laiku par 20 % (tie, kas strādā pilna laika darbu) vai par 50 % (tie, kas strādā pilna laika darbu, un tie, kas strādā 75 % no darba laika). Turklāt kopš 2020. gada jūlija vientuļie vecāki un bērnu ar invaliditāti vecāki var pilnīgi samazināt darba laiku.

¹⁴⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1158 (2019. gada 20. jūnijs) par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem un ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2010/18/ES.

palielināja paternitātes atvaļinājumu no piecām līdz septiņām dienām, tuvinot savu politiku Direktīvai par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem, kas paredz 14 dienas ilgu apmaksātu paternitātes atvaļinājumu. Lietuva pagarināja 30 dienu ilgā vecāku atvaļinājuma izmantošanas tiesības no trim mēnešiem līdz gadam pēc bērna piedzimšanas. Nīderlandē no 2020. gada 1. jūlija tēvi vai otrie vecāki var izmantot papildu atvaļinājumu līdz piecām nedēļām pirmajos sešos mēnešos pēc bērna piedzimšanas. Darba devēji var lūgt darbinieka apdrošināšanas aģentūrai piešķirt atvaļinājuma pabalstu saviem darbiniekiem līdz 70 % apmērā no dienas algas (līdz ne vairāk kā 70 % no maksimālās dienas algas).

Reaģējot uz Covid-19 krīzi, dažas dalībvalstis ieviesa elastīgus darba pasākumus. Malta ieviesa darba devēju un pašnodarbināto personu atbalsta shēmu, kas sedz 45 % no attiecināmajām izmaksām līdz 500 EUR apmērā par katru tāldarba līgumu un 4000 EUR apmērā vienam uzņēmumam par tāldarba tehnoloģiju. Slovākija ieviesa pasākumus, kas darba devējiem un darba ņēmējiem dod iespēju noslēgt savstarpēji saskaņotu shēmu “darbs no mājām”. Čehija ierosināja Darba kodeksā darba dalīšanu, lai palīdzētu darbiniekiem labāk saskaņot darbu un ģimenes dzīvi. Darba dalīšanai būtu jāatbalsta darba devēji, lai tie varētu piedāvāt īsāku darba laiku, nodrošinot dažiem darbiniekiem alternatīvu aiziešanai no darba tirgus, jo īpaši ģimenes aprūpes dēļ. Šis grozījums tika izskatīts pirmajā lasījumā Deputātu palātā, un tika ierosināts, ka tas varētu stāties spēkā 2021. gada janvārī.

Dažas dalībvalstis tika pieņemti pasākumi sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirību novēršanai. Čehijā tiek izstrādāts rīcības plāns vienādei darba samaksai, kurā tiks ierosināti īpaši pasākumi, lai samazinātu sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirības. Tiek iesaistīti tādi galvenie dalībnieki kā Valsts darba inspekcija (SLIO), Valsts tiesību aizstāvja birojs, darba birojs, sociālie partneri un konkrēti darba devēji no publiskā un privātā sektora. Igaunija izmēģina pamudinošus pasākumus, lai palielinātu sieviešu īpatsvaru IKT studentu un darbinieku vidū. Francija ir ieviesusi indeksu, kas palielinās daudzdimensionālās algu nevienlīdzības redzamību visiem uzņēmumiem, kuros strādā vairāk nekā 50 darbinieku. Spānijā ar diviem oktobrī izdotiem dekrētiem visiem darba devējiem ir uzlikts pienākums obligāti uzskaitīt vīriešu un sieviešu vidējās algas, savukārt uzņēmumiem, kuros ir vairāk nekā 50 darbinieku, ir jāvienojas par vienlīdzības plāniem ar darba ņēmēju pārstāvjiem. Komisija plāno ierosināt direktīvu par darba samaksas pārredzamības pasākumiem, lai uzlabotu darba ņēmēju piekļuvi informācijai par darba samaksu, palielinātu informētību par diskrimināciju un atvieglotu vienādas darba samaksas ieviešanu.

Lai atbalstītu sieviešu nodarbinātību, ir ieviesta aktīva darba tirgus politika un mērķtiecīgi pakalpojumi. Austrija plāno palielināt sieviešu iespējas lauku apvidos, izmantojot digitalizācijas, izglītības un apmācības iespējas. Grieķija plāno vairākas programmas sieviešu nodarbinātības atbalstam, piemēram, “*Augsta līmeņa prasmes sievietēm*”, kas ir IKT apmācības programma nestrādājošām sievietēm, “*Konsultāciju atbalsts, apmācība un sertifikācija nestrādājošām sievietēm radošajā nozarē*” un prasmju apguves programma nestrādājošām sievietēm, kas nav vecākas par 29 gadiem. Spānija ieviesa jaunus tiesību aktus, lai aizsargātu sievietes, kuras zaudējušas darbu nestabilās nozarēs, kurās sievietes ir pārsvarā. Vispārējā sociālā nodrošinājuma režīma īpašajā mājāsaimniecībās nodarbinātu personu sistēmā tika ieviesta ārkārtas subsīdija (70 % no darba algas) mājāsaimniecību darbiniekiem, kuri pandēmijas laikā ir pilnīgi vai daļēji zaudējuši darbu un nesaņem bezdarbnieka pabalstu.

Lai veicinātu cilvēku ar invaliditāti nodarbinātību, dalībvalstis sāka īstenot vairākus pasākumus, tostarp pagaidu pasākumus, kas palīdzētu mazināt Covid-19 krīzes negatīvo ietekmi. Pamatojoties uz jauno likumu par personām ar invaliditāti, Bulgārija īsteno jauno valsts programmu personu ar invaliditāti nodarbināšanai, lai radītu nodarbinātības apstākļus

šādām personām. Luksemburga ieviesa likumu, lai uzlabotu personu ar invaliditāti piekļuvi vispārējam darba tirgum (privātajam sektoram) un nepārtrauktai nodarbinātībai vai ārējai pārklassificēšanai. Tas tiek darīts ar papildu pasākumiem (līdz 150 stundām vienam vismaz 12 mēnešus ilgam līgumam vai ADTP un 300 stundas, ja termiņš pārsniedz 24 mēnešus), izmantojot “iekļaušanas nodarbinātībā palīdzību”. Malta no 2020. gada 8. marta līdz 5. jūlijam sniedza pagaidu atbalstu cilvēkiem ar invaliditāti, kuri strādāja privātajā sektorā, bija reģistrēti *Jobsplus* (VND) un vēlējās veselības un drošības apsvērumu dēļ palikt mājās Covid-19 krīzes laikā. Jau pirms Covid-19 pandēmijas Somija sāka īstenot darba spēju programmu, kas paredzēta personām ar daļēju darbspēju, un laikposmā no 2020. līdz 2022. gadam šai programmai piešķirs 33 miljonus EUR. Programma ietver pasākumus indivīda darbspēju noteikšanai un pasākumus, kas darba meklētājus novirza pie tiem nepieciešamajiem atbalsta pakalpojumiem. Tā ir cieši saistīta ar pašreizējo programmu “Nākotnes veselības un sociālo pakalpojumu centri 2020.–2022. gadā”. Programma arī paredz, ka VND pieņems darbā vairāk darbspējas koordinatoru, lai uzlabotu pieejamos pakalpojumus.

Vairākas dalībvalstis sāka īstenot darbības, lai atbalstītu trešo valstu valstspiederīgo integrāciju darba tirgū, bieži vien apvienojot to ar valodu apmācību. Vairākas dalībvalstis ieviesa vai pārskatīja rīcības plānus / stratēģijas, reaģējot uz nepieciešamību pastiprināt centienus saistībā ar integrāciju darba tirgū. Dažas arī paplašināja integrācijas pasākumu piedāvājumu un palielināja obligāto dalību valodu kursos un integrācijas mācībās. Portugāle publicēja rīkojumu, ar kuru tika uzsākta jauna portugāļu valodas kursu programma, kas pielāgota migrantu mācību vajadzībām, lai veicinātu sociālo iekļaušanu un kohēziju. Nolūkā piedāvāt visaptverošu individuālu atbalstu bēgļu integrācijai Vācija izstrādāja pamatnostādnes, lai, izmantojot izmēģinājuma projektus, atbalstītu bēgļu operatīvo integrāciju uzņēmumos. Pēc vairākus gadus ilgiem izmēģinājumiem 2019. gadā visā Austrijā tika ieviests “*starpreģionu mācekļa prakses projekts*”. Tā mērķis ir novērst mācekļa prakses vietu nepiemērotību nestrādājošiem jauniešiem, īpašu uzmanību pievēršot bēgļiem. Čehija 2019. gada decembrī pieņēma jaunu rīcības plānu integrācijas jomā. Arī Kipra 2019. gada vidū iesniedza jaunu rīcības plānu migrantu integrācijai 2020.–2022. gadā, savukārt Slovēnija pieņēma jaunu migrācijas stratēģiju (2019. gada jūlijā).

Dažas dalībvalstis veica pasākumus pieaugušo kvalifikācijas celšanai un pārkvalifikācijai, kas bieži vien sniedz labumu trešo valstu valstspiederīgajiem kā vienai no mērķgrupām. Piemēram, Zviedrija plānoja jaunus ieguldījumus (150 miljonu SEK jeb aptuveni 14,6 miljonu EUR apmērā) “zaļām darbvietām” cilvēkiem, kuri atrodas tālu no darba tirgus, tostarp imigrantiem. Beļģijā Valonijas valdība ierosināja jaunu shēmu, kas atbalstītu darba ņēmējus un sniegtu karjeras atbalstu darba ņēmējiem, kuri vēlas uzlabot savas prasmes vai pārorientēties uz darbu, kurā ir darbaspēka trūkums, galveno uzmanību pievēršot gados vecākiem darba ņēmējiem un darbiniekiem, kuri zaudē darbu, savukārt Flandrija plāno arvien vairāk pievērsties lasītprasmei un rēķināšanas prasmēm un ieviest jaunu mūžizglītības platformu. Visbeidzot, Austrija turpināja īstenot savu Pieaugušo izglītības iniciatīvu (*Initiative Erwachsenenbildung*), kuras mērķis ir uzlabot sociālekonomiski nelabvēlīgo personu piekļuvi pieaugušo izglītībai un paaugstināt viņu izglītības līmeni, galvenokārt piedaloties pieaugušajiem ar migrantu izcelsmi.

Dalībvalstis arī īstenoja reformas, kuru mērķis ir atzīt un/vai validēt trešo valstu valstspiederīgo kvalifikācijas vai prasmes. Piemēram, Vācija 2020. gada februārī izveidoja

Federālajā nodarbinātības aģentūrā jaunu Profesiju atzīšanas centrālo pakalpojumu centru¹⁴¹. Šis jaunais dienests darbojas kā valsts mēroga birojs tiem, kuri atrodas ārzemēs un kuri vēlas saņemt kvalifikāciju vai prasmju atzinumu. Arī Vācijas likums par deportācijas pagaidu apturēšanu apmācības un nodarbinātības dēļ dod iespēju saņemt uzturēšanās atļauju divus gadus pēc veiksmīgas profesionālās izglītības vai apmācības pabeigšanas vai 30 mēnešus ilgas nodarbinātības. Somija sagatavoja jaunas pamatnostādnes prasmju un darba spēju novērtēšanai, turklāt Ekonomikas un nodarbinātības ministrija ierosina kopumā par 3 miljoniem EUR palielināt budžetu migrantu integrācijai (tostarp prasmju noteikšanai).

Vairākas dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai atvieglotu migrējošo darba ņēmēju, jo īpaši augsti kvalificētu darba ņēmēju un to, kuri strādā profesijās, kur trūkst darbaspēka, uzņemšanu no trešām valstīm. Pēc tam, kad tika pieņemti 2018. gada noteikumi par darba atļaujām (grozījums), Īrija publicēja Kritiski svarīgo prasmju un neattiecināmo profesiju sarakstu jaunāko redakciju (kas stājas spēkā 2020. gada janvārī), lai novērstu tūlītēju darbaspēka trūkumu galvenajās nozarēs, piemēram, viesmīlības, būvniecības, veselības aprūpes un kravu autopārvadājumu nozarē¹⁴². Francijas valdība 2019. gadā paziņoja, ka tā īsteno profesionālu imigrācijas politiku pa darbības jomām, pamatojoties uz tādu profesiju reģionālo sarakstu pirmo pārskatīšanu (kopš 2008. gada), kur trūkst darbaspēka. Lai pārvaldītu palielināto darbaspēka migrācijas pieplūdumu, Lietuva 2019. gada jūlijā ieviesa kvotas trešo valstu darba ņēmējiem, kuri strādā profesijās, kur trūkst darbaspēka, un pirmo profesiju sarakstu ir paredzēts izveidot 2021. gadā. Čehija 2019. gada septembrī ieviesa jaunas kvotas darba ņēmēju karšu un ilgtermiņa uzņēmējdarbības vīzu pieteikumu pieņemšanai, kā arī trīs jaunas darbaspēka migrācijas programmas. Latvijā 2019. gada 1. jūlijā stājas spēkā grozījumi Imigrācijas likumā, nodrošinot iespēju darba devējiem pieņemt darbā trešo valstu valstspiederīgos, pamatojoties uz ilgtermiņa vīzu, un atsevišķos gadījumos ir atcelts minimālais termiņš, kurā var pieteikties vakancei, kā arī prasība publicēt vakanci. Somija ir paplašinājusi savu horizontālo darbaspēka migrācijas programmu “*Talantu palielināšanās*”, lielāku uzmanību pievēršot imigrācijai un starptautisko studentu un pētnieku integrācijai. Programmas ietvaros tiks veikti pasākumi, kas paātrinās uzturēšanās atļauju izsniegšanu darba vajadzībām, lai studentiem un pētniekiem būtu vieglāk iecerēt un palikt Somijā.

Covid-19 krīze ir likusi daudzām dalībvalstīm ierobežot pārvietošanās brīvību ES un ārpus tās, tāpēc dažās jomās, piemēram, lauksaimniecībā un veselības aprūpē, trūkst darbaspēka. Lai apmierinātu šīs darbaspēka vajadzības, tādas valstis kā Beļģija, Austrija, Vācija, Grieķija, Spānija, Somija, Francija, Itālija un Slovēnija paātrināja (sezonas) darba vīzu izsniegšanu un/vai pagarināja to derīguma termiņu noteiktiem lauksaimniecības darbiniekiem un/vai veselības aprūpes speciālistiem¹⁴³. Kas attiecas uz veselības aprūpes nozari, Īrijā likumīgi dzīvojošajiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuriem nav piekļuves darba tirgum, bija iespēja atbildēt uz valsts uzaicinājumu veselības aprūpes darbiniekiem un pieteikties statusa maiņai, lai strādātu veselības aprūpē. Francijā tika ieviesta īpaša un vienkāršota

¹⁴¹ Zentrale Servicestelle Berufsanerkennung (ZSBA): <https://www.anerkennung-in-deutschland.de/html/de/pro/zsba.php>.

¹⁴² Sk. sarakstu vietnē <https://dbei.gov.ie/en/What-We-Do/Workplace-and-Skills/Employment-Permits/Employment-Permit-Eligibility/Ineligible-Categories-of-Employment/>.

¹⁴³ Sk. arī EMT/ESAO (2020). *Maintaining labour migration in essential sectors in times of pandemic* (Darbaspēka migrācijas uzturēšana būtiskajās nozarēs pandēmijas laikā). EMN-OECD Inform. Brisele: Eiropas migrācijas tīkls. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/00_eu_inform3_labour_migration_2020_en.pdf.

procedūra tiem ārstiem no trešām valstīm ar ārpus ES iegūtu diplomu, kuri palīdzēja veselības jomas ārkārtas situācijas risināšanā. Grieķija attiecībā uz tādu trešo valstu valstspiederīgo uzturēšanās atļaujām, kuriem nav dokumentu, piemēroja elastību, lai viņi varētu strādāt vienīgi lauksaimniecībā. Spānijā regulāros migrantus ar uzturēšanās atļaujām, kuru derīguma termiņš beidzas no 14. marta līdz 30. septembrim, varēja regulāri nodarbināt arī lauksaimnieki. Turklāt Spānija arī nodrošināja pastiprinātu aizsardzību sezonas darbiniekiem gan attiecībā uz piekļuvi pagaidu bezdarba shēmām (*ERTE*), gan bezdarbnieka pabalstiem. Čehija izstrādāja pasākumus, lai par pieejamajiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri var zaudēt darbu, būtu zināms darba devējiem, kuri meklē jaunus darbiniekus, jo īpaši lauksaimniecībā. Somija un Beļģija ieviesa pagaidu atkāpes patvēruma meklētāju tiesībās uz darbu. Turklāt Somija grozīja likumu par ārvalstniekiem un likumu par sezonas darbiniekiem, tādējādi ļaujot trešo valstu valstspiederīgajiem, kas jau dzīvo valstī, mainīt darba devēju vai nozari, nepieprasot pagarinātu vai jaunu atļauju. Dažas valstis izņēmuma kārtā atcēla ieceļošanas aizliegumu noteiktām kategorijām, piemēram, Luksemburga nepiemēroja aizliegumu pētniekiem un ekspertiem, kuri sniedza konsultācijas saistībā ar Covid-19 pandēmiju, un sezonas darbiniekiem.

3.3. 7. pamatnostādne. Uzlabot darba tirgu darbību un sociālā dialoga efektivitāti

Šajā iedaļā ir aplūkots, kā tiek īstenota nodarbinātības 7. pamatnostādne, kurā dalībvalstīm ir ieteikts uzlabot darba tirgu darbību un sociālā dialoga efektivitāti. Tas ietver elastības un drošības līdzsvarošanu darba tirgus politikā, darba tirgus segmentācijas novēršanu, cīņu pret nedeklarētu darbu un pārejas uz beztermiņa līgumiem veicināšanu, valsts nodarbinātības dienestu tvēruma un aktīvas darba tirgus politikas efektivitātes nodrošināšanu, adekvātu bezdarbnieka pabalstu nodrošināšanu un darba ņēmēju un izglītojamo mobilitātes veicināšanu. Balstoties uz pastāvošo valstu praksi, tiek apspriesta arī sociālā dialoga veicināšana un pilsoniskās sabiedrības iesaistīšana. 3.3.2. iedaļā ir apkopoti dalībvalstu politikas pasākumi šajās jomās.

3.3.1. Galvenie rādītāji

Covid-19 krīze ir uzsvērusi atšķirīgos cilvēku darba apstākļus, kā arī izgaismojusi darba tirgus segmentācijas negatīvās sekas. Lai gan kopumā piespiedu pagaidu un nepilna laika darba apjoms samazinās, dažās dalībvalstīs tas joprojām ir augsts. Dualitāte darba tirgū negatīvi ietekmē skartos darba ņēmējus, jo īpaši jauniešus un personas neaizsargātā situācijā. Tas ir kļuvis acīmredzams pašreizējā situācijā: lai gan Covid-19 krīzē ir vairāk aizsargāts darbaspēka segments ar labākām darba iespējām un lielāku drošību, vairāk tiek skarts segments ar nestabilākiem vai mazāk pielāgojamiem darba apstākļiem un/vai ar mazāku piekļuvi sociālajai aizsardzībai.¹⁴⁴ Grupām, kuru ienākumi no darba ir sadales skalas apakšdaļā, ir lielāka iespēja, ka turpināsies ienākumu un darba zaudēšana, jo īpaši tas attiecas uz pagaidu darbiniekiem, nodarbinātiem jauniešiem un mazkvalificētiem cilvēkiem. Skatoties nākotnē, ir svarīgi, lai dalībvalstis izvairītos no neveiksmīgi izstrādātiem noteikumiem, kas liek šķēršļus darbvietai radīšanai, un nodrošinātu, ka pagaidu darbvieta kalpo kā atspēriena punkts ceļā uz aizsargātāku darba līguma veidu. Divi Eiropas sociālo tiesību pīlāra principi atbalsta centienus šajā jomā. Jo īpaši 5. principa (*“Droši un pielāgojami darba apstākļi”*) un 7. principa (*“Informācija par nodarbinātības nosacījumiem un aizsardzība atlaišanas gadījumā”*) mērķis ir nodrošināt darbiniekiem vienādu attieksmi neatkarīgi no darba attiecību veida.

Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) ziņā elastīgs darba režīms, jo īpaši tāldarbs, ir kļuvis par mainīgo darba modeļu un prakses galveno elementu. Ārkārtas situācija veselības jomā ir izraisījusi diskusijas par elastīgu darba apstākļu plašāku lietojumu, izmantojot IKT. Tas var būt skaidrs ieguvums cilvēku darba un privātās dzīves līdzsvaram, ļaujot pielāgot darba laiku un atrašanās vietu savām vajadzībām. Tomēr tas var novest arī pie intensīvāka darba pat augsta līmeņa elastības un autonomijas apstākļos. Šie aspekti vairākās dalībvalstīs un ES līmenī ir veicinājuši debates par darba laika regulēšanu attālinātā darba režīmā.¹⁴⁵ Turklāt darba vide, kurai raksturīga IKT izmantošana lielā apmērā, var radīt darba ņēmējiem veselības apdraudējumu. Ar darba kvalitāti saistītie aspekti ir svarīgi arī saistībā ar informācijas un komunikācijas tehnoloģijās (IKT) balstītu darbu. Lai gan daļai darba ņēmēju

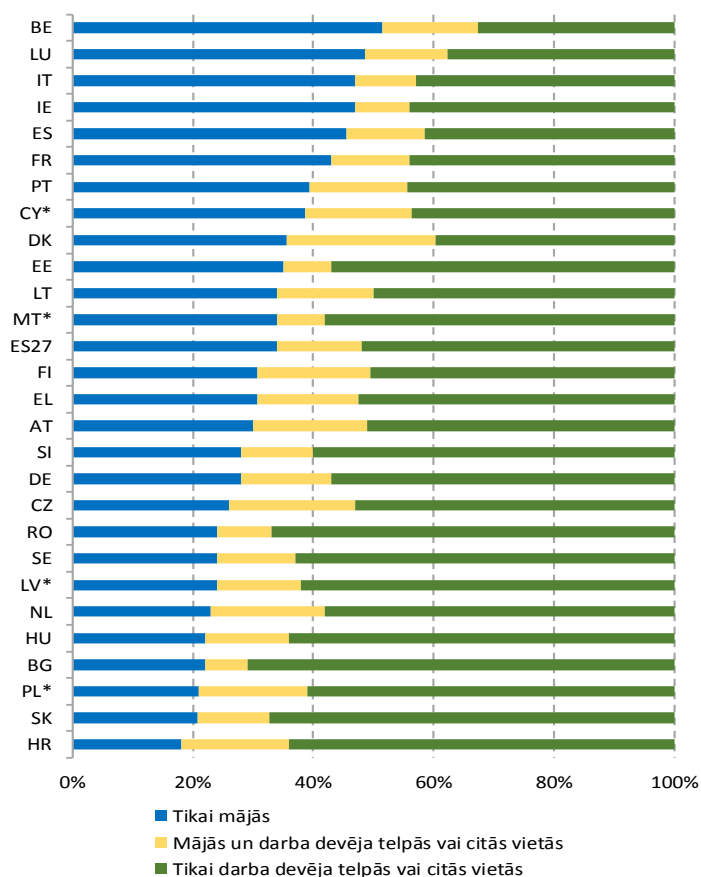
¹⁴⁴ Eiropas Komisija, Kopīgais pētniecības centrs (2020). *The impact of COVID confinement measures on EU labour market* (Covid ierobežošanai noteikto pasākumu ietekme uz ES darba tirgu), *Science for Policy Briefs*, pieejams vietnē <https://europa.eu/!QK78dV>; Eurostat eksperimentālā analīze (2020). *COVID-19 labour effects across the income distribution* (Covid-19 ietekme uz darbu visā ienākumu sadales skalā), pieejams vietnē <https://europa.eu/!nV98vQ>.

¹⁴⁵ Vairāk informācijas sk.: Eurofound (2020). *Telework and ICT-based mobile work: Flexible working in the digital age* (Tāldarbs un uz IKT balstīts moblais darbs: elastīgs darbs digitālajā laikmetā), sērija par jaunajiem nodarbinātības veidiem, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

ir izdevies izmantot priekšrocības, ko dod IKT balstītam darbam raksturīgā lielāka elastība un autonomija, apmēram ceturtdaļai darba ņēmēju (24 %), kas strādā IKT balstītā darba vidē, ir nestabili nodarbinātības apstākļi (piemēram, viņi, visticamāk, noslēgs terminētu līgumu, gūs zemus ienākumus, piedzīvos nedrošību darbā un viņiem trūks apmācības iespēju). Šādā situācijā, visticamāk, nonāk arī pašnodarbinātās personas, kas strādā IKT balstītā elastīgā darba režīmā.

41. attēls. Pandēmija ir stimulējusi attālināto darbu

Darbinieku darba vieta Covid-19 dēļ noteikto personas mobilitātes ierobežojumu laikā (pa dalībvalstīm, %)

Avots: Eurofound (2020). *Living, working and COVID-19* (Dzīve, darbs un Covid-19), sērija par Covid-19, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga. Piezīme: zema ticamība (*) 2020. gada oktobrī CY, LV, MT un PL datiem. ES-27 attiecas uz 27 dalībvalstu vidējo svērtu vērtību. Šie rezultāti interpretējami piesardzīgi, jo izlasē iekļauto darbinieku sadalījums pa nozarēm ietekmē tāl darba sadalījumu pa valstīm.

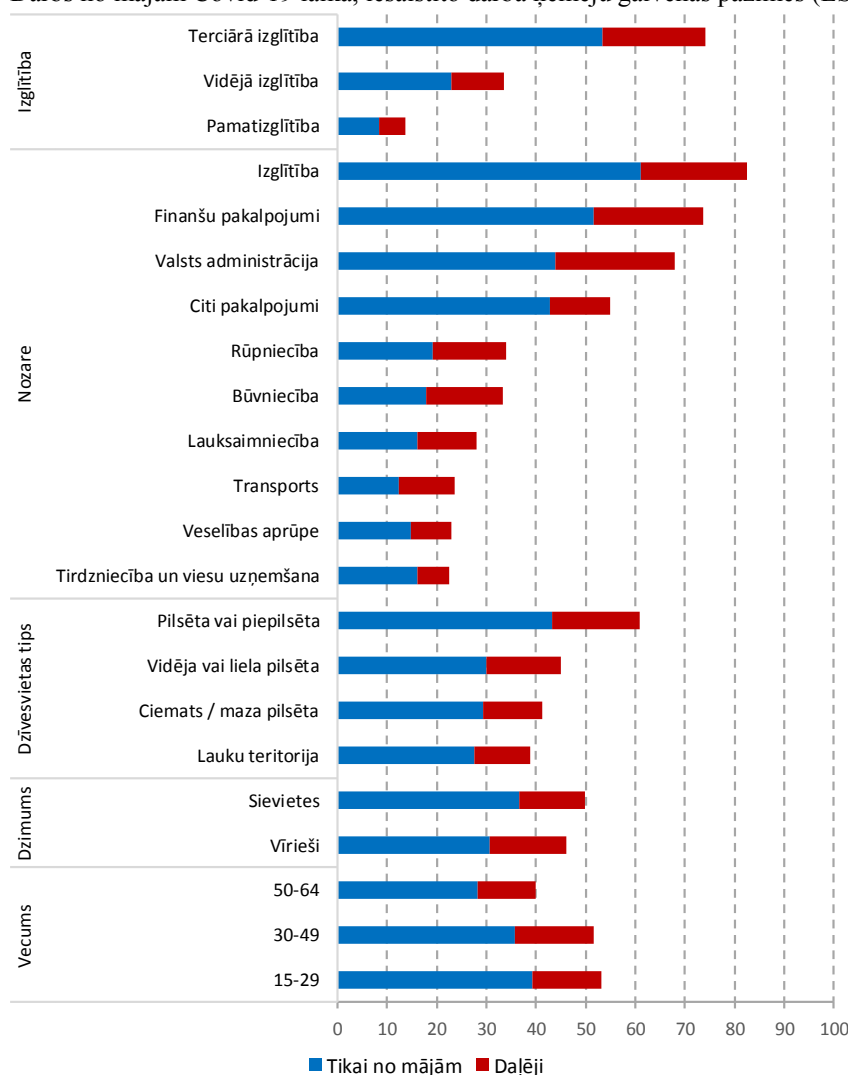
Tāldarbs ir kļuvis par parastu darba režīmu daudziem cilvēkiem, kuriem iepriekš ir bijusi neliela pieredze attālinātajā darbā vai vispār nav bijusi saskare ar to. Saskaņā ar DSA datiem¹⁴⁶ tikai 5,5 % no visiem nodarbinātajiem (vecumā no 20 līdz 64 gadiem) ES-27 2019. gadā regulāri strādāja no mājām. Vislielākais īpatsvars reģistrēts Nīderlandē (15 %), Somijā (14,5 %), Luksemburgā (11,5 %) un Austrijā (10,2 %). Lai gan pēdējos gados ir vērojama nedaudz pieaugoša tendence, darbs no mājām bija gandrīz vai izņēmums Bulgārijā, Rumānijā, Ungārijā, Kiprā, Horvātijā un Grieķijā un procentuāli 2019. gadā bija mazāks par 2 % no kopējās nodarbinātības. 2020. gadā tas ir mainījies, jo ir ierobežota personu mobilitāte

¹⁴⁶ Eiropas Komisija (2020). *EU Labour Force Survey ad hoc module 2019 on work organisation and working time arrangements* (2019. gada ES Darbaspēka apsekojuma ad hoc modulis par darba organizāciju un darba laika režīmu), Eurostat, Kvalitātes novērtējuma ziņojums. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/Fq97qU>.

un ieviesti sociālās distancēšanās pasākumi cīņā pret pandēmiju. Nesenā *Eurofound* e-aptauja sniedz noderīgu ieskatu šajās izmaiņās cilvēku darba modeļos.¹⁴⁷ 41. attēls parāda būtiskas atšķirības dalībvalstīs attiecībā uz pašu paziņoto darba vietu pandēmijas laikā. To respondentu daļa, kuri norādījuši, ka Covid-19 pandēmijas laikā strādā tikai no mājām, svārstās no aptuveni 20 % Bulgārijā, Horvātijā, Ungārijā, Polijā un Slovākijā līdz vairāk nekā 40 % Francijā, Spānijā, Itālijā un Īrijā un vairāk nekā 50 % Beļģijā. Detalizēta neaizsargāto profesiju analīze ES dalībvalstīs (t. i., profesiju, kas ietver kontaktietilpīgus uzdevumus un uzdevumus, kurus nav iespējams izpildīt attālināti) ir atrodama 2020. gada pārskatā par darba tirgus un algu tendencēm Eiropā¹⁴⁸.

42. attēls. Tāldarba izmantojums ir bijis lielāks noteiktos profilos un nozarēs

Darbs no mājām Covid-19 laikā, iesaistīto darba ņēmēju galvenās pazīmes (ES-27, %)

¹⁴⁷ Piezīme: *Eurofound* e-aptauja *Living, working and COVID-19* (Dzīve, darbs un Covid-19) ir tiešsaistes rīks, kas paredzēts, lai ar varbūtības mazinošu izlases metodi ātri apkopotu informāciju no personām, kas vecākas par 18 gadiem un kam ir piekļuve internetam. E-aptauja tika veikta divās kārtās — 2020. gada aprīlī un jūlijā. Kopumā tika aizpildītas 91 753 anketas, no kurām 87 477 aizpildīja personas, kuras dzīvo ES-27.

¹⁴⁸ Eiropas Komisija (2020). *2020. gada pārskats par darba tirgus un algu tendencēm Eiropā* (drīzumā). Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

Balstoties uz aptaujas datiem, var secināt, ka cilvēki, kas strādā no mājām, galvenokārt bija pilsētās strādājoši, biroja darbinieki pakalpojumu nozarē un personas ar terciāro izglītību. Pat 74 % darbinieku ar terciāro izglītību strādāja no mājām, salīdzinot ar 34 % darbinieku ar vidējo izglītību un 14 % darbinieku ar pamatzglītību. Kā tas bija gaidāms, pastāv arī būtiskas atšķirības starp darba no mājām sastopamības biežumu pa nozarēm; visbiežāk tas sastopams vairumā pakalpojumu nozaru (jo īpaši izglītības, finanšu un valsts pārvaldes jomā) un visretāk priekšplāna nozarēs, piemēram, veselības aprūpes, transporta un lauksaimniecības nozarēs, kā arī nozarēs, uz kurām attiecas īpaši ierobežojumi, piemēram, mazumtirdzniecība un viesmīlība. Pilsētās dzīvojošie darbinieki arī biežāk strādā no mājām nekā laukos vai mazāk apdzīvotās vietās dzīvojošie. Salīdzinoši lielāks sieviešu īpatsvars norādīja, ka strādā no mājām, salīdzinot ar vīriešiem. Visbeidzot, gados jaunāki darbinieki biežāk izmantoja tāldarbu nekā citas vecuma grupas. Šie konstatējumi atbilst datiem, kas apkopoti ES apsekojumā par IKT lietojumu¹⁴⁹.

Pirms pandēmijas veiktās jaunākās COLLEEM II tiešsaistes aptaujas rezultāti liecina, ka platformu darbs joprojām ir ierobežots, taču pieaugoša parādība.¹⁵⁰ Tikai neliela daļa (aptuveni 1,4 %) darbspējas vecuma iedzīvotāju 2018. gadā aptaujātajās dalībvalstīs kā galveno darbību norādīja pakalpojumu sniegšanu, izmantojot digitālās darba platformas (samazinājums par 0,9 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2017. gadu). Tomēr īpatsvars ir būtiskāks starp tiem, kuri šo pakalpojumu sniegšanu norāda kā sekundāru darbību (4,1 % no visiem respondentiem; pieaugums par 0,5 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2017. gadu), būtiski atšķiroties pa dalībvalstīm. Platformu darbs joprojām ir neviendabīga parādība, kurā platformas darbinieku darba apstākļi, statuss un ienākumi ir ļoti atkarīgi no veicamo uzdevumu veida, platformas izmantotā uzņēmējdarbības modeļa un pārvaldības mehānismiem. Tomēr iegūtās aplēses ir svarīgas, lai analizētu platformu darba nozīmi dalībvalstīs un ar to saistītos darba kvalitātes apsvērumus.¹⁵¹

Covid-19 pandēmija ir ietekmējusi platformu ekonomiku vairākās dalībvalstīs. Dažas platformas ir strauji pielāgojušas savus uzņēmējdarbības modeļus, paplašinot piegādes un iekļaujot papildu produktus vai pakalpojumus, tostarp veselības aprūpi. Tas, iespējams, ir sekmējis būtisko preču piegādes nodrošināšanu, piegādes ķēdes traucējumu riska mazināšanu un darbvietu saglabāšanu. Tomēr pandēmijas laikā acīmredzamāki ir kļuvuši ar veselību un drošību saistītie riski, kā arī bažas par augstu darba intensitāti. Citas platformas, kas nereti sniedz mobilitātes un mājāsaimniecības pakalpojumus, saskārās ar pēkšņu aktivitātes kritumu pēc ieviestajiem mobilitātes ierobežojumiem un sociālās distancēšanās pasākumiem. Saskaņā ar Eurofound datiem¹⁵² kopš pandēmijas uzliesmojuma Beļģijā, Horvātijā, Čehijā, Igaunijā,

¹⁴⁹ Sostero M., et al. (2020). *Teleworkability and the COVID-19 crisis: a new digital divide?* (Tāldarbs un Covid-19 krīze: jauna digitālā plaista?), Eiropas Komisija, 2020, JRC121193. Pieejams vietnē <https://europa.eu/!PR73qN>.

¹⁵⁰ Urzi Brancati, C., et al. (2019). *New evidence on platform workers in Europe. Results from the second COLLEEM survey* (Jauni pierādījumi par platformu darbiniekiem Eiropā. Otrās COLLEEM aptaujas rezultāti). Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!qQ33cP>. Piezīme: COLLEEM II aptauja turpina un paplašina darbu, kas sākts ar iepriekšējo COLLEEM ("Sadarbīgā ekonomika un nodarbinātība") aptauju. Tā ir tiešsaistes panelaptauja par digitālajām platformām, ko pasūtījis Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ĢD un koordinē JRC. Aptauju veica 15 dalībvalstīs: CZ, DE, ES, FI, FR, HR, HU, IE, IT, LT, NL, PT, RO, SE, SK un UK.

¹⁵¹ Lai iegūtu vairāk informācijas par platformu darbu, sk. 2020. gada vienoto nodarbinātības ziņojumu un pamatā esošos datu avotus.

¹⁵² Eurofound (2020). *Platform economy: Developments in the COVID-19 crisis* (Platformu ekonomika: attīstība Covid-19 krīzes laikā).

Francijā, Grieķijā, Lietuvā, Maltā, Nīderlandē, Portugālē, Slovēnijā un Spānijā ir pieaudzis pieprasījums pēc platformu darba. Šajās un citās dalībvalstīs platformās ir ieviesti pasākumi, sniedzot darbiniekiem norādījumus par darba aizsardzību, ienākumu atbalstu un līgumu garantijas, lai kompensētu prombūtnes un darba pārtraukšanas periodus. Tomēr, visticamāk, būs nepieciešams rūpīgi uzraudzīt, kā šie pasākumi ietekmē platformas darbiniekus aptvēruma un atbilstības ziņā.

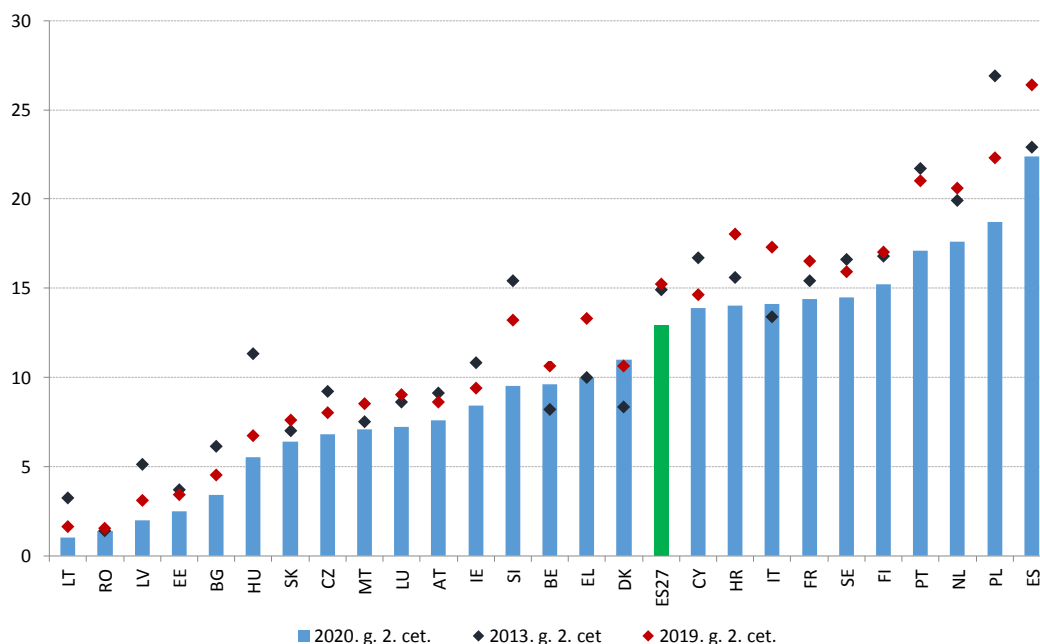
Darba tirgus segmentācija¹⁵³, kas saistīta ar pagaidu darbinieku īpatsvaru, varētu būt papildu neaizsargātības avots pašreizējās krīzes apstākļos.¹⁵⁴ Kā uzsvērts 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā, darba tirgus segmentācijai var būt svarīgas ekonomiskas un sociālas sekas, piemēram, ierobežota resursu sadales efektivitāte, zemāki ienākumi, vājš produktivitātes pieaugums un cilvēkkapitāla attīstība, lielāks nabadzības risks, nevienlīdzība vai samazināta sociālā mobilitāte. Pagaidu darba līgumu īpatsvars ES-27 attiecībā pret kopējo darba ņēmēju skaitu pēdējo desmit gadu laikā nav būtiski mainījies — tas svārstījies vidēji ap 15 %, lai gan starp dalībvalstīm vērojamas būtiskas atšķirības. Atšķirība starp dalībvalstīm ar augstāko un zemāko īpatsvaru 2019. gadā bija 25 procentpunkti pēc lejupejošas tendences kopš 2005. gada augstākā punkta, t. i., 31 procentpunkts, un, pamatojoties uz jaunākajiem datiem par 2020. gada otro ceturksni, tā ir 21,4 procentpunkti. Būtisks pagaidu darbinieku īpatsvara samazinājums ES-27 ir novērojams 2020. gada otrajā ceturksnī (par 3,3 procentpunktiem), salīdzinot ar 2019. gada otro ceturksni. Tas liek domāt, ka ekonomiskā šoka rezultātā darbvietas zaudētas, galvenokārt neatjaunojot terminētus līgumus, savukārt saīsināta darba laika shēmas un atlaišanas ierobežojumi, iespējams, ir lielākā mērā novērsuši pastāvīgo darbinieku darbvietu likvidēšanu. Dažās dalībvalstīs, piemēram, Spānijā, Horvātijā, Polijā, Portugālē un Slovēnijā, pagaidu darbinieku īpatsvars laikposmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim samazinājās par vairāk nekā 3,5 procentpunktiem, savukārt to kopējais īpatsvars joprojām ir augsts (virs 15 %). Pārējās septiņās dalībvalstīs (Zviedrijā, Francijā, Itālijā, Horvātijā, Kiprā, Dānijā un Grieķijā) īpatsvars joprojām ir no 15 % līdz 10 %, savukārt viszemākais īpatsvars reģistrēts Lietuvā, Rumānijā, Latvijā, Igaunijā un Bulgārijā — mazāk par 5 %. Dažās no šīm valstīm reģistrēts pagaidu darbinieku īpatsvara samazinājums zem 1 procentpunkta.

¹⁵³ Saskaņā ar Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) datiem tas ir darba tirgus sadalījums atsevišķos apakštirgos vai segmentos ar atšķirīgām īpašībām un rīcības noteikumiem, piemēram, līguma noteikumiem, izpildes pakāpi vai attiecīgo darbinieku veidiem. Par šo tēmu iecerētā pētījuma mērķis ir identificēt galvenos darba tirgus segmentus, darbaspēka pārejas pakāpi starp tiem un ietekmi uz vienlīdzību un darba tirgus efektivitāti, lai novērstu šīs parādības negatīvās sekas.

¹⁵⁴ 2020. gada vienotajā nodarbinātības ziņojumā tika sniegta plaša ar darba tirgus segmentāciju saistītu jautājumu analīze, kas papildināta ar informāciju no Eurofound (2019). *Labour market segmentation: Piloting new empirical and policy analyses* (Darba tirgus segmentācija: jaunas empīriskās analīzes un politikas analīzes pilotizpēte), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

43. attēls. Pagaidu nodarbinātība vairākās dalībvalstīs joprojām ir problēma

Pagaidu darbinieku īpatsvars attiecībā pret kopējo darba ņēmēju skaitu (vecumā no 15 līdz 64 gadiem), dati par ceturksni, sezonāli koriģēti.

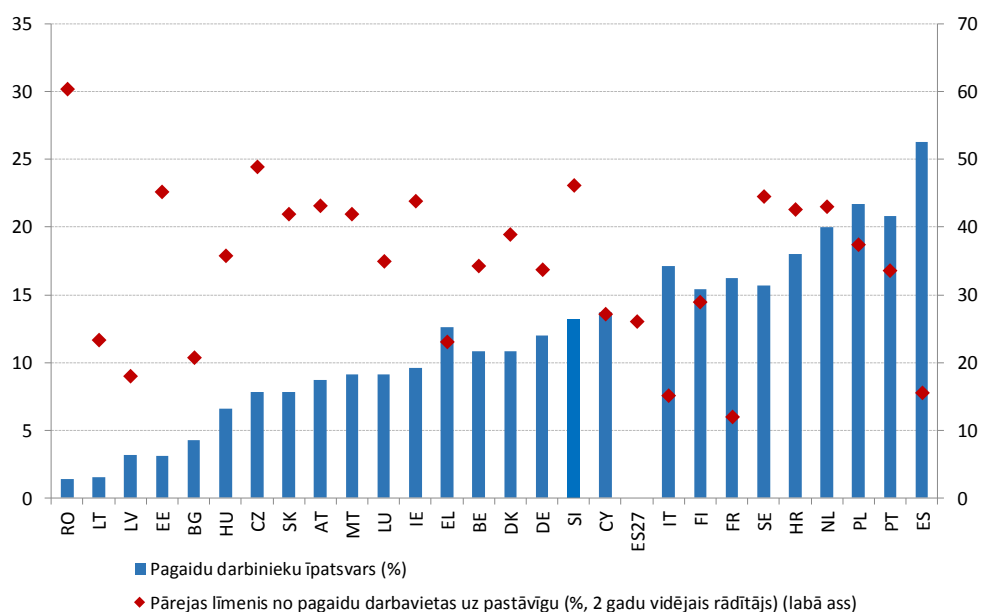

Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: jaunākie ceturkšņa dati par DE nav pieejami.

Sievietes, gados jaunāki darbinieki un ārpus ES dzimuši darba ņēmēji biežāk strādā pagaidu darbu nekā citas iedzīvotāju grupas. 2020. gada otrajā ceturksnī sieviešu (15–64 gadu vecumā) īpatsvars pagaidu darba līgumos ES-27 bija 13,6 %, salīdzinot ar 12,4 % vīriešu vidū, un laika posmā no 2019. gada otrā ceturkšņa līdz 2020. gada otrajam ceturksnim gan vīriešiem, gan sievietēm rādītājs samazinājās par 2,2 procentpunktiem (gada rādītāji 2019. gadam bija 15,5 % vīriešiem un 14,4 % sievietēm, pēdējos gados kopumā vērojama stabila atšķirība). Vislielākais sieviešu pagaidu nodarbinātības īpatsvars novērots Spānijā (24,2 % 2019. gadā; 2020. gada otrajā ceturksnī — 24 %), Polijā (attiecīgi 19,4 % un 19,8 %), Portugālē (attiecīgi 18,8 % un 17,2 %) un Nīderlandē (attiecīgi 18,5 % un 18,4 %). Nodarbināto jauniešu (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) pagaidu nodarbinātības īpatsvars 2019. gadā bija daudz lielāks — 49,8 % (45,2 % 2020. gada otrajā ceturksnī), salīdzinot ar 14 % (12,1 % 2020. gada otrajā ceturksnī) vecuma grupā no 25 līdz 49 gadiem un 6,8 % (5,8 % 2020. gada otrajā ceturksnī) vecuma grupā no 55 līdz 64 gadiem. Pagaidu nodarbinātības īpatsvars bija arī daudz lielāks starp ārpus ES dzimušiem darbiniekiem (22 %) nekā vietējiem iedzīvotājiem (13 %), un šī atšķirība bija īpaši liela (vairāk nekā 20 procentpunkti) Polijā un Kiprā un salīdzinoši liela (apmēram 10–15 procentpunkti) Zviedrijā, Spānijā un Grieķijā.

44. attēls. “Atspēriena punkta efekta” nodrošināšana pagaidu darba līgumiem veicina iekļaujošu izaugsmi

Rādītājs, kas atspoguļo darbaspēka pāreju uz pastāvīgām darbvietām (vidējais rādītājs 2018. un 2019. gadā), un pagaidu darbinieku īpatsvars pret kopējo darbinieku skaitu vecumā no 15 līdz 64 gadiem (2019. gads).

Avots: Eurostat, DSA, SILC.

Piezīme: BE, IE, FR, IT un LU dati par darbaspēka pāreju attiecas uz 2018. gadu; LV dati attiecas uz 2017. gadu; SK norādītā vērtība attiecas uz 2016. gadu.

Spēja nodrošināt, ka pagaidu darba līgumi ir “atspēriena punkts” ceļā uz pastāvīgām darba vietām un neklūst par karjeras strupceļiem, ir iekļaujošas izaugsmes pamatā.

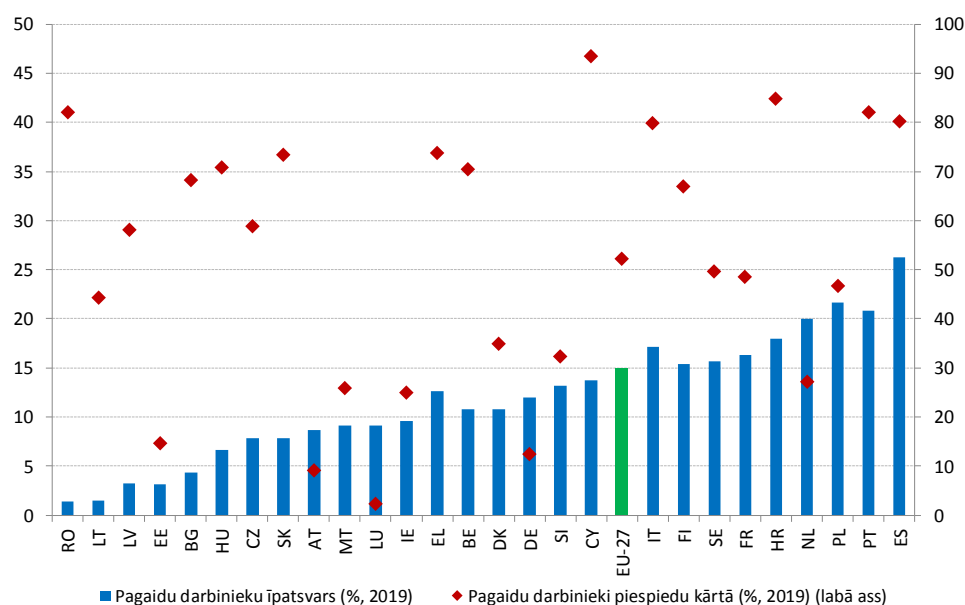
Pagaidu darbinieku augsts īpatsvars apvienojumā ar zemiem rādītājiem attiecībā uz pāreju no pagaidu darba uz pastāvīgu darbu var liecināt par darba tirgus dualitāti. 44. attēlā redzami rādītāji, kas atspoguļo darbaspēka pāreju no pagaidu darba līgumiem uz beztermiņa darba līgumiem (vidēji 2018. un 2019. gadā), salīdzinot ar jaunākajiem gada datiem par pagaidu darbiniekiem kā īpatsvaru kopējā nodarbinātībā (15–64 gadu vecumā). Trīs dalībvalstīs (Spānijā, Francijā, Itālijā) ir augsti pagaidu nodarbinātības rādītāji (virs ES vidējā 12,8 % rādītāja 2019. gadā) apvienojumā ar zemiem rādītājiem pārejai no terminētiem uz beztermiņa līgumiem (zem 20 %). Citās valstīs, piemēram, Polijā, Īrijā, Nīderlandē vai Portugālē, pagaidu nodarbinātības rādītāji ir samērā augsti, taču pārejas rādītāji ir augstāki (virs 30 %). Turpretī Rumānijā, Igaunijā, Čehijā, Slovākijā un Austrijā tika novērots zems pagaidu nodarbinātības līmenis un salīdzinoši augsti rādītāji pārejai uz beztermiņa līgumiem (virs 30 %).

Piespiedu pagaidu nodarbinātības līmenis dažās dalībvalstīs joprojām ir ievērojams.

Dažās dalībvalstīs pagaidu darba līgumu galvenais iemesls ir tāds, ka darba ņēmējs nevar atrast pastāvīgu darbu. Piespiedu pagaidu darbinieku īpatsvars kopējā darbinieku skaitā ES-27 pēdējos gados lēnām, bet vienmērīgi ir samazinājies — no 56,2 % 2016. gadā līdz 52,1 % 2019. gadā, lai gan dalībvalstīs vērojamas lielas atšķirības (sk. 45. attēlu). Tādās valstīs kā Horvātijā, Portugālē, Rumānijā, Spānijā un Itālijā ap 80 % vai vairāk pagaidu darbinieku (15–64 gadu vecumā) ziņo par to, ka viņi ir šādā situācijā, jo nevar atrast pastāvīgu darbu. Kiprā, neraugoties uz to, ka pagaidu darbinieku īpatsvars (2020. gada otrajā ceturksnī — 13,9 %) ir tuvu ES vidējam rādītājam, 93,4 % no viņiem tiek uzskatīti par piespiedu pagaidu darbiniekiem, salīdzinot ar ES vidējo rādītāju 53 %. Piespiedu pagaidu darbinieku zemākie rādītāji reģistrēti Luksemburgā, Austrijā un Vācijā — mazāk nekā 15 %.

45. attēls. Dažās dalībvalstīs joprojām ievērojama ir to cilvēku daļa, par kuriem uzskata, ka tie ir pagaidu nodarbinātībā piespiedu kārtā

Piespiedu pagaidu darbinieku īpatsvars pagaidu darbinieku kopskaitā (2019. gads) un pagaidu darbinieku īpatsvars darba ņēmēju kopskaitā (2019. gads).

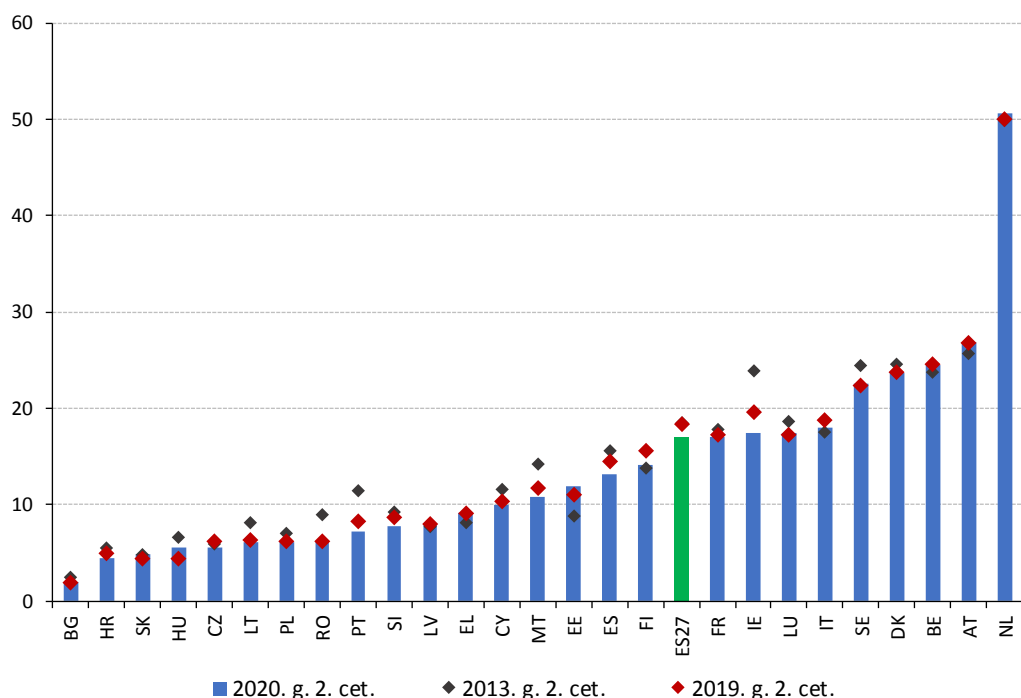
Avots: Eurostat, DSA, SILC.

Piezīme: piespiedu pagaidu nodarbinātības dati par EE attiecas uz 2018. gadu.

Nepilna laika nodarbinātības īpatsvars pēdējā laikā ir samazinājies, taču piespiedu nepilna laika darbs joprojām skar ievērojamu skaitu darbinieku. Nepilna laika darbinieku (15–64 gadi, sezonāli koriģēts) īpatsvars ES-27 2020. gada otrajā ceturksnī sasniedza 17 %, kas ir par 1,4 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gada otrajā ceturksnī. Runājot par izmaiņām ceturksnī, Ungārijā, Igaunijā un Nīderlandē nesen tika reģistrēts nepilna laika nodarbinātības pieaugums (no 0,5 procentpunktiem līdz 1,1 procentpunktam 2020. gada otrajā ceturksnī, salīdzinot ar to pašu ceturksni 2020. gadā), savukārt Portugālē, Slovēnijā, Spānijā, Somijā un Īrijā šis īpatsvars ir ievērojami samazinājies (no –2,3 līdz –1 procentpunktam) (sk. 46. attēlu). 2020. gada otrajā ceturksnī nepilna laika darbinieku īpatsvars piecās dalībvalstīs (Nīderlandē, Austrijā, Beļģijā, Dānijā un Zviedrijā) ir vienāds ar vai lielāks par 20 %, savukārt citās trijās (Bulgārijā, Slovākijā un Horvātijā) — zem 5 %. Pirms pandēmijas piespiedu nepilna laika darba īpatsvars kopējā nodarbinātībā (vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem) mazinājās — no 32 % 2014. gadā līdz 25,8 % 2019. gadā. Tomēr atšķirības dažādās dalībvalstīs ir būtiskas (aptuveni 62 procentpunkti starp viszemāko un augstāko līmeni 2019. gadā); Grieķijas, Itālijas, Kipras un Rumānijas rādītāji pārsniedz 55 %, savukārt citās valstīs (Beļģija, Čehija, Igaunija, Malta, Nīderlande, Austrija un Slovēnija) rādītāji ir zem 5 %. Pēc šiem datiem vēl pāragri spriest, vai pašreizējā krīze izraisīs piespiedu nepilna laika darbinieku īpatsvara pieaugumu.

46. attēls. Nepilna laika darba īpatsvars laika gaitā ir saglabāties kopumā stabils, kaut arī dažās dalībvalstīs ir ievērojamas atšķirības

Nepilna laika nodarbinātības īpatsvars kopējā nodarbinātībā (vecuma grupā 15–64 gadi), dati par ceturksni, sezonāli koriģēti.

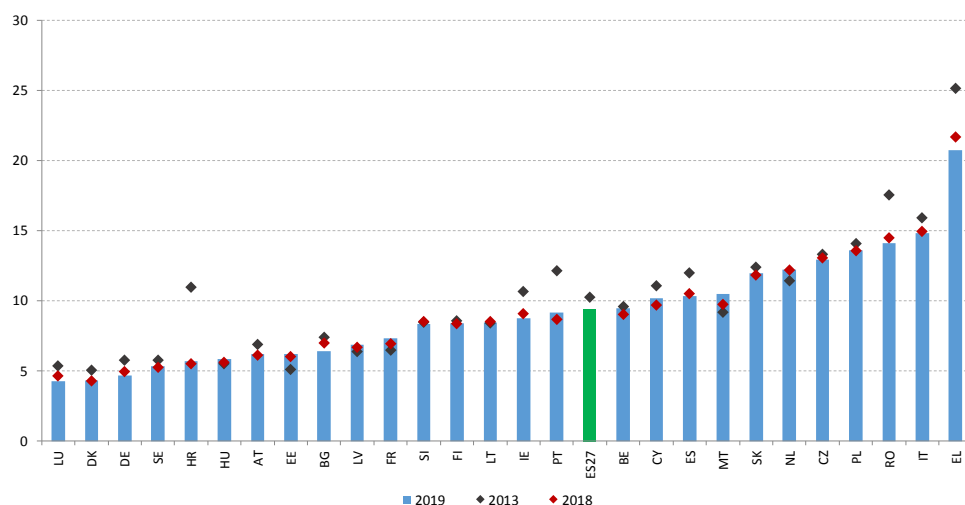
Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: jaunākie ceturkšņa dati par DE nav pieejami.

Joprojām plaši izplatīta ir individuālā pašnodarbinātība (tā dēvētie individuālā darba veicēji). Pirms pandēmijas pašnodarbināto personu vecumā no 20 līdz 64 gadiem īpatsvars kopējā nodarbinātībā lielākajā daļā dalībvalstu bija samērā stabils vai nedaudz samazinājās, kaut arī starp valstīm un nozarēm pastāvēja būtiskas atšķirības (sk. 3.1. sadaļu). Pašnodarbinātības statuss parasti ir brīvprātīgs un ir pozitīva uzņēmējdarbības gara pazīme. Tomēr tajā var slēpties arī atkarīgas darba attiecības (taču iespējas novērtēt ekonomisko un organizatorisko atkarību, izmantojot salīdzināmu Eurostat statistiku, ir ierobežotas).¹⁵⁵ 2019. gadā tādu pašnodarbināto personu īpatsvars, kurām nav darba ņēmēju, bija 9,4 % no kopējās nodarbinātības ES. Visaugstākie rādītāji (virs 14 %) bija Grieķijā, Itālijā un Rumānijā, kam sekoja Polija, Čehija, Nīderlande un Slovākija ar rādītājiem amplitūdā no 13,6 % līdz 12 % (sk. 47. attēlu). Turpretī tādās dalībvalstīs kā Luksemburga, Dānija, Vācija, Zviedrija, Horvātija un Ungārija rādītāji bija zemāki par vai tuvu 5 %. Maltā, Nīderlandē, Kiprā un Portugālē pašnodarbināto personu bez darbiniekiem īpatsvars 2019. gadā ir pieaudzis (par 0,5 procentpunktiem vai vairāk) salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu; savukārt Grieķijā un Bulgārijā tajā pašā laikposmā tas ir samazinājies vismaz par 0,5 procentpunktiem. Pašreizējā situācijā, nodrošinot, ka visiem, tostarp pašnodarbinātajām personām, ir piekļuve sociālajai aizsardzībai, varētu mazināt nenoteiktību un uzlabot darba tirgus apstākļus.

¹⁵⁵ Lai iegūtu vairāk informācijas, sk. 2020. gada vienoto nodarbinātības ziņojumu un 2017. gada *d-hoc* moduli par pašnodarbinātību, Eurostat.

47. attēls. Lai arī ar tendenci samazināties, dažās dalībvalstīs joprojām saglabājas liels skaits individuālā darba veicēju, un ir vajadzīga cieša uzraudzība, lai novērstu fiktīvu pašnodarbinātību

Pašnodarbinātas personas bez darba ņēmējiem, procentos no kopējās nodarbinātības.

Avots: Eurostat, DSA (Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ĢD aprēķini).

Covid-19 krīze ir spēcīgi skārusi personas, kuras strādā nedeklarētu darbu. Nedeklarēts darbs joprojām ir nozīmīgs izaicinājums ES, un tas izpaužas dažādi, sākot no dokumentācijas neesamības līdz stundu neuzskaitīšanai pilnā apmērā, aplokšņu algām un fiktīvai pašnodarbinātībai. Saskaņā ar Eiropas Komisijas speciālaptaujas 33 % eiropiešu pazīst kādu, kurš strādā nedeklarēti, un 10 % stāsta, ka pagājušajā gadā iegādājušies preces vai pakalpojumus, kuros iesaistīts nedeklarēts darbs. Pandēmijai ir bijusi liela ietekme uz lielāko daļu tautsaimniecības nozaru visā ES, tostarp uz tām, kurās tradicionāli ir liels nedeklarētu darba ņēmēju īpatsvars, kam nereti ir ierobežota piekļuve sociālajai aizsardzībai, kā arī augstāks ienākumu un darba zaudēšanas risks. Tas rada jaunus izaicinājumus darba inspekcijām, kurām pandēmijas ietekmē bija jāpielāgo sava darba prakse un prioritātes. Saskaņā ar Eiropas sociālo tiesību pīlāru Eiropas nedeklarēta darba novēršanas platforma ir reaģējusi uz tūlītējiem izaicinājumiem ar darbībām, kas veicina pāreju no nedeklarēta uz deklarētu darbu (sīkāku informāciju sk. 3.3.2. sadaļā).

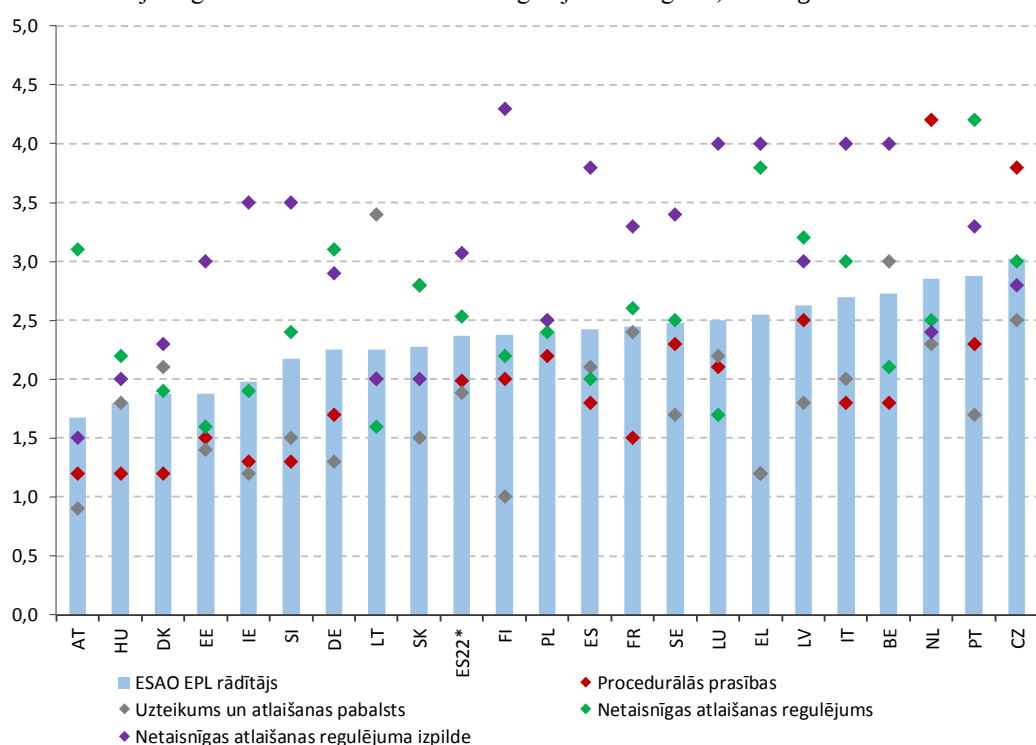
Labi izstrādāts nodarbinātības aizsardzības tiesību akts var veicināt darba tirgu pielāgošanos un strukturālas pārmaiņas, aizsargājot darbiniekus pret ekonomiskā šoka sekām un veicinot netraucētu pāreju darba tirgū. Iesaistot sociālos partnerus, šādi tiek sekmēta stabila vide, kurā cilvēki un uzņēmumi droši patērē un iegulda. 48. attēlā parādīti ESAO 2020. gadā atjaunināto nodarbinātības aizsardzības rādītāju galvenie rezultāti iesaistītajām dalībvalstīm.¹⁵⁶ Lai gan šiem rādītājiem ir ierobežota normatīvā vērtība, tie izceļ modeļu nevienādīgumu dažādās valstīs (uz ko norāda atšķirības gan attiecībā uz kopējo rādītāju, gan attiecībā uz katru apakšrādītāju) un ļauj novērot to attīstību laika gaitā. Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu (EPL) vispārējā ESAO rādītājā iesaistītajām dalībvalstīm vidējais

¹⁵⁶ Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu (EPL) ESAO rādītāji regulāro darbinieku atlaišanai ir skalā no 0 līdz 6. Tajā novērtēti valsts noteikumi regulāro darbinieku atlaišanai, pamatojoties uz četrām lielām kategorijām: i) procedurālās prasības; ii) uzteikums un atlaišanas pabalsts; iii) netaisnīgas atlaišanas tiesiskais regulējums; iv) netaisnīgas atlaišanas regulējuma izpildes panākšana. ESAO EPL rādītājs ir šo četru vērtējumu vidējā vērtība. Aptauju veica 22 dalībvalstīs: BE, CZ, DK, DE, EE, IE, EL, ES, FR, IT, LU, HU, LV, LT, NL, AT, PL, PT, SI, SK, FI un SE. Avots: <http://oe.cd/epl>.

vērtējums ir aptuveni 2 balles, vērtējot skalā no 0 līdz 6. Dažās dalībvalstīs, piemēram, Dānijā, Igaunijā, Ungārijā, Īrijā un Austrijā, kopējais *EPL* rādītāja vērtējums ir zem 2, kas norāda uz darba tirgu elastīgāku regulēšanu; savukārt citās valstīs, piemēram, Beļģijā, Čehijā, Itālijā, Latvijā, Nīderlandē un Portugālē, *EPL* rādītājs ir no 2,5 līdz 3, norādot uz stingrāk regulētiem darba tirgiem. Pārējās vienpadsmit analizētajās dalībvalstīs rādītājs bija pa vidu — no 2 līdz 2,5. Kopumā laikposmā no 2008. līdz 2020. gadam dažas dalībvalstis, piemēram, Nīderlande, Čehija un Īrija, ir pārvirzījušās tuvāk augstākiem rādītājiem, kas nozīmē stingrāku regulējumu (rādītājiem palielinoties par 0,4 punktiem vai vairāk) (sk. 49. attēlu). Turpretī tādās valstīs kā Austrija, Grieķija, Slovēnija, Vācija un Luksemburga globālā rādītāja vērtība ir samazinājusies par aptuveni 0,8 punktiem vai vairāk, kas norāda uz pāreju uz elastīgāku regulējumu.

48. attēls. Dalībvalstis savus nodarbinātības aizsardzības tiesību aktus ir veidojušas atšķirīgi

ESAO rādītāji: regulāru darbinieku atlaišanas regulējuma stingrība, 2019. gads

(*) ES-22 attiecas uz ESAO *EPL* datubāzē analizēto 22 dalībvalstu vidējo rādītāju.

Avots: Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu ESAO 2020. gada rādītāji.

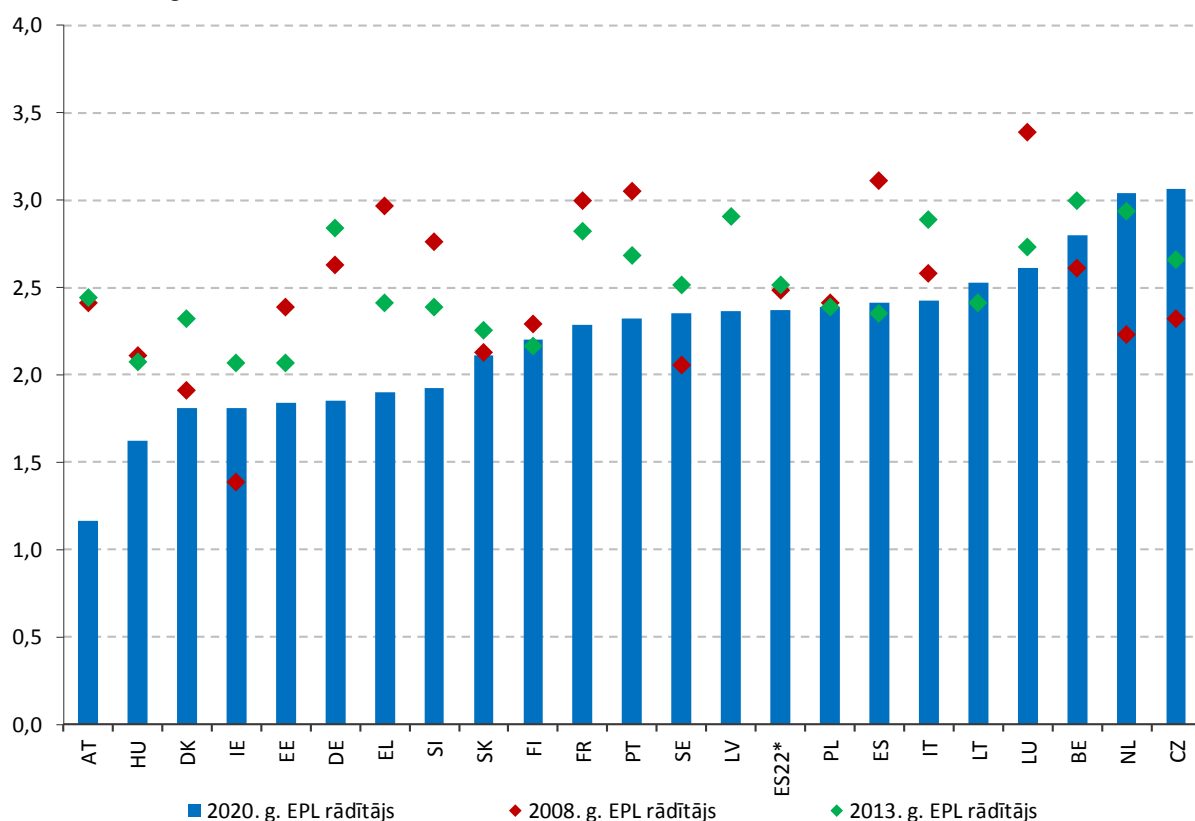
Atšķirības līgumos saistībā ar procedurālām prasībām, darbā pieņemšanas un atlaišanas izmaksām un netaisnīgas atlaišanas regulējumu var ietekmēt darba devēju izvēles, pieņemot darbā, un darbinieku darba drošību. Analizēto 22 ES valstu vidējais vērtējums¹⁵⁷ attiecībā uz procedurālajām prasībām ir 2; sešās dalībvalstīs (Austrijā, Ungārijā, Dānijā, Grieķijā, Īrijā un Slovēnijā) rādītāji ir zem 1,3, bet trijās citās (Slovākijā, Čehijā un Nīderlandē) vērtējums ir virs 2,8. Uzteikuma periodam un atlaišanas pabalsta summai ir salīdzinoši zems vidējais rādītājs (1,9), un starpība starp augstāko vērtību (Lietuvā — 3,4) un

¹⁵⁷ Rezultāts ir 22 ES dalībvalstu, kas piedalās ESAO nodarbinātības aizsardzības rādītājos, paziņoto vērtību nesvērtais vidējais rādītājs. Katrā gadā rādītāji attiecas uz regulējumu, kas ir spēkā 1. janvārī. Vairāk informācijas vietnē: www.oecd.org/employment/protectionanalysis.

viszemāko (Austrijā — 0,9) ir 2,5 procentpunkti. Netaisnīgas atlaišanas vai kompensācijas tiesiskā regulējuma atšķirības strīdu gadījumā (t. i., netaisnīgas atlaišanas izpildes izmaksas, izmantojot atlaišanas pabalstu, ja tiesā atlaišana tiek atzīta par “netaisnīgu”) arī var ietekmēt darba devēju modeļus attiecībā uz pieņemšanu darbā. ES-22 vidējais netaisnīgu atlaišanu izpildes rādītājs ir 3,1, un atšķirība starp viszemākajiem (Austrijā, Slovākijā, Ungārijā un Lietuvā) un augstākajiem (novēroti Somijā, Beļģijā, Luksemburgā, Itālijā un Grieķijā) rādītājiem ir 2,8 procentpunkti.

49. attēls. Dažās dalībvalstīs nodarbinātības aizsardzības tiesību akti laika gaitā ir būtiski mainījušies

ESAO rādītāji: nodarbinātības aizsardzības stingrība, individuāla un kolektīva atlaišana (regulāri līgumi), 2020., 2013. un 2008. gada vērtības

(*) ES-22 attiecas uz ESAO EPL datubāzē analizēto 22 dalībvalstu vidējo rādītāju.

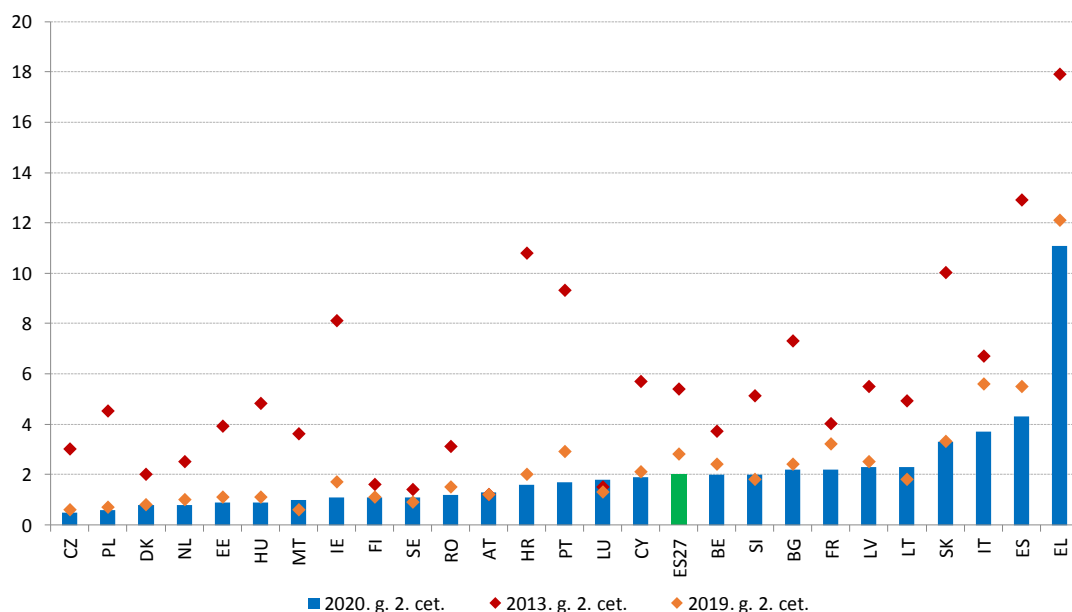
Avots: Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu ESAO 2020. gada rādītāji, kas publicēti 2009., 2013. un 2020. gadā. Piezīme: LV un LT nav pieejamas EPL vērtības par 2008. gadu (publicētas 2009. gadā).

Laika gaitā ir pielāgota arī nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu stingrība attiecībā uz pagaidu darba līgumiem. Kopumā nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu stingrības rādītājs (t. i., darbā pieņemšanas regulējuma stingrība) darbiniekiem, uz kuriem attiecas pagaidu darba līgumi, ir samazinājies no 1,85 2000. gadā līdz 1,78 2009. gadā (t. i., šajā laikposmā nosacījumi pieņemšanai darbā, balstoties uz pagaidu darba līgumiem, tika mīkstināti), vēlāk palielinājies (no 1,78 2009. gadā līdz 1,84 2019. gadā), gandrīz atgriežoties 2000. gada līmenī. Tomēr starp dalībvalstīm pastāv būtiskas atšķirības attiecībā uz pagaidu darba līgumos balstītas nodarbinātības aizsardzības stingrību, jo rādītāji svārstās no mazāk nekā 1 Īrijā, Zviedrijā un Latvijā līdz vairāk nekā 3 punktiem Igaunijā, Francijā, Itālijā un Luksemburgā. Laikposmā no 2000. līdz 2019. gadam Zviedrijā, Vācijā, Portugālē, Grieķijā un Spānijā kopējais vērtējums ir pakāpeniski samazinājies (tas nozīmē samazinātu stingrību).

Turpretī Slovākijā, Polijā, Čehijā un Ungārijā rezultāts nedaudz palielinājās (tas nozīmē lielāku stingrību).

50.attēls. Lai gan ilgstoša bezdarba līmenis samazinās, tas aizvien ir augsts dažās Dienvideiropas un Austrumeiropas valstīs

Ilgstošs bezdarbs (vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem), kā īpatsvars aktīvo iedzīvotāju kopskaitā, dati par ceturksni, sezonāli koriģēti

Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: jaunākie ceturkšņa dati par DE nav pieejami.

Neskatoties uz ievērojamiem uzlabojumiem pēdējos gados, dažās dalībvalstīs ilgstošs bezdarbs joprojām ir plaši izplatīts. 50. attēlā redzams atlasīto gadu otrā ceturkšņa ilgstoša bezdarba līmenis (t. i., sezonāli koriģētā attiecība starp vairāk nekā gadu nestrādājošo personu skaitu un aktīvo iedzīvotāju skaitu, kas tiek uzskatīts par labu ADTP efektivitātes rādītāju).¹⁵⁸ Pēdējo gadu laikā vidēji ES-27 ilgstoša bezdarba līmenis ir vienmērīgi samazinājies no 5,4 % 2013. gada otrajā ceturksnī līdz 2 % 2020. gada otrajā ceturksnī (vai no 5,5 % 2014. gadā līdz 2,8 % 2019. gadā rādītājos). Tomēr ilgstoša bezdarba izplatība dalībvalstīs joprojām ievērojami atšķiras — 2020. gada otrā ceturkšņa rādītāji svārstās no 0,5 % Čehijā, 0,6 % Polijā vai 0,8 % Nīderlandē līdz 3,7 % Itālijā un 4,3 % Spānijā. Augsts līmenis reģistrēts arī Slovākijā, Latvijā, Lietuvā, Bulgārijā un Francijā, kur rādītāji pārsniedz 2 %. Neraugoties uz to, Itālijai, Spānijai un Portugālei 2020. gada otrajā ceturksnī salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir ievērojami uzlabojumi (par vairāk nekā 1,2 procentpunktiem). Turpretī Lietuvā un Luksemburgā ilgstoša bezdarba līmenis ievērojami pieaudzis (par vairāk nekā 0,5 procentpunktiem), salīdzinot ar 2019. gada otro ceturksni (51. attēls). Reģionos pastāv lielas ilgstoša bezdarba līmeņa atšķirības (4. pielikums). Sešās dalībvalstīs ir vismaz viens reģions, kurā ilgstoša bezdarba līmenis pārsniedz 5 %.

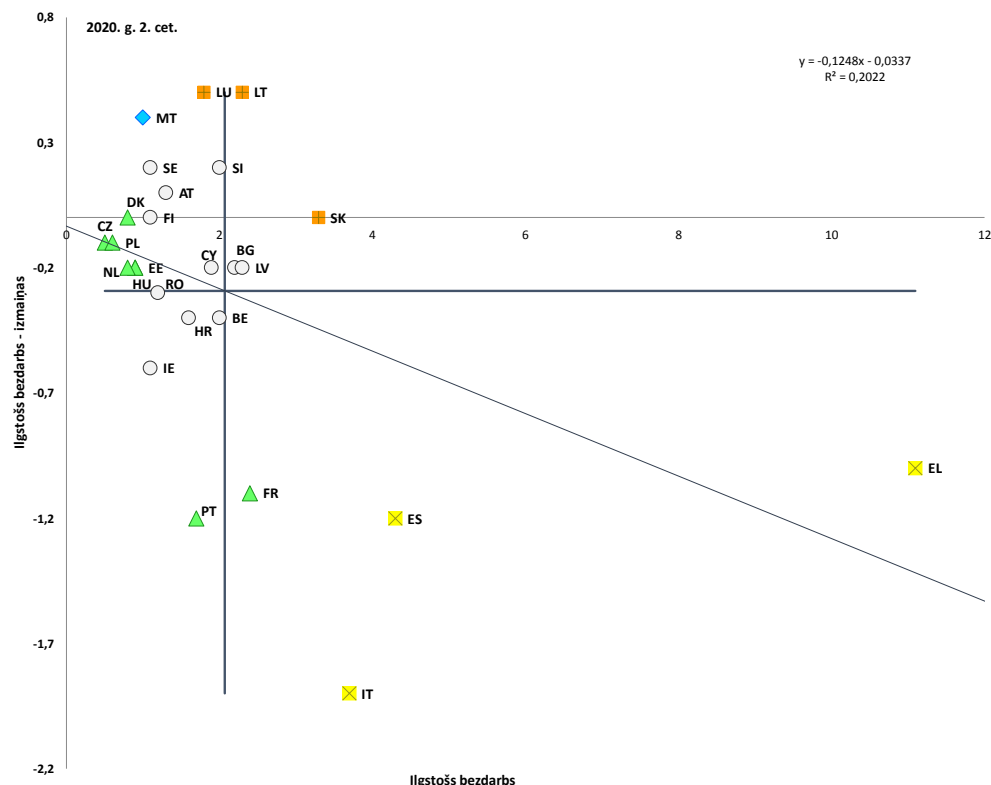
Padomes 2016. gada Ieteikums par ilgtermiņa bezdarbnieku integrāciju joprojām ir būtisks krīzes izraisīto seku mazināšanai nepieciešamajai politikai. Paredzams, ka bezdarba pieaugums Covid-19 pandēmijas dēļ ar laiku (t. i., viena gada) nobīdi saasinās

¹⁵⁸ Nodarbinātības komiteja ir panākusi vienošanos noteikt ilgstoša bezdarba līmeni par sociālo rezultātu pārskata pamatrādītāju aktīva nodarbinātības atbalsta pārraudzībai.

ilgstošu bezdarbu, savukārt atbalsta kvalitāte šai grupai dalībvalstīs joprojām ievērojami atšķiras. Pašreiz spēkā esošajās aktīvajās darba tirgus politikās ir iespējams palielināt mērķtiecīgus pasākumus, uzlabot valsts nodarbinātības dienestu veikto novērtējumu kvalitāti un stiprināt sadarbību ar darba devējiem. Koordinācija starp valsts nodarbinātības un sociālajiem dienestiem dažās valstīs arī ir izaicinājums, bieži vien ierobežoto spēju un stratēģiskās pieejas trūkuma dēļ un saistībā ar politisko gribu nodrošināt institucionālas vai likumdošanas izmaiņas.

51. attēls. Pandēmija var saasināt problēmas, ar kurām saskaras ilgstoši bezdarbnieki, cenšoties atgriezties darbā

Ilgstoša bezdarba līmenis (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, DSA. Laikposms: 2020. gada līmenis un izmaiņas ceturksnī attiecībā pret 2019. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā.

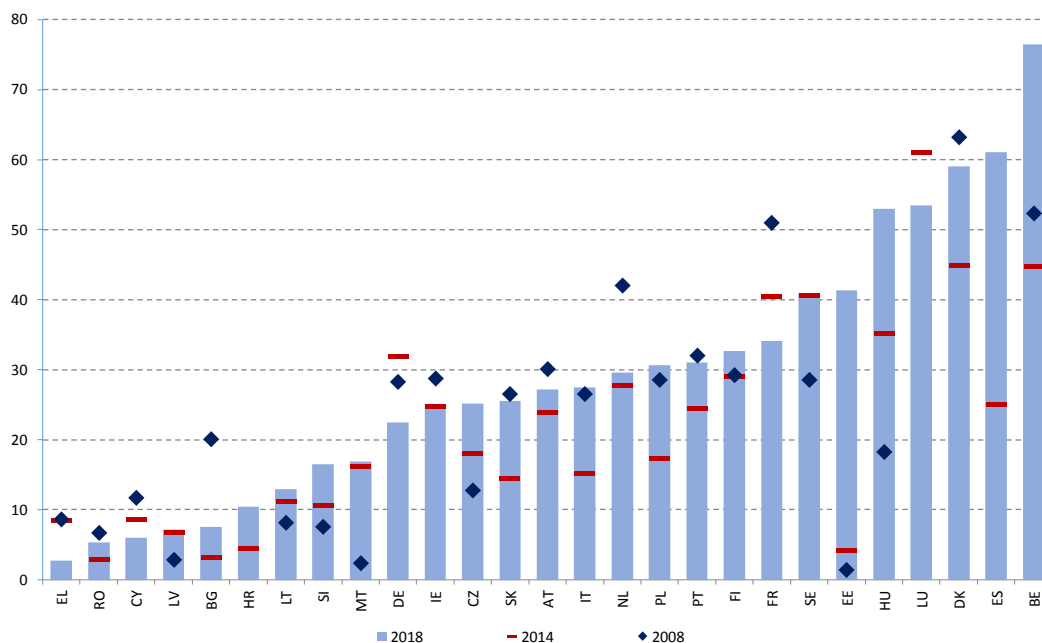
Krīzes sākumā dalībvalstīs aktīvā darba tirgus politikā iesaistījās atšķirīgā apmērā. Attiecībā uz iesaistīšanos aktivizācijas pasākumos pastāv lielas atšķirības, tostarp attiecībā uz ilgtermiņa bezdarbnieku īpatsvaru valstīs (sk. 52. attēlu).¹⁵⁹ Kopš 2014. gada vairākās dalībvalstīs (piemēram, Lietuvā, Slovēnijā, Maltā, Slovākijā, Itālijā un Polijā) iesaistīšanās līmenis ir zemāks par 30 %, lai gan pēdējos gados tendence ir bijusi pozitīva. Vairākās valstīs, tostarp Grieķijā, Rumānijā, Kiprā, Latvijā, Bulgārijā un Horvātijā, gan ieguldījumi aktīvajā darba tirgus politikā (ADTP), gan iesaistīšanās tajā joprojām ir zema, salīdzinot ar vidējo rādītāju (līdz 10 % vai mazāk attiecībā uz iesaistīšanos un zem 0,2 % no IKP izdevumu izteiksmē). Dalībvalstīs ar zemu iesaistīšanās līmeni pirms veselības krīzes papildu un

¹⁵⁹ Tomēr šis rādītājs jāvērtē piesardzīgi, jo tas mēra tikai dalību darba tirgus politikā (nevis tās efektivitāti), un vairākās valstīs tas rada ar datu vākšanas procesu saistītas statistikas ticamības problēmas.

mērķtiecīgāki ieguldījumi ADTP varētu visus cilvēkus tuvināt darba tirgum un nodrošināt iekļaujošu atveseļošanu.

52. attēls. Pastāv lielas atšķirības attiecībā uz dalību aktīvā darba tirgus politikā

Dalība aktīvā darba tirgus politikā (uz 100 cilvēkiem, kas grib strādāt)

Avots: Eurostat, DTP datubāze.

Piezīme: BG un EL — dati par 2017. gadu, nevis 2018. gadu.

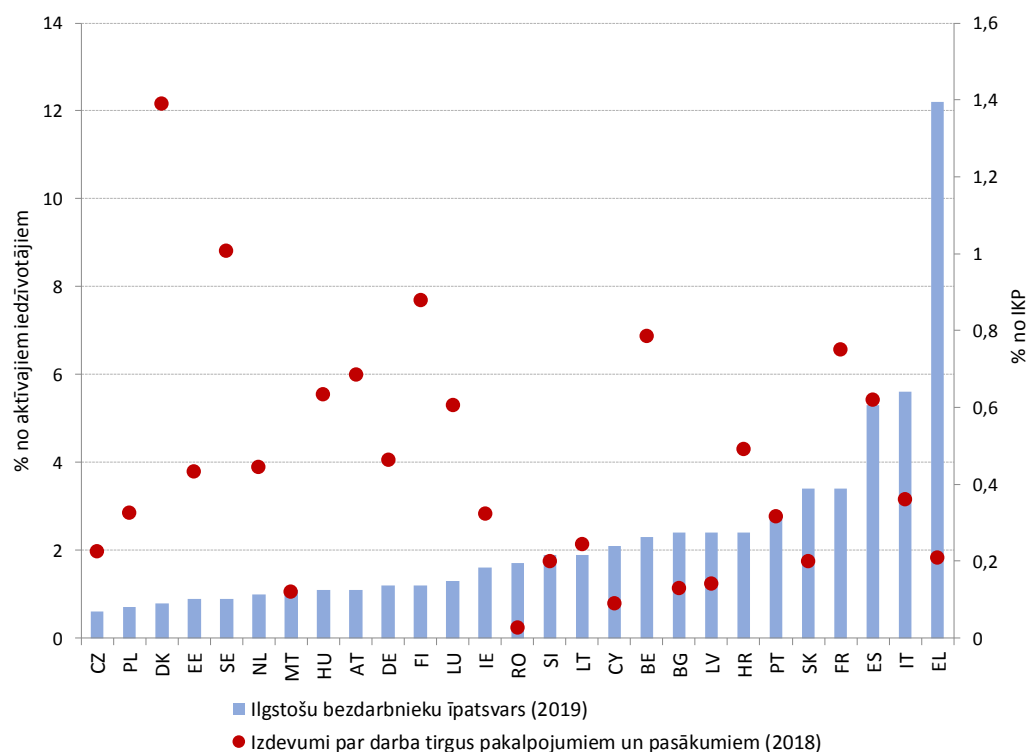
Stiprinot saikni starp aktīvo darba tirgus politiku (ADTP) un prasmju nodrošināšanu, dalībvalstis var padarīt darba tirgus reformas efektīvākas un veicināt iekļaujošu un ilgtspējīgu atveseļošanu. Lai nodrošinātu ilgtspējīgu un kvalitatīvu darbvietu radīšanu, ir veiksmīgi jānodrošina mērķtiecīga un pielāgojama ADTP, īpašu uzmanību pievēršot ieguldījumiem visu vecuma grupu pārkvalifikācijā un kvalifikācijas celšanā. Tas atbalstīs iekļaujošāku atveseļošanu, jo īpaši personām, kuras ir neaizsargātā situācijā. Eiropas strukturālajiem un investīciju fondiem (ESI fondiem) ir bijusi liela nozīme partnerību veicināšanā, iesaistot plašu dalībnieku loku, kā arī īstenojot plašāku informācijas un paraugprakses apmaiņu saistībā ar ADTP. Tagad dalībvalstis varēs izmantot dažādus instrumentus, tostarp jauno Atveseļošanas un noturības mehānismu¹⁶⁰, lai veicinātu prasmju attīstību visos līmeņos, jo īpaši pamatiniciatīvas “Pārkvalifikācija un kvalifikācijas celšana” ietvaros. Spēcīga koordinācija un skaidra paredzēto mērķu definīcija, reformas, ieguldījumi un pasākumi to sasniegšanai, kā arī dažādie finanšu ieguldījumi būs izšķiroši faktori efektīvai īstenošanai.¹⁶¹

¹⁶⁰ COM(2020) 408 final. Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai, ar ko izveido Atveseļošanas un noturības mehānismu. Pieejams vietnē <https://europa.eu/fp38Ng>.

¹⁶¹ COM(2020) 575 final. 2021. gada ilgtspējīgas izaugsmes stratēģija. Pieejama vietnē: <https://europa.eu/DY66vx>.

53. attēls. Dalībvalstu izdevumi darba tirgus pakalpojumiem un pasākumiem ievērojami atšķiras, turklāt nereti nav tiešas saiknes ar bezdarba līmeni

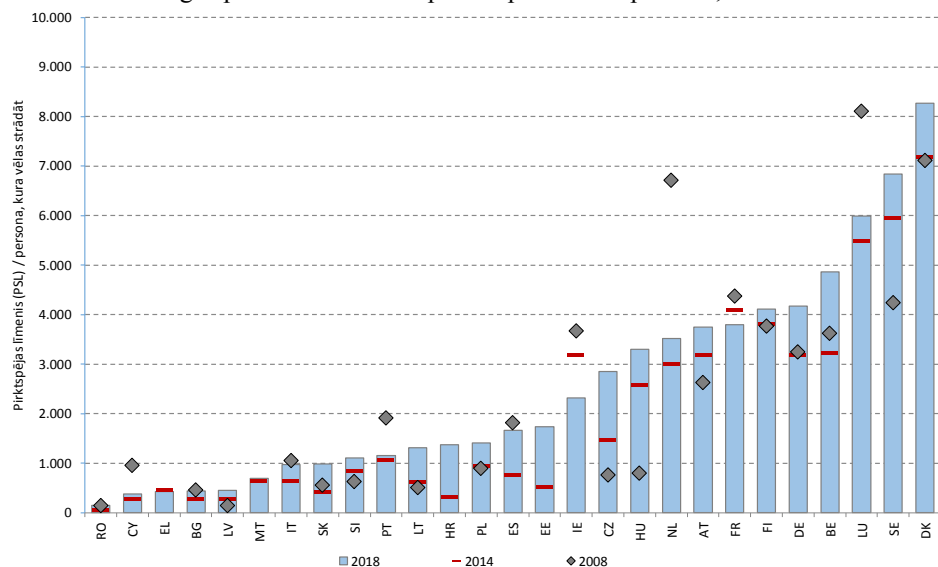
Izdevumi par darba tirgus pakalpojumiem un pasākumiem (2018. gads) un ilgstošu bezdarbnieku īpatsvars (2019. gads)

Avots: DTP datubāze un DSA.

54. attēls. Laika gaitā daudzās dalībvalstīs izdevumi darba tirgus pakalpojumiem un pasākumiem ir būtiski mainījušies

Aktīvas darba tirgus politikas izdevumi procentpunktos uz personu, kura vēlas strādāt

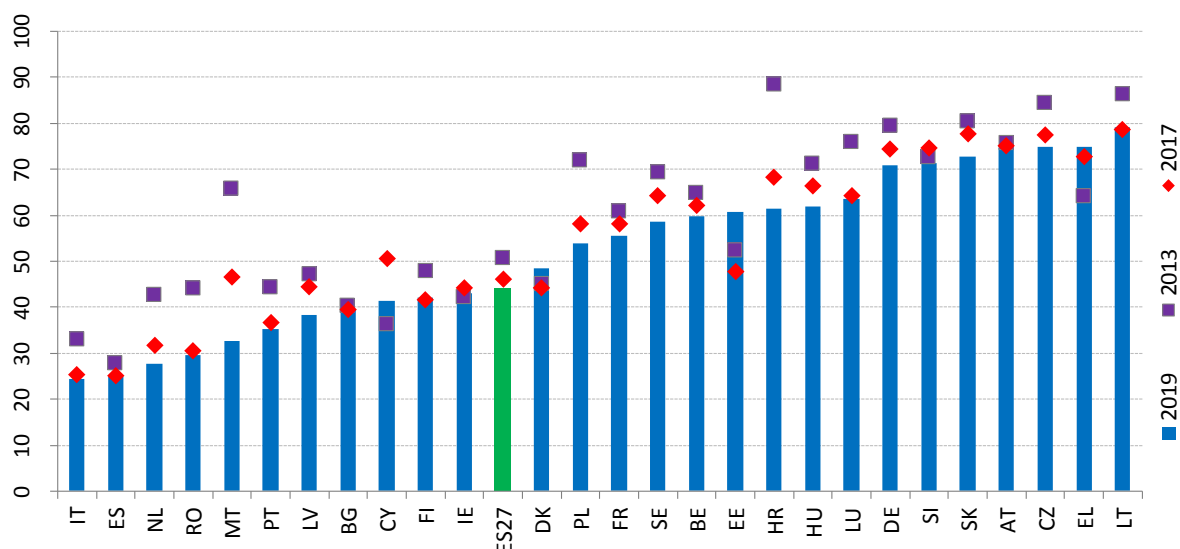
Avots: DTP datubāze. Piezīme: BG, DK un IT ADTP izdevumi attiecas uz 2017. gadu.

Valsts nodarbinātības dienestiem (VND) ir svarīga loma krīzes ietekmes ierobežošanā un to cilvēku atbalstīšanā, kuri saskaras ar šķēršļiem nodarbinātībai. 55. attēlā norādīts

to bezdarbnieku īpatsvars, kuri darba meklēšanai izmanto VND pakalpojumus. Starp dalībvalstīm 2019. gadā pastāv būtiskas atšķirības, un rādītāji svārstās no 30 % Itālijā, Spānijā, Nīderlandē un Rumānijā līdz 75 % Lietuvā, Grieķijā, Čehijā, Austrijā, Slovākijā, Slovēnijā un Vācijā. Vidēji ES-27 bezdarbnieku vidū VND pakalpojumu izmantošana ir samazinājusies no 50,8 % 2013. gadā līdz 44,2 % 2019. gadā, lai gan dažās dalībvalstīs šajā laikposmā reģistrēts ievērojams pieaugums (Grieķijā par 10,7 procentpunktiem; Igaunijā par 8,4 procentpunktiem; Kiprā par 5 procentpunktiem; Dānijā par 3,3 procentpunktiem). Vēl arvien nesamērīgi daudz jauniešu, mazkvalificētu un gados vecāku darba meklētāju izmanto VND palīdzību, un, visticamāk, šī tendence arī turpināsies krīzes iespaidā.

55. attēls. VND pakalpojumu izmantojums dalībvalstīs laika gaitā ir mainījies

To bezdarbnieku īpatsvars, kuri darba meklēšanai izmanto valsts nodarbinātības dienestu pakalpojumus, dati par 2013., 2017. un 2019. gadu.

Avots: Eurostat, DSA.

Valsts nodarbinātības dienesti rīkojas ārpus tradicionālajiem darbības veidiem, lai risinātu darba meklētāju skaita pieaugumu un atbalstītu viņu pāreju starp profesijām vai darba nozarēm.¹⁶² ¹⁶³ Nepieciešamība sniegt atbalstu aizvien vairāk attālinātā režīmā prasa turpmākus ieguldījumus mūsdienīgās tehnoloģijās un tiešsaistes platformās, kā arī personāla IKT prasmju attīstību. Lai nodrošinātu adekvātu un efektīvu reakciju uz darba meklētāju un darba devēju vajadzībām, var būt jāpalielina atsevišķu dienestu spējas nodrošināt individualizētāku un efektīvāku darbību. Līdzās palīdzībai darba meklēšanā un konsultēšanai uzlaboti profilēšanas rīki darba meklētājiem varētu palīdzēt atrast piemērotu darbvietu, precīzāk mērķējot pakalpojumus konkrētām grupām un individuālām vajadzībām.

Darba meklētāju rīcība dažādās dalībvalstīs atšķiras. ES-27 vidēji 68,1 % respondentu apgalvo, ka darba meklējumos izmanto sociālos sakarus (piemēram, draugus, radus un arodbiedrības), kam seko tiešu pieteikumu iesniegšana darba devējiem (56,6 %), valsts

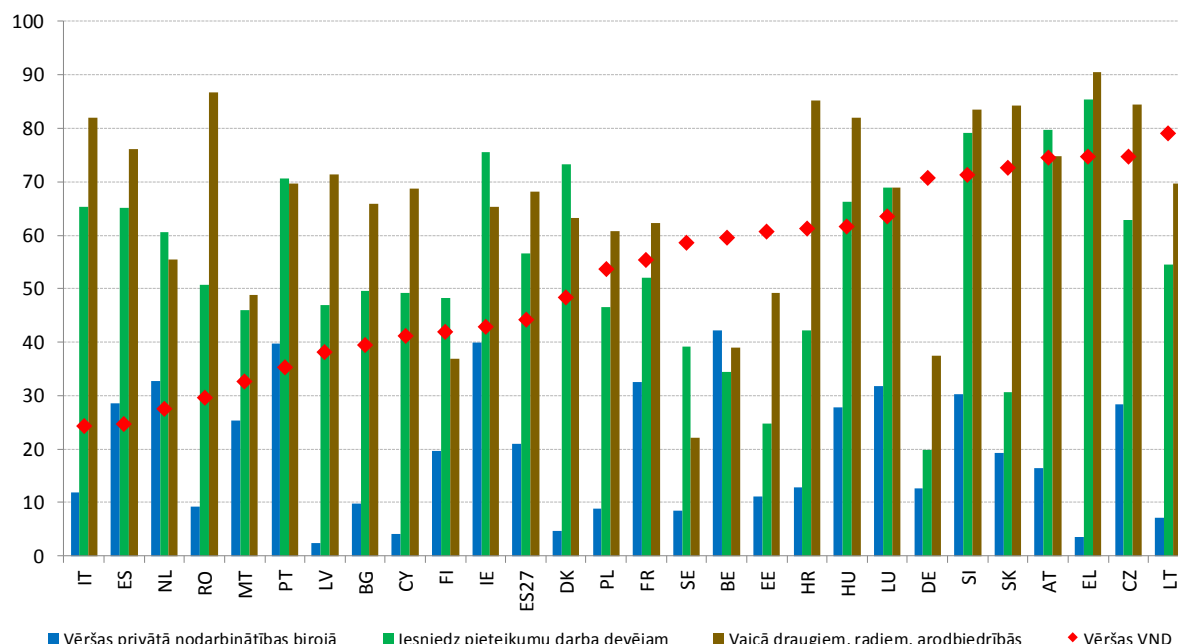
¹⁶² ESAO (2020). *Public employment services in the frontline for employees, jobseekers and employers* (Valsts nodarbinātības dienesti “frontes pirmajās līnijās”, strādājot darbinieku, darba meklētāju un darba devēju labā).

¹⁶³ Eiropas Komisija (2020). *PES measures and activities responding to COVID-19* (VND pasākumi un aktivitātes, reaģējot uz Covid-19), Eiropas valsts nodarbinātības dienestu tīkls, aptaujā balstīts pētījums, 2020. gada jūnijs.

nodarbinātības dienestu palīdzība (44,2 %) un saziņa ar privātajiem nodarbinātības birojiem (21 %) (sk. 56. attēlu). Valstu līmenī nav skaidru darba meklēšanas metožu savstarpējas aizstāšanas modeļu. Tomēr dalībvalstīs, kurās valsts nodarbinātības dienestu (VND) pakalpojumu izmantošanas līmenis ir zems, mēdz arī biežāk izmantot neoficiālas metodes, piemēram, sociālos sakarus vai tiešu pieteikumu iesniegšanu darba devējiem. Vidēji 21 % darba meklētāju sazinās ar privātām nodarbinātības aģentūrām, meklējot darbu, un īpatsvars dalībvalstīs svārstās no 2,3 % līdz 42,2 %. Pastāvot vienādiem nosacījumiem, VND darba meklētājiem sniegtās palīdzības efektivitāti tradicionāli mēra, ņemot vērā tādus faktorus kā spējas (izdevumu un personāla izteiksmē), digitālās un tehnoloģiskās integrācijas pakāpe un partnerību līmenis un apjoms. Šie paši faktori tagad ir svarīgi, lai palīdzētu VND ātri pielāgoties un tikt galā ar pandēmijas radītajiem traucējumiem un nepieciešamību pēc uzlabotiem atbilstības nodrošināšanas pakalpojumiem (SDO, 2020¹⁶⁴).

56.attēls. Dalībvalstīs VND pakalpojumu izmantošanā darba meklēšanā ir lielas atšķirības

To bezdarbnieku īpatsvars, kuri izmanto izvēlētas darba meklēšanas metodes (2019. gads)

Avots: Eurostat, DSA.

Pabalstu izmaksas ilgums, līmenis un atbilstība ir bezdarbnieka pabalstu shēmu iezīmes, kas ir pamatnosacījums, lai mazinātu krīzes sociālekonomisko ietekmi. Adekvātu saprātīga ilguma bezdarbnieka pabalstu nodrošināšana, kas ir pieejami visiem darba ņēmējiem un ko papildina efektīvi aktīva darba tirgus pasākumi, ir pamatnosacījums darba meklētāju atbalstam pārejas periodos. Pašreizējā situācijā īpaša uzmanība jāpievērš personām, kuras bijušas nodarbinātas īslaicīgi vai kurām ir mazāk nepārtraukta darba periodu, jo bieži vien bezdarbnieka pabalstu shēmas tās aptver mazāk. Vairākas dalībvalstis ir pastiprinājušas šīs shēmas pašreizējās krīzes apstākļos. Vienotajā nodarbinātības ziņojumā sniegtā salīdzinošā analīze ir balstīta uz bezdarbnieka pabalstu un ADTP salīdzinošās novērtēšanas sistēmu, par

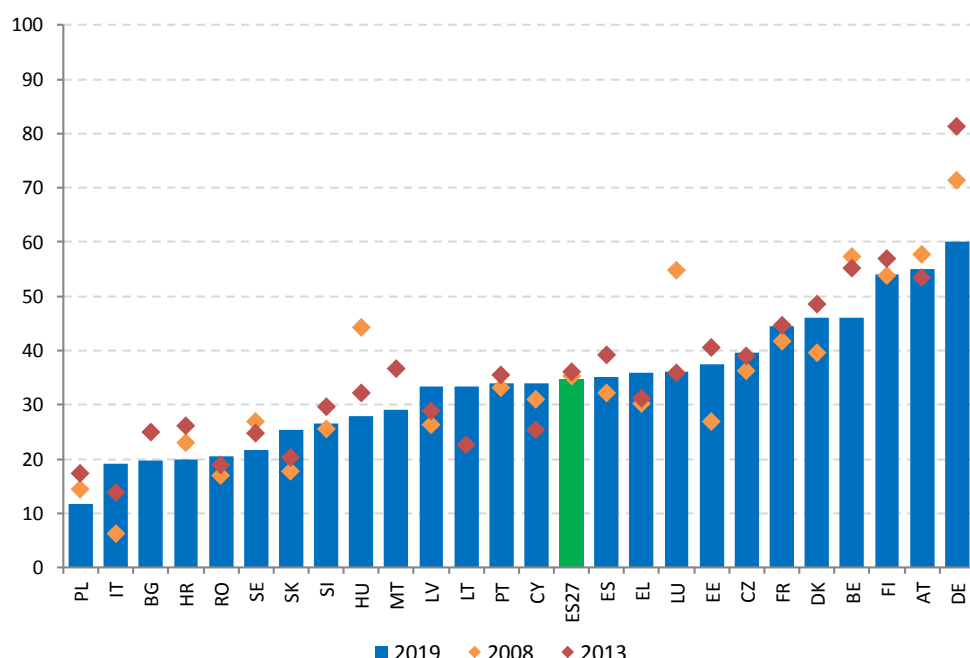
¹⁶⁴ Avila, Z., Mattozzi, G. (2020). COVID-19: public employment services and labour market policy responses (Covid-19 valsts nodarbinātības dienestu un darba tirgus politikas reakcija). Starptautiskā Darba organizācija, SDO politikas pārskats.

kuru vienotās Nodarbinātības komiteja (EMCO). Šī analīze kopumā joprojām ir spēkā. Šajā iedaļā sniegta atjaunināta informācija par analīzi, jo īpaši attiecībā uz politikas sviras rādītājiem.¹⁶⁵

Pirms Covid-19 krīzes ES vidēji katram trešajam īslaicīgajam bezdarbniekam pienācās bezdarbnieka pabalsts. Īslaicīgo bezdarbnieku (t. i., tādi, kuri ir bijuši bezdarbnieki mazāk nekā 12 mēnešus), kuri saņem bezdarbnieka pabalstus, īpatsvars pēdējos gados ir palicis stabils, valstu secībā nav lielas atšķirības (sk. 56. attēlu). Augstākie aptvērums rādītāji (virs 50 %) ir Vācijai, Austrijai un Somijai, kam seko Beļģija, Dānija un Francija. Pretējā skalas galā viszemākais aptvērums novērojams Polijā (12 %), kam seko Itālija un Horvātija ar aptuveni 20 %. Šīs starpvalstu atšķirības var izskaidrot ar atšķirībām bezdarbnieka pabalstu shēmu struktūrā, jo īpaši attiecībā uz atbilstības nosacījumiem, maksimālo ilgumu, darba meklēšanas prasību stingrību un pārklāšanos ar citām sociālās aizsardzības shēmām.

57. attēls. Tādu īslaicīgo bezdarbnieku īpatsvars, kam pienākas bezdarbnieka pabalsti, dalībvalstīs ievērojami atšķiras

Bezdarbnieka pabalstu aptvērums īslaicīgiem bezdarbniekiem (vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem)

Avots: Eurostat, DSA. Piezīme: dati par IE un NL nav pieejami. Dati par BG un RO attiecas uz 2018. gadu.

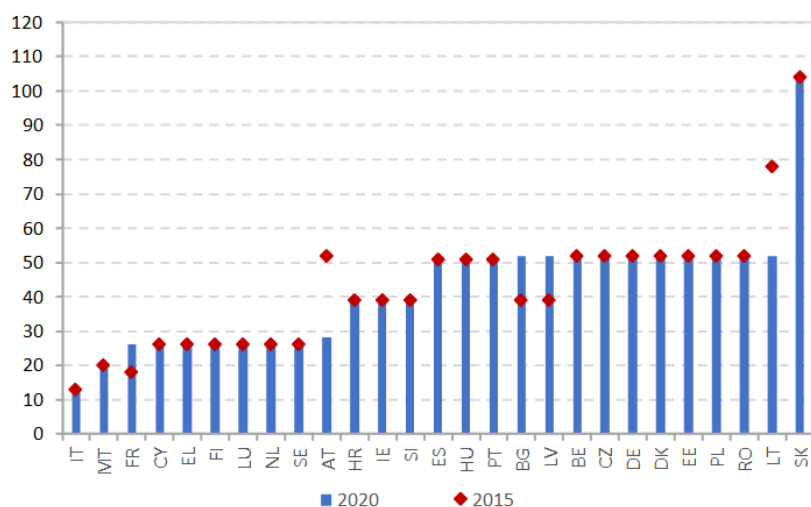
Visās dalībvalstīs, izņemot vienu, pietiek ar vienu nodarbinātības gadu, lai pretendētu uz bezdarba apdrošināšanas pabalstiem, taču tas atbilst ļoti atšķirīgiem tiesību iegūšanas periodiem. lai darbinieki varētu pretendēt uz bezdarbnieka pabalstiem galvenais atbilstības noteikšanas parametrs ir obligātais minimālo iemaksu veikšanas periods. Apmēram pusē dalībvalstu, lai pretendētu uz pabalstiem, ir nepieciešams viena gada darba stāžs (58. attēls). Tikai Slovākijā prasība ir augstāka (divi nodarbinātības gadi iepriekšējos trīs gados). Pārējās valstīs minimālais obligātais periods ir seši vai deviņi mēneši. Viszemākās prasības ir Itālijā, kur 13 nedēļu darba apdrošināšana ir pietiekama, lai pretendētu uz pabalstiem. Taču tik īsam apdrošināšanas stāžam atbilst 6,5 nedēļu tiesību iegūšanas periods (jo pabalstu ilgums

¹⁶⁵ Sīkāku informāciju sk.: Eiropas Komisija (2020). Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā. *Ceturksņa pārskats*, 2020. gada jūnijs. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

atbilst 50 % no apdrošināšanas stāža, nepārsniedzot divus gadus). Īsāki tiesību iegūšanas periodi dod iespēju vieglāk piekļūt bezdarbnieka pabalstiem tiem darbiniekiem, kuru karjeras ir bijušas īsas vai ar pārtraukumiem, taču šādi periodi var veicināt nevajadzīgu rotāciju darbinieku vidū (t. i., mainību). Kā redzams 59. attēlā, darbiniekiem, kas tiek atlaisti pēc viena nodarbinātības gada, ir tiesības uz ļoti atšķirīga ilguma pabalstiem atkarībā no valsts. Lielākajā daļā dalībvalstu pabalstus var saņemt ne ilgāk kā sešus mēnešus. Grieķijā un Luksemburgā ilgums ir tieši 12 mēneši, savukārt Beļģijā, Dānijā un Francijā — vairāk nekā viens gads. Līdzās Slovēnijai (kur personai ar viena gada darba stāžu nav tiesību uz pabalstiem) īsākais pabalstu saņemšanas ilgums (tikai piecas nedēļas) ir Ungārijā.

58. attēls. Apmēram pusē dalībvalstu iemaksu periods, lai kvalificētos bezdarbnieka pabalsta saņemšanai, ir viens gads (52 nedēļas)

Nepieciešamā kvalifikācijas perioda ilgums, 2020. gads (nedēļās)

Avots: MISSOC (savstarpēja informācijas sistēma par sociālo aizsardzību) datubāze, 2015. gada janvāris un 2020. gada janvāris. Piezīme: Maltā minimālais atbilstības kritērijs ir 50 nedēļas, kurās veiktas iemaksas, no kurām vismaz 20 nedēļas iemaksas jāveic vai jāieskaita iepriekšējos divos kalendārajos gados; Īrijā jābūt veiktām vismaz 104 nedēļu iemaksām no darba gaitu sākuma.

Bezdarbnieka pabalstu adekvātums dalībvalstīs būtiski atšķiras. Maz pelnošiem darbiniekiem (t. i., kuru iepriekšējie ienākumi ir 67 % no vidējās algas), kuri parasti ir vieni no galvenajiem bezdarbnieka pabalstu saņēmējiem, neto ienākumu aizvietojamības rādītājs bezdarba perioda sākumā¹⁶⁶ svārstās no mazāk nekā 20 % Ungārijā līdz 90 % Beļģijā, lielākajā daļā valstu amplitūdā no 60 % līdz 80 % (sk. 60. attēlu). Saņemtais ienākumu atbalsts (dažādu bezdarba periodu laikā) laika gaitā parasti samazinās, samazinoties pabalstu apmēram laika gaitā vai pārejot no bezdarba apdrošināšanas uz bezdarba palīdzības shēmām. Šī iemesla dēļ neto ienākumu aizvietojamības rādītājs otrajā bezdarba mēnesī parasti ir augstāks nekā 12. mēnesī.¹⁶⁷ Piecās dalībvalstīs (Kiprā, Nīderlandē, Itālijā, Portugālē un

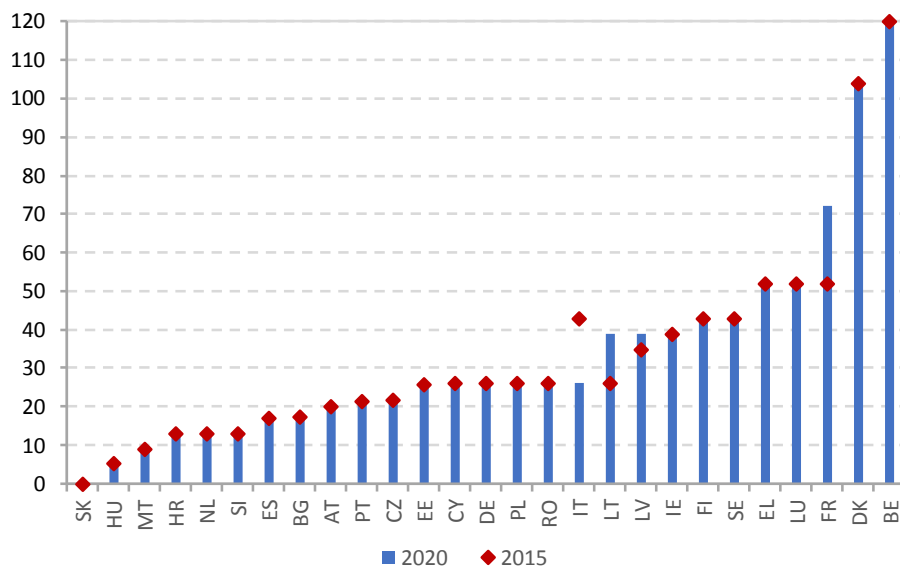
¹⁶⁶ Neto ienākumu aizvietojamības rādītājs (*NRR*) liecina par to, vai bezdarba apdrošināšanas pabalsti pienācīgi veic ienākumu aizvietošanas funkciju. *NRR* parasti definē kā neto ienākumu, neesot darba attiecībās (galvenokārt bezdarbnieka pabalstu bezdarba gadījumā vai ienākumatkarīgu pabalstu, saņemot sociālo palīdzību), koeficientu, ko dala ar neto ienākumiem, esot darba attiecībās.

¹⁶⁷ Malta ir vienīgais gadījums, kad neto ienākumu aizvietojamības rādītāji 12. bezdarba mēnesī ir augstāki nekā 2. bezdarba mēnesī, un tas ir saistīts ar faktu, ka palīdzība bezdarbniekiem (vienīgā, kurai personas var piekļūt pēc 12 bezdarba mēnešu perioda) ir lielāka nekā bezdarba apdrošināšana.

Bulgārijā) ir vislielākās atšķirības starp neto ienākumu aizvietojamības rādītājiem 2. un 12. mēnesī.

59.attēls. Bezdarbnieka pabalstu saņemšanas ilgums (darba ņēmējam, kura iemaksu periods ir viens gads) visā ES ievērojami atšķiras

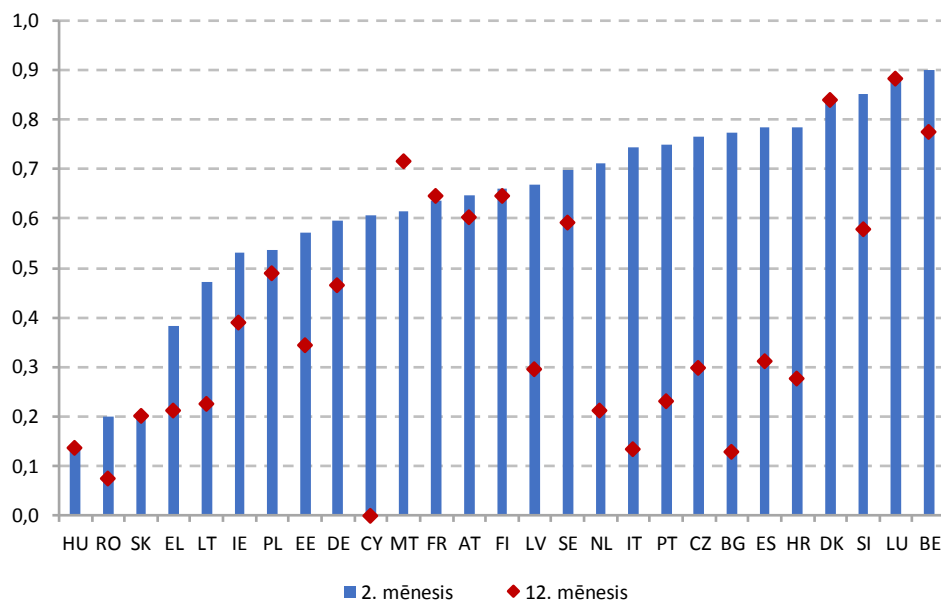
Maksimālais pabalsta saņemšanas ilgums nedēļās vienu gadu strādājušai personai, 2015. un 2020. gads

Avots: MISSOC datubāze, 2015. gada janvārī un 2020. gada janvārī. Piezīme: Beļģijā pabalstu saņemšanas ilgums nav ierobežots. Kiprā nedēļas tiek aprēķinātas, par pamatu ņemot sešas darba dienas nedēļā. Īrijā pabalstu maksā 39 nedēļas (234 dienas) tikai tiem cilvēkiem, kuri ar ienākumiem saistītas iknedēļas sociālās apdrošināšanas (PRSI) iemaksas ir veikuši 260 nedēļas vai vairāk. Slovākijā vienu gadu strādājusi persona nevar pretendēt uz bezdarbnieka pabalstu (bezdarba apdrošināšanas iemaksām jābūt veiktām vismaz divus gadus pēdējo četru gadu laikā). Polijā ilgums atšķiras atkarībā no reģiona bezdarba līmeņa salīdzinājumā ar valsts vidējo līmeni.

60.attēls. Visā ES pastāv lielas atšķirības pabalstu apjoma ziņā

Neto ienākumu aizvietojamības rādītājs līdz 67 % no vidējās algas, 2. un 12. bezdarba mēnesī (2019. gads)

Avots: Eiropas Komisija, pamatojoties uz ESAO nodokļu un pabalstu modeļiem.

Piezīme: rādītāju aprēķina neprecētai personai bez bērniem, kam ir īsa karjera (1 gads) un kam ir 20 gadi. Tiek iekļauti dažādi ienākumu aprēķini, bezdarbnieka pabalsti un citi pabalsti (piemēram, sociālā palīdzība un mājokļu pabalsti).

Pirms pandēmijas mobilitāte ES iekšienē turpināja pieaugt. 2019. gadā 7,3 miljoni ES pilsoņu (izņemot Lielbritāniju) vecumā no 20 līdz 64 gadiem aktīvi darbojās dalībvalstī, kas nebija viņu pilsonības valsts. Papildus tam ES-27 bija aptuveni 7 miljoni cilvēku, kuri pārcēlušies uz citu valsti, neuzsākot aktīvu darbību (piemēram, neaktīvi ģimenes locekļi, studenti un pensionāri). Apmēram 1,9 miljoni (kopā ar EBTA valstīm) šķērsoja robežas, lai dotos uz darbu, un 2019. gadā tika reģistrēti aptuveni 3 miljoni darbinieku norīkošanas gadījumu. Šo iekšējo mobilitāti papildināja 17 miljoni trešo valstu valstspiederīgo, kuri uzturējās ES. Tas viss kopā veidoja apmēram 10 % ES iedzīvotāju. Līdz ar Covid-19 pandēmijas uzliesmojumu ir parādījušies vairāki izaicinājumi saistībā ar darba ņēmēju pārvietošanās brīvības īstenošanu. Visvairāk ir skarti pārrobežu darba ņēmēji un īslaicīgi mobilie darbinieki, piemēram, sezonas darbinieki un norīkotie darbinieki. Eiropas Komisija ir sniegusi norādījumus un praktiskus padomus, lai nodrošinātu, ka mobilie darba ņēmēji ES un jo īpaši tie, kas strādā kritiski svarīgās profesijās, varētu nokļūt savās darba vietās.¹⁶⁸ Dalībvalstīm būtu jāapmainās ar informāciju un jānosaka īpašas procedūras, lai nodrošinātu īslaicīgu mobilo darbinieku (piemēram, sezonas darbinieku) vienmērīgu pāreju un labāk reaģētu uz darbaspēka trūkumu un krīzes radītajām vajadzībām. Papildus jāuzlabo informācijas sniegšana pārrobežu darba ņēmējiem un īslaicīgiem mobiliem darbiniekiem darba tiesību un sociālās drošības jomā; turklāt dalībvalstīm un reģionālajām iestādēm būtu jāsamazina juridiskie un administratīvie šķēršļi.

Ievērojama daļa izglītojamo ES ir mobili. Mācīšanās bez robežām veicina izglītojamo personīgo un izglītības attīstību, kā arī izglītības vidi, kurā notiek mācības. 2018. gadā 13,5 % augstākās izglītības absolventu ES bija mobili (t. i., daļēji vai pilnībā studēja ārzemēs). Kiprā, Vācijā, Somijā, Luksemburgā un Nīderlandē ir ES visaugstākā terciārās izglītības iestāžu absolventu ārējā mobilitāte. 2018. gadā visaugstākais ienākošo mobilo absolventu īpatsvars reģistrēts Luksemburgā (24,2 %), Nīderlandē (18,8 %), Austrijā (16,0 %) un Dānijā (15,1 %).

Sociālais dialogs ir sociālo partneru attiecību dominējošā iezīme Eiropā, un tas ir būtisks elements atveseļošanas un sociālās noturības veicināšanai. Tas ietver visu veidu sarunas un konsultācijas starp darba devēju un darba ņēmēju asociācijām un valdības pārstāvjiem nolūkā veicināt drošu darba vidi, taisnīgus darba apstākļus un elastīgus darba tirgus. Savlaicīgs un efektīvs sociālais dialogs ir būtisks, lai izveidotu valstu atbildību par reformām un nodrošinātu ilgstošas reformu sekmes. Gan nodarbinātības 7. pamatnostādne, gan Eiropas sociālo tiesību pīlārā uzsvērts, cik svarīgi ir nodrošināt sociālo partneru pietiekamu iesaistīšanos attiecīgo reformu un politikas izstrādē un īstenošanā.

Saskaņā ar valsts praksi dalībvalstis var turpināt atbalstīt sociālo dialogu, palielinot sociālo partneru darbības spējas. Kā norādīts pēdējā vienotajā nodarbinātības ziņojumā, pēdējos gados arodbiedrību dalībnieku skaits visā Eiropā vidēji ir samazinājies. Tomēr arodbiedrību blīvums nav vienīgais rādītājs arodbiedrību spējai mobilizēt darbiniekus. Nozīme var būt arī tādiem aspektiem kā darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērums¹⁶⁹ (t. i., to

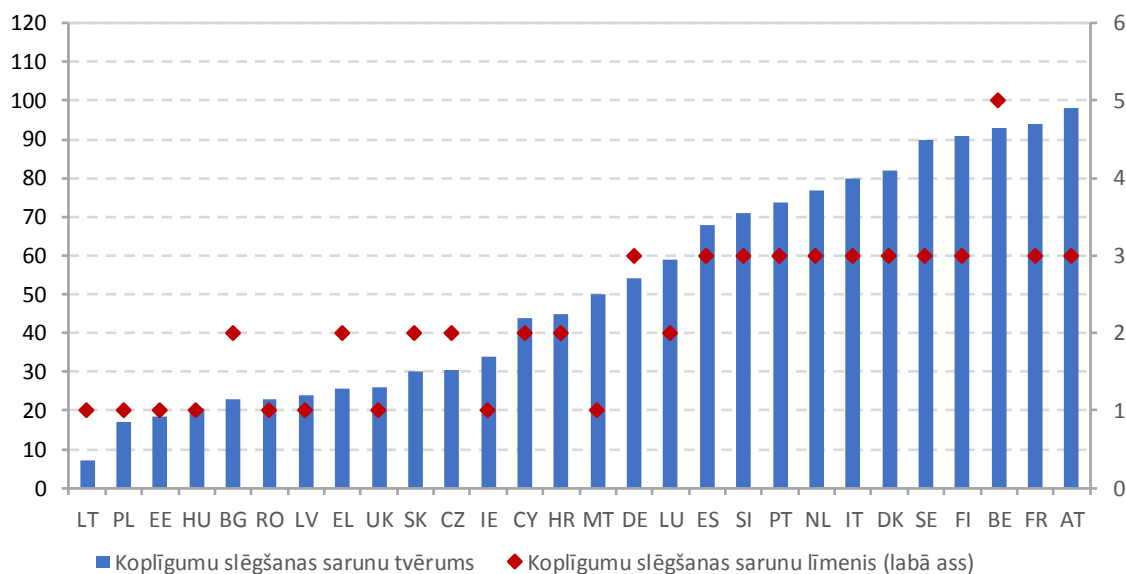
¹⁶⁸ C/2020/2051. Komisijas paziņojums "Vadlīnijas par nodarbināto brīvas pārvietošanās īstenošanu Covid-19 uzliesmojuma laikā" (2020/C 102 I/03).

¹⁶⁹ Darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērums ir viens no rādītājiem, kas vislabāk varētu raksturot darba koplīguma slēgšanas sarunu izplatību kādā dalībvalstī. Tomēr tam ir vairāki svarīgi statistikas un konceptuālie trūkumi, kas ierobežo to, cik reprezentatīvs un salīdzināms tas ir, it īpaši, analizējot tā funkcionalitāti. Darba

darbinieku īpatsvars, uz kuriem attiecas koplīgumi par darba samaksu, izņemot nozares vai profesijas, kurām nav tiesību slēgt koplīgumus) un līmenis arodbiedrību vidē. Lai gan pēdējās desmitgadēs darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērums ir samazinājies,¹⁷⁰ dažās dalībvalstīs tās joprojām ir galvenais darba tirgus instruments algu noteikšanai visos līmeņos. Komisijas priekšlikuma par adekvātu minimālo algu (2020/0310 (COD)) mērķis ir veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas visās dalībvalstīs.

61. attēls. Darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērums un līmenis dažādās dalībvalstīs atšķiras

Darba koplīguma slēgšanas sarunu tvērums un līmenis (pēdējais atjauninātais pieejamais gads)

Avots: arodbiedrību, algu noteikšanas, valsts iejaukšanās un sociālo paktu institucionālo īpatnību datubāze (ICTWSS). Tika izmantots avots, kurā ietverti jaunākie dati par katru dalībvalsti. Piezīme: datu gadi: 2018. gads — AT, DE, FR, IT, LT, NL; 2017. gads — ES, HR, HU, IE, LU; 2016. gads — BE, BG, CY, CZ, DK, EL, FI, MT, PT, RO, SE, SI; 2015. gads — EE, PL. Dominējošais sarunu līmenis: 5 = galvenokārt centrālā vai starpnozaru līmenī, un ir centralizēti noteiktas saistošas normas vai aicinājumi, kas jāievēro nolīgumos, par kuriem panākta vienošanās zemākos līmeņos; 4 = starpposma vai pārmaiņus centrālās un nozares sarunas; 3 = galvenokārt sektora vai nozares līmenī; 2 = starpposma vai pārmaiņus nozares vai uzņēmuma sarunas; 1 = galvenokārt vietējā vai uzņēmuma līmenī. 2018. gada dati, izņemot: 2017. gads attiecībā uz DE, SE, SI, SK.

Sociālie partneri var sniegt svarīgas atziņas valdību plānotajās iniciatīvās, lai mazinātu ekonomiskās aktivitātes pēkšņu apstāšanos un pielāgotos jaunām tehnoloģiskām norisēm. Sociālajiem partneriem ir galvenā loma darba attiecību pārvaldībā, un tie var palīdzēt nodrošināt ilgtspējīgu un taisnīgu pārkārtošanos darba tirgū. Sociālais dialogs ir bijis svarīgs satvars sarunās par tūlītējiem sociālekonomiskajiem pasākumiem, reaģējot uz Covid-19 krīzi, ieskaitot pasākumus priekšplāna un kritiski svarīgo darbinieku veselības, ienākumu un darbvieta aizsardzībai. Sociālie partneri var arī vienoties par ātru esošo nolīgumu pielāgošanu, piemēram, saīsināta darba laika shēmu pagarināšanu vai procedūru vienkāršošanu, lai veicinātu tāldarbu un plašākā nozīmē IKT balstītu mobilo darbu. Pēc

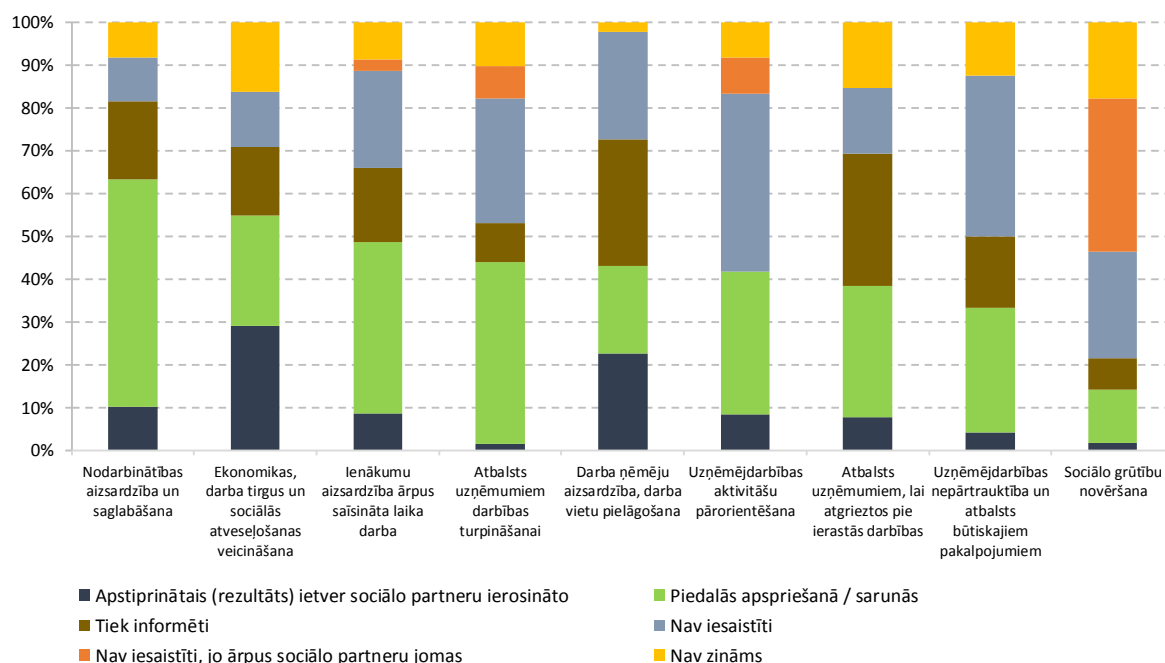
koplīguma slēgšanas sarunu dažādajām dimensijām nepieciešama funkcionālā satvara un esošo rādītāju precīza izpēte, lai novērtētu to ekonomiskos un sociālos rezultātus.

¹⁷⁰ Eiropas Komisija (2020). *2020. gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā*, 2020. gada septembris. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs.

Eurofound datiem¹⁷¹ aptuveni 40 % no reģistrētajiem gadījumiem, kad valdība pieņēma tiesību aktus vai izstrādāja citus nesaistošus dokumentus, reaģējot uz Covid-19 krīzi laikposmā no 2020. gada aprīļa līdz oktobrim, bija “iesaistīti” sociālie partneri (t. i., vai nu ar tiem bija noturētas apspriedes, tie piedalījās sarunās, vai arī galu galā piekrita pasākumam). 62. attēls parāda, kā šī iesaistīšanās atšķiras pa tematiskajām jomām. Sociālie partneri galvenokārt tiek iesaistīti ar nodarbinātības aizsardzību un saglabāšanu saistītās darbībās, kas galvenokārt ietver saīsināta darba laika shēmas un citas ienākumu aizsardzības shēmas. Viņi arī lielā mērā tika iesaistīti pasākumos, kas veicina atveseļošanos, tostarp ienākumu aizsardzību ārpus saīsināta darba laika un atbalstu uzņēmumiem. Viszemākā iesaistīšanās pakāpe tika norādīta par pasākumiem darbības nepārtrauktības atbalstam un sociālo grūtību novēršanai.

62. attēls. Sociālo partneru iesaistīšanās atšķiras atkarībā no tematiskās jomas

Sociālo partneru iesaistīšanās politikas pasākumu izstrādē, reaģējot uz krīzi

Avots: Eurofound (2020), COVID-19 EU Policy Watch datubāze.

Neskatoties uz nesen panākto progresu visā ES, joprojām ir neizmantotas iespējas vairāk iesaistīt sociālos partnerus politikas un reformu izstrādē un īstenošanā. Covid-19 krīzes rezultātā vairākumā dalībvalstu politisko un likumdošanas lēmumu pieņemšanas procedūras tika īstenotas stresa apstākļos. Bezprecedenta situācijā daudzas dalībvalstis pieņēma īpašus ārkārtas pasākumus vai apstiprināja paātrinātas likumdošanas procedūras, kurās ne vienmēr tika iesaistīti sociālie partneri. Dažās dalībvalstīs, proti, Ungārijā, Polijā un Rumānijā, krīze ir sarežģījusi sociālo partneru līdzdalību, kas bija ierobežota jau pirms pandēmijas. Nodarbinātības komiteja 2018. un 2019. gada rudenī analizēja un novērtēja vispārējo progresu un pašreizējās problēmas. 2020. gada konkrētai valstij adresētajos

¹⁷¹ Eurofound COVID-19 EU Policy Watch datubāzē atspoguļoti valdības, sociālo partneru un citu dalībnieku politikas pasākumi, koplīgumi un uzņēmumu prakse krīzes sociālekonomisko seku mazināšanai. Līdz 2020. gada 8. oktobrim datubāzē bija kopumā 564 ar tiesību aktiem vai nesaistošiem dokumentiem saistīti gadījumi, kuri tika uzskatīti par sociālo partneru jomai piederīgiem.

ieteikumos tika uzsvērti sociālo partneru neiesaistīšanās trīs iepriekšminētajās dalībvalstīs. Lai atveseļošanas gaitā tiktu veicinātas kvalitatīvas darbvietas, kā arī droši un pielāgojami darba apstākļi, ir ārkārtīgi svarīgi dalībvalstīm iesaistīties plašā politikas dialogā ar sociālajiem partneriem, tostarp sagatavojot un īstenojot viņu atveseļošanas un noturības plānus.¹⁷²

Apspriešanās ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām var sniegt vērtīgas atziņas un atbalstu politikas izstrādei un īstenošanai. Pilsoniskās sabiedrības organizācijas (PSO) ir bijušas pirmajās rindās, mazinot pandēmijas ietekmi Eiropā. Piemēram, tās bieži ir darbojušās kā atbalsta tīkls sociālo un aprūpes pakalpojumu sniegšanai dalībvalstīs. Kā uzsvērts 2020. gada oktobrī pieņemtajās pārskatītajās nodarbinātības pamatnostādņēs,¹⁷³ dalībvalstīm, kur tas ir būtiski un pamatojoties uz pastāvošo valsts praksi, būtu jāņem vērā attiecīgo pilsoniskās sabiedrības organizāciju pieredze nodarbinātības un sociālo jautājumu jomā. PSO var būt būtiska nozīme ātrā un atbildīgā ārkārtas pasākumu, reformu un ieguldījumu ieviešanā atveseļošanas un sociālās noturības atbalstam. Centieni padarīt atveseļošanu iekļaujošāku un ilgtspējīgāku ir atkarīgi arī no valstu iestāžu un PSO iesaistīšanās un savstarpējās sadarbības.

3.3.2. *Dalībvalstu veiktie pasākumi*

Nesenie darba tirgus notikumi ir mudinājuši dažas dalībvalstis pielāgot darba apstākļus, īpašu uzmanību pievēršot neaizsargāto darba ņēmēju aizsardzībai. 2020. gada martā Spānija ieviesa pagaidu aizliegumu objektīvai atlaišanai un tādu pagaidu darba līgumu apturēšanai, ko skārusi saīsināta darba laika (SDL) shēma, lai skarto darbinieku darba līgumi netiktu izbeigti darba ierobežojumu laikā. Itālija pieņēma pasākumu, aizliedzot darbinieku atlaišanu piecu mēnešu periodā, sākot no 2020. gada 23. februāra. Beļģija ieviesa pagaidu pasākumu, kas ļauj noslēgt īstermiņa secīgus terminētus līgumus kritiski svarīgās nozarēs uz laiku, kas nepārsniedz 3 mēnešus. Turklāt, lai novērstu darbaspēka trūkumu nozarēs, kurās ir ievērojams studentu darbaspēka īpatsvars, Beļģijas valdība līdz 2020. gada beigām ieviesa pagaidu atkāpi no maksimālā pieļaujamā studentu darba stundu skaita (475 stundas gadā). Pēc 2020. gada martā izdotā Ārkārtas likuma Somija pagarināja uzteikuma termiņu attiecībā uz individuālu atlaišanu visiem darbiniekiem veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu nozarēs, tostarp glābšanas un neatliekamās palīdzības dienestos, lai reaģētu uz iespējamo darbaspēka trūkumu kritiski svarīgās un dzīvības glābšanai būtiskās nozarēs. Plašas strukturālo problēmu risināšanas reformas ietvaros Portugāle 2019. gadā pieņēma pasākumus, ar ko nodrošina pagaidu darbinieku tiesības uz kompensāciju par līguma laušanu, un darbības, kas vērstas uz līgumiem ar ļoti īsu darbības termiņu (piemēram, maksimālā ilguma pagarināšana no 15 līdz 35 dienām) un periodiska darba līgumiem (piemēram, minimālā perioda samazināšana no 6 līdz 5 mēnešiem). Papildu pasākums “CONVERTE +” atbalsta terminētu līgumu pārveidošanu par beztermiņa līgumiem, sniedzot finansiālu palīdzību darba devējiem (kas vienāda ar četrkārtīgu beztermiņa līguma neto algu, nepārsniedzot 439 EUR). Tiek iekļauta 10 % piemaksa, ja pārveidošana īstenoja ekonomiski nelabvēlīgās teritorijās vai attiecas uz personām, kas atrodas neaizsargātās situācijās, tostarp cilvēkiem ar invaliditāti.

Citas dalībvalstis ierosina jaunus vai grozītus darba laika noteikumus, reaģējot uz esošajām, jaunām un nākotnes darba tirgus problēmām. Somijā no 2020. gada marta līdz jūnijam tika pieņemta pagaidu atkāpe darbinieku piekrišanas saņemšanai virsstundu darbam,

¹⁷² COM(2020) 575 final. 2021. gada ilgtspējīgas izaugsmes stratēģija.

¹⁷³ Padomes Lēmums (ES) 2020/1512 (2020. gada 13. oktobris) par dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādņēm.

regulāru atpūtas laikposmu nodrošināšanai un tiesību uz ikgadējo atvaļinājumu visiem veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu nozarē strādājošajiem, tostarp tiem, kas atrodas neatliekamās palīdzības centros, ievērošanai. 2020. gada martā Spānija pieņēma pagaidu pasākumu, par prioritāti izvirzot tāldarba režīmu un tiesības pielāgot vai samazināt darba laiku pandēmijas ietekmes rezultātā. 2020. gada aprīlī Francija pieņēma virkni grozījumu ierēdņu (izņemot skolotājus) darba likumā nolūkā saskaņot darba režīmu (t. i., darba laiku, darbu no mājām, apmaksātu atvaļinājumu un atpūtas dienas) ar privātā sektora darbiniekiem noteikto. Ungārija pieņēma dekrētu, ar ko nodrošina lielāku elastību attiecībā uz darba laiku un organizāciju. Beļģija uz laiku ir atjauninājusi nodarbinātības aizsardzības tiesību aktus, lai palielinātu sezonālā darba dienu skaitu un atvieglotu pastāvīgu darbinieku pagaidu norīkošanu no citiem uzņēmumiem pie darba devējiem nozarēs, kuras tiek uzskatītas par kritiski svarīgām. Somija pieņēma jaunu likumu, ar ko izveido satvaru darba laika regulēšanai visās nozarēs. Likumā, kas ir spēkā kopš 2020. gada janvāra, ir iekļauti noteikumi par darba laiku bankām, kas darbiniekiem ļaus ietaupīt darba laiku, gūt tiesības uz ikgadējo atvaļinājumu vai naudas pabalstus apmaiņā pret atvaļinājumu. Turpretim Portugālē darba stundu uzskaites atcelšana, pamatojoties uz individuālu vienošanos starp darba devēju un darba ņēmēju kopš 2020. gada oktobra, varētu padarīt darba stundu regulējumu stingrāku.

Pastāv atšķirības valsts līmeņa noteikumu saturā un tvērumā saistībā ar tāldarbu un IKT balstītu mobilo darbu. Dažās dalībvalstīs ir pieņemta vispārēja pieeja tāldarba regulējumā, nenosakot tiešu saikni ar darba un privātās dzīves līdzsvaru (piemēram, Vācijā). Citas valstis ir reglamentējušas tāldarba nolūkā sekmēt darba un privātās dzīves līdzsvaru, bet neiekļaujot noteikumus par elastīga darba ar IKT iespējamo negatīvo ietekmi (piemēram, Lietuva, Malta, Polija, Portugāle un Rumānija). Spānijā 2020. gada septembrī tika pieņemts jauns likums, ar ko regulē strukturālo tāldarbu (t. i., kad vismaz 30 % darba laika ir attālināti). Darba devējiem ir pienākums kompensēt darbiniekiem radušās izmaksas un nodrošināt visiem vienlīdzīgu attieksmi un iespējas. Dažas citas dalībvalstis ir pieņēmušas tiesību aktus, kas sekmē IKT izmantošanu, lai atbalstītu elastīgus darba modeļus, vienlaikus nosakot skaidru dalījumu starp darba un brīvo laiku. Citās valstīs jautājumus, kas saistīti ar darba un privātās dzīves līdzsvaru, regulē darba koplīguma slēgšanas sarunas uzņēmuma vai nozares līmenī, balstoties uz pastāvošo valsts praksi.

Pašreizējā situācijā vairākas dalībvalstis ir atjauninājušas un nostiprinājušas savus noteikumus, lai nodrošinātu atbilstošu darba aizsardzību. Kopā ar sociālajiem partneriem Itālija 2020. gada aprīlī pieņēma kopīgu protokolu, nosakot pasākumus, lai visiem darbiniekiem nodrošinātu atbilstošu veselības aizsardzības līmeni. Pasākumā ir paredzēts 50 miljonu EUR budžets individuālo aizsardzības līdzekļu un instrumentu iegādei. Turklāt uzņēmumiem ir pieejama nodokļu atlaide, lai finansētu līdz 60 % (jeb 60 000 EUR) no saviem veselības un drošības pasākumiem 2020. gadā. Aprīlī Lietuva atjaunināja savu likumu par pārnēsājamo slimību profilaksi un kontroli, paplašinot valsts budžetā apdrošināto personu loku un labāk nosedzot ar pandēmiju un citām nopietnām slimībām saistītos riskus. Rumānija 2020. gada maijā pieņēma pamatnostādnes un pasākumus, kas reglamentē darba devēju un darba ņēmēju atgriešanos darbā. Paredzams, ka tā rezultātā tiks izstrādāti konkrētāki protokoli nozares vai uzņēmuma līmenī, lai identificētu un novērstu vai kontrolētu ar darbu saistītus apdraudējumus. Igaunija jūnijā grozīja Darba aizsardzības likumu, nosakot naudas sodus uzņēmumiem, kas neievēro darba aizsardzības standartus, tostarp attiecībā uz darba aprīkojumu un riska faktoru novēršanu. Plašākas pakotnes ietvaros Portugāle 2020. gada jūlijā pieņēma vadlīnijas un pagaidu pasākumus darbinieku veselības pārbaudes ierīču iegādes atbalstam.

Nodarbinātības aizsardzības tiesību aktu modernizācijas process dažādos veidos turpinājās vairākās dalībvalstīs, cīnoties pret darba tirgus segmentāciju. Plašākas reformas ietvaros 2019. gada oktobrī Grieķija ieviesa pasākumu nepilna laika darbinieku aizsardzības stiprināšanai, papildu prasības rakstiskiem līgumiem un virsstundu darba regulējumu, lai novērstu šāda veida līgumu ļaunprātīgu izmantošanu (ko bieži uzskata par veidu, kā slēpt nedeklarētu pilnas slodzes darbu). Ir arī uzlabota reģistrācijas sistēma “ERGANI”, kas aptver visus nestandarta nodarbinātības veidus. Tas notiek paralēli jaunas digitālās platformas ieviešanai efektīvai darba laika reģistrēšanai. 2019. gada oktobrī Portugāle pārskatīja savu darba kodeksu, nosakot stingrākus nosacījumus terminētu līgumu izmantošanai, nodrošinot sociālo aizsardzību un atturot no nedeklarēta darba veikšanas. Konkrētāk, pasākumu mērķis ir samazināt terminēto līgumu maksimālo ilgumu (no 3 līdz 2 gadiem), ierobežot pieņemšanu darbā uz noteiktu laiku pastāvīgos amatos un pagaidu darba līgumu pagarināšanu (piemēram, ne vairāk kā 6 atjaunošanas reizes). 2020. gada janvārī Nīderlandē stājās spēkā jauns pasākums, kas paredzēts, lai uzlabotu līdzsvaru starp beztermiņa un terminētajiem līgumiem, atvieglojot darbinieku pastāvīgu pieņemšanu darbā un mazinot terminētu līgumu pievilcību. Igaunija ir pastiprinājusi pasākumus, kas nodrošina labāku tiesību aizsardzību norīkotiem darba ņēmējiem un personām ar līdzīgiem darba apstākļiem, kuras sniedz pakalpojumus, izmantojot pagaidu darbā norīkošanas aģentūras.

Dažas dalībvalstis turpināja iepriekšējos centienus apkarot nedeklarētu darbu un stiprināt darba inspekcijas ar papildu pasākumiem un resursiem. Grieķijā 2019. gada oktobrī tika uzsākts 2017.–2019. gada rīcības plāna nedeklarēta darba apkarošanai turpinājums. Grieķijas iestādes ir izveidojušas arī jaunu e-reģistru uzņēmumiem, kas iepriekš sodīti par nedeklarētu darba ņēmēju nodarbināšanu, un tam sekos e-saraksts ar atbilstīgajiem uzņēmumiem. Plānots arī izstrādāt jaunu darba inspekciju ētikas kodeksu, uzlabot esošo riska analīzes sistēmu un nodrošināt labāku apmācību darba inspekcijām, iedvesmojoties no ES paraugprakses piemēriem. Itālijā valdība palielināja līdzekļus, kas paredzēti nelegāla darba un ekspluatācijas novēršanai lauksaimniecības nozarē, kopumā piešķirot 31 miljonu EUR, ar daļēju Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda atbalstu. Turklāt 2020. gada maijā Itālija īstenoja pasākumus nodarbinātības statusa legalizēšanai un termiņuzturēšanās atļauju izsniegšanai ārvalstu pilsoņiem. Šis pasākums ir paredzēts konkrētām tautsaimniecības nozarēm, kurās izplatīta nedeklarēta nodarbinātība, piemēram, lauksaimniecība, individuālie un mājsaimniecības pakalpojumi. Lai labāk atklātu krāpnieciskus prasījumus saistībā ar nodarbinātības atbalsta shēmām, Spānijā tiek izmantota datu iegūšana un salīdzināšana, . Profilaktisko pasākumu palielināšana ir vēl viena svarīga iezīme, un tādas valstis kā Bulgārija, Portugāle un Slovākija Eiropas mēroga kampaņas #EU4FairWork kontekstā izstrādā jaunus informēšanas pakalpojumus darbiniekiem un uzņēmumiem.

Dalībvalstis maina pastāvošās sistēmas vai ievieš jaunas ADTP sistēmas, lai labāk reaģētu uz jaunajiem darba tirgus apstākļiem, īpašu uzmanību pievēršot ilgstošiem bezdarbniekiem un citām neaizsargātām grupām. Ar Eiropas Sociālā fonda (ESF) atbalstu Bulgārijas valsts nodarbinātības dienesti (VND) noslēdz 2018. gadā uzsākto “Darbvietu projektu”, kas vērsts uz ilgstošiem bezdarbniekiem un neaktīviem iedzīvotājiem. Beļģijas Valonijas reģions īsteno jaunu atbalsta shēmu īpaši darba meklētāju vajadzībām. Shēmā īpaša uzmanība pievērsta neaizsargātām grupām (piemēram, mazkvalificētiem, ilgstošiem bezdarbniekiem un migrantu izcelsmes cilvēkiem). Čehijā 2020. gada martā pieņemto pasākumu mērķis ir uzlabot piekļuvi darbā iekārtošanas birojam, ļaujot tiešsaistē reģistrēties darba meklēšanas palīdzībai un atceļot pienākumu darba meklētājiem reģistrēties viņu pastāvīgajā dzīvesvietā. Igaunijā jauns 2020. gada aprīlī pieņemtais pasākums ir palielinājis bezdarbnieku iespējas virtuāli konsultēties ar VND, tostarp izmantojot tādus IT rīkus kā

Skype. Francijā, īstenojot plašu reformu, valdība, VND un Rūpniecībā un tirdzniecībā nodarbināto starpprofesiju valsts savienība UNEDIC 2019. gada decembrī parakstīja trīspusēju nolīgumu, un tā mērķis ir pastiprināt vadlīnijas reģistrētajiem bezdarbniekiem, jo īpaši tiem, kuri ir neaizsargātā situācijā. Vācija no marta līdz jūnijam pieņēma vairākus pasākumus, lai sniegtu palīdzību neaizsargātām grupām. Šīs grupas ieguva arī no vispārējiem darba tirgus pasākumiem, tostarp konsultāciju pakalpojumiem un apmācībām, lai labāk atbilstu darba tirgus vajadzībām. Polija 2020. gada aprīlī ieviesa pagaidu atbalstu bezdarbniekiem un personām, kurām draud darba zaudēšana. Shēma līdzfinansē darbības, kas veicina tās saņēmēju nodarbinātību un viņu pāreju darba tirgū, tostarp pāreju no vienas darbvietas uz otru.

Dalībvalstis īsteno turpmākus pasākumus individualizēta atbalsta sniegšanai un labākai pakalpojumu integrēšanai ilgstošajiem bezdarbniekiem. Plašākas reformas ietvaros Francija ir pieņēmusi pasākumus, kas palīdzēs stiprināt sadarbību ar darba devējiem, labāk novērtēt valsts nodarbinātības dienestu dažādās vajadzības un uzlabot vadlīnijas darba meklētājiem, jo īpaši ilgstošiem bezdarbniekiem. Tagad ir paredzēts pieņemt izmaiņas tiesību aktos, lai aizsargātu darbiniekus pret bezdarba riskiem, izmantojot agrīnās noteikšanas mehānismus. Plaši reaģējot uz krīzi, Grieķija 2020. gada jūnijā apstiprināja 36 500 vietas 8 mēnešu darba līgumam valsts sektorā, iekļaujot 150 stundu apmācību un iegūto prasmju sertifikāciju. Somija īsteno pasākumus, lai VND sniegtu individualizētāku un pielāgotāku palīdzību darba meklētājiem un tiem, kas maina darbu. Kipra ir ieviesusi dažādus stimulus jaunpieņemto ilgstošo bezdarbnieku apmācībai uzņēmumā. 2019. gadā šo mērķtiecīgo shēmu izmantoja 92 agrākie ilgstošie bezdarbnieki, un līdz 2020. gada beigām plānots iesaistīt 300 dalībniekus.

Pašreizējā situācijā dalībvalstis ir pieņēmušas pasākumus (galvenokārt īslaicīgus) bezdarbnieka pabalstu sistēmu stiprināšanai. Martā Dānija pagarināja bezdarbnieka pabalstu un slimības pabalstu izmaksas ilgumu līdz 2020. gada jūnijam, kā arī atvieglāja piekļuves nosacījumus tiem, kuri jau saņem bezdarbnieka un slimības pabalstu. 2020. gada jūnijā Igaunija pieņēma pasākumus bezdarbnieka pabalstu palielināšanai un sociālās aizsardzības pasākumu stiprināšanai. To ietvaros no 2020. gada septembra tiek palielināts bezdarba apdrošināšanas pabalsts (no 50 % līdz 60 % no jaunreģistrētā bezdarbniekas iepriekšējās algas) un no 2021. gada janvāra — palielināts bezdarbnieka pabalsts (no 35 % līdz 50 % no šī gada minimālās mēneša darba algas jeb 292 EUR). Šie pasākumi tiek īstenoti pēc bezdarba apdrošināšanas pabalsta gada pieauguma pieņemšanas 2019. gada decembrī. Jaunā minimālā mēneša likme 2020. gadam palielināta līdz 279 EUR (31 dienai), salīdzinot ar 258 EUR 2019. gadā. Martā Malta pieņēma pagaidu bezdarbnieka pabalstu (800 EUR apmērā) visām personām, kuras zaudējušas darbu veselības krīzes dēļ. Plašākas reformas ietvaros Zviedrija 2020. gada aprīlī pieņēma vairākus pasākumus, uz laiku pastiprinot savu bezdarbnieka pabalstu sistēmu, tostarp atvieglojot prasības piekļuvei bezdarba apdrošināšanas fondam un summām (t. i., minimālo summu palielināšana). No 2020. gada oktobra Bulgārija ir palielinājusi minimālo dienas pabalstu par 30 % un pagarinājusi tā izmaksas ilgumu no 4 līdz 7 mēnešiem. Luksemburga apstiprināja bezdarbnieka pabalstu automātisku pagarināšanu uz visu krīzes periodu, atbalstot saņēmējus, kuriem pabalsta izmaksa beidzās veselības krīzes laikā. Reaģējot uz Covid-19 uzliesmojumu, Grieķija un Francija pagarināja bezdarbnieka pabalstu atbilstības periodu. Slovākija to pašu izdarīja attiecībā uz saņēmējiem, kuru atbalsta periods beidzās veselības krīzes laikā. 2020. gada jūlijā Portugāle pagarināja bezdarba sociālo pabalstu saņemšanu līdz gada beigām. Apspriežoties ar sociālajiem partneriem, Kipra aprīlī pieņēma īpašu pagaidu shēmu, atbalstot bezdarbniekus, kuru tiesības uz parastajiem bezdarbnieka pabalstiem ir izsmeltas. Pabalsts ir noteikts 360–500 EUR apmērā mēnesī un

būs spēkā līdz 2020. gada oktobrim. Aprīlī Latvija ieviesa bezdarbnieka pabalstu (180 EUR mēnesī) 4 mēnešu periodā personām, kuru tiesības uz bezdarbnieka pabalstiem ir izsmeltas. Tas paliks spēkā līdz 2020. gada beigām. Martā Francija ieviesa ārkārtas ienākumu aizstāšanas pasākumus, lai atbalstītu darba meklētājus, kuru tiesību iegūšanas periods ir beidzies. Itālija martā rezervēja apmēram 10 miljardus EUR, lai stiprinātu savu sociālās drošības tīkla sistēmu (*Cassa Integrazione*) un atbalstītu krīzes visvairāk skarto cilvēku nodarbinātību un ienākumu līmeni. Gadījumā, ja bezdarbnieks nevar pretendēt uz iepriekš minēto sociālo pabalstu (600 EUR mēnesī), viņš saņem automātisku bezdarbnieka pabalsta pagarinājumu (ja beidzas līdz 2020. gada 1. maijam) uz laiku līdz 2 mēnešiem. Sadarbībā ar sociālajiem partneriem Somija 2020. gada aprīlī ieviesa pagaidu grozījumus Likumā par bezdarba nodrošinājumu, lai saīsinātu prasīto nodarbinātības periodu, pretendējot uz bezdarbnieka pabalstu, kas saistīts ar ienākumiem (65 EUR darba dienā), nevis pamata bezdarbnieka pabalstu (34 EUR darba dienā). Turpmāko pagaidu atkāpju mērķis ir sniegt plašāku pagaidu atbalstu darba pieņemšanai, jo īpaši lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē strādājošajiem.

Daži no bezdarbnieka pabalstu sistēmas stiprināšanai pieņemtajiem pasākumiem paredzēti, lai uzlabotu noteiktu grupu īpašo situāciju. 2020. gada martā Beļģija par trim mēnešiem pagarināja bezdarbnieka pabalsta izmaksas ilgumu absolventiem, kuri meklē darbu. Šim pagaidu pasākumam sekoja bezdarbnieka pabalstu regresivitātes īslaicīga iesaldēšana (t. i. pabalstu apjoma pakāpeniska samazināšanās), sākot no 2020. gada aprīļa un turpinoties krīzes periodā. Francija ir pagarinājusi bezdarbnieka pabalsta un ar to saistīto tiesību atbilstības periodu jaunām darba ņēmēju kategorijām (cita starpā sezonas darbiniekiem un darbiniekiem, kurus nodarbina pašnodarbināta persona). Plašas reformas ietvaros “daļēja bezdarba” shēma tika mainīta arī Francijā, lai pielāgotos pandēmijas izraisītajām negatīvajām sekām konkrētām grupām (piemēram, bērnu aprūpes darbiniekiem, mājās strādājošajiem, pagaidu un periodiska darba veicējiem, ārštata darbiniekiem un sezonas darbiniekiem) un atsevišķās nozarēs. Aprīlī Latvija paplašināja bezdarbnieka pabalsta tvērumu, to paredzot pandēmijas skartajām pašnodarbinātajām personām un mikrouzņēmumu īpašniekiem līdz 2020. gada beigām. Martā Spānija pieņēma ārkārtas pasākumus, lai nodrošinātu pagaidu ienākumu atbalstu konkrētām pandēmijas skartām grupām. Pasākumi īpaši attiecas uz pagaidu darbiniekiem vai tiem, kuri strādā iekšzemes sektorā un kuru darbs ir pilnībā vai daļēji apturēts (ieskaitot darba uzteikšanu), un kuriem nav piekļuves parastajiem bezdarbnieka pabalstiem. Somija ir arī pieņēmusi mērķtiecīgu pasākumu, lai nodrošinātu, ka bezdarbnieka pabalsti bez atsevišķa lēmuma (kā avansa maksājums) tiek izmaksāti sešus mēnešus parastā divu mēnešu perioda vietā.

Pēdējos gados dalībvalstis ir pārskatījušas bezdarbnieka pabalstu kvalifikācijas periodus, lai atrastu pareizo līdzsvaru starp aktivizēšanu un nosacījumiem. Lietuvā obligātais periods bezdarbnieka pabalsta saņemšanai tika samazināts no 18 līdz 12 mēnešiem 2017. gadā, savukārt Bulgārijā un Latvijā to palielināja no 9 līdz 12 mēnešiem attiecīgi no 2018. un 2020. gada. No 2020. gada Latvija ir samazinājusi arī bezdarbnieka pabalstu apmērus un ilgumu no 9 līdz 8 mēnešiem. Austrijā, pirmo reizi piesakoties, jāiesniedz 52 nedēļu (pēdējo 24 mēnešu laikā) apdrošināšanas stāža apliecinājums, taču tas samazināts līdz 28 nedēļām nākamajiem pieteikumiem un līdz 26 nedēļām (pēdējo 12 mēnešu laikā) darba ņēmējiem, kas jaunāki par 25 gadiem. Visbeidzot, saistībā ar plašu bezdarbnieka pabalstu sistēmas reformu Francijā no 2019. gada novembra palielināts minimālais obligātās nodarbinātības periods no 4 līdz 6 mēnešiem, vienlaikus pagarinot arī tiesību iegūšanas periodu.

Daudzās dalībvalstīs sociālie partneri snieguši vissvarīgāko ieguldījumu politikas veidotājiem nodarbinātības aizsardzības un saglabāšanas jomā.¹⁷⁴ Sociālo partneru iesaistīšana pēc pandēmijas uzliesmojuma ir visspēcīgākā tajās dalībvalstīs, kurās ir labi attīstītas sociālā dialoga struktūras. 2020. gada martā Dānijas valdība un sociālie partneri panāca trīspusēju vienošanos darbvietu saglabāšanas atbalstam. Līdzīgas vienošanās par nodarbinātības aizsardzību un ienākumu atbalstīšanu tika panāktas Austrijā papildus ar tāldarbu saistītu pasākumu īstenošanai, ievērojot ar veselības aizsardzību saistītus ierobežojumus. Spānijā trīspusēji līgumi ir ļāvuši pagarināt darbvietu saglabāšanas shēmas vismaz līdz 2021. gada janvārim, kā arī apstiprināt jaunu likumu par tāldarbu. Vācijā vairākas nozares, piemēram, ķīmijas nozare un publiskais sektors, noslēdza divpusējus nolīgumus par nodarbinātības un ienākumu aizsardzību. Francijā un Itālijā sociālie partneri izstrādāja drošības protokolus visu darbinieku veselības un drošības aizsardzībai darbavietā. Kiprā 2020. gadā tika ieviesta jauna izmēģinājuma veida apspriešanās, lai uzlabotu procesa efektivitāti un atvieglotu devumu valsts reformu programmas (VRP) sagatavošanas sākuma posmā. Lietuvā tika izveidota jauna divpusēja struktūra nolūkā sekmēt sociālo partneru spēju veidošanu un uzlabot viņu iesaistīšanos Eiropas pusgadā. Ir vērts pieminēt arī sociālo partneru vērtīgo pienesumu nesenajās ES iniciatīvās, piemēram, jaunajā Prasmju programmā un Minimālo algu iniciatīvā.¹⁷⁵

Atbalsts sociālo partneru iesaistīšanai dalībvalstīs ir attīstījies dažādi. Francijā kopš 2020. gada janvāra ir spēkā juridiskā prasība izveidot Sociālo un ekonomisko komiteju visos uzņēmumos, kuros strādā vairāk nekā vienpadsmit darbinieki. Pasākuma mērķis ir aizstāt trīs jau pastāvošās sociālā dialoga struktūras un decentralizēt sarunas uzņēmumu līmenī. Portugālē attiecīgā dokumentā izklāstītas noteiktas prasības pirms koplīgumu izbeigšanas, tostarp norādīt motivāciju un iemeslus. Jebkura no iesaistītajām pusēm var lūgt to izskatīt Nodarbinātības tiesā. 2020. gada jūnijā Igaunija grozīja Likumu par arodbiedrībām, ieviešot naudas sodus par rīcību, kas kavē dalību arodbiedrības saistītajās darbībās. Spānijā valdība, arodbiedrību un darba devēju asociācijas 2020. gada jūlijā parakstīja nolīgumu par trīspusēju apaļā galda sarunu atsākšanu, lai apspriestu galvenās nodarbinātības un sociālās jomas reformas. Darbs pie šīm apaļā galda sarunām bija apturēts kopš 2019. gada marta. Polijā jaunie noteikumi, kas pieņemti 2020. gada martā, ļauj valdībai noteiktos apstākļos atlaist Sociālā dialoga padomes locekļus. Tas nozīmē iespējamu sociālo partneru autonomijas vājināšanos un atkāpšanos no Eiropas sociālo tiesību pīlāra 8. principa.

Reaģēšana uz ārkārtas situāciju veselības jomā ir parādījusi ciešākas sadarbības iespējas starp valsts iestādēm un sociālajiem partneriem politikas un reformu izstrādē un ieviešanā. Eurofound veiktā aptaujā¹⁷⁶ sociālie partneri novērtēja, ka valsts reformu programmu (VRP) apspriešanai paredzēto esošo valsts procedūru un pārvaldības struktūru kvalitāte ir līdzīga iepriekšējo gadu procedūru un struktūru kvalitātei. Secinājumi liecina, ka konkrētas procedūras ar mērķi apspriest VRP tika mainītas tikai dažās valstīs (piemēram, Beļģijā). Tomēr tie arī norāda, ka sociālo partneru iesaistīšanās 2020. gadā kopumā ir bijusi zem parastajiem kvalitātes standartiem, kas vairākās dalībvalstīs noticis ierobežoto apspriešanās un informācijas apmaiņas pasākumu dēļ. Tie paši secinājumi liecina, ka sociālie

¹⁷⁴ Eurofound (2020). *Involvement of national social partners in policymaking – 2019* (Valstu sociālo partneru iesaiste politikas veidošanā 2019. gadā), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

¹⁷⁵ Līdz šī ziņojuma sagatavošanas termiņa beigām tika plānotas turpmākas apspriešanās sanāksmes par citām politikas iniciatīvām, piemēram, Garantiju bērniem un platformu darbu.

¹⁷⁶ Avots: Eurofound (2020). *National social partners and policymaking during the health crisis* (Valstu sociālie partneri un politikas veidošana veselības krīzes laikā), Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

partneri kopumā ir apmierināti ar VRP politikas saturu pat tajās dalībvalstīs, kur viņu līdzdalība Eiropas pusgada procesā nav tikusi pilnībā institucionalizēta. Tikai dažās valstīs arodbiedrības sniedza samērā negatīvu šo dokumentu satura novērtējumu. Kopumā šīs pozitīvās atsauksmes daļēji varētu izskaidrot ar to, ka sociālie partneri dažās dalībvalstīs ir iesaistīti dažu galveno politikas pasākumu izstrādē valsts līmenī.

3.4. 8. pamatnostādne. Veicināt vienlīdzīgas iespējas visiem, sekmēt sociālo iekļaušanu un apkarot nabadzību

Šajā iedaļā ir aplūkots, kā tiek īstenota nodarbinātības 8. pamatnostādne, kurā dalībvalstīm ir ieteikts veicināt vienlīdzīgas iespējas un apkarot nabadzību un sociālo atstumtību. Ziņojuma 3.4.2. iedaļā ir aprakstīti dalībvalstu politikas pasākumi sociālās aizsardzības sistēmu jomā, tostarp minimālā ienākuma shēmas, ģimenes pabalsti, mājokļu politika, pensijas, ilgtermiņa aprūpe, veselības aprūpe un personu ar invaliditāti iekļaušana.

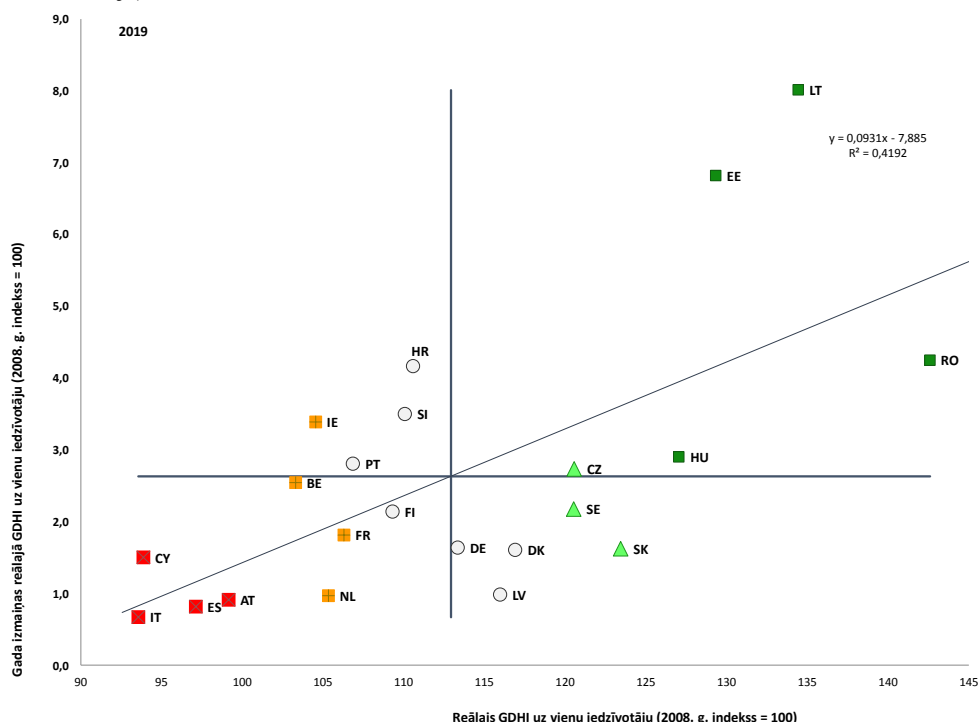
3.4.1. Galvenie rādītāji

Iepriekšējos gados novērotā ekonomikas pozitīvā dinamika bija vienmērīga pirms Covid-19 krīzes izvēršanās — kopējie mājsaimniecību ienākumi (GDHI) pieauga visās ES-27 dalībvalstīs. Mājsaimniecību ienākumi 2019. gadā palielinājās visā Eiropā, par ko liecina augstāks ienākums no darba un izmantojamā bruto ienākuma uz vienu iedzīvotāju vispārējais progress. Tomēr reālā GDHI pieauguma rādītāja diapazons starp dalībvalstīm bija plašs. Lielākajā daļā Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu turpinājās konverģences process, un tajās GDHI pieaugums bija augstāks nekā vidēji. Turpretī valstīs, kurās mājsaimniecību ienākumi bija samazinājušies visvairāk kopš 2008. gada krīzes, pieaugums joprojām bija neliels. GDHI uz vienu iedzīvotāju piecās dalībvalstīs (Kiprā, Itālijā, Spānijā, Austrijā un Grieķijā¹⁷⁷) joprojām bija zemāki nekā līmenis, kas bija sasniegts pirms 2008.–2009. gada lejupslīdes.

¹⁷⁷ Pamatojoties uz 2018. gada datiem, jo šā dokumenta sagatavošanas brīdī skaitļi par 2019. gadu nebija pieejami.

63. attēls. Reālie mājsaimniecību ienākumi joprojām pieauga pirms Covid-19 krīzes, bet pieauguma temps dalībvalstīs plaši atšķīrās

Reālie *GDHI* uz vienu iedzīvotāju (2008. gada indekss = 100) un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

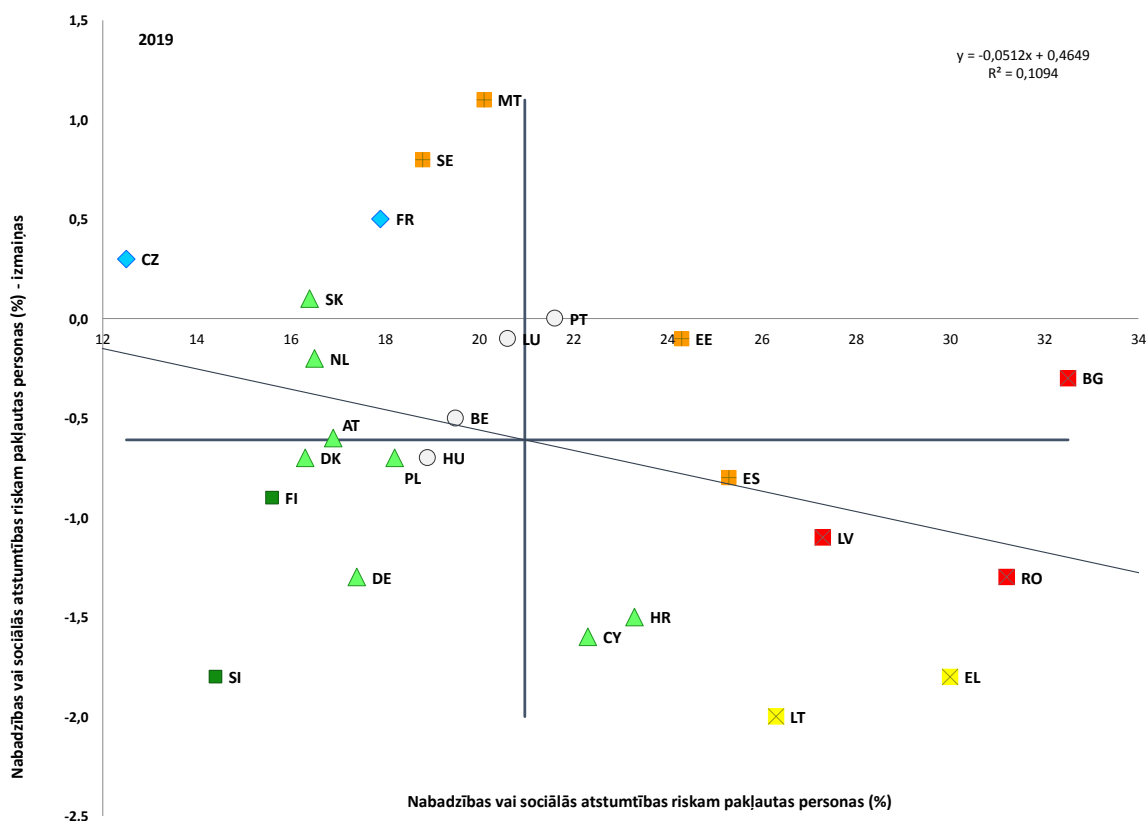
Avots: Eurostat, nacionālie konti [nasq_10_nf_tr and namq_10_gdp], pašu aprēķini. Reālie *GDHI* uz vienu iedzīvotāju, 2008. gada indekss = 100. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Dati par BG, EL, LU, MT un PL 2020. gada 28. oktobrī nav pieejami.

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (AROE) pakļauto personu īpatsvars samazinājās septīto gadu pēc kārtas, pirms sākās Covid-19 krīze, tomēr valstīs ar augstākiem rādītājiem progress palēninājās. Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (AROE) pakļauto personu īpatsvars 2019. gadā ES-27 samazinājās vēl par 0,5 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2018. gadu, līdz 21,1 % (jeb par 2,3 miljoniem cilvēku mazāk nekā 2018. gadā). Visā ES bija vērojama zināma konverģences pakāpe (sk. 64. attēlu), lai gan mazākā tempā, jo uzlabojums dažās valstīs ar augstāku līmeni palēninājās salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu. Jo īpaši Bulgārijā *AROE* rādītājs bija tikai par 0,5 procentpunktiem zemāks nekā 2018. gadā, salīdzinot ar daudz ievērojamākiem samazinājumiem iepriekšējos gados (kopējais kritums bija 16,8 procentpunkti kopš maksimālā līmeņa 2012. gadā). Līdzīgi Rumānijā *AROE* rādītājs samazinājās par 1,3 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2018. gadu (–12 procentpunkti kopš 2012. gada), Latvijā — par 1,1 procentpunktu (–8,9 procentpunkti kopš 2012. gada) un Ungārijā tikai par 0,7 procentpunktiem salīdzinājumā ar samazinājumu par 6 procentpunktiem 2018. gadā. Visievērojamākie uzlabojumi bija Lietuvā (–2 procentpunkti), Grieķijā (–1,8 procentpunkti), Kiprā (–1,6 procentpunkti) un Horvātijā (–1,5 procentpunkti). Neraugoties uz uzlabojumiem, rādītāji visās šajās dalībvalstīs joprojām ir virs ES vidējā. Starp valstīm, kurās rādītāji bija zem ES vidējā, Slovēnijā (–1,8 procentpunkti) un Vācijā (–1,3 procentpunkti) situācija uzlabojās, savukārt Maltā (+1,1 procentpunkts) un Francijā (+0,5 procentpunkti) tā nedaudz

pasliktinājās¹⁷⁸. Vairākās dalībvalstīs vērojamas lielas reģionālās *AROPE* rādītāju atšķirības (4. pielikums).

64. attēls. Lielākajā daļā dalībvalstu nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu īpatsvars ir samazinājies

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto personu procentuālais īpatsvars, 2019. gada līmenis un izmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Laikrindu pārrāvumi attiecībā uz BE. Dati par IE un IT 2020. gada 28. oktobrī nav pieejami.

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam (*AROPE*) pakļauto bērnu īpatsvars pēdējos dažos gados pirms Covid-19 krīzes samazinājās. Vispārējais *AROPE* rādītājs 2019. gadā ES-27 bija 22,5 % attiecībā uz bērniem, salīdzinot ar 21,5 % darbaspējas vecuma iedzīvotājiem (18–64 gadi) un 18,6 % vecāka gadagājuma cilvēkiem (65 vai vairāk gadu). Kopumā visaugstākie rādītāji reģistrēti Rumānijā (35,8 %), Bulgārijā (33,9 %), Grieķijā (30,5 %) un Spānijā (30,3 %). No 2018. līdz 2019. gadam nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu skaits ES-27 samazinājās par 674 000, t. i., par 3,6 %. Relatīvā izteiksmē vislielākais samazinājums bija Latvijā (15,0 %), Horvātijā (14,7 %) un Dānijā (14,2 %). Turpretī nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto bērnu skaits palielinājās par 14,5 % Zviedrijā (palielinot *AROPE* rādītāju par 2,5 procentpunktiem) un par 1,9 % Spānijā (palielinot *AROPE* rādītāju par 0,8 procentpunktiem). Turīgākajās dalībvalstīs (piemēram, Luksemburgā, Zviedrijā vai Somijā) dzīvošana zem nabadzības sliekšņa ne vienmēr nozīmē dzīvošanu materiālās un sociālās nenodrošinātības apstākļos. Turpretī daudzi bērni

¹⁷⁸ Šā dokumenta sagatavošanas brīdī atzīmes par gada izmaiņu statistisko nozīmīgumu nav pieejamas.

nabadzīgākajās valstīs cieš no materiālās nenodrošinātības pat tad, ja viņu ģimenes ienākumi ir virs AROP nabadzības sliekšņa. Salīdzinot ar vienaudžiem, ir mazāk ticams, ka nabadzībā vai sociālajā atstumtībā uzauguši bērni gūs labas sekmes skolā, ka viņiem būs laba veselība un viņi pilnībā īstenos savu potenciālu turpmākajā dzīvē. Bērnu nabadzības galvenais veicinātājfaktors ir vecāku stāvoklis darba tirgū, kas savukārt ir cieši saistīts ar viņu izglītības līmeni, un mājsaimniecības sastāvs. Visās dalībvalstīs to bērnu nabadzības risks, kurus audzina viens vecāks vai kuri aug ģimenēs ar vairāk nekā trīs bērniem, vai kuriem ir migrantu vai romu izcelsme, ir divas līdz trīs reizes augstāks nekā citiem bērniem. Šādi trūkumi bieži vien ir savstarpēji saistīti.

Ārpus ES dzimušiem cilvēkiem draud lielāks nabadzības vai sociālās atstumtības risks. AROPE rādītājs ārpus ES dzimušiem cilvēkiem (vecumā no 18 gadiem) 2019. gadā bija gandrīz divreiz lielāks nekā ES dzimušajiem (39 % salīdzinājumā ar 19,5 %), kas nozīmē atšķirību gandrīz par 20 procentpunktiem. Pēdējos gados šī atšķirība ir saglabājusies stabila, svārstoties aptuveni 19,5 procentpunktu līmenī. Dažās dalībvalstīs tā ir īpaši liela — gandrīz 30 procentpunkti Zviedrijā, Beļģijā un Grieķijā. Ārpus ES dzimušie cilvēki arī bieži cieš no nodarbinātu personu nabadzības. Attiecīgais rādītājs 2019. gadā bija 21,2 % salīdzinājumā ar 7,9 % attiecībā uz ES dzimušajiem cilvēkiem. ES līmenī atšķirība starp abām grupām ir stabila, bet joprojām ir augsta dažās dalībvalstīs, jo īpaši Spānijā, Luksemburgā un Zviedrijā.

Pirms Covid-19 krīzes nabadzības riskam (AROP) pakļauto personu īpatsvars saglabājās diezgan stabils. ES-27 valstīs nabadzības riskam pakļauto personu bija par 1,4 miljoniem mazāk, kas nozīmē, ka šis īpatsvars nedaudz samazinājās līdz 16,5 % 2019. gadā (no 16,8 % 2018. gadā) — sk. 3. attēla augšējo daļu. Situācija joprojām bija ievērojami sliktāka nekā vidēji tādās valstīs kā Rumānija, Latvija, Bulgārija, Igaunija, Spānija, Lietuva un Itālija¹⁷⁹ — visās virs 20 %. AROP rādītājs samazinājās Lietuvā (–2,3 procentpunkti), Beļģijā (–1,6 procentpunkti), Slovēnijā (–1,3 procentpunkti), Vācijā (–1,2 procentpunkti) un Horvātijā (–1 procentpunkts). Pēc pieauguma gadiem un nesenajiem uzlabojumiem vidējais AROP rādītājs kopumā ir stabils un ir atkal tāds pats kā 2010. gadā. Tomēr šī vispārējā stabilitāte ir tādu saliktu izmaiņu rezultāts, kuru apmērs dalībvalstu līmenī ir samērā plašs. Var novērot gan ievērojamu pasliktināšanos dažās dalībvalstīs (par vairāk nekā 2 procentpunktiem vai vairāk Igaunijā, Luksemburgā, Nīderlandē, Zviedrijā un Rumānijā), gan arī zināmus uzlabojumus (par vairāk nekā 2 procentpunktiem Horvātijā, Grieķijā un Polijā). Jaunākās aplēses, kuru pamatā ir Eurostat ātras aplēses, liecina, ka 2019. gadā lielākajā daļā valstu izmaiņas būs nelielas.¹⁸⁰ Jo īpaši ir gaidāms AROP rādītāja palielinājums Slovēnijā un Zviedrijā un samazinājums Kiprā, Vācijā, Grieķijā, Spānijā un Rumānijā. Šā dokumenta sagatavošanas brīdī Eurostat ātrās aplēses par ienākumiem 2020. gadā (kas atspoguļotu krīzes ietekmi) vēl nav pieejamas.

Covid-19 krīze, visticamāk, saasinās pastāvošās problēmas saistībā ar nabadzību. Nesenā Kopīgā pētniecības centra veiktā pētījumā¹⁸¹ ir izpētīta pandēmijas ietekme uz

¹⁷⁹ Pamatojoties uz 2018. gada datiem, jo šā dokumenta sagatavošanas brīdī skaitļi par 2019. gadu nebija pieejami.

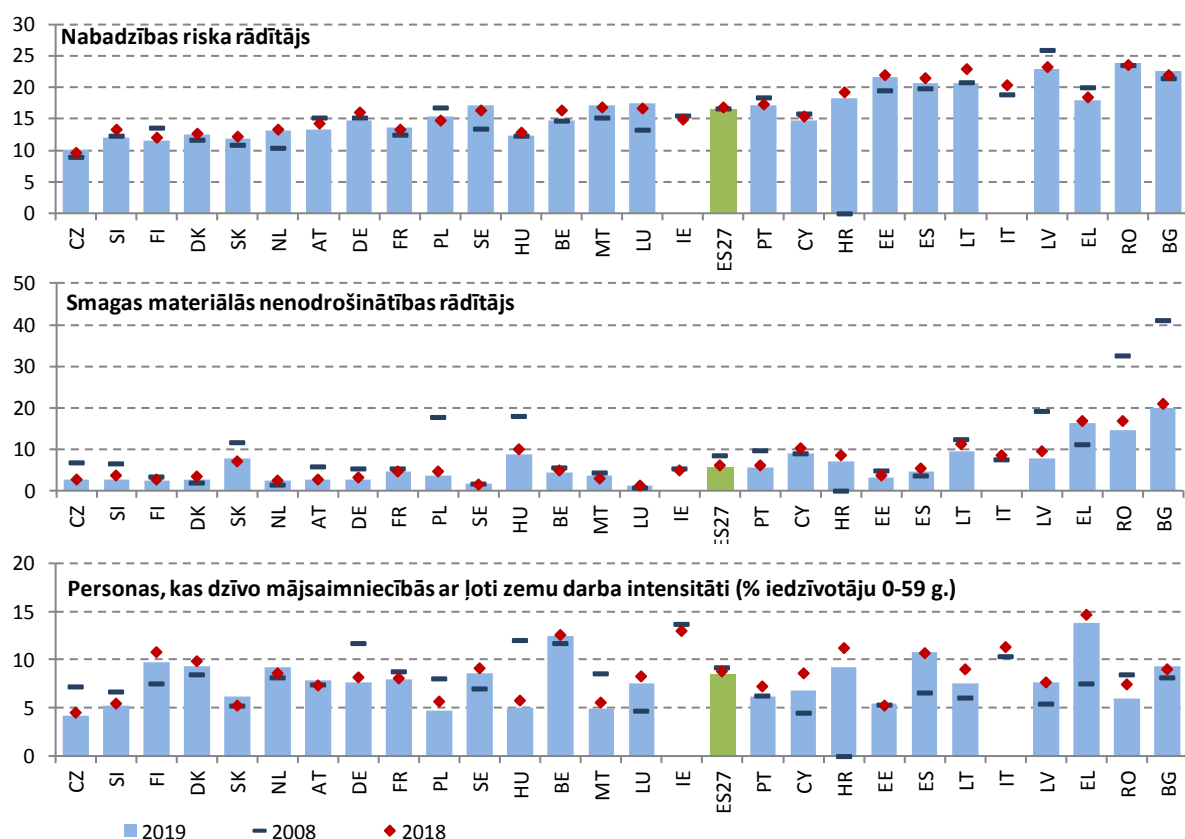
¹⁸⁰ Eurostat ātrās aplēses par ienākumiem 2019. gadā. Pieejamas vietnē: <https://europa.eu/!px93hB>.

¹⁸¹ Almeida et al. (2020). *Households' income and the cushioning effect of fiscal policy measures during the Great Lockdown* (Mājsaimniecību ienākumi un fiskālās politikas pasākumu mazināšā ietekme pārvietošanās ierobežojumu laikā). JRC darba dokumenti par nodokļu piemērošanu un strukturālām reformām Nr. 06/2020. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!Vj39hX>, un pievienotais politikas pārskats ir pieejams vietnē <https://europa.eu/!JU66Gc>.

mājsaimniecību ienākumiem un to fiskālās politikas pasākumu mazinošā ietekme, kuri pieņemti, reaģējot uz krīzi. Atspoguļojot sociālās aizsardzības un iekļaušanas sistēmu, kā arī veikto papildu pasākumu automātisko stabilizācijas ietekmi, *AROP* rādītājs ES palielinātos kopumā par 0,1 procentpunktu. Piesaistītais *AROP* rādītājs¹⁸² palielinātos par 1,7 procentpunktiem, atspoguļojot nabadzības sliekšņa ievērojamo kritumu Covid-19 krīzes dēļ. Valstis, kurās nabadzības rādītāji palielinātos – Ungārija, Slovākija, Spānija, Zviedrija, Lietuva un Čehija. Nabadzības palielinājums būtu izkliedēts līdzīgā diapazonā kā laikposmā no 2008. līdz 2009. gadam finanšu krīzes dēļ.

65. attēls. Situācija turpina uzlaboties, jo īpaši attiecībā uz smagu materiālo nenodrošinātību un personām, kuras dzīvo daļējās bezdarbnieku mājsaimniecībās.

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautas personas — apakšrādītāji, ES-27

Avots: Eurostat, SILC. Piezīme: Rādītāji ir sakāroti pēc *AROP* rādītāja 2019. gadā (pēc 2018. gada rādītāja attiecībā uz IE un IT). 2019. gada dati par IE un IT 2020. gada 28. oktobrī nav pieejami. Ņemot vērā datu pieejamību, ES kopējā rādītājā par 2008. gadu ir ietverta Apvienotā Karaliste, bet nav ietverta Horvātija.

Pirms pandēmijas materiālā nenodrošinātība turpināja mazināties gandrīz visās valstīs. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, 2019. gadā no smagas materiālās nenodrošinātības (SMN) ES-27 tika atbrīvoti 2,2 miljoni cilvēku, un šādā situācijā esošo cilvēku īpatsvars bija 5,6 % jeb par pus procentpunktu mazāks nekā 2018. gadā — sk. 65. attēla vidējo daļu. Uzlabojumi materiālās nenodrošinātības jomā turpināja veicināt *AROP* rādītāja uzlabošanos, jo īpaši pateicoties samazinājumam Rumānijā, Polijā, Vācijā un Spānijā. Rezultātā par vairāk nekā 20 miljoniem samazinājās smagai materiālajai nenodrošinātībai pakļauto personu skaits

¹⁸² Šajā gadījumā nabadzības sliekšnis ir piesaistīts 2019. gada *EUROMOD* bāzes līnijas simulāciju vērtībai, nevis izmantots aplēstais nabadzības sliekšnis par 2020. gadu.

salīdzinājumā ar 2012. gadu, kad šis rādītājs sasniedza maksimumu. Tomēr izskatās, ka šī pozitīvā tendence vājinās dažās valstīs ar augstākiem rādītājiem (Bulgārijā, Latvijā, Lietuvā un Grieķijā). Tomēr materiālā un sociālā nenodrošinātība¹⁸³ (t. i., uzlabotais rādītājs, kurā ir ņemts vērā vairāk elementu un sociāli saistītu elementu) šajās valstīs ātri samazinājās, izņemot Bulgāriju, kur uzlabojums bija neliels.

Pirms Covid-19 krīzes pozitīvo darba tirgus dinamiku papildināja to cilvēku īpatsvara samazinājums, kuri dzīvoja daļējās bezdarbnieku mājsaimniecībās. Daļējās bezdarbnieku mājsaimniecībās dzīvojošo cilvēku īpatsvars ES-27 2019. gadā bija kopumā 8,5 %, nedaudz samazinoties salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu — sk. 65. attēla apakšējo daļu. Lai gan vispārējā tendence bija pozitīva vai stabila gandrīz visās dalībvalstīs (ar dažiem izņēmumiem, piemēram, Slovākijā, Nīderlandē un Austrijā), tā, visticamāk, mainīsies Covid-19 krīzes dēļ, atspoguļojot bezdarba palielinājumu un nostrādāto stundu skaita samazinājumu, kā uzsvērts 3.1. iedaļā.

Nodarbinātu personu nabadzība 2019. gadā saglabājās stabili augstā līmenī, neraugoties uz dažiem ievērojamiem samazinājumiem. Pēc maksimuma sasniegšanas 9,8 % apmērā 2016. gadā ES-27 nodarbinātu personu nabadzība saglabājās augstā 9 % līmenī (nedaudz zem 2018. gada līmeņa, kad tas bija 9,3 %; sk. arī 3.1.1. iedaļu). Nodarbinātu personu nabadzība joprojām ir īpaši augsta Rumānijā (15,4 %), Spānijā (12,8 %), Itālijā (12,8 %, pamatojoties uz 2018. gada datiem) un Luksemburgā (12 %). Pēdējā gadā dažās dalībvalstīs varēja novērot uzlabojumus (–1,5 procentpunkti Slovēnijā, –1,1 procentpunkts Bulgārijā un Vācijā, –0,8 procentpunkti Grieķijā). Cilvēki ar nepilna laika darba līgumiem ir vairāk pakļauti nodarbinātu personu nabadzībai (kopumā 15,1 % ES-27), bet dažās valstīs augsts saistītais risks ir arī cilvēkiem, kuri strādā pilna laika darbu. Tas jo īpaši attiecas uz Rumāniju (12,3 %), Spāniju (10,7 %) un Luksemburgu (10 %).

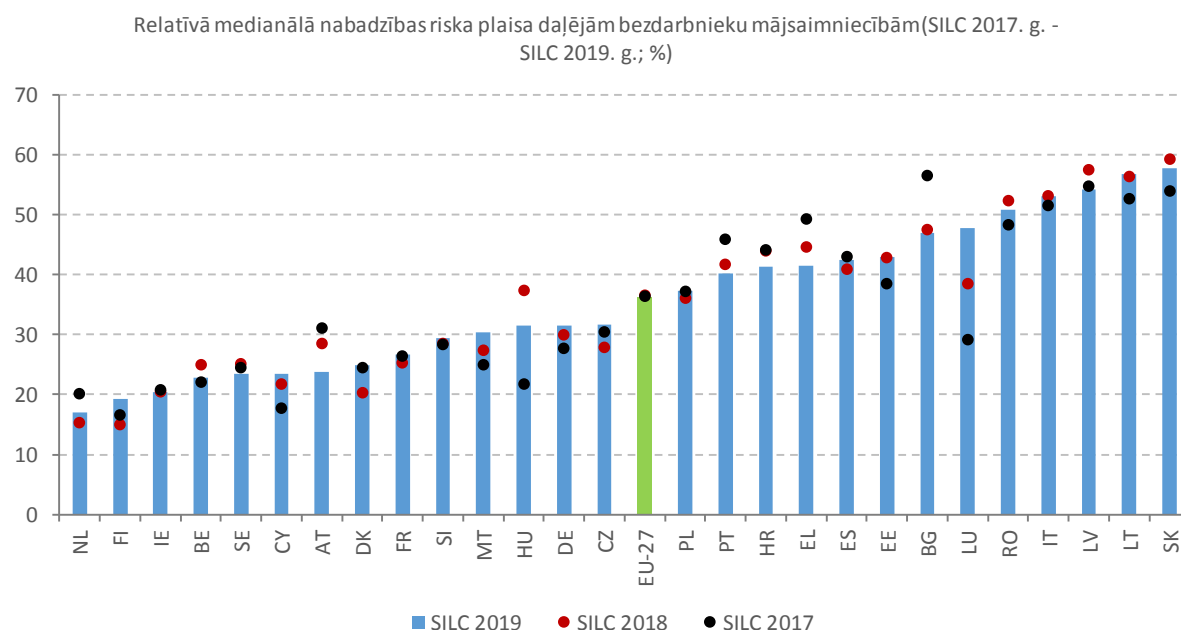
Nabadzības dziļums 2019. gadā saglabājās nemainīgs, neraugoties uz to, ka ienākumu līmenis kopumā uzlabojās. Nabadzības plaisa parāda nabadzības riskam pakļauto personu medianālā ienākuma atšķirību no nabadzības sliekšņa. Šī plaisa ES-27 2019. gadā bija 24,4 %, un tā gandrīz nebija mainījusies salīdzinājumā ar 2018. gadu. Starp valstīm, kurās nabadzības plaisa bija vislielākā (virs 25 % Rumānijā, Spānijā, Ungārijā, Latvijā, Bulgārijā, Grieķijā, Horvātijā un Lietuvā¹⁸⁴), šis rādītājs 2019. gadā uzlabojās tikai Rumānijā, Lietuvā un Grieķijā. Ungārijā nabadzības plaisa palielinājās par 4,8 procentpunktiem. Tā palielinājās arī valstīs, kurās šis līmenis bija zemāks par vidējo (Austrijā +2,2 procentpunkti, Zviedrijā +1,8 procentpunkti un Vācijā +1,2 procentpunkti). Daudzos gadījumos nabadzības dziļums ievērojami nesamazinājās, neraugoties uz sociālekonomiskās situācijas vispārējiem uzlabojumiem pirms pandēmijas.

¹⁸³ Personu uzskata par materiāli un sociāli nenodrošinātu, ja viņa ir spiesta iztikt bez pieciem vai vairāk no 13 nenodrošinātības elementiem (deviņiem SMN elementiem). Tie ietver elementus, kas saistīti ar sociālajām aktivitātēm (brīvais laiks, internets, tikšanās ar draugiem/ģimeni, kabatas nauda). Kopš 2014. gada tiek apkopoti septiņi jauni elementi — viens mājsaimniecību līmenī un seši individuālā līmenī — t. i., par katru mājsaimniecības locekli vecumā no 16 gadiem.

¹⁸⁴ Šī grupa ietver arī Itāliju un Slovākiju, pamatojoties uz 2018. gada datiem.

66. attēls. Relatīvā medianālā nabadzības riska plaisa daļējām bezdarbnieku mājsaimniecībām

Relatīvā medianālā nabadzības riska plaisa daļējām bezdarbnieku mājsaimniecībām, 2017.–2019. gads

Avots: pašu aprēķini pēc Eurostat, SILC mikrodatiem.

Mājsaimniecību ar zemu darba intensitāti nabadzība ir dziļāka nekā citās grupās. ES-27 nabadzības plaisa attiecībā uz darbības vecuma iedzīvotājiem (18–64 gadi), kuri dzīvo (daļējās) bezdarbnieku mājsaimniecībās¹⁸⁵, 2019. gadā saglabājās stabila 36,2 % līmenī (36,5 % 2018. gadā). Neraugoties uz dažiem uzlabojumiem, Slovākijā, Lietuvā, Latvijā, Itālijā un Rumānijā joprojām tiek reģistrēta vislielākā nabadzības plaisa (66. attēls). Nīderlandē un Somijā šis rādītājs ir mazāks nekā 20 %. Vislielākais palielinājums ir novērojams Luksemburgā (+9,4 procentpunkti). Augsti rādītāji liecina par pabalstu zemu adekvātumu un tvērumu, jo tie pietiekami nenovērš šo plaisu.

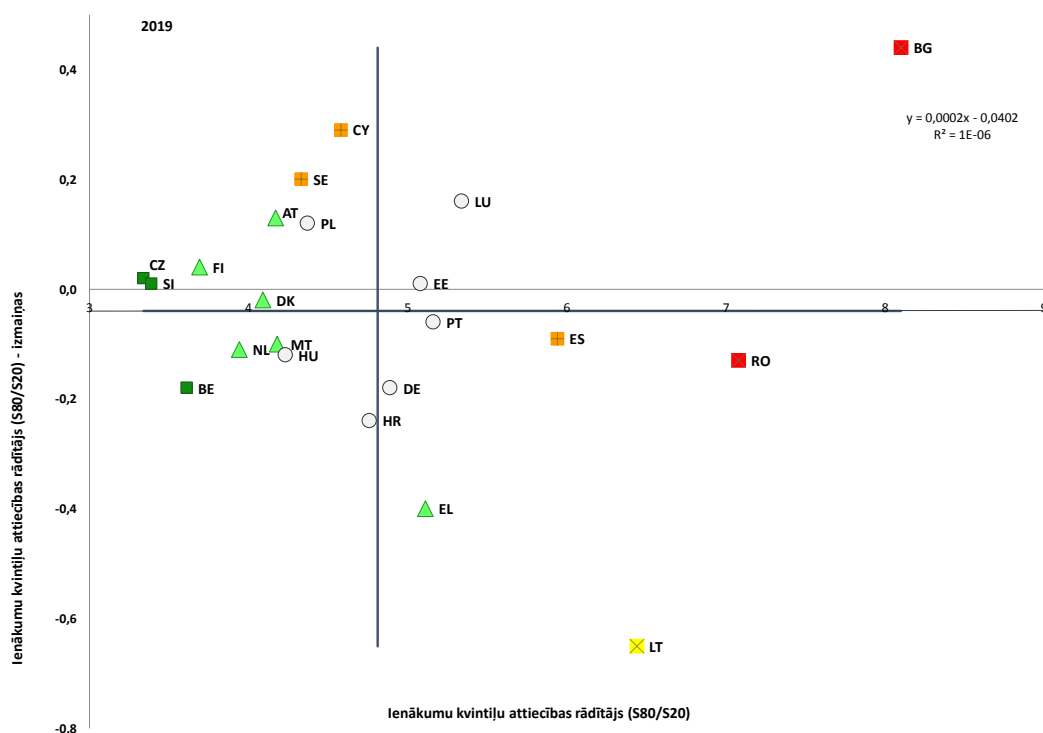
Cilvēki ar invaliditāti ir ievērojami vairāk pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam nekā cilvēki bez invaliditātes. 2019. gadā 28,5 % personu ar invaliditāti ES-27 bija pakļautas nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, salīdzinot ar 18,6 % cilvēku bez invaliditātes, kas atbilst 9,9 procentpunktu starpībai. Invaliditātes smagums ir ļoti svarīgs skaidrojošs faktors, jo 34,7 % personu ar smagu invaliditāti vecumā virs 16 gadiem bija pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam salīdzinājumā ar 26 % personu ar vidēju invaliditāti¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Rādītāju aprēķina kā atšķirību starp personu, kuras atrodas zem nabadzības riska sliekšņa un ļoti zemas darba intensitātes situācijā, medianālo ekvivalento kopējo neto ienākumu un nabadzības riska sliekšni, kas izteikta procentos no nabadzības riska sliekšņa. Šis sliekšnis ir 60 % no konkrētas valsts, nevis visu ES iedzīvotāju medianālā ekvivalentā izmantojamā ienākuma.

¹⁸⁶ EU-SILC (2019. gads), cilvēki kuri pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam, pēc aktivitātes ierobežojuma, dzimuma un vecuma [hlth_dpe010].

67. attēls. Ienākumu nevienlīdzība kopumā nedaudz samazinājās, lai gan dažās dalībvalstīs vērojams mērens palielinājums

Ienākumu kvintīļu attiecības rādītājs un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs).

Avots: Eurostat, SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Laikrindu pārrāvumi attiecībā uz BE. Dati par IE, FR, IT, LV un SK 2020. gada 28. oktobrī nav pieejami.

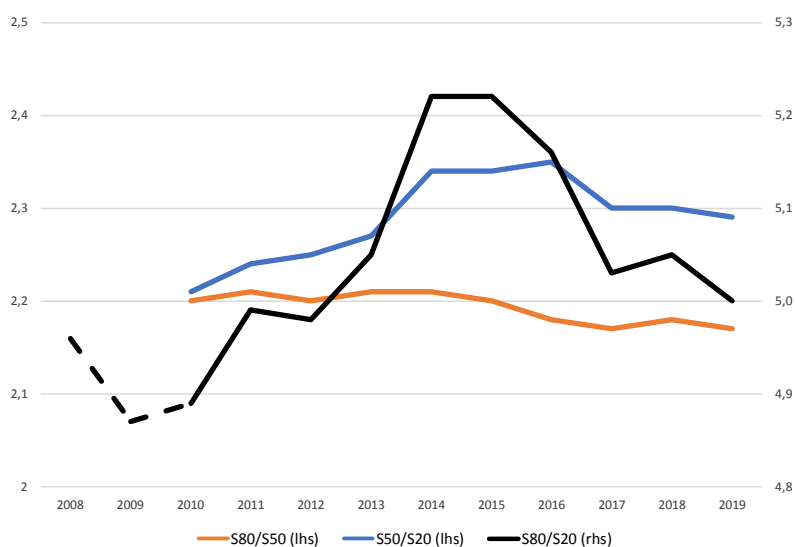
Lai gan vispārējā ienākumu nevienlīdzība kopumā turpināja nedaudz samazināties, tās dinamika liecina par konverģences vājināšanos dalībvalstīs pirms Covid-19 krīzes. ES-27 2019. gadā ienākumu īpatsvars ienākumu sadales skalas augšējā 20 % daļā bija piecas reizes lielāks nekā ienākumu sadales skalas apakšējā 20 % daļā, kas ir nedaudz zem iepriekšējā gada rādītāja (5,05). Šis ienākumu nevienlīdzības rādītājs saglabājās augsts (krietni virs 7), jo īpaši Bulgārijā un Rumānijā (abas ir “kritiskā stāvoklī” saskaņā ar sociālo rezultātu pārskata metodiku — sk. 67. attēlu). Uzlabojumi bija ierobežoti, jo īpaši valstīs ar visaugstāko ienākumu nevienlīdzības līmeni. Tomēr nevienlīdzība ievērojami samazinājās Lietuvā (“vājš, bet uzlabojas”) un Grieķijā (“virs vidējā” neseno uzlabojumu dēļ). Samazinājumi ir vērojami arī Vācijā un Beļģijā. Kopumā konverģence valstīs ir ierobežota (izņemot Bulgāriju), kas īpaši izceļas ar ienākumu kvintīļu attiecības rādītāja ievērojamu palielinājumu (+0,44). Saskaņā ar Kopīgā pētniecības centra provizoriskām aplēsēm¹⁸⁷ ar politikas pasākumiem būs iespējams plaši vērsties pret Covid-19 pandēmijas izraisīto nevienlīdzības pieauguma ietekmi 2020. gadā. Lai gan Covid-19 krīze pati par sevi izraisīs ievērojamu nevienlīdzības palielinājumu (+3,3 % pēc Džini indeksa), politikas pasākumi samazinās nevienlīdzību par 1 %. Salīdzinājumam — 2008./2009. gada krīzes rezultātā ienākumu nevienlīdzība samazinājās nedaudz.

¹⁸⁷ Sk. Almeida et al. (2020), kā minēts iepriekš.

Ienākumu nevienlīdzības kopējo palielinājumu pēdējā desmitgadē veicināja nevienlīdzības palielinājums ienākumu sadales skalas apakšdaļā. Nevienlīdzību pa visu ienākumu sadales skalu var iedalīt tās augšdaļā un apakšdaļā. Ar ienākumu kvintiļu attiecības rādītāju (S50/S20) mēra attiecību starp ienākumu īpatsvaru ienākumu sadales skalas mediānā un apakšējā 20 % daļā. Šis rādītājs 2019. gadā bija 2,29 — stabils salīdzinājumā ar 2018. gadu (2,3). Atvēršanās nodrošināja vēl lielāku samazinājumu kopš maksimuma 2016. gadā (2,36), taču tā nevarēja pilnībā kompensēt vispārējo palielinājumu, kas novērots kopš 2010. gada (no 2,21) — sk. 68. attēlu, kurā izskaidrots ienākumu nevienlīdzības vispārējais palielinājums desmit gadu laikā. Līdzīgi ar S80/S50 mēra nevienlīdzību ienākumu sadales skalas augšdaļā. Šis rādītājs faktiski saglabājās kopumā stabils un desmit gadu laikā pat nedaudz samazinājās (no 2,2 līdz 2,17).

68. attēls. Pēdējo desmit gadu laikā nevienlīdzība palielinājās ienākumu sadales skalas apakšdaļā.

Ienākumu nevienlīdzības tendenču sadalījums pēdējā desmitgadē.

Avots: pašu aprēķini pēc Eurostat, SILC datiem.

Iedzīvotāju apakšējās 40 % daļas ienākumi turpina palielināties nedaudz ātrāk nekā vidēji. Ienākumu sadales skalas apakšējā 40 % daļā ietilpstošo mājsaimniecību ienākumu īpatsvars arvien lēnāk palielinājās līdz 2019. gadam atbilstoši citas ienākumu nevienlīdzības mērenajiem uzlabojumiem. ES vidējais rādītājs 2019. gadā sasniedza 21,33 % salīdzinājumā ar 21,19 % 2018. gadā (no minimālajiem 20,9 % 2014. un 2015. gadā). Ienākumu sadales skalas apakšējā 40 % daļā ietilpstošo mājsaimniecību ienākumu īpatsvars visvairāk palielinājās Vācijā, Grieķijā, Lietuvā un Ungārijā, bet samazinājās Bulgārijā, Luksemburgā, Polijā un Zviedrijā.

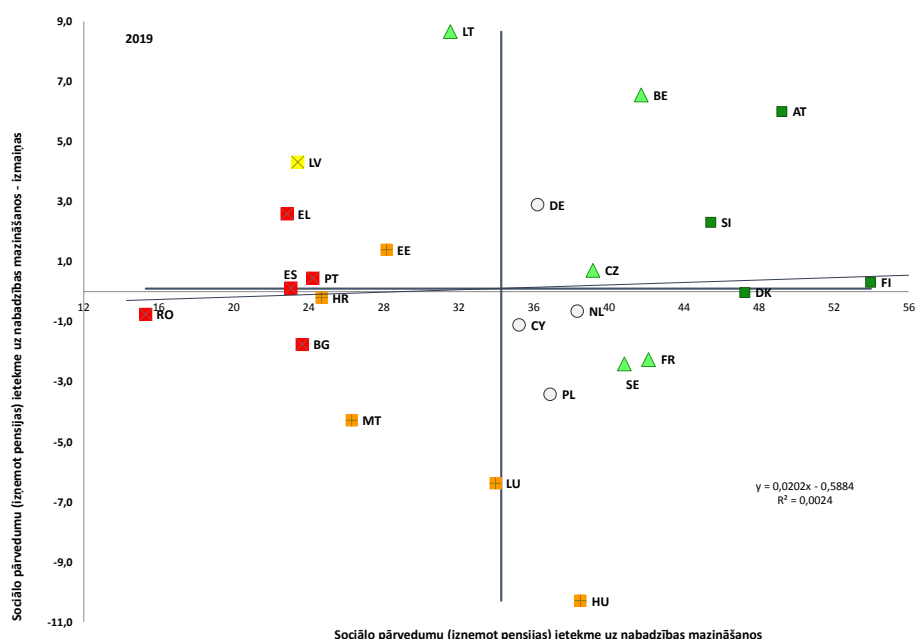
Līdz 2017. gadam (gads, par kuru pieejami jaunākie dati) sociālās aizsardzības izdevumi ES turpināja palielināties gandrīz visās dalībvalstīs un tika atvēlēti vecuma pensijām un veselības aprūpes vajadzībām¹⁸⁸. Sociālo izdevumu palielinājumu no

¹⁸⁸ Sk. 33. lpp. Eiropas Komisija (2020. gads). Nodarbinātība un sociālie procesi Eiropā, 2020. gada pārskats. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/MM76mf>.

2012. līdz 2017. gadam galvenokārt veicināja tas, ka turpināja palielināties izdevumi vecuma pensijām (lielākoties demogrāfisku apsvērumu dēļ) (izņemot Grieķiju) un veselības aprūpei. Turpretī izdevumi bezdarbam stabilizējās pēc 2010. gada un ir samazinājušies kopš 2014. gada, jo uzlabojās ekonomikas vide. Izdevumi ģimenēm, mājokļiem un sociālās atstumtības izskaušanai ir nedaudz palielinājušies kopš 2013. gada. Slimības un invaliditātes pabalstu izdevumi ievērojami veicināja kopējo izdevumu pieaugumu lielākajā daļā dalībvalstu, izņemot Grieķiju un Poliju, kur tie samazinājās.

69. attēls. Dažās dalībvalstīs vājinās sociālo pabalstu ietekme uz nabadzības samazināšanu

Sociālo pārvedumu (izņemot pensijas) ietekme uz nabadzības mazināšanos un izmaiņas gada laikā (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

Avots: Eurostat, SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Laikrindu pārrāvumi attiecībā uz BE. Dati par IE, IT un SK 2020. gada 28. oktobrī nav pieejami.

Lai gan sociālo pārvedumu (izņemot pensijas) ietekme uz nabadzību ir stabila, starp dalībvalstīm joprojām pastāv ievērojamas atšķirības līmeņa un dinamikas ziņā. Kopumā šis rādītājs ES-27 2019. gadā saglabājās stabils salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (32,65 % salīdzinājumā ar 32,8 % 2018. gadā). Tomēr sniegums un dinamika būtiski atšķiras — sk. 69. attēlu. Labāko sniegumu uzrāda Somija, Austrija, Dānija un Slovēnija (virs 45 %), savukārt viszemākais sniegums joprojām ir Rumānijai, Grieķijai, Spānijai, Bulgārijai un Portugālei — tajās rādītāji ir zem vai tuvu 24 %. Lietuva un Latvija, kuru sniegums ir attiecīgi zem ES vidējā rādītāja un tuvu tam, uzrāda ievērojamus uzlabojumus (+8,7 procentpunkti un +4,3 procentpunkti), savukārt Luksemburgā, Maltā un jo īpaši Ungārijā vērojams būtisks kritums (attiecīgi par 6,4 procentpunktiem, 4,3 procentpunktiem un 10,3 procentpunktiem). Diagrammā nav parādīta skaidra attiecība starp līmeņiem un izmaiņām.

Covid-19 krīze ir spēcīgs atgādinājums par to, cik svarīga ir sociālā aizsardzība. Sociālās apdrošināšanas mehānismi var palīdzēt “izlīdzināt” pandēmijas līkni, ļaujot darba ņēmējiem

vajadzības gadījumā palikt mājās. Tie var arī mazināt ekonomisko un sociālo ietekmi, ko rada samazināta ekonomiskā aktivitāte, vienlaikus atbalstot darba ņēmējus zaļās un digitālās pārkārtošanās procesā. Tomēr šie mehānismi ne vienmēr ir pieejami nestandarta nodarbinātībā iesaistītajiem darbiniekiem un pašnodarbinātām personām. Tie var arī būt nepietiekami vai nepiemēroti pandēmijas laikiem.

Neraugoties uz valdību pieņemtajiem pasākumiem darbvietu aizsardzībai (piemēram, saīsināta darba laika shēmas), līdz 2020. gada vasarai bija pazīmes, kas liecināja par bezdarbnieka pabalstu saņēmēju skaita ievērojamu palielinājumu (sk. arī 3.3. iedaļu). Starp tām valstīm, par kurām pieejami neseni dati, bezdarbnieka pabalstu saņēmēju skaita relatīvais pieaugums kopš 2020. gada februāra bija īpaši izteikts (vairāk nekā 50 %) Austrijā, Igaunijā, Spānijā, Ungārijā, Maltā un Slovākijā.¹⁸⁹ Turpretī šajā posmā nekas neliecināja par to, ka ir mainījušās tendences sociālās palīdzības un invaliditātes pabalstu saņēmēju skaita ziņā — kopumā nebija tūlītēju, skaidru pazīmju, pamatojoties uz pieejamajiem skaitļiem, par šo pabalstu saņēmēju skaita pieaugumu.

Uzraudzības sistēma attiecībā uz piekļuvi sociālajai aizsardzībai liecina, ka joprojām pastāv ievērojamas atšķirības pašnodarbināto personu un nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku aizsardzības nodrošināšanā. Dažām pašnodarbināto personu grupām nav piekļuves slimības pabalstiem četrās dalībvalstīs, bezdarba apdrošināšanai vienpadsmit dalībvalstīs un apdrošināšanai pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām deviņās dalībvalstīs. Uzraudzības ziņojums liecina, ka piekļuve sociālajai aizsardzībai var būt ierobežotāka arī dažu veidu nestandarta nodarbinātībā iesaistītajiem darbiniekiem. Šīs plaisas var attiekties uz gadījuma darbu, darbu pēc pieprasījuma, īstermiņa terminētiem līgumiem, sezonas darbu, mācekļību vai stažēšanos. Nestandarta nodarbinātības veidi ir, piemēram, “minidarbs” Vācijā, civiltiesību līgumi Polijā, līgumi par darba veikšanu Čehijā, darba līgumi ar neregulāriem ienākumiem Slovākijā, mājkalpotāju darbs Spānijā, vienkāršoti līgumi Ungārijā. Šādi līgumi var veidot ievērojamu daļu no darba tirgus.

Lai gan tie formāli ir aptverti, daļai nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku un pašnodarbināto personu *de facto* var būt ierobežota piekļuve sociālajai aizsardzībai. Ierobežota piekļuve nozīmē, ka darba ņēmēji nespēj veidot un vajadzības gadījumā saņemt atbilstīgus maksājumus. To liedz tādi šķēršļi kā minimālais kvalifikācijas periods, gaidīšanas laiks un sociālās aizsardzības tiesību nepārnesamība. Sociālās aizsardzības tiesības ne vienmēr tiek saglabātas, uzkrātas un/vai pārnestas gadījumā, kad indivīdi pāriet starp dažādiem darba tirgus statusiem. Tā kā darba pasaule mainās, šī elastība kļūst arvien svarīgāka, un pārnesamības trūkums var kavēt darba tirgus dinamiku un pielāgošanu tā vajadzībām. Regulējuma trūkums, augstās izmaksas un atšķirīgi noteikumi, kas reglamentē dažādas shēmas, var būt šķērslis pārejai starp sektoriem vai nodarbinātības veidiem vairākās dalībvalstīs. Visbeidzot, pārredzamas informācijas trūkums par sociālā nodrošinājuma tiesībām daudzās valstīs liedz cilvēkiem pieņemt uz informāciju balstītus lēmumus.

Pagaidu pasākumi neaizstāj vajadzību paplašināt sociālo aizsardzību tām personām, kuras nav aptvertas uz pastāvīgāka pamata. Lielākā daļa pasākumu, kas veikti Covid-19 krīzes sākumā, tika pieteikti kā pagaidu pasākumi. Atvēršanās posmā ir vajadzīgi pastāvīgi centieni visiem, arī pašnodarbinātām personām, pieejamas sociālās aizsardzības uzturēšanā un nostiprināšanā. Balstoties uz krīzes risināšanas pasākumiem, pašnodarbināto personu un

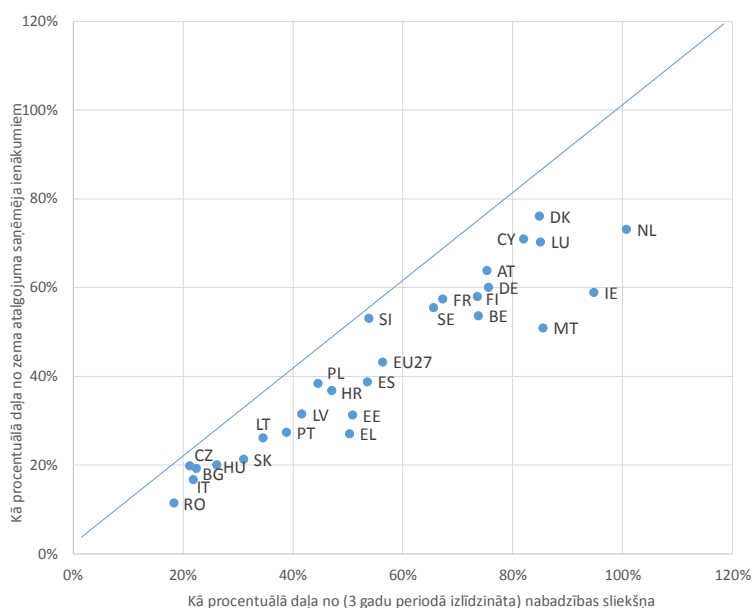
¹⁸⁹ Sk. 2020 SPC Annual Review of the Social Protection Performance Monitor (SPPM) and developments in social protection policies (SPC 2020. gada pārskats par Sociālās aizsardzības pārraudzības instrumentu (SAPI) un sociālās aizsardzības politikas attīstību). Pieejams vietnē: <https://europa.eu/FN69gB>.

nestandarta nodarbinātībā iesaistīto darbinieku aizsardzība būtu jāturpina strukturāli uzlabot saskaņā ar Ieteikumu par piekļuvi sociālajai aizsardzībai.

Minimālo ienākumu shēmu adekvātums ir samazinājies gandrīz visās dalībvalstīs, ja to salīdzina ar nabadzības sliekšņiem un zema atalgojuma saņēmēju ienākumiem. Minimālā ienākuma pabalstu adekvātumu var uzraudzīt¹⁹⁰, salīdzinot pabalsta saņēmēju ienākumus ar valsts nabadzības sliekšni un ar zema atalgojuma saņēmēja ienākumiem¹⁹¹. Šīs atsauces sniedz norādi par zemu ienākumu radītas nabadzības mazināšanu, kā arī attiecīgi par shēmu aktivizēšanas dimensiju un iespējamo bremzējošo ietekmi. Attiecībā uz pēdējo gadu, par kuru pieejami jaunākie dati par ienākumiem (2018. gads), minimālo ienākumu shēmu adekvātums ES-27 kopumā samazinājās, atspoguļojot to, ka ienākumu minimuma saņēmēju ienākumi atpalika no vispārējās ienākumu attīstības ekonomikas paplašināšanās laikā pirms Covid-19 krīzes. Lai gan šāds adekvātuma samazinājums ir vispārējs, tas ir ievērojamāks dažās valstīs, ja salīdzina ar zema atalgojuma saņēmēja ienākumiem (Igaunijā – 18,2 procentpunkti, Čehijā -7 procentpunkti, Luksemburgā –5,8 procentpunkti). Tikai divās valstīs (Īrijā un Nīderlandē) minimālo ienākumu adekvātums ir tuvu nabadzības sliekšnim, bet tas saglabājās zemāks par trešdaļu no nabadzības sliekšņa Rumānijā, Bulgārijā, Ungārijā, Itālijā¹⁹², Čehijā un Slovākijā.

70. attēls. Minimālo ienākumu atbalsta adekvātums dažādās dalībvalstīs ievērojami atšķiras

Minimālo ienākumu saņēmēju neto ienākumi, izteikti procentos no nabadzības riska sliekšņa (rādītājs izlīdzināts trīs gadu periodā) un no zema atalgojuma saņēmēja ienākumiem (2018. ienākumu gadā)

Avots: Eurostat, ESAO.

Piezīmes. Diagramma attiecas uz personām, kuras nav precējušās un kurām nav bērnu. Minimālo ienākumu saņēmēja neto ienākumi var ietvert arī citus pabalstu veidus (piemēram, mājokļa pabalstus), ne tikai minimālos

¹⁹⁰ Saskaņā ar metodiku, kas saskaņota minimālo ienākumu salīdzinošās novērtēšanas satvarā; sk. 2019. un 2020. gada vienotos nodarbinātības ziņojumus.

¹⁹¹ “Zema atalgojuma saņēmējs” salīdzinošās novērtēšanas sistēmā ir definēts kā persona, kas pelna 50 % no vidējās valsts bruto algas.

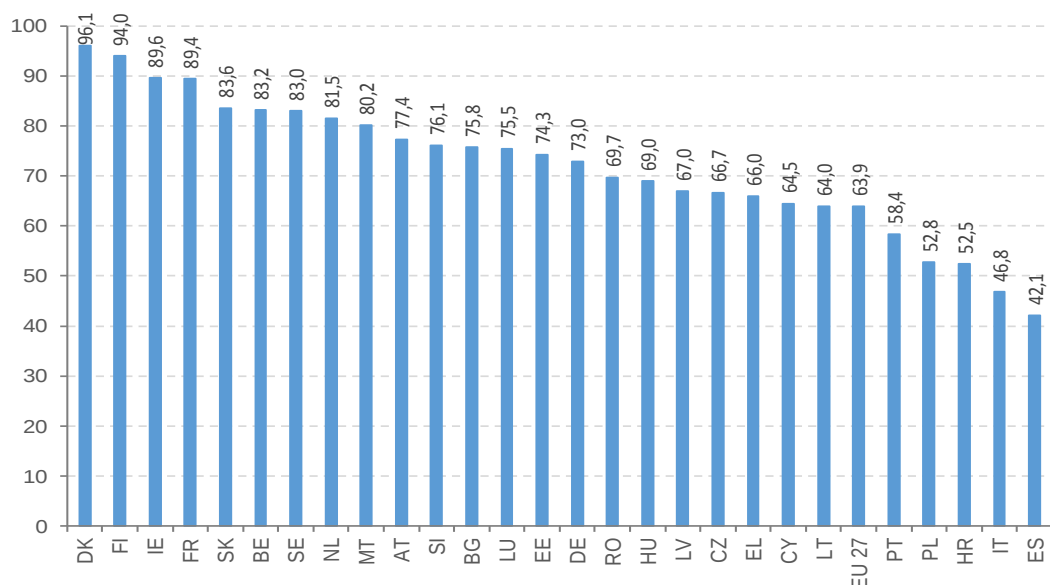
¹⁹² Attiecīgā shēma ir “Iekļaušanas ienākums”, kas bija spēkā pirms pašreizējās shēmas “Iedzīvotāju ienākumi” (*Reddito di cittadinanza*), kura pieņemta 2019. gadā.

ienākumus. Par zema atalgojuma saņēmēju uzskata tādu darba ņēmēju, kurš strādā pilnu laiku un nopelna 50 % no vidējās algas. Attiecībā uz dažām dalībvalstīm (IE, IT un SK), tā kā *SILC* 2019. gada *AROP* sliekšņa dati vēl nav pieejami, *AROP* sliekšnis, kas izmantots salīdzinājumam diagrammā, ir izlīdzināts tikai to divu pēdējo gadu periodā, par kuriem ir pieejami dati, nevis izlīdzināts trīs pēdējo gadu periodā, kā tas ir attiecībā uz pārējām dalībvalstīm.

Pirms pandēmijas izvērsšanās sociālo pabalstu tvērums attiecībā uz nabadzīgākajiem cilvēkiem bija kopumā stabils. Ar pabalsta saņēmēju rādītāju mēra tādu darbaspējas vecuma personu (vecumā no 18 līdz 59 gadiem) īpatsvaru, kuras saņem pabalstus (izņemot vecuma pabalstus), to iedzīvotāju vidū, kuri ir pakļauti nabadzības riskam. Šis rādītājs uzrāda diapazonu no 42,1 % Spānijā līdz 96,1 % Dānijā, savukārt vidējais rādītājs ES-27 ir 63,9 %, kas ir nedaudz mazāk (–2 procentpunkti) nekā iepriekšējā gadā.

71. attēls. Vairākās dalībvalstīs liela daļa riskam pakļauto personu nesaņem nekādus pabalstus

Pabalsta saņēmēju rādītājs (to personu īpatsvars vecumā no 18 līdz 59 gadiem, kuras saņem jebkādu sociālo pabalstu, izņemot vecuma pabalstus) to iedzīvotāju vidū, kuri pakļauti nabadzības riskam, 2018. gads

Avots: pašu aprēķini, pamatojoties uz *SILC* datiem no *ESTAT*.

Nespēja nodrošināt savā mājoklī siltumu ir samazinājusies un starp valstīm ievērojami atšķiras. Enerģētiskās nabadzības apmērs vidēji ir samazinājies no rekordaugstā 11,2 % līmeņa 2012. gadā līdz 7,3 % 2019. gadā. To iedzīvotāju īpatsvars, kuri nespēj apmierināt apkures vajadzības, strauji samazinājās (par 5 procentpunktiem vai vairāk) Maltā, Bulgārijā, Latvijā, Lietuvā, Ungārijā, Kiprā, Grieķijā, Polijā, Portugālē, Itālijā un Rumānijā, bet palielinājās par 2,3 procentpunktiem Slovākijā un 1,8 procentpunktiem Luksemburgā. ES-27 šī problēma skāra 18,8 % no nabadzības riskam pakļautajām personām (salīdzinājumā ar 5 % cilvēku, kuri dzīvoja mājāsaimniecībās, kuru ienākumi bija 60 % vai vairāk no medianālā ekvivalentā ienākuma). Neprecētas personas vecumā no 65 gadiem (10,2 %) vai vieniņi vecāki (10,5 %) bija vairāk pakļauti šim riskam nekā vidusmēra iedzīvotāji. Nesen pieņemtajā

Komisijas Ieteikumā par enerģētisko nabadzību¹⁹³ ir sniegti norādījumi un ir plašāk izskaidrota enerģētiskā nabadzība ES kopā ar dalībvalstu nacionālajiem enerģētikas un klimata plāniem un Komisijas veiktajiem to novērtējumiem.

Pensiju adekvātums ir nedaudz pasliktinājies 2019. gadā. AROPE rādītājs 65 gadus vecu un vecāku iedzīvotāju vidū nedaudz palielinājās ES-27 no 18,7 % 2018. gadā līdz 18,9 % 2019. gadā, lai gan tas joprojām ir labs rādītājs, kas ir mazāks nekā 2008. gadā (23,3 %). Joprojām pastāv atšķirības starp dzimumiem (16,1 % vecāku vīriešu vidū un 21 % vecāku sieviešu vidū). Šis rādītājs dalībvalstīs ir ļoti atšķirīgs — no 9,6 % Luksemburgā līdz 47,1 % Bulgārijā. AROPE rādītāja pieauguma galvenie iemesli ir relatīvā nabadzība — nabadzības sliekšnis ir palielinājies visās 27 valstīs, izņemot Zviedriju. Turpretī smagas materiālās nenodrošinātības rādītājs turpināja samazināties — tas samazinājās no 7,5 % 2008. gadā līdz 4,7 % 2018. gadā un tad atkal līdz 4,4 % 2019. gadā. Arī kopējais aizvietošanas koeficients¹⁹⁴ nedaudz samazinājās, proti, no 58 % 2018. gadā līdz 57 % 2019. gadā, norādot uz pensiju pabalstu relatīvu pasliktināšanos attiecībā uz novēlotiem darba ienākumiem; tas joprojām ir augstāks nekā 2008. gadā (52 %). Atšķirība starp dzimumiem (sievietēm vidēji ir zemāks aizvietošanas koeficients) samazinājās no 5 procentpunktiem līdz 4 procentpunktiem un, neraugoties uz relatīvajiem ieguvumiem sieviešu nodarbinātībā, saglabājās praktiski nemainīga kopš 2008. gada.

Sieviešu un vīriešu pensiju atšķirība turpina lēnām samazināties. Sieviešu un vīriešu pensiju atšķirība¹⁹⁵ ir samazinājusies par aptuveni 1 procentpunktu gadā kopš 2010. gada un 2018. gadā bija 29,1 % (vecuma grupā no 65 līdz 74 gadiem). Nesenie skaitļi par 2019. gadu liecina, ka sieviešu un vīriešu pensiju atšķirība bija vislielākā Luksemburgā, Maltā, Nīderlandē (virs 40 %), Austrijā, Kiprā (nedaudz virs 35 %), savukārt vismazākā atšķirība (zem 10 %) reģistrēta Igaunijā (0,2 %), Dānijā (6,7 %) un Slovēnijā (9,4 %).

Covid-19 pandēmija vēl vairāk izgaismoja vecu cilvēku aprūpes vajadzības. Kopš Covid-19 uzliesmojuma piektā daļa cilvēku vecumā no 50 gadiem, kuriem vajadzīga aprūpe, konstatēja, ka ir kļuvis sarežģītāk saņemt viņiem vajadzīgo aprūpi¹⁹⁶; iemesls tam bija vai nu fakts, ka aprūpētāji nevarēja viņus sasniegt, vai tas, ka viņi vairs nevarēja atļauties aprūpi.

Mājokļu pieejamība Eiropas mājāsaimniecībām kopumā turpināja uzlaboties 2019. gadā, lai gan pastāvēja nozīmīgas atšķirības starp dalībvalstīm. 2019. gadā 9,3 % iedzīvotāju ES-27 mitinājās mājāsaimniecībās, kas 40 % vai vairāk no sava ekvivalentā izmantojamā ienākuma izlietoja mājoklim (pārmērīga mājokļu izmaksu sloga rādītājs). Visaugstākais rādītājs bija Grieķijā (36,2 %), kam sekoja Bulgārija un Dānija (vairāk nekā 15 %), bet viszemākais rādītājs bija Somijā, Maltā un Kiprā (mazāk nekā 4 % iedzīvotāju). Nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju vidū pārmērīga mājokļu izmaksu sloga rādītājs bija ievērojami augstāks (35 % 2019. gadā), un starp dalībvalstīm pastāvēja būtiskas atšķirības. Grieķijā pārmērīgs mājokļa izmaksu slogs bija 88 % nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju, Dānijā — 74 %, un Bulgārijā un Vācijā — 48 %. Tajā pašā laikā Lietuvā, Latvijā, Somijā, Igaunijā, Kiprā un Maltā mazāk nekā 20 % nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju 40 % vai

¹⁹³ C(2020) 9600 final.

¹⁹⁴ Kopējais aizvietošanas koeficients ir 65–74 gadus vecu iedzīvotāju bruto medianālie individuālie pensiju ienākumi attiecībā pret 50–59 gadus vecu iedzīvotāju bruto medianālajiem individuālajiem ienākumiem no darba, izņemot citus sociālos pabalstus.

¹⁹⁵ Sieviešu un vīriešu pensiju atšķirību definē kā visu pētījumā iekļauto sieviešu vidējās individuālās vecuma pensijas procentuālo atšķirību salīdzinājumā ar salīdzināmas vīriešu grupas vidējo individuālo vecuma pensiju.

¹⁹⁶ SHARE apsekojuma 8. kārta, provizorisks rezultāti.

vairāk no izmantojamā ienākuma tērēja mājokļa izmaksu segšanai. Kopumā īrniekus — privātajā īres tirgū vai samazināto cenu tirgū — mājokļa pieejamība ietekmē vairāk nekā īpašniekus ar hipotēku. Pārmērīga mājokļu izmaksu sloga rādītājs bija augstāks pilsētās (11,9 %) salīdzinājumā ar lauku apvidiem (6,8 %).

Mājokļu kvalitāte pēdējā desmitgadē ir uzlabojusies, taču joprojām 4 % ES-27 iedzīvotāju mitinājās mājokļos, kas bija pārapdzīvoti vai kuriem bija būtiskas kvalitātes problēmas. Šādas problēmas bija, piemēram, dušas vai tualetes neesība, tekošs mājokļa jumts vai mājoklis, ko uzskata par pārāk tumšu. Pārapdzīvotība vai slikta mājokļu kvalitāte nesamērīgi ietekmē nabadzības riskam pakļautas personas, jo īpaši subsidētajā īres tirgū. Arī ārpus ES dzimušām personām bija grūtāk piekļūt pienācīgam mājoklim, un 2019. gadā viņu vidū bija lielāks pārapdzīvotības rādītājs (27,6 % salīdzinājumā ar 14,2 % attiecībā uz ES dzimušām personām) un pārmērīgs mājokļa izmaksu sloga rādītājs (19,1 % salīdzinājumā ar 8,8 %).

Eiropas Savienībā ir palielinājusies bezpajumtniecība — bezpajumtnieku skaits pēdējā desmitgadē ir pastāvīgi palielinājies. Pētījumi liecina, ka ES vismaz 700 000 cilvēku kādu nakti ir gulējuši zem klajas debess vai ārkārtas vai pagaidu mītnēs — tas ir par 70 % vairāk nekā pirms desmit gadiem¹⁹⁷. Turklāt bezpajumtniecības risks paplašinās, aptverot dažādas sabiedrības grupas. Piemēram, Īrijā katrs trešais bezpajumtnieks, kurš pagājušajā gadā uzturējās pagaidu mītnē, bija bērns. Zviedrijā no 1993. līdz 2017. gadam sieviešu īpatsvars bezpajumtnieku vidū palielinājās no 17 % līdz 38 %. Nīderlandē bez pajumtes esošo jauniešu skaits no 2009. līdz 2018. gadam vairāk nekā trīskāršojās, palielinoties no 4000 līdz 12 600. Lielu daļu no bezpajumtniekiem veido arī bēgļi un patvēruma meklētāji. Vācijā ģimenes ar bērniem veido 27,2 % no visiem bēgļiem, kuri ir bez pajumtes, salīdzinājumā ar 13 % pārējo bezpajumtnieku vidū. Barselonā 52,3 % bezpajumtnieku ir trešo valstu valstspiederīgie. Arī Grieķijā 51 % no 3774 nepavadītiem nepilngadīgajiem ir bezpajumtnieki. Bezpajumtnieki saskaras arī ar nevienlīdzību veselības jomā — viņu vidū ir augsta hronisku garīgu un fizisku veselības stāvokļu izplatība, narkotiku lietošana un īsāks paredzamais dzīves ilgums.

Covid-19 krīze dalībvalstu veselības aprūpes sistēmās ir radījusi bezprecedenta spriedzi. Tā ne tikai pakļāva izaicinājumam dalībvalstu spēju reaģēt uz krīzi, bet arī padziļināja esošās strukturālās problēmas saistībā ar veselības aprūpes sistēmu efektivitāti, pieejamību un noturību. Tās ir saistītas, piemēram, ar nepietiekamu finansējumu ieguldījumiem veselības aprūpē (ieskaitot gatavību krīzēm un reakciju uz tām), ierobežotu aprūpes koordināciju un integrāciju, vāju primāro veselības aprūpi, pastāvīgiem veselības aprūpes pieejamības šķēršļiem un neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām. Šādi sarežģījumi spēcīgi ietekmē visneaizsargātākās personas, īpaši augsto personīgo izdevumu dēļ.

To iedzīvotāju īpatsvars, kuri ziņo par neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām, joprojām būtiski atšķiras starp dalībvalstīm gan līmeņa, gan izmaiņu ziņā. Atšķirībā no iepriekšējā gada 2019. gadā ir vērojama negatīva korelācija starp neapmierināto medicīniskās aprūpes vajadzību līmeni un izmaiņām, kas nozīmē, ka valstīs, kurās konstatētās neapmierinātās vajadzības ir vislielākās, pēdējā laikposmā ir vērojams salīdzinoši lielāks vajadzību samazinājums (72. attēls). Dažās dalībvalstīs būtisks šķērslis veselības aprūpes pieejamībai joprojām ir izmaksas un garās rindas. To ES iedzīvotāju īpatsvars, kuri saskārās ar iedzīvotāju norādītajām neapmierinātajām medicīniskās aprūpes vajadzībām vai nu to pārāk augsto izmaksu dēļ, vai pārāk garas rindas dēļ, vai arī veicamā attāluma dēļ, 2019. gadā

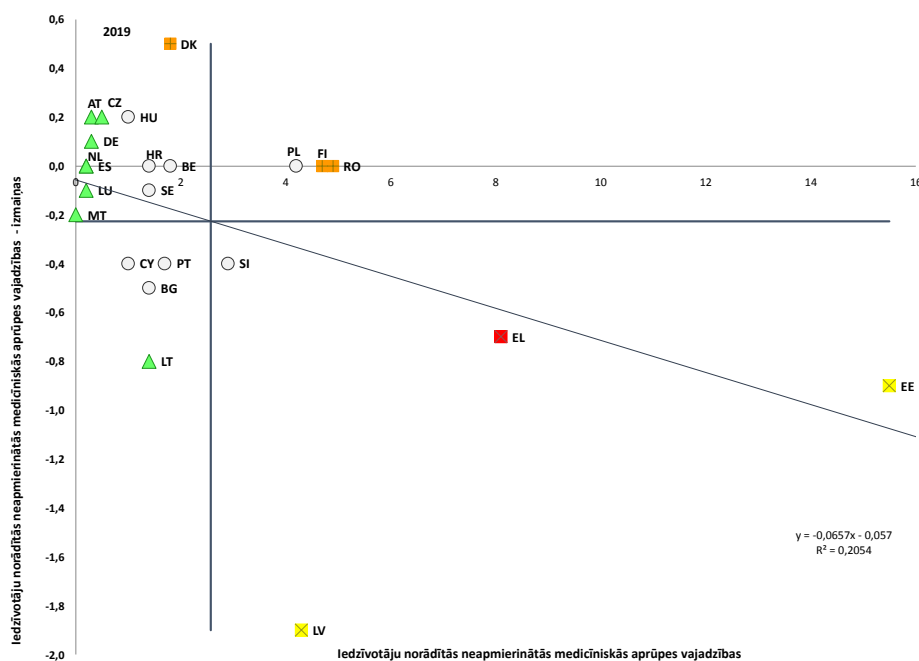
¹⁹⁷ FEANTSA (2020). *Fifth overview of Housing Exclusion in Europe* (Piektais pārskats par mājokļu zaudēšanu Eiropā).

bija stabils — vidēji 1,8 % (tāds pats rādītājs kā 2018. gadā). Šis īpatsvars joprojām pārsniedza 5 % Igaunijā un Grieķijā, bet Rumānija un Somija bija tuvu šim sliekšnim. Vislielākais pieaugums 2019. gadā tika reģistrēts attiecībā uz Dāniju. Personām ar invaliditāti, pēc viņu sniegtajām ziņām, biežāk ir neapmierinātas vajadzības pēc veselības pārbaudes un aprūpes — to īpatsvars 2019. gadā bija 4,2 % salīdzinājumā ar 1 % starp personām bez invaliditātes. Īpaši sliktā situācijā ir personas, kurām ir smaga invaliditāte (5,6 %).¹⁹⁸

Dažās valstīs, lai izskaidrotu problēmas saistībā ar piekļuvi medicīniskajai aprūpei, liela loma ir ienākumu līmenim vai darbības statusam. Lai gan lielākajā daļā valstu nav vērojamas būtiskas atšķirības pēc darbības statusa (73. attēls), dažās no tām bezdarbniekiem (Igaunijā un Grieķijā) un pensionāriem (Igaunijā, Grieķijā un Rumānijā) ir būtiskas grūtības piekļūt veselības aprūpei, un neapmierinātas medicīniskās vajadzības ir vairāk nekā 10 % šādu personu. Lielākajā daļā ES valstu personām, kuras pārstāv zemāko ienākumu kvintili, ir lielākas neapmierinātas vajadzības pēc veselības aprūpes (sk. attēlu iedaļā par galvenajiem aspektiem). Šis slogs mājsaimniecībām ar zemiem ienākumiem ir īpaši augsts Grieķijā (+10 procentpunkti salīdzinājumā ar kopējo iedzīvotāju skaitu) un Latvijā (vairāk nekā 4,5 procentpunkti salīdzinājumā ar kopējo iedzīvotāju skaitu).

72. attēls. Lielas atšķirības attiecībā uz iedzīvotāju norādītajām neapmierinātajām medicīniskās aprūpes vajadzībām starp dalībvalstīm tika reģistrētas pirms Covid-19 krīzes

Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīniskās aprūpes vajadzības (sociālo rezultātu pārskata pamatrādītājs)

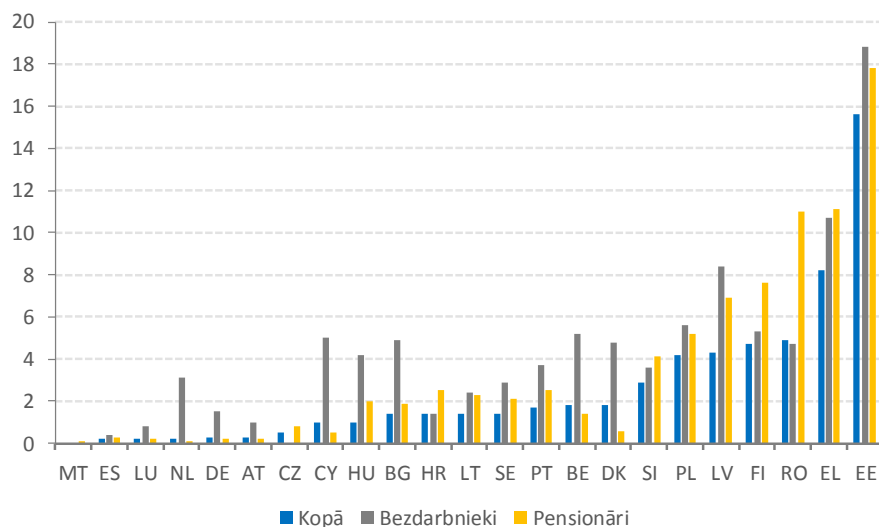

Avots: Eurostat, SILC. Laikposms: 2019. gada līmenis un izmaiņas gada laikā attiecībā pret 2018. gadu. Piezīme: asu krustpunkts ir nesvērtais ES vidējais rādītājs. Apzīmējumus skatīt pielikumā. Dati par IE, FR, IT un SK 2020. gada 28. oktobrī nav pieejami.

¹⁹⁸ EU-SILC 2019. gada tabula [HLTH_DH030].

73. attēls. Dažās valstīs bezdarbnieki vai pensionāri biežāk ziņo par neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām

Iedzīvotāju norādītās neapmierinātās medicīnisko izmeklējumu vajadzības atbilstoši darbības statusam (2019. gads)

Avots: Eurostat [hlth_silc_13]. Dati par FR, IE, IT un SK nav pieejami.

Veicot korekciju pēc vecuma sastāva, neapmierinātās medicīniskās vajadzības biežāk bija ārpus ES dzimušajiem iedzīvotājiem (salīdzinājumā ar ES dzimušajiem). Tas bija īpaši acīmredzams Igaunijā un Grieķijā un mazākā mērā arī Zviedrijā, Itālijā, Dānijā un Latvijā.¹⁹⁹ Šī tendence var būt saistīta ar dažādiem faktoriem, piemēram, ar nepieklūstamību iedzīvotāja statusa dēļ vai ierobežotu veselības apdrošināšanu (dažās valstīs), zināšanu trūkumu par to, kā piekļūt pakalpojumiem, finanšu resursiem, migrantu koncentrāciju mazāk labvēlīgos apgabalos, kuros ir mazāka piekļuve veselības pakalpojumiem, kā arī valsts sistēmām, kas nav pielāgotas īpašām migrantu vajadzībām.²⁰⁰ Šie faktori apvienojumā ar situāciju mājokļu jomā un kaitīgu iedarbību darbavietā izskaidro to, kāpēc migrantus vairāk skar Covid-19 pandēmija²⁰¹. Starp migrantiem, kuri dzīvo ES, bēgļi (un patvēruma meklētāji) var būt īpaši pakļauti riskam.

Vidējais veselīgas dzīves gadu skaits, kas paredzams 65 gadu vecumā, 2018. gadā ir saglabājies stabils. Tagad tie ir 9,8 gadi vīriešiem un 10,0 gadi sievietēm. Zviedrijā, Maltā, Īrijā un Spānijā 65 gadu vecumā ir paredzams lielākais veselīgas dzīves gadu skaits (virs 12 gadiem abiem dzimumiem), paredzamais veselīgas dzīves ilgums Latvijā, Slovākijā un Horvātijā ir īpaši zems (aptuveni 5 gadi).

Veselības aprūpe tiek finansēta ar dažādu shēmu palīdzību, taču katras shēmas relatīvais nozīmīgums dalībvalstīs ir atšķirīgs. 2018. gadā personīgie izdevumi, t. i.,

¹⁹⁹ ES un ESAO (2019). *Settling In, Indicators of Immigrant Integration* (Iekārtošanās — migrantu integrācijas rādītāji), 4.11. attēls. Neapmierinātās medicīniskās vajadzības.

²⁰⁰ EK (2020). *EWSI analysis on availability of services for long-term integration of migrants and refugees in Europe* (EWSI analīze par pakalpojumu pieejamību migrantu un bēgļu ilgtermiņa integrācijai Eiropā). Pieejams vietnē: <https://europa.eu/Xq69WR>.

²⁰¹ Sk. ESAO. *What is the impact of the Covid 19 pandemic on immigrants and their children* (Kāda ir Covid-19 pandēmijas ietekme uz imigrantiem un viņu bērniem?), <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/what-is-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-immigrants-and-their-children-e7cbb7de/>.

mājsaimniecību izdevumi par veselības aprūpi (tostarp medicīnas precēm), kas netiek atlīdzināti nevienā shēmā vai tiek veikti kā līdzmaksājums organizētā shēmā, Bulgārijā, Grieķijā, Kiprā, Latvijā un Lietuvā pārsniedza 30 % no konkrētajiem veselības aprūpes izdevumiem (74. attēls).

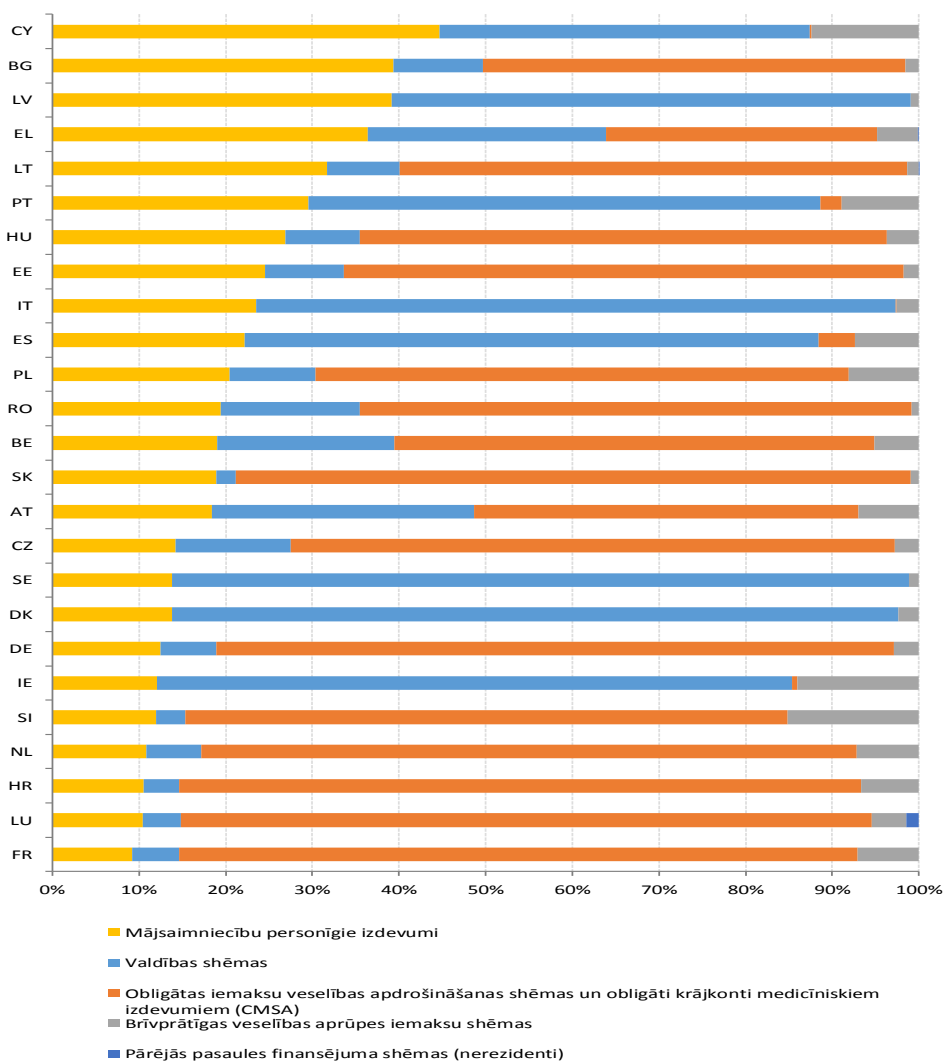
Pandēmija ir būtiski ietekmējusi ilgtermiņa aprūpes (ITA) sistēmas, jo to lietotāji ir īpaši neaizsargāti pret slimībām (vecuma, blakusslimību vai invaliditātes dēļ). Pēdējās nedēļās īpaši aktuālas ir kļuvušas vairākas ar Covid saistītas ITA problēmas, sākot ar ierobežotu datu pieejamību, sarežģītām situācijām darba ņēmējiem un neformālajiem aprūpētājiem, pakalpojumu pārtrauktību, testēšanas jaudas jautājumiem un individuālo aizsardzības līdzekļu pieejamību un beidzot ar cilvēktiesību pārkāpumiem attiecībā uz vecākiem cilvēkiem un personām ar invaliditāti, jo īpaši tām, kurām ir intelektuālās attīstības traucējumi un smaga invaliditāte. Dažas no tām ir jaunas ar krīzi saistītas problēmas (piemēram, testēšanas spējas), savukārt citos gadījumos Covid-19 pandēmija ir atklājusi un padziļinājusi esošās strukturālās problēmas (piemēram, saistībā ar piekļuvi aprūpei un darbaspēku).

Iedzīvotāji ES noveco, tāpēc pieaug vajadzība pēc ilgtermiņa aprūpes (ITA). Nākamajās sešās desmitgadēs (līdz 2070. gadam) divkārsosies to eiropiešu skaits, kuri ir vecāki par 80 gadiem, un paredzams, ka būtiski (no 29,6 % 2016. gadā līdz 51,2 % 2070. gadā) palielināsies vecumatkarības koeficients (cilvēki vecumā virs 65 gadiem salīdzinājumā ar cilvēkiem vecumā no 15 līdz 64 gadiem).²⁰² ES būs tikai divas darbspējas vecuma personas uz katru personu vecumā virs 65 gadiem salīdzinājumā ar 3,3 personām 2016. gadā. Risks kļūt apgādājamam palielinās lielākā vecumā, kad cilvēki biežāk kļūst nevarīgi (27,3 % cilvēku vecumā virs 65 gadiem un 41,5 % cilvēku vecumā virs 75 gadiem ziņo par ievērojamām grūtībām personiskajā aprūpē vai mājsaimniecības darbos).

²⁰² Eiropas Komisija. 2018. gada ziņojums par novecošanu. Pieejams vietnē: https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/2018-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2016-2070_en.

74. attēls. Dažās dalībvalstīs personīgie izdevumi veido lielu daļu no kopējiem veselības aprūpes izdevumiem

Izdevumi veselības aprūpei pēc finansējuma avota, 2018. gads

Avots: Eurostat [hlth_shall_hf]. Piezīmes. Datu vākšana notiek saskaņā ar Komisijas Regulu (ES) 2015/359 par statistiku par veselības aprūpes izdevumiem un finansējumu (Veselības datu uzskaites sistēmas 2011. gada rokasgrāmata). Dati par FI un MT nav pieejami.

Lielai daļai iedzīvotāju, kuriem ir vajadzības, nav piekļuves personiskās aprūpes pakalpojumiem. Vidēji ES-27 2014. gadā (jaunākais pieejamais datu punkts)²⁰³ 52 % personu, kurām bija lielas grūtības personiskajā aprūpē vai mājsaimniecības darbos, trūka palīdzības šādu darbību veikšanā; 37 % bija pietiekama palīdzība un 11 % palīdzība nebija vajadzīga. Daudzām mājsaimniecībām ir sarežģīti piekļūt profesionāliem mājas aprūpes pakalpojumiem, un galvenie veicinošie faktori, kuru dēļ netika izmantota mājas aprūpe, bija finansiāli apsvērumi (35,7 %), nepieejamība (9,7 %), personas, kurai vajadzīga palīdzība, atteikšanās (5 %) un neapmierinoša kvalitāte (2,1 %). Visās ES-27 valstīs 6,3 % pieaugušo sniedza neformālu aprūpi ģimenei vai draugiem.

²⁰³ Rezultāti par 2020. gadu ir gaidāmi 2021. gadā [hlth_ehis_tae].

Tiek prognozēts, ka ilgtermiņa aprūpes vajadzības būtiski palielināsies. Ilgtermiņa aprūpe veido visātrāk pieaugošos sociālos izdevumus salīdzinājumā ar veselības aprūpi un pensijām. Tiek prognozēts, ka laikā no 2016. līdz 2070. gadam ES publiskie izdevumi par ITA pieaugs no 1,6 % līdz 2,7 % no IKP, ar izteiktām atšķirībām visā ES (sk. 72. attēlu).

Sieviešu mainīgā loma sabiedrībā mijiedarbojas ar demogrāfiskajām pārmaiņām un ilgtermiņa aprūpes sniegšanu ES. Lai gan pastāv atšķirības starp dzimumiem (sk. 3.2. iedaļu), sievietes arvien biežāk iesaistās darba tirgū, kas ir pozitīva tendence, ņemot vērā sabiedrības novecošanu un darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanos. Ņemot vērā viņu palielināto mobilitāti un dalību darba tirgū, sievietes ir mazāk spējīgas sniegt ilgtermiņa aprūpi kādam viņu sociālajā vidē. Tādējādi vajadzība pēc atbilstošiem un cenas ziņā pieejamiem ilgtermiņa aprūpes pakalpojumiem ir vēl lielāka.

3.4.2. Dalībvalstu veiktie pasākumi

Dalībvalstis veica ārkārtas pasākumus, lai reaģētu uz Covid-19 krīzes sociālo ietekmi, bieži vien papildus notiekošajām reformām nabadzības riskam pakļauto personu sociālās aizsardzības uzlabošanai. Daudzas dalībvalstis ieviesa pasākumus, lai atbalstītu ļoti nestabilās situācijās esošo māsaimniecību ienākumus. Starp pasākumiem bija esošo pabalstu palielināšana vai papildu pakalpojumu sniegšana natūrā, atbilstības noteikumu atvieglināšana un administratīvo slogu mazināšana, vai arī jaunu pagaidu pabalstu ieviešana. Šie pagaidu pasākumi bija īpaši paredzēti, lai atbalstītu personas, kuras nav tiesīgas saņemt bezdarbnieka pabalstus un kurām ir ļoti mazi ienākumi. Piemēram, Itālija ieviesa “ārkārtas ienākumus” (*Reddito di emergenza*), lai atbalstītu ģimenes ar zemiem ienākumiem (iespējams, vienu miljonu cilvēku), uz kurām neattiecas minimālā ienākuma shēma vai citi saistībā ar krīzi īstenoti pasākumi (piemēram, algu papildinājuma shēmas vai pabalsti regulētām profesijām). Tika izmaksāta vienreizēja summa gandrīz 200 EUR apmērā ģimenēm ar bērniem vecumā līdz 14 gadiem, kuru locekļi atradās neapmaksātā atvaļinājumā ierobežojumu laikā Bulgārijā, kur valdība turpināja piešķirt sociālās palīdzības pabalstus, atvieglinot prasības saistībā ar regulāro izglītības apguvi. Somija atbalstīja ekonomiski visneaizsargātākās ģimenes, kas ir tiesīgas saņemt ienākumu minimumu un kam no pandēmijas izrietošie ierobežošanas pasākumi ir radījuši papildu izmaksas. Attiecībā uz pastāvīgiem pasākumiem — Spānija pieņēma valsts mēroga minimālo ienākumu shēmu, kas nosaka minimālo sliekšni visā teritorijā, ar vienotiem noteikumiem attiecībā uz atbilstīgumu, ilgumu un summu. Paredzams, ka ar to tiks paplašināts esošo reģionālo shēmu tvērums, kā arī samazinātas reģionālās atšķirības. Valsts shēma ir saderīga ar zemiem darbaspēka ienākumiem, lai gan tiek gatavoti īpaši noteikumi par šo aspektu, kā arī citi aktivizēšanas mehānismi. Citās dalībvalstīs tika ieviestas dažas mazāka apjoma pastāvīgas izmaiņas. Latvijā no 2021. gada 1. janvāra garantētā ienākumu minimuma līmenis (*GMI*) tiks palielināts no pašreizējiem 64 EUR līdz 109 EUR mēnesī uz katru māsaimniecības locekli. Bulgārijā tika ieviests jauns “apkures pamatienākums”, paplašinot piekļuves kritērijus un palielinot summas (summu palielinājums par 24,5 % un aptverto personu skaita palielinājums par 21 %, salīdzinot ar 2018. gadu).

Covid-19 krīze ir radījusi bezprecedenta spiedienu uz mērķtiecīgiem sociālajiem pakalpojumiem. Daudzi mērķtiecīgi sociālie pakalpojumi netika uzskatīti par būtiskiem, un tos nevarēja turpināt pārvietošanās ierobežojumu laikā. Tas nesamērīgi ietekmēja visneaizsargātākajās situācijās esošas personas, kuras paļāvās uz šo pakalpojumu nepārtrauktu sniegšanu, jo īpaši bezpajumtniekus, personas ar invaliditāti, parādu apgrūtinātas māsaimniecības, bērnus, personas, kuras cieš no vardarbības ģimenē vai atkarībām, kā arī māsaimniecības, kas paļāvās uz sociālo darbinieku apmeklējumiem. Negatīvā ietekme jo īpaši bija saistīta ar pakalpojumiem, ko sniedza NVO vai sociālās ekonomikas uzņēmumi.

Pakalpojumu sniegšanu un saziņu ar saņēmējiem ietekmēja personāla nepietiekamība, darbības nepārtrauktības plānu trūkums, ierobežota IKT tehnoloģiju īstenošana, saziņas problēmas un grūtības koordinācijā ar citām ieinteresētajām personām, piemēram, valsts pārvaldi, pakalpojumu sniedzējiem un NVO. Šajos sarežģītajos apstākļos dalībvalstis veica pozitīvus plānotus un ārkārtas pasākumus. Kā piemēru pēdējam var minēt Spāniju, kur no valsts budžeta tika pārskaitīti papildu līdzekļi sociālajiem pakalpojumiem reģionos un pašvaldībās, lai palīdzētu neaizsargātām personām, jo īpaši veciem cilvēkiem un apgādājamām personām. Turklāt vietējām valdībām tika atļauts ieguldīt 2019. gada budžeta pārpalikumu (aptuveni 300 miljonus EUR) pandēmijas seku novēršanā. Attiecībā uz plānotiem pasākumiem — Igaunija pieņēma darbaudzināšanas programmu, lai atbalstītu pašvaldības to sociālās labklājības uzdevumu veikšanā, atbalstītu sociālās labklājības organizāciju attīstību un uzlabotu labklājības pasākumu kvalitāti vietējā līmenī. Vēl viens pasākums bija sociālās rehabilitācijas pasākumu sniegšana bez gaidīšanas saraksta pirmreizēju psiholoģisku traucējumu gadījumā, lai nodrošinātu savlaicīgu un nepārtrauktu atbalstu. Rumānija atjaunināja sociālo pakalpojumu standarta izmaksas neaizsargātām pakalpojumu saņēmēju kategorijām — bērniem, pieaugušajiem ar invaliditāti, apgādājamajiem veciem cilvēkiem, no vardarbības ģimenē cietušajiem vai agresoriem, kuriem sniedz sociālos pakalpojumus. Izdevumu palielinājums svārstās no 44 % līdz 98 % atkarībā no dažādajiem pakalpojumu veidiem. Attiecīgas darbības tika veiktas arī vietējā līmenī, un tās ietver maksājumu atlikšanu par konkrētiem maksas pakalpojumiem, darbinieku pārcelšanu, papildu nodrošinājuma piešķiršanu (tostarp bezpajumtniekiem), telepakalpojumu ieviešanu un pakalpojumu pārcelšanu tiešsaistē.

Dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai atbalstītu piekļuvi pamatpakalpojumiem un vērstos pret enerģētisko nabadzību, arī reaģējot uz Covid-19 krīzi. Pasākumi, kas īstenoti, lai atbalstītu personu, kurām vajadzīga palīdzība, piekļuvi pamatpakalpojumiem, piemēram, ūdenim, sanitārijai, enerģijai, transportam, digitālajām komunikācijām un finanšu pakalpojumiem, dalībvalstīs būtiski atšķiras. Tie ietver vispārējās sociālās politikas pasākumus, kas vērsti uz mājāsaimniecībām ar zemiem ienākumiem vai nabadzīgām mājāsaimniecībām, piemēram, ienākumu atbalstu, lai varētu atļauties pakalpojumus, vai palīdzību rēķinu apmaksā, kuponus, kredītlīnijas un subsīdijas, nodokļu atbrīvojumus, tiešu intervenci pakalpojumu cenas samazināšanā un patērētāju tiesību aizsardzības pasākumus, piemēram, minimālo pakalpojumu nodrošināšanu un aizsardzību no pakalpojumu pārtraukšanas.²⁰⁴ Dažas dalībvalstis pēdējos gados ir pielāgojušas savu politikas regulējumu, lai paplašinātu atbalstu un veicinātu piekļuvi. Piemēram, Rumānijā iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem tika ieviesti jauni naudas pabalsti par dzeramā ūdens un kanalizācijas nodrošināšanu. Itālijā no 2021. gada, cenšoties palielināt pabalstu apgūšanu, rēķinos tiks automātiski iekļautas prēmijas par ūdeni un enerģiju. Lai gan pamatpakalpojumi tika nodrošināti visā Covid-19 krīzes laikā, neaizsargātām grupām varētu būt arvien grūtāk tiem piekļūt un tos atļauties. Ārkārtas paketēs dalībvalstis pieņēma pasākumus šā riska risināšanai. Piemēram, Spānija paplašināja to klientu loku, kuri ir tiesīgi saņemt elektroenerģijas sociālo tarifu, aptverot arī dažas pašnodarbināto personu grupas. Visbeidzot, pateicoties nacionālajiem enerģētikas un klimata plāniem (NEKP)²⁰⁵ un Renovācijas viļņa stratēģijai²⁰⁶,

²⁰⁴ ESPN (2020). *Access to essential services for people on low incomes in Europe* (Personu ar zemiem ienākumiem piekļuve pamatpakalpojumiem Eiropā). Analīze par politiku 35 valstīs, Brisele: Eiropas Komisija. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!rp96Kc>.

²⁰⁵ Dalībvalstīm tika prasīts izstrādāt NEKP saistībā ar enerģētikas savienību un paketi "Tīru enerģiju ikvienam Eiropā", kas pieņemta 2019. gadā. Pieejams vietnē: <https://europa.eu/!WR76jF>.

²⁰⁶ COM/2020/662 final.

no jauna uzmanība tika pievērsta enerģētiskajai nabadzībai. NEKP ir arī aplūkota pieejamība cenas ziņā, bieži vien enerģētikas pārkārtošanas un klimatiskās pārkārtošanās kontekstā. Tas attiecas, piemēram, uz Austriju, Beļģiju, Franciju, Nīderlandi un Dāniju.

Covid-19 krīzei, visticamāk, būs īpaši smaga ietekme uz ģimenēm ar zemiem ienākumiem, kurās ir bērni. Normālos apstākļos vecāku dalības darba tirgū palielināšana ir viens no efektīvākajiem veidiem, kā vērsties pret bērnu nabadzības pamatcēloņiem, kur galvenie intervences pasākumi ir aktīva darba tirgus politika un cenas ziņā pieejamas augstas kvalitātes bērnu aprūpes ar ilgu darba laiku paplašināšana. Tomēr Covid-19 kontekstā tas ir kļuvis sarežģītāk. Ekonomikas lejupslīdes dēļ ne tikai jaunu darba iespēju ir kļuvis mazāk, bet arī daudzas bērnu aprūpes iestādes ir ierobežājušas savu jaudu vai saīsinājušas darba laiku — vai arī tās tika slēgtas pavisam —, lai mazinātu epidēmijas risku. Tikai viena dalībvalsts (Zviedrija) ļāva pirmsskolas iestādēm un skolām, kurās mācās bērni līdz 15 gadu vecumam, turpināt darbu²⁰⁷, tādējādi nodrošinot bērniem aprūpi un kvalitatīvu izglītību un ļaujot vecākiem saglabāt darba modeļus pēc iespējas līdzīgākus normālajai situācijai. Dalībvalstu pasākumi reaģēšanai uz šīm galvenajām problēmām izglītības jomā ir sīkāk izklāstīti 3.2.2. iedaļā.

Lielākā daļa jauno pasākumu ģimenes politikas jomā bija daļa no reaģēšanas uz Covid-19 radītajiem izaicinājumiem. Šie pasākumi parasti bija papildu vai pagaidu finansiāli pabalsti, kas paredzēti visneaizsargātākajiem bērniem un ģimenēm (Beļģija (Flandrija), Bulgārija, Latvija, Portugāle, Rumānija) vai iepriekš pastāvošo pabalstu paplašināšana (Polija, Slovākija). Turklāt Lietuva, Malta, Slovēnija un Slovākija pastāvīgi palielināja ģimenes pabalstus, un Polija paplašināja esošā bērnu pabalsta saņēmēju loku. Ar jaunu Ģimenes likumu Itālija plāno ieviest universālu mēneša pabalstu par visiem apgādājamiem bērniem, īstenojot reformu attiecībā uz dažādu veidu atvaļinājumiem ģimenes apstākļu dēļ, radīt stimulus sievietēm, kurām ir aprūpes pienākumi, iesaistīties darba tirgū, kā arī attīstīt politiku, kas atbalstīs ģimenes, kurām ir ar izglītību un skološanu saistīti izdevumi.

Nemot vērā, ka Covid-19 pandēmija, visticamāk, palielinās nevienlīdzību Eiropā, ir vajadzīgas korektīvas darbības gan ienākumu, gan izglītības jomā. Starp tām īpaši jāizceļ Garantija bērniem, kuras mērķis ir nodrošināt trūcīgajiem bērniem piekļuvi tādiem pakalpojumiem kā veselības aprūpe un izglītība, iekļaujot arī pienācīgu uzturu (kam ir svarīga nozīme veselīgā attīstībā), agrīno pirmsskolas izglītību un aprūpi, ārpuskolas aktivitātes kultūras, sporta un brīvā laika pavadīšanas jomās (kas papildina sociālās integrācijas aspektu izglītībā) un, ciktāl iespējams, mājokli. Eiropas Garantija bērniem palīdzēs mazināt negatīvās sekas pēc Covid-19 ekonomiskās krīzes — tā novērsīs plašu valstu līmenī pakalpojumu pieejamības ziņā un veicinās iespēju vienlīdzību.

Lai gan dalībvalstis iepriekšējos gados pastāvīgi paplašināja sociālās aizsardzības sistēmu tvērumu, 2020. gadā galvenā uzmanība tika pievērsta pagaidu pasākumu pieņemšanai ārkārtas situāciju risināšanai. Covid-19 izvirzīja priekšplānā personas, kurām nav vai nav pietiekamas sociālās aizsardzības, piemēram, nestandarta nodarbinātībā iesaistītos darbiniekus vai pašnodarbinātās personas. Tāpēc krīzes pirmajos mēnešos (2020. gada martā/aprīlī) valstis paplašināja un intensificēja esošās shēmas un atvieglināja to atbilstības nosacījumus (piemēram, bezdarbnieka pabalstus vai slimības pabalstu shēmas). Bezdarbnieka pabalsti tika pagarināti (piemēram, Dānijā, Grieķijā, Bulgārijā vai Luksemburgā), palielināti (Bulgārijā) vai arī to samazināšana tika iesaldēta, kā tas notika, piemēram, Beļģijā.

²⁰⁷ Ar noteikumu, kas pieļāva īslaicīgu slēgšanu.

Pašnodarbinātajām personām tika palielinātas iespējas gūt labumu no ienākumu atbalsta shēmām, pārsvarā uz ierobežotu termiņu vai piešķirot vienreizējus maksājumus (piemēram, Beļģijā, Kiprā, Čehijā, Portugālē). Piemēram, Čehijā valdība kompensēja pārdošanas apjomu samazinājuma skarto pašnodarbināto personu negūtos ienākumus, piešķirot vienreizēju maksājumu par summu 25 000 CZK (aptuveni 915 EUR) par laikposmu no 12. marta līdz 30. aprīlim. Nesen atbalsts tika pagarināts līdz visam veikalu / tirdzniecības vietu slēgšanas periodam, un skartās pašnodarbinātās personas saņems 500 CZK (aptuveni 18 EUR) dienā. Kiprā subsidēšanas shēma segs daļu no mazo uzņēmumu un pašnodarbināto personu darbības izmaksām. Slimības pabalsti tika paplašināti, lai tos piešķirtu no slimošanas otrās dienas (Igaunijā) vai (Kiprā) lai piešķirtu gan darba ņēmējiem, gan pašnodarbinātajām personām, kam veselības problēmas, kuru dēļ viņi ir spiesti nedoties uz darbu veselības drošības apsvērumu dēļ, to attiecinot arī uz piespiedu prombūtni pēc iestāžu norādījumiem vai rīkojumiem (piespiedu norobežošanās/karantīna). Latvijā valdība uzņemas atbildību par slimības periodu, ko iepriekš apmaksāja darba devējs (no atvaļinājuma otrās dienas), gadījumos, kas saistīti ar Covid-19 (slimība un obligātā karantīna), līdz 2020. gada beigām.

Covid-19 krīze radīja vajadzību pēc papildu pasākumiem, kas vērstos pret nesamērīgu negatīvo ietekmi uz personām ar invaliditāti. Tāpēc papildus plānotajiem pastāvīgajiem pasākumiem vairākas dalībvalstis veica pagaidu pasākumus, lai atvieglotu situāciju personām ar invaliditāti. Šajā iedaļā ir uzskaitīti gan pastāvīgi, gan ar Covid-19 saistīti pagaidu pasākumi. Beļģija ieviesa papildu ienākumu atbalstu 50 EUR mēnesī uz sešiem mēnešiem ienākumu minimuma saņēmējiem, invaliditātes pabalsta saņēmējiem un pensionāru ienākumu garantijas saņēmējiem. Covid-19 dēļ Igaunija pagarināja bērnu invaliditātes tiesību derīgumu līdz 2020. gada augustam, piešķirot papildu finansējumu 0,34 miljoni EUR apmērā. Tajā pašā laikā tā palielināja pabalstus bērniem ar invaliditāti, kas pēdējoreiz tika palielināti 2006. gadā. Ārkārtas situācijā (līdz 2020. gada 18. maijam) vecākiem, kuriem ir bērni ar īpašām vajadzībām, tika piešķirti ārkārtas pabalstu maksājumi no 10 miljoni EUR budžeta. Igaunija ir arī pagarinājusi bērnu invaliditātes pakāpes spēkā esību līdz darbspējas vecuma sasniegšanai nemainīgas vai progresējošas smagas vai ļoti smagas invaliditātes gadījumā. Iepriekš invaliditāte tika noteikta uz laiku no viena līdz trīs gadiem. Francija pagarināja noteiktas sociālās tiesības par trīs vai sešiem mēnešiem, ja šīs tiesības beigtos laikā no 2020. gada 12. marta līdz 31. jūlijam, ieskaitot pabalstu personām ar invaliditāti, pabalstu bērnam ar invaliditāti izglītībai un invaliditātes kompensācijas pabalstu. Attiecībā uz pastāvīgiem pasākumiem — Bulgārijā veselības aprūpes un sociālie darbinieki sniedza veciem cilvēkiem un personām ar invaliditāti atspaida aprūpes pakalpojumus, kas ietvēra apmeklējumus mājās, pārtikas pakas un siltas pusdienas, zāles un pirmās nepieciešamības preces. Latvija plāno palielināt ienākumu atbalstu personām ar invaliditāti un nodrošināt asistentu personām ar invaliditāti augstākajā izglītībā (iepriekš asistentu pakalpojumus varēja saņemt tikai studenti ar redzes traucējumiem). Lietuva īsteno centienus, lai slēgtu visus institucionālos bāreņu namus līdz 2020. gada beigām (sk. 3.2. iedaļu). Malta palielināja invaliditātes pensijas, un Slovākija palielināja invaliditātes pabalstus. Portugāle ieviesa neformālā aprūpētāja juridisko statusu, vienkāršoja invaliditātes pārbaudes procesu neformālo aprūpētāju statusā un strādā pie izmēģinājuma projektiem, lai uzlabotu neformālo aprūpētāju situāciju. Rumānija atjaunināja sociālo pakalpojumu izmaksu standartus attiecībā uz neaizsargātām grupām, tostarp personām ar invaliditāti, kas nebija atjaunināts kopš 2015. gada (sk. arī iepriekš).

Covid-19 krīzes laikā daudzas dalībvalstis veica ārkārtas pasākumus, lai aizsargātu visneaizsargātāko personu situāciju mājokļu jomā. ²⁰⁸ Piemēram, pārvietošanās ierobežojumu laikā tika nodrošināta ārkārtas izmitināšana bezpajumtniekiem, tostarp kopmītnēs un ārkārtas apmešanās vietās. Tas tika darīts, piemēram, Francijā, Spānijā un galvenajās pilsētās Īrijā, Austrijā. Spānijā, Austrijā, Vācijā un Portugālē tika ieviesti īres maksājumu moratoriji smagi skartajiem īrniekiem, savukārt Īrija un Luksemburga izvērsa finansiālo atbalstu, to nodrošinot arī īrniekiem, kuri krīzes dēļ nevarēja veikt īres maksājumus. ²⁰⁹ Grieķijā valdība atļāva uz laiku samazināt (līdz 60 %) īres maksājumus īrniekiem, kuri zaudēja darbu krīzes laikā. ²¹⁰ Līdzīgus pasākumus veica vietējās valdības un dažās pilsētās, piemēram, Lisabonā un Sintrā (Portugālē), kur sociālo mājokļu īres maksājumi tika apturēti uz vairākiem mēnešiem. ²¹¹ Itālija un Nīderlande ieviesa pasākumus, lai aizsargātu hipotēku turētājus pret mājokļa zaudēšanas risku, piemēram, piespiedu atsavināšanas procedūru apturēšanu pārvietošanās ierobežojumu laikā. ²¹² Tomēr šie pasākumi lielākoties bija pagaidu pasākumi, un tie, visticamāk, nebūs tik ilgi kā globālās pandēmijas sekas, kuras ietekmēs mājāsaimniecību spēju segt mājokļa izmaksas, jo īpaši personām, kuras krīzes laikā zaudējušas darbu vai ienākumus. No piedāvājuma viedokļa nozīmīga problēma mājokļu politikā ir publisko ieguldījumu mājokļu piedāvājumā samazināšana pēdējā desmitgadē. ²¹³ Dažas dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai palielinātu sociālo mājokļu piedāvājumu un atbalstītu būvniecības nozares atveseļošanos pēc krīzes. Piemēram, Austrija, Īrija un Nīderlande ir ieviesušas papildu finansējumu un/vai atvieglinājušas aizdošanas nosacījumus, lai nodrošinātu likviditāti attīstītājiem. Portugālē tika piešķirti nodokļu atbrīvojumi nekustamā īpašuma kapitāla pieaugumam, lai stimulētu izīrēšanu cenas ziņā pieejamas īres tirgū tiem mājokļu īpašniekiem, kuri darbojas īstermiņa brīvdienu īres tirgū.

Pensijas ir galvenais ienākumu avots katram ceturtajam eiropietim, un tām ir būtiska nozīme ekonomikas noturības nodrošināšanā Covid-19 ekonomiskās krīzes laikā. Pēdējā gadā pirms Covid-19 krīzes izvēršanās, kad nodarbinātība ES turpināja augt un sasniedza augstāko jebkad reģistrēto līmeni, dalībvalstis turpināja centienus, lai nodrošinātu pensiju adekvātumu. Vairākas dalībvalstis turpināja centienus, lai veicinātu ilgāku darba dzīvi un vēlāku pensionēšanos, galvenokārt ar stimuliem un citu “vieglo” pasākumu starpniecību, piemēram, veicinot pensiju un nodarbinātības apvienošanu (Slovēnija), sekmējot pensionēšanās atlikšanu līdz laikam, kas pārsniedz pensijas vecumu (Igaunija, Zviedrija), un pagarinot kvalifikācijas periodu (Dānija, Lietuva). Citas dalībvalstis izvirzīja mērķi nostiprināt ienākumu saglabāšanas spēju un pensiju sistēmu iekļautību, piemēram, pārskatot pensiju uzkrājuma noteikumus (Igaunija, Lietuva) vai indeksāciju (Horvātija), palielinot nodokļu atbrīvojumus (Malta), ieviešot pensiju kredītus bērnu aprūpei (Slovēnija) vai nostiprinot aroda pensiju uzkrājumus (Nīderlande, Polija). Vairākas dalībvalstis pieņēma pasākumus, kas vērsti uz nabadzības mazināšanu, galvenokārt ieviešot vai palielinot

²⁰⁸ <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/housing-amid-covid-19-policy-responses-and-challenges-cfdc08a8/>.

²⁰⁹ ESAO (2020). *Housing amid COVID-19: Policy responses and challenges* (Mājokļi Covid-19 krīzes laikā: Īstenotie politikas pasākumi un izaicinājumi).

²¹⁰ Turpat.

²¹¹ ESAO (2020). *Policy responses to the COVID-19 crisis in cities* (Politikas pasākumi, kas īstenoti pilsētās, reaģējot uz Covid-19 krīzi).

²¹² ESAO (2020). *Housing amid COVID-19: Policy responses and challenges* (Mājokļi Covid-19 krīzes laikā: Īstenotie politikas pasākumi un izaicinājumi).

²¹³ Sk. 13. lpp. ESAO (2020). *Housing and Inclusive Growth* (Mājokļi un iekļaujoša izaugsme), OECD Publishing, Parīze. Pieejams vietnē: <https://doi.org/10.1787/6ef36f4b-en>.

pamatpensiju vai minimālo pensiju (piemēram, Itālija, Slovēnija, Bulgārija) vai pieskaitot nelielu palielinājumu visām pensijām Covid-19 krīzes laikā un ierosinot noteikumus par to pastāvīgu palielināšanu (Bulgārija). Dažas dalībvalstis īstenoja savu pensiju sistēmu finansēšanas reformu, piemēram, Lietuva daļu finansējuma pārnesa no sociālās nodrošināšanas uz vispārējo budžetu un brīvprātīgi veica pārvedumus uz likumiski finansēto pīlāru. Tajā pašā laikā kopš krīzes sākuma lielākā daļa dalībvalstu nav ieviesušas būtiskas ar krīzi saistītas reformas savās pensiju sistēmās, bet dažas iepriekš plānotās reformas ir apturētas (piemēram, vispārējā pensiju reforma Francijā).

Visas dalībvalstis ir pieņēmušas dažādus pagaidu pasākumus savu veselības aprūpes sistēmu nostiprināšanai, lai reaģētu uz pandēmiju un uzlabotu noturību. Minētie pasākumi ietver papildu līdzekļu piešķiršanu, lai segtu veselības aprūpes izmaksas, kas radušās koronavīrusa pandēmijas dēļ (piemēram, veselības aprūpes reorganizācijai slimnīcās vai kritiski svarīgiem medicīniskiem izstrādājumiem — individuālajiem aizsardzības līdzekļiem, zālēm vai ventilatoriem), un lai palielinātu pētniecības un inovācijas spēju (jo īpaši attiecībā uz vakcīnām un krīzes reaģēšanas pasākumiem). Pasākumi tika arī vērsti uz to, lai nostiprinātu veselības aprūpes sistēmas, palielinot intensīvās aprūpes gultu skaitu, sniedzot teritoriālu palīdzību visvairāk skartajiem reģioniem, palielinot veselības aprūpes darbinieku skaitu (piemēram, pieņemot darbā papildu darbiniekus, nodrošinot viņu kvalifikācijas celšanu vai pārkvalifikāciju, norīkojot medicīnas studentus vai medicīnisko rezervi), finansējot veselības aprūpes darbinieku virsstundu darbu Covid-19 ierobežošanā un/vai piešķirot stimulējošu riska prēmiju sociālās un ambulatorās palīdzības darbiniekiem, veselības aprūpei un darbiniekiem, kuri sniedz ambulatorās aprūpes pakalpojumus. Dalībvalstis ir palielinājušas un uzlabojušas savas testēšanas un laboratoriju spējas, un tās pastāvīgi pielāgo noteikumus par testēšanu, fizisko distancēšanos, ceļošanu, individuālo aizsardzību un karantīnu konkrētajai epidemioloģiskajai situācijai.

Krīze atklāja veselības aprūpes sistēmu strukturālus pamatā esošus trūkumus daudzās dalībvalstīs un uzsvēra vajadzību pēc reformām un modernizācijas. Tās iespaidā jau ir īstenotas reformas veselības aprūpes sistēmu pieejamības uzlabošanai, piemēram, lietotāja maksas atcelšana par primāro aprūpi Īrijā, ar Covid-19 saistītas aprūpes izmaksu segšana arī neapdrošinātām personām Bulgārijā, seguma paplašināšana migrantiem Portugālē vai iemaksu segšana noteiktā apjomā tiem, kuri nestrādā, Ungārijā, Slovēnijā, Grieķijā un Horvātijā. Vācijā un Francijā pēc krīzes tika vēl vairāk samazināti ierobežojumi konsultācijām pa tālruni.

Dalībvalstis turpina modernizēt savas veselības aprūpes sistēmas, piemēram, palielinot veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un pieklūstamību. Dažas dalībvalstis nodrošina stimulus vai dotācijas ģimenes ārstiem vai medicīnas studentiem darbam nepietiekami apkalpotās teritorijās (piemēram, Igaunija, Latvija, Francija, Vācija) vai palielināja algas (noteiktu profesiju) veselības aprūpes darbiniekiem (Bulgārija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Rumānija). Primārā aprūpe tiek nostiprināta, izveidojot ambulatoros veselības centrus, vietējās veselības aprūpes vienības vai ģimenes ārstu grupu prakses (Austrija, Čehija, Igaunija, Grieķija, Luksemburga, Rumānija). Lietuva ziņo par progresu pieraksta ilguma saīsināšanā un līdzmaksājumu samazināšanā receptēm. Kipra 2019. gadā īstenoja ambulatorās aprūpes pirmo posmu, kas, kā paredzams, ievērojami samazinās personīgos izdevumus un palielinās piekļuvi veselības aprūpei. Vispārējās veselības aprūpes sistēmas reformas galīgais posms tika īstenots 2020. gada 1. jūnijā, ieviešot slimnīcu aprūpes segumu kā daļu no pabalstu paketes. Dažas specialitātes, ko sākotnēji bija plānots iekļaut otrajā posmā (klīniskie diētas ārsti, ergoterapeiti, runas terapeiti, fizioterapeiti, psihiatri, zobārsti, medicīniskās rehabilitācijas un paliatīvās aprūpes speciālisti), tika atliktas līdz

rudenim. Vairākas dalībvalstis plāno vai īsteno uzlabotu veselības aprūpes darbaspēka plānošanu un/vai apmācību (Zviedrija, Vācija, Francija, Igaunija, Spānija, Lietuva, Luksemburga, Latvija).

Turpinās centieni uzlabot aprūpes nodrošināšanas noturību, efektivitāti un lietderīgumu. Somijā jaunā valdība sāka sociālās un veselības aprūpes (SOTE) reformu ar dažiem pārveidojumiem, vienlaikus joprojām koncentrējoties uz uzlabotu piekļuvi aprūpei. Austrija no 2020. gada 1. janvāra samazināja apdrošināšanas fondu skaitu no 21 līdz 5, lai palielinātu efektivitāti. Čehijā un Latvijā tiek izstrādāta jauna sistēma veiktspējas novērtēšanai, un Portugāle ir izveidojusi formālu struktūru valsts slimnīcu pārvaldības izvērtēšanai. Luksemburga izveidoja valsts veselības datu novērošanas centru, lai uzlabotu veselības datu pieejamību un kvalitāti. Grieķijā jauna veselības sektora centrālā iepirkuma iestāde (EKAPY) ievieš praksē centralizētu iepirkumu. Francija turpina konsolidēt slimnīcu tīklus, lai labāk koordinētu stacionāro aprūpi. Ar diagnozēm saistītu grupu (DRG) sistēmas tiek īstenotas Čehijā un Grieķijā, un tās ir plānotas Luksemburgā. Digitālās veselības aprūpes jomā Igaunijas e-konsultāciju sistēma ļauj ģimenes ārstiem digitāli konsultēt speciālistus par viņu sarežģītājiem gadījumiem. Šī valsts 2019. gada jūlijā sāka izmantot centralizētu digitālās reģistrācijas sistēmu slimnīcā notiekošas aprūpes rezervēšanai. Čehija un Polija ir pilnībā īstenojušas e-recepšu sistēmu, un Lietuva izmēģina modeli attālinātu veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai. Vācija gatavojas nodrošināt elektroniskas pacientu uzskaites pieejamību visiem pacientiem no 2021. gada. Rumānija plāno 2021. gadā iepazīstināt ar jaunu daudzgadu veselības stratēģiju. Francija 2020. gada vasarā paziņoja par jauniem ieguldījumiem veselības un vecu cilvēku aprūpē, tostarp infrastruktūrā, personālā un digitālajos pakalpojumos.

Pandēmijas ietekmes dēļ daudzas dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai aizsargātu savas ilgtermiņa aprūpes sistēmas un saņēmējus, un dažas ir uzlabojušas situāciju formālajā un neformālajā sektorā. Somija ir pieņēmusi grozījumus Likumā par aprūpes pakalpojumiem gados vecākām personām, lai pakāpeniski paaugstinātu minimālo personāla līmeni un aprūpes kvalitāti diennakts aprūpei un ilgtermiņa institucionālajai aprūpei gados vecākiem cilvēkiem no 0,5 darbiniekiem uz vienu klientu 2020. gada oktobrī līdz 0,7 darbiniekiem uz vienu klientu līdz 2023. gada aprīlim. Portugāle ieviesa neformālo aprūpētāju juridisko statusu. Lai aizsargātu aprūpes saņēmējus pandēmijas laikā, vairākas dalībvalstis (piemēram, Austrija, Beļģija, Francija, Vācija, Īrija, Itālija, Slovēnija) ir ieviesušas pasākumus iemītņieku nošķiršanai no citiem aprūpes saņēmējiem aprūpes namos. Šādi pasākumi ietver aprūpes namos nesen ieradušos personu pārvietošanās ierobežošanu uz noteiktu dienu skaitu, iestāžu sadalīšanu Covid teritorijās un no Covid brīvās teritorijās un iemītņieku nošķiršanu atsevišķās telpās. Dalībvalstis (piemēram, Beļģija (Valonija), Igaunija, Francija, Īrija, Itālija, Spānija) ir arī ieviesušas pasākumus, lai vērstos pret vientulības palielināšanos, ko izraisa pandēmija un pārvietošanās ierobežošanas pasākumi. Šādas iniciatīvas ietver atļauju radniekiem apmeklēt aprūpes namus, ievērojot regulētus nosacījumus, video rīku izmantošanu, lai nodrošinātu saziņu starp aprūpes namu iemītņiekiem un viņu radniekiem, kā arī psiholoģisku atbalstu, sniedzot konsultācijas pa tālruni. Tā kā darbaspēka trūkums ilgtermiņa aprūpes (ITA) sektorā ir palielinājies krīzes laikā, dalībvalstis (piemēram, Austrija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande, Slovēnija, Zviedrija) ir ieviesušas vai paplašinājušas pasākumus, lai palielinātu ITA darbinieku loku, tostarp uz laiku samazinot kvalifikācijas prasības, lai varētu ātri pieņemt darbā jaunus darbiniekus, brīvprātīgos, medicīnas studentus un pensionētos darbiniekus, atvieglinot noteikumus par maksimālo darba laiku, pārceļot darbiniekus no citiem sektoriem, palielinot kvalifikācijas celšanu, pārkvalifikāciju un mūžizglītību nozarē un ļaujot pārrobežu aprūpes darbiniekiem iebraukt

valstī, neraugoties uz robežu slēgšanu. Dalībvalstis (piemēram, Lietuva, Luksemburga, Slovākija, Spānija) arī ieviesa pasākumus, lai atbalstītu neformālos aprūpētājus pandēmijas laikā, piemēram, ar pabalstiem, ļaujot samazināt darba laiku vai ieviešot īpašas atvaļinājumu shēmas.